

PREVODOSLOVJE
IN UPORABNO
JEZIKOSLOVJE

Univerza v Ljubljani
FILOZOFSKA
FAKULTETA

Uredili: Agnes Pisanski Peterlin in Mojca Schlamberger Brezar

PREVODOSLOVNO USMERJENE KONTRASTIVNE ŠTUDIJE

PREVO
USMER
KONTR
ŠTUDI

Uredili Agnes Pisanski Peterlin in
Mojca Schlamberger Brezar

**PREVODOSLOVNO
USMERJENE
KONTRASTIVNE
ŠTUDIJE**

*Zbirka Prevodoslovje
in uporabno jezikoslovje*

Ljubljana 2017

PREVODOSLOVNO USMERJENE KONTRASTIVNE ŠTUDIJE
ZBIRKA PREVODOSLOVJE IN UPORABNO JEZIKOSLOVJE
ISSN 2335-335X

Uredili: Agnes Pisanski Peterlin in Mojca Schlamberger Brezar
Recenzenta: Vladimir Pogačnik, Ana Zwitter Vitez
Uredniški odbor zbirke: Špela Vintar, Vojko Gorjanc, Nike Kocijančič
Pokorn Tehnični urednik: Jure Preglau

Založila: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani
Izdal: Oddelek za prevajalstvo
Za založbo: Roman Kuhar, dekan Filozofske fakultete

Ljubljana, 2017
Prva izdaja, elektronska izdaja
Oblikovna zasnova: Kofein, d. o. o.
Prelom: Jure Preglau

Publikacija je brezplačna.
Publikacija je dostopna na: <https://e-knjige.ff.uni-lj.si>
DOI: 10.4312/9789612379797

Delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (priznanje avtorstva, deljenje pod istimi pogoji).

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=292786944
ISBN 978-961-237-979-7 (pdf)

Kazalo vsebine

Uvodnik	8
<i>Agnes Pisanski Peterlin in Mojca Schlamberger Brezar</i>	

SLOVNIČNE TEME

»Vremenska« vezljivost slovenskih in italijanskih padavinskih glagolov	16
<i>Robert Grošelj</i>	

Kontrastivni vidiki prevajanja italijanskih neosebni glagolskih oblik v slovenščino: korpusna analiza gerundija	32
<i>Tamara Mikolič Južnič</i>	

Francoski gerundijski polstavek in njegove ustreznice v prevedeni slovenščini	50
<i>Adriana Mezeg</i>	

Subjektivnost v izbiri vidskih oblik v angleščini in slovenščini	64
<i>Silvana Orel Kos</i>	

Nekaj razlik v rabi glagolskih časov na primeru jezikovnega para nemščina-slovenščina	78
<i>Ada Gruntar Jermol</i>	

Glagolski vid v slovenščini in francoščini – koliko različnih oblik ima lahko ista vsebina	100
<i>Mojca Schlamberger Brezar</i>	

Semantične in pragmatične razsežnosti slovenskega in francoskega besedotvorja	120
<i>Gregor Perko</i>	

Nekaj pogledov na rabo vejice v slovenščini in francoščini	134
<i>Sonia Vaupot</i>	

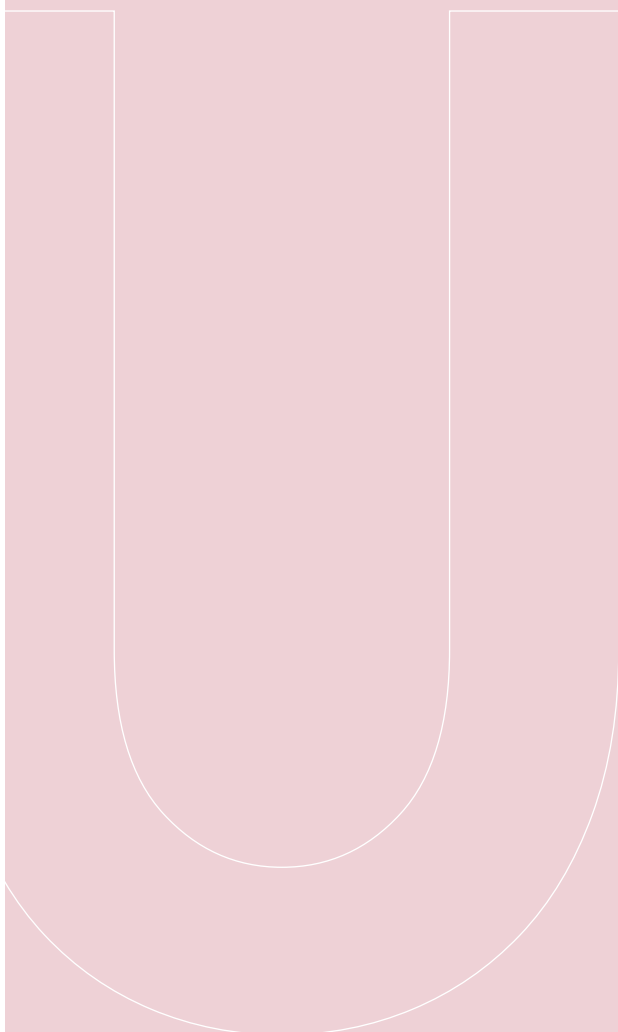
KONTRASTIVNA RETORIKA

Korpusna raziskava rabe vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev v prevodih iz angleščine in italijanščine	150
<i>Nataša Hirci in Tamara Mikolič Južnič</i>	

Nagovor bralca v angleških, slovenskih in prevedenih poljudnoznanstvenih člankih: medkulturna retorična primerjava	172
<i>Agnes Pisanski Peterlin</i>	

Anaforični samostalniki v korpusu tolmačenih in prevedenih govorov	188
<i>Simona Šumrada</i>	
Nominalizacija kot slovnična metafora v predlogih raziskovalnih projektov v slovenščini in angleščini: kontrastivna in prevodoslovna analiza	208
<i>Martina Zajc</i>	
Raba stilemov na trženjskih spletnih straneh v slovenščini in angleščini	230
<i>Martin Grad</i>	
DRUGE KONTRASTIVNE TEME	
Kontrastivni premiki – žanrski zamiki	248
<i>Urša Vogrinc Javoršek</i>	
Večjezični semantični leksikoni skozi kontrastivno prizmo	268
<i>Darja Fišer</i>	
Luščenje in analiza slovenskih in angleških definicij v Korpusu jezikovnih tehnologij	282
<i>Senja Pollak</i>	
Kazalo lastnih imen	298

Uvodnik

Monografija z naslovom *Prevodoslovno usmerjene kontrastivne študije* v uredništvu dr. Agnes Pisanski Peterlin in dr. Mojce Schlamberger Brezar predstavlja vrsto raziskav, ki se osredotočajo na protistavljanje slovenščine in izbranih drugih jezikov (angleščine, francoščine, italijanščine in nemščine), raziskave pa so zasnovane z vidika prevodoslovne problematike. Raziskave temeljijo na analizi relevantnega gradiva v obliki tako že obstoječih primerljivih in prevodnih korpusov (npr. korpus *Spook*), kot tudi specializiranih korpusov, izdelanih za potrebe posameznih raziskav. Takšen pristop zagotavlja odlično primerljivost in posledično večjo veljavnost rezultatov ter odpira možnost primerjav med različnimi jezikovnimi pari, kar je pomembna novost pri kontrastivnih raziskavah za kombinacije, ki vključujejo slovenščino.

Prvi del raziskav je usmerjen predvsem slovnično in se ukvarja s temami, kot so vezljivost, neosebne glagolske oblike in aspektualnost ter besedotvorje in pravopis, drugi del pa predstavljajo kontrastivne retorične študije, ki obravnavajo problematiko žanrskih značilnosti posameznih žanrov, kot so znanstvena, poljudnoznanstvena oziroma spletna tržna besedila, in protistavljajo rabo retoričnih strategijih v posameznih parih jezikov. V tretjem delu so kontrastivne teme analizirane z vidika literature in jezikovnih tehnologij.

Prvi del monografije se začneja s člankom Roberta Grošlja *Vezljivost vremenskih glagolov v slovenščini in italijanščini*, ki se ukvarja s problemom vezljivosti pri glagolih, ki zaznamujejo vremenske pojave v italijanščini in slovenščini. Gradivo za analizo je zbrano iz sodobnih slovenskih in italijanskih slovarskih virov. Avtor odkriva, da glagoli v obeh jezikih večinoma sledijo primerljivim vezljivostnim shemam, odmiki od teh shem pa nastopajo, kadar so padavinski glagoli uporabljeni figurativno, ne kot označevalci vremena.

Sledita dva prispevka, ki obravnavata prevajanje neosebnih glagolskih oblik v slovenščino. Članek Tamare Mikolič Južnič *Prevajanje italijanskih neosebnih glagolskih oblik v slovenščino: primer gerundija* se ukvarja s prevajanjem italijanskega gerundija v slovenščino ter na podlagi korpusne analize literarnih besedil predstavlja najpogostejše prevodne rešitve v slovenščini, prevod z osebno glagolsko obliko v stavčnih okoljih, ki so bodisi priredna, bodisi podredna.

Adriana Mezeg se v prispevku *Francoski gerundijski polstavek in njegove ustreznice v prevedeni slovenščini* osredotoča na francoski gerundij v začetni poziciji v stavku in analizira prevodne variante, kjer prevladujejo rešitve s časovnimi, vzročnimi ali pogojnimi odvisniki, kar glede na izvorno francosko besedilo predstavlja eksplicitacijo. Gerundijski polstavki v francoščini in njihovi prevodi so analizirani na podlagi v za ta namen pripravljenega prevodnega korpusa vzporednih besedil *FraSloK* ter opredeljeni tako glede na tip besedila kot tudi stilistično vrednost.

V treh člankih je kontrastivno obravnavan glagolski vid v primerjavi z angleščino, nemščino in francoščino. Članek Silvane Orel Kos *Subjektivnost v določanju aspekta* se osredotoča na analizo glagolskega vida in prinaša vpogled v izražanje trajanja v angleščini in slovenščini, kjer je določanje aspekta lahko tudi subjektivno, in sicer v angleščini pogosteje kot v slovenščini. V prevodih v slovenščino s subjektivnostjo zaznamovane situacije v angleškem jeziku običajno rešujemo na ravni leksike.

Prispevek Ade Gruntar Jermol *Nekaj razlik v rabi glagolskih časov na primeru jezikovnega para nemščina-slovenščina* prinaša primerjavo časa in vida v obeh jezikih ter anketo, ki podaja analizo študentskih napak, s čimer razširja raziskavo še z didaktičnim pogledom na problem.

Članek Mojce Schlamberger Brezar *Glagolski vid v slovenščini in francoščini: koliko različnih oblik ima lahko ista vsebina* na podlagi relevantne literature in analize prevodov v treh literarnih delih izpostavlja povezave med različnimi francoskimi časi in rabo vida v slovenščini, ki je opazna predvsem v preteklem času, kjer je v francoščini na razpolago več različnih časov.

Članek Gregorja Perka *Semantične in pragmatične razsežnosti slovenskega besedotvorja* se ukvarja s problematiko manjšalnic v jeziku, in sicer s kontrastivnega vidika – kar v slovenščini izražamo s priponami, v francoščini storimo z dodajanjem pridevnika *petit* ali z rabo svojilnih pridevniških zaimkov. Avtor se dotakne tudi glagolskih izpeljank, povezanih z manjšalnostjo in ekspresivnostjo, ki kažejo, da se dosedanja slovenska razdelitev na manjšalno-ljubkovalne predpone proti večalno-slabšalnim ob pogledu primerov iz korpusa izkaže za nerelevantno.

Med slovnico in besedilom se umešča pravopisno obarvan prispevek Sonie Vau-pot *Nekaj pogledov na rabo vejice v slovenščini in francoščini*. Avtorica izpostavi primere, kjer je raba vejice v francoščini drugačna kot v slovenščini, nato pa razčlenjuje napake študentov pri prevajanju v francoščino, ki jih v veliki meri povzroča prenašanje zakonitosti in pravil materne jezika v tuji jezik. Raznolika tematika, ki jo pokrivajo članki iz prvega dela, kaže na dejstvo, da je v našem prostoru precej zanimanja in potrebe po poglobljenih kontrastivnih študijah.

Drugi del monografije je posvečen besediloslovni, retorični in žanrski problematiki, ki tudi sicer v okviru kontrastivnega jezikoslovja v zadnjih desetletjih predstavlja pomembno smer razvoja in se v novejšem obdobju uveljavlja pod imenom *medkulturna retorika*. Medkulturne retorične in žanrske primerjave so osnovane na analizah avtentičnih besedil, najpogosteje v obliki specializiranih besedilih korpusov, in tudi prispevki v drugem sklopu pričujoče monografije temeljijo na razčlembi konkretnih besedil.

V prvem članku z naslovom *Korpusna raziskava rabe vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev v prevodih iz angleščine in italijanščine* Nataša Hirci in Tamara Mikolič Južnič predstavljata problematiko vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev v korpusu *Spook*. Na podlagi primerjave rabe povezovalcev v literarnih prevodih iz angleščine in italijanščine ter rabe povezovalcev v izvirnih slovenskih literarnih besedilih ugotavljata, kakšna je specifika vzpostavljanja kohezijskih sredstev v izvorni in prevedeni slovenščini.

V drugem prispevku *Nagovor bralca v angleških, slovenskih in prevedenih poljudnoznanstvenih člankih: medkulturna retorična primerjava*, katerega avtorica je Agnes Pisanski Peterlin, je predstavljena medkulturna retorična študija nagovora bralca kot sredstva za vzpostavlanje medosebnosti v žanru poljudnoznanstvenega članka. Raziskava temelji na korpusni analizi izvirnih slovenskih poljudnoznanstvenih člankov, primerljivih angleških izvirkov ter prevodov angleških izvirkov v slovenščino. Izsledki kažejo, da je trend prilagajanja konvencijam ciljne kulture v prevodih razmeroma majhen.

Tretji članek Simone Šumrada *Anaforični samostalniki v korpusu tolmačenih in prevedenih besedil* povezuje področji tolmačenja in prevajanja, saj raziskava temelji na dvojezičnem bimodalnem vzporednem in primerljivem korpusu slovensko-francoskih govorov iz Evropskega parlamenta in iz časa slovenskega evropskega predsedovanja. V korpusu analizira frekvence vzorcev anaforičnih samostalnikov, ki jih razdeli v 8 glavnih kategorij, kar ji služi za razčlenjevanje kompleksnosti govorov in za preučevanje procesa eksplicitacije, do katerega prihaja pri tolmačenju in prevajanju.

Prispevek Martine Zajc *Nominalizacija kot slovnična metafora v predlogih raziskovalnih projektov v slovenščini in angleščini: kontrastivna in prevodoslovna analiza* obravnava tematiko nominalizacije v predlogih raziskovalnih projektov. Izsledki korpusne raziskave nadgrajujejo obstoječa spoznanja o medkulturnih retoričnih konvencijah znanstvenega pisanja, hkrati pa problematiko osvetljujejo tudi z vidika prevajanja, saj je žanr predlogov raziskovalnih projektov pogosto prevajan, vendar predstavlja za prevajalca zaradi specifičnih konvencij poseben izziv.

Članek Martina Grada z naslovom *Raba stilemov na trženjskih spletnih straneh v slovenščini in angleščini* izpostavlja problematiko razlik v retoričnih konvencijah v drugem pogosto prevajanem žanru, to so trženjske spletne strani. Izsledki sistematične študije korpusa spletnih strani, ki so predstavljeni v prispevku, z besediloslovnega vidika osvetljujejo potencialne prevajalske probleme, ki se pojavljajo pri rabi stilemov v tem besedilnem žanru.

Izsledki in ugotovitve petih prispevkov, ki sestavljajo drugi del monografije *Prevodoslovno usmerjene kontrastivne študije*, omogočajo vpogled v kontrastivno

problematiko z vidika retoričnih in žanrskih konvencij, ki so ključnega pomena tako pri pouku tujega jezika, kot pri oblikovanju besedil in prevajanju.

V tretjem delu monografije so zbrani članki, ki obravnavajo druge kontrastivne teme. Prispevek Urške Vogrinc Javoršek *Kontrastivni premiki – žanrski zamiki* načinja kontrastivno žanrsko problematiko z vidika literature, in sicer v literarnem žanru znanstvene fantastike. Analiza prevodov nekaterih ključnih del ameriške znanstvene fantastike identificira izzive prevajanja znanstvene fantastike v slovenščino in uporabljene prevajalske postopke. V članku je prav tako predstavljen komentar stanja na področju prevodne znanstvene fantastike v Sloveniji.

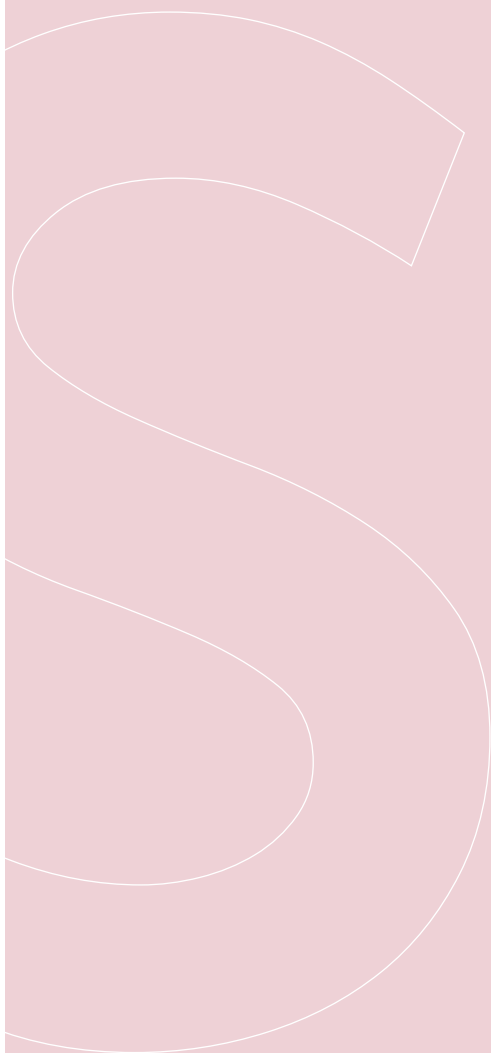
Sledita dva članka s področja jezikovnih tehnologij, ki hkrati vključujeta tudi kontrastivne vidike analize. Prispevek Darje Fišer *Večjezični semantični leksikoni skozi kontrastivno prizmo* se posveča analizi razlik med vsebino in strukturo angleškega in dveh izbranih slovanskih wordnetov, slovenskega in poljskega, do katerih prihaja zaradi razlik v jezikovno odvisnih derivacijskih relacijah. Na podlagi kvantitativne in kvalitativne analize stanja obravnave feminativov in diminutivov v vseh treh wordnetih predlaga sistemske izboljšave za slovenskega.

Zadnji sklop zaključuje članek Senje Pollak *Luščenje in analiza slovenskih in angleških definicij v Korpusu jezikovnih tehnologij*. Avtorica najprej obravnava strukture definicij, ki jih razdeli v tri različne tipe, in sicer relacijske, funkcijske in ekstenzionalne. Z definicijami se ukvarja s perspektive avtomatične ekstrakcije iz besedilnih korpusov, konkretno iz slovensko-angleškega korpusa jezikovnih tehnologij, in jih predstavi tudi kontrastivno: avtomatična ekstrakcija slovenskih definicij iz besedil je bolj zapletena od angleških zaradi relativno prostega besednega reda.

Vsak posamezen prispevek tako predstavlja zaključeno kontrastivno raziskavo, ki se tesno povezuje s področjem prevodoslovja. A hkrati je pričujoča monografija pomembna tudi s terminološkega vidika – ob obstoju slovenskih izrazov za slovnične pojave je odločanje za tuje izraze, kot so gerundij, imperfekt, preterit, zavedno, ker te strukture v danih jezikih bolje označujejo realnost, kot če bi jih slovenili. Tako poskušamo dodati nekaj kamenčkov v mozaik na poti k novim besedilno-slovničnim opisom slovenskega jezika v kontrastu s pogosteje prevajanimi zahodnimi jeziki, kar bo v pomoč študentom, prevajalcem v praksi, pa tudi širši strokovni javnosti.

Urednici Agnes Pisanski Peterlin in Mojca Schlamberger Brezar

Slovníčnĕ teme

»Vremenska« vezljivost slovenskih in italijanskih padavinskih glagolov

Robert Grošelj

Abstract

The article presents findings on the valency of Slovenian and Italian precipitation verbs when referring to weather related phenomena (e.g. Slovenian *deževati* 'to rain', *mesti* 'to snow', *padati* 'to fall', Italian *grandinare* 'to hail', *tempestare* 'to storm', *grondare* 'to drip, to pour'). The contrastive analysis has shown a complex valential behaviour of these verbs in both languages; besides that, differences between the valency of Slovenian and Italian precipitation verbs were also noted. In both languages (if the morphological differences between them are disregarded), the precipitation verbs form the following government patterns: $\text{VF}_{\text{impers}}, \text{S}_{\text{nom}} - \text{VF} (\text{S}_{\text{subj}} - \text{VF})$ and $\text{S}_{\text{nom}} - \text{VF} - \text{S}_{\text{acc}} (\text{S}_{\text{subj}} - \text{VF} - \text{S}_{\text{dir.obj}})$; they are not, however, manifested – intra- and interlinguistically – by analogous verbs. The government pattern $\text{VF}_{\text{impers}} - \text{S}_{\text{acc}}$ appears only with a few Slovenian precipitation verbs (e.g. *zasnežiti* 'to snow up'). Moreover, the government patterns $\text{VF}_{\text{impers}} - \text{S}_{\text{acc}}, \text{S}_{\text{nom}} - \text{VF} (\text{S}_{\text{subj}} - \text{VF})$ in $\text{S}_{\text{nom}} - \text{VF} - \text{S}_{\text{acc}} (\text{S}_{\text{subj}} - \text{VF} - \text{S}_{\text{dir.obj}})$ correspond to various semantic patterns; the patterns with the complement S_{acc} frequently occur with those verbs whose meanings cannot be regarded as denoting an actual *precipitation* event.

Ključne besede: kontrastivna analiza, vezljivost, padavinski glagoli, slovenščina, italijanščina

0 UVOD

Vremenski glagoli so zanimiva skupina glagolov – pojave večinoma jezikovno izražajo kot celostne procese, ki svojega obstoja ne dolgujejo nekemu zunanjemu (višjemu) *vršilcu* ali *nosilcu dejavnosti*, na kar se skladenjsko navezuje njihova *neprisojevalnost oz. brezosebnost*. Poleg tega se v njihovem pomenu pogosto zlivata procesualnost in snovnost pojava (npr. ital. *nevicare* = *cadere* + *neve*), kar kaže na kompleksna razmerja že v samem pomenu glagolov.

Čeprav so pogosto predmet jezikoslovnih razprav (prim. pogl. 3), se zdi, da manjka analiza, ki bi opozorila na raznovrstna razmerja v vezljivosti vremenskih glagolov in s tem pokazala tudi na njihove kompleksne pomenske lastnosti že v okvirih vremenskega pomenja.

Razprava se zato ukvarja s kontrastivno analizo vezljivosti vremenskih glagolov, ki predstavljajo t. i. padavinske dogodke (*precipitation events*; prim. Bleotu 2012: 67) v slovenščini in italijanščini. Njen namen je analizirati in primerjati vezljivostne značilnosti teh glagolov v dveh nesorodnih jezikih, in sicer v njihovih vremenskih pomenih,¹ ter pokazati, da ne gre za vezljivostno popolnoma homogeno skupino glagolov.

1 GRADIVO IN KORPUS

Gradivsko jedro raziskave predstavljajo slovenski in italijanski padavinski glagoli, katerih prvi oz. izhodiščni (imenujem ga primarni) slovarski pomen je vremenski. Ob njih so upoštevani tudi glagoli, katerih primarni slovarski pomen ni padavinski – t. i. sekundarno padavinski glagoli.

Gradivo je bilo izbrano na podlagi razprave Žele 2012, pri čemer je bil nabor slovenskih glagolov razširjen z iskanjem sopomenskih možnosti v elektronski verziji SSKJ. Izhodiščni nabor italijanskih glagolov sloni na preveritvi tujejezičnih ustreznih slovenskih glagolov v slovarju Šlenc 1997; tako izbrani italijanski padavinski glagoli so bili preverjeni in dopolnjeni na podlagi italijanskih enojezičnih slovarjev Zingarelli 1999 (knjižni), Re 2010, Hoepli 2011 in Sabatini-Coletti 2011 (spletni).

Glagoli s primarnim padavinskim pomenom so sln. *deževati*, *dežiti*, *izdeževati se*, *mesti*, *naletavati*, *namesti*, *naškrapljati*, *pršeti*, *primakati*, *pršiti*, *rositi*, *snežiti*, *zadeževati*, *zamesti*, *zametati*, *zapasti*, *zasnežiti*; ital. *brinare*, *diluviare*, *fioccare*, *grandinare*, *innevarsi*, *nevare*, *nevicare*, *nevischiare*, *piovvere*, *piovicciare*, *piovigginare*, *ripiovere*, *spiovere*, *tempestare*. Sekundarno vremenski so sln. *iti*, *izliti se*, *liti*, *močiti*,

1 Upoštevanje »nevremenskega« pomenja bi preseglo okvire pričujoče razprave, čeprav bi le tako lahko celostno prikazali pomenske in vezljivostne značilnosti padavinskih glagolov. Tovrstna analiza ostaja torej dolg, ki ga bo treba poravnati v prihodnosti.

mokriti, mrleti, nakidati, namakati, napasti, padati, pasti, prati, sipati, škropiti, uliti se, ulivati se, zlitati se, zaškropiti ter ital. *abbattersi, cadere, coprire, gocciolare, grondare, portare, rovesciarsi, scaricarsi, scrosciare*.²

Korpus za vezljivostno analizo padavinskih glagolov sestavljajo besedilni zgledi iz sodobnih slovenskih in italijanskih slovarskih del – za slovenščino sta bila upoštevana SSKJ in Žele 2008, za italijanščino pa Zingarelli 1999, Hoepli 2011 in Sabatini-Coletti 2011. Kjer ta dela za določene pomenske možnosti ne navajajo ustreznih zgledov, so bili ti izpisani iz drugih virov (viri so navedeni, zgledi pa so označeni z nadpisanim krožcem).

2 METODOLOGIJA

2.1

Pomenske predstavitve glagolov izhajajo iz razlag v analiziranih slovarskih virih. Razlage se je skušalo uravnotežiti s preveritvijo zgledov, poskus dopolnitve pa je slonel na sintagmatskem načelu slovarskega pomena, ki izkazuje podredno razmerje pomenskih sestavin s skladijsko vodilno uvrščevalno pomensko sestavino (UPS) in odvisnimi razločevalnimi pomenskimi sestavinami (RPS; Vidovič Muha 2000: 53). Na ta način so se vzpostavili t. i. medjezikovno primerljivi pomeni, tj. pomeni z enako UPS in čim več prekrivnimi RPS, ki omogočajo primerjavo vezljivostnih značilnosti med jezikoma.

2.2

Vezljivostna analiza glagolov temelji na sodobnih vezljivostnih razpravah (npr. Daneš et al. 1987; Žele 2001; prim. še Ágel 2000; Herbst 2007, 2009). Vezljivost je zmožnost nosilca vezljivosti (predvsem glagoli, pridevniki, izglag./izpriid. samostalniki; Žele 2001: 15), da veže nase napovedljivo število vezljivostnih položajev (družljivost označuje prosta mesta); po Th. Herbstu (2009: 53) gre za lastnost leksikalne enote, ki kaže na njen skladijski potencial. Obvezna skladijska mesta, napovedljiva iz pomenske usmerjenosti oz. pomenskioskladenjske vezljivosti glagola, so zasedena s t. i. določili v določeni slovnični obliki (strukturnoskladijska vezljivost; Žele 2001: 13).

2 Z vidika aktualnega stanja v knjižni slovenščini in italijanščini bi bilo treba preveriti živost izbranih glagolov in njihovo vezljivostno obnašanje tudi s pomočjo korpusnih virov, saj že površno iskanje po izbranih korpusih (npr. Gigafida za slovenščino, CORIS/CODIS za italijanščino) nakazuje problematične črte: npr. od primarno padavinskih glagolov v Gigafidi niso izpričani *izdeževati se, naškrapljati in primakati*, medtem ko so *dežiti, zadeževati in zametati* redki; CORIS/CODIS ne izkazuje npr. glagolov *nevare, nevischiare, piovicciare in ripiovere*. S korpusno osvetlitvijo, ki ostaja *desideratum* za prihodnost, se bosta – primerjalno s spoznanji pričujoče razprave – razkrili obstojnost ter pomenska in vezljivostna dinamika izbranih glagolov v nekoliko daljšem časovnem obdobju.

Na podlagi pomenov, kot so aktualizirani v konkretnih besedilnih zgledih, se lahko izpostavijo pomenskosladdenjske značilnosti padavinskih glagolov. Osrednjo vlogo med njimi imajo udeleženci – pomenske prvine, ki ustrezajo sestavinam zunajjezikovne mikrosituacije, kot jo odraža pomen glagola; vsebino udeležencev pokrivajo udeleženske vloge, ki se lahko določijo na podlagi pomena glagola, pomenskih in skladdenjsko-oblikovnih lastnosti udeležencev (več v npr. Páleš 1990: 32–42; Orešnik 1992; Grepl in Karlik: 38–41; Götz-Votteler 2007).³ Pomensko vezljivostno razmerje med udeleženci, ki ga usmerja nosilec vezljivosti, ponazarjajo pomenski vzorci, npr. *nosilec* pojava – *prizadeto* (prim. vzorčenje v Žele 2008 itn.).

Pomenska usmerjenost se izrazno uresničuje v strukturnosladdenjski vezljivosti, predstavlja pa predvidljivost kategorialnih, neslovarskih lastnosti določil (slovična oblika – oblikoslovne, oblikosladdenjske kategorije tipa sklon, odvisnik) na podlagi slovarskih lastnosti nosilca vezljivosti (prir. po Dular 1982: 78). Določila (tudi zapletenejša določilne možnosti) v določeni slovični obliki so prikazana s pomočjo t. i. strukturnih vzorcev, formulaičnih zapisov tipa **Snom** – **VF** – **Sak** (v italijanščini so določila, zaradi odsotnosti morfološke kategorije sklona, opredeljena funkcijsko, npr. **Sos** – **VF** – **Spp**).⁴ Strukturni vzorci torej predstavljajo možne kombinacije določil v okviru posameznega pomena nosilca vezljivosti (Herbst 2009: 56); kot ustrezne predstavitve skladdenjskega obnašanja nosilcev vezljivosti so izpostavljeni tako v neslovarskem jezikoslovju (npr. Herbst 2007: 18–25; Schøsler 2007) kot v slavistiki in slovenistiki (npr. Daneš et al. 1987; Žele 2001).

3 PREGLED SODOBNEJŠIH JEZIKOSLOVNIH (SKLADENJSКИH) OBRAVNAV VREMENSKIH GLAGOLOV

3.1

Slovenske vremenske glagole tipa *deževati*, *treskati*, *snežiti* J. Toporišič uvršča med *nevezljive* (brez udeležencev, potencialno družljive z okoliščinami) ter prvotno *neprisoevalne* oz. *neosebne*, saj ne predvidevajo prvega delovalnika (nastopajo v 3. ed. sr. spola) oz. gre za t. i. *prazni osebek* (Toporišič 1992: 336).

³ Nekateri jezikoslovci (npr. Herbst 2007: 25–26; 2009: 62–64; Götz-Votteler 2007: 41–47) imajo udeleženske vloge za preveč posplošujoče vsebinske opise udeležencev in se v skladu s principom t. i. specifičnosti posameznega (*item-specificity principle*) odločajo za jasnejše leksemospecifične razlage, ki jih lahko spremljajo leksikalne realizacije udeležencev. V razpravi so udeleženske vloge uporabljene zato, ker omogočajo oblikovanje dokaj splošnih pomenskih vzorcev, ki dovoljujejo primerjavo ne samo pomenskih, temveč tudi oblikovnih realizacij udeležencev znotraj pomenja enega glagola in med (podobnimi) pomeni različnih glagolov. Splošnejšo udeležensko vlogo s primerjalno vrednostjo pa lahko (kar velja tudi za to razpravo) spremljajo natančnejši podatki, kot so pomenske oznake in kategorije, natančnejše razlage, tudi konkretne leksikalne realizacije, in sicer predvsem takrat, ko opozarjajo na specifične vezljivostne značilnosti (podobnosti ali razlike).

⁴ V razpravi so rabljene naslednje krajšave za oblike določil: **Snom** = določilo v imenovalniku; **Sak** = določilo v tožilniku; **Sos** = določilo na osebkovem položaju; **Spp** = določilo na položaju premege predmeta; **VF**_{impers} = brezosebna glagolska oblika; **VF** = osebna glagolska oblika.

Ob spremenjenem pomenu lahko postanejo tudi vezljivi – prisojevalno (*Cvetje je deževalo z oken*) ali vezavno (*Deževalo je krvave kaplje*); mnogi tovrstni glagoli imajo opisne ustreznice s prisojevalnim glagolom, nekateri vremenski pojavi pa se izražajo izključno na ta način (npr. *toča itil/padati*; Toporišič 2004: 575). Vremenski glagoli – kot neprisojevalni – sami tvorijo t. i. enodelne glagolske (brezosebkovne) stavke, saj nimajo vršilca dejanja ali nosilca stanja/poteka (ibid.: 629).

A. Žele padavinske glagole tipa *deževati*, *snežiti* uvršča med glagole naravnih vremenskih pojavov, oblikoskladenjsko pa jih opredeli kot **brezosebne**. Pri opisu naravnih pojavov gre za nekakšno vzročno pojavnost/silo (tj. medij se zliva s procesom), tako da je osebkova vloga v stavkih s temi glagoli navidezna in samo formalno neprisojevalno stavkotvorna. Tovrstni vremenski stavki so torej **brezoseb(kov)ni**, saj imajo zaradi stavkotvornih pogojev t. i. formalni osebek (v 3. ed. sr. spola), nimajo pa pravega referenčnega vršilca (čprav zaznava pojavnosti pogosto vključuje t. i. zunanega udeleženca; Žele 2012: 33, 35, 38–40, 42). Osebkova neudeleženska pojavnost je lahko vključena tudi v glagole tipa *padati*, *naletavati* (prim. povedi *Pada*, *Naletava*), lahko pa se del pomenskosti glagola prenese na samostalniški del, prim. *Pada dež*, *Naletava sneg* (ibid.: 46). Prvotno nevezljivi vremenski glagoli so lahko drugotno tudi levovezljivi, prim. *Zunaj dežujelsneži* proti *Kamenje dežujel* *Cvetni listi snežijo*, pri čemer naj bi npr. *kamenje* v vlogi osebkva rušilo pomensko polje in pomenskoskladenjsko vezljivost glagola *deževati* (med *kamenjem* in *deževati* naj bi obstajala nekakšna določevalna vez; ibid.: 36, 42).

3.2 Za italijanščino P. Dardano in M. Trifone navajata, da so **brezosebni** večinoma glagoli, ki pomenijo atmosferske pojave (npr. padavinski *piovere*, *diluviare*, *grandinare*, nepadavinski *alberggiare*, *lampeggiare*). V prenesenem pomenu lahko postanejo tudi »osebni«, prim. *Piovevano le critiche* (Dardano in Trifone 1995: 332). G. B. Moretti jih uvršča med tipične brezosebne glagole, ki so vedno brez osebkva (logično in etimološko je prisoten v glagolskem pomenu). Ob tem poudarja, da imajo v sestavljenih oblikah ob sebi pomožni glagol *essere* ali *avere* (slednji naj bi bil značilen predvsem za jezikovne različice v osrednji in južni Italiji), npr. *È/ha piovuto*. Za »osebno« (tj. metaforično) rabljene glagole je značilen pomožnik *essere* (Moretti 2006: 220–221).

G. Salvi vremenske (atmosferske) glagole (*nevicare*, *piovere* itn.) uvršča med **nevezljive**, saj lahko glagol sam tvori osnovni stavek (npr. *Piove*), in **neakuzativne** (osebki z osebkovno-predmetnimi značilnostmi). Čprav osebek tovrstnih glagolov navadno ni izražen (možen je v prenesenem pomenu, npr. *Piovano sassi*), G. Salvi domneva, da gre za osebek brez glasovne oblike, a z referencialnimi lastnostmi (Salvi 2001: 39, 64, 82–83).⁵ V razpravi iz leta 2012 G. Salvi meni,

⁵ V nedol. zgradbah, ki zahtevajo koreferenco osebkov v glavnem in odvisnem stavku, se lahko vremenski glagol pojavi, če je tudi v glavnem stavku vremenski glagol: (Ø) *Fa freddo senza Ø nevicare* (referenca v obeh primerih je »il tempo«), ne pa tudi *(Ø) *Si trattava di neve senza Ø tuttavia far freddo* (Salvi 2001: 64).

da gre za prazen, zgolj formalni osebek,⁶ ki ne ustreza nobenemu udeležencu. Italijanske vremenske glagole tipa *piovere* in *nevicare*, ki imajo pomožnika *essere* in *avere*, uvršča med **neakuzativne** ali **akuzativne** glagole,⁷ glagoli v osebkovnih zgledih (kot v npr. *Sono piovute pietre*) pa sodijo med neakuzativne (Salvi 2012: 59–60, 68–69).

B. Benincà in G. Cinque, ki se ukvarjata predvsem z izbiro pomožnika pri vremenskih glagolih, navajata, da nekateri glagoli (padavinski *piovere*, *diluviare*, *nevicare*, *grandinare*) dopuščajo *essere* in *avere*, drugi (npr. *tuonare*, *lampeggiare*, *gelare*) pa ne (Benincà in Cinque 1992: 155–156). Dvojna izbira je utemeljena s tem, da se nekateri obnašajo kot glagoli premikanja, ki izbirajo *avere*, ko gre za dejavnost brez ozira na cilj premikanja, in *essere*, ko je sprememba prostora relevantna. Pomožnik *essere* naj bi bil možen, če glagoli dovoljujejo interpretacijo s spremembo v prostoru, kar je povezano s t. i. **neakuzativno konfiguracijo** (ibid.: 157).

A. C. Bleotu obravnava udeležensko zgradbo vremenskih glagolov oz. pomenko-skladenjski status njihovih osebkov v okvirih generativne slovnice. Za padavinske glagole v italijanščini (npr. *piovere*, *nevicare*, *grandinare*, *piovigginare*) ugotavlja, da imajo t. i. opustni osebek *pro*, tipološko pa se večinoma uvrščajo v predikativni tip (tj. glagol sam izraža meteorološki dogodek, udeleženec ima druge funkcije; Bleotu 2012: 62, 66–67). Avtorica v nadaljevanju meni, da se vremenski glagoli lahko obnašajo kot neergativni, a so večinoma neakuzativni, in zanje predlaga dve besedotvorni zgradbi: (a) **neergativno POVZROČITI [PADATI DEŽ]**; (b) **neakuzativno PADATI DEŽ** (ibid.: 70–74).

V leksiko-gramatikalnem pristopu so glagoli tipa *piovere*, *nevicare* opredeljeni kot operatorji (meteorološki glagoli), ki ne izberejo nobenega udeleženca, imajo pa notranji osebek, ki je lahko izražen v (etimološko-osebkovnih) povedih tipa *Una neve gelida nevicava su di noi*. Njihova definicijska zgradba je **V** (glagol), preneseno pa lahko izberejo vsaj enega udeleženca v položaju **N₀** (prvo določilo), prim. *Le bombe (piovevano + grandinavano) su di noi*, in izražajo modalnost dogodka, ki ga izraža glagol, npr. *Le bombe (cadevano + arrivavano) dal cielo in gran quantità come se piovesse* (Vietri 2004: 114–115).

6 Tako kot nekateri jeziki še vedno (npr. angl., frc.) je tudi starejša italijanščina v takšnih primerih poznala t. i. ekspletivni osebek, prim. *e' [egli] piove* (Giordano da Pisa, *Quaresimale fiorentino*; Salvi 2012: 60).

7 **Neakuzativni glagoli** imajo osebkke, ki se deloma obnašajo kot premi predmeti – prim. pozajmljanje z *ne* (*Ne sono arrivati molti. – Ne ho incontrati molti.*), zasedajo t. i. predmetni notranji položaj (*Il medico ha guarito molti attori. – Sono guariti molti attori*, kar ustreza zgradbama SN_{ogg} [V SN_{ogg,dit.}] in [V SN_{ogg}]) in postverbalni položaj v stavku (več o neakuzativnih glagolih v Salvi 2012: 63–67). **Akuzativni glagoli** pa se delijo na prehodne in neergativne (ibid.: 67–68). Prim. še A. C. Bleotu (2012: 68–69), po kateri **neergativni glagoli** izražajo hotena dejanja, njihov udeleženec je vršilec dejanja (*Agent*), ima nadzor nad (večinoma ateličnim) dejanjem, v globinski zgradbi imajo zunanjšega udeleženca (nimajo notranjega), v posebnih primerih lahko pripišejo tožilnik. **Neakuzativni glagoli** izražajo večinoma nehotena dejanja, njihov udeleženec ni nikoli vršilec in nima nadzora nad (večinoma teličnim) dogodkom, v globinski zgradbi imajo notranjšega udeleženca (nimajo zunanjšega) in ne morejo pripisati tožilnika.

4 VEZLJIVOSTNA ANALIZA PADAVINSKIH GLAGOLOV V »VREMENSKEM« POMENU

4.1 Slovenščina

4.1.1

Struktur noskladenjsko vezljivost $\mathbf{VF}_{\text{impers}}$ izkazujejo slovenski primarno padavinski glagoli *deževati* 'deževati', *dežiti* 'deževati' (knjiž.), *izdeževati se* 'prenehati deževati' (redko), *mesti* 'močno snežiti', *naletavati* 'snežiti', *naškrapljati* 'začenjati deževati' (nar. vzhodno), *primakati* 'deževati', *pršeti* 'drobno, gosto deževati', *pršiti* 'drobno, gosto deževati', *rositi* 'drobno deževati', *snežiti* 'snežiti', *zadeževati* 'začeti deževati' in *zasnežiti* 'začeti snežiti'. Podobno velja tudi za sekundarno padavinske glagole *izliti se* 'prenehati deževati' (ekspr.), *zlit se* 'prenehati deževati' (ekspr.), *liti* 'močno deževati', *močiti* 'deževati' (redko), *mokriti* 'deževati, rositi' (ekspr.), *mrleti* 'rositi, pršeti' (nar.), *namakati* 'deževati', *padati* 'padati', *prati* 'močno deževati' (ekspr.), *sipati* 'drobno, gosto padati', škropiti 'redko deževati', *uliti se* 'začeti močno deževati', *ulivati se* 'močno deževati' in *zaškropiti* 'začeti redko deževati'.

Strukturni vzorec $\mathbf{VF}_{\text{impers}}$ predstavlja pomenskoskladenjsko zgradbo brez udeležencev: sama *snov se* – kot notranjepomenski udeleženec (*nosilka*, Žele 2008: 37, 278, ali *realizator*, Pálaš 1990: 35) – zliva s procesom. Takšna zunajjezikovna mikrosituacija je lahko vpeta le v pomen glagola (npr. *mesti*, *naletavati* – sneg, *naškrapljati*, *primakati*, *pršeti*, *rositi* – dež), v nekaterih primerih pa je razvidna celo na ravni besedotvorne podlage (npr. *deževati*, *dežiti*, *snežiti*, *zasnežiti*), prim. (1).

Na podobne značilnosti opozarjajo tudi sekundarno padavinski glagoli: v vremenskem pomenu lahko torej prevzamejo vremensko vezljivost; *snov* je načeloma predvidena v glagolskem pomenu, z izjemo glagolov *padati*, pri katerem jo je mogoče razbrati le sotvarno oz. sobesedilno (*padati* – dež, sneg, toča itn.), in *sipati* (*dež*, sneg), prim. (2).

- (1) *Zunaj dežuje. – Ponoči je dežilo. – Izdeževalo se je. – Tri dni že mete, da je snega čez kolena. – Vso noč je po malem naletavalo. – Že naškraplja. – Spomladi je vedno primakalo. – Začelo je pršeti. – Spet prši. – Zunaj rosi. – Snežilo je v velikih kosmih. – Ob pravem času je zadeževalo. – Shladilo se je in zvečer je zasnežilo.*
- (2) *Do večera se bo že izlilo. – Vdrili smo, dokler se ni zlilo. – Že ves dan lije. – Zunaj moči. – Nепretrgoma je mokrilo. – Iz megle je mrlelo. – Letos je precej namakalo. – Kaže, da bo padalo. – Ves dan je pralo. – Začelo je sipati. – Zvečer je začelo škropiti. – Preden so prišli do doma se je ulilo. – Ves dan se je ulivalo. – Iz oblakov je zaškropilo.*

4.1.2

Glede na slovarsko gradivo nekateri slovenski padavinski glagoli izkazujejo tudi strukturno-skladenjsko vezljivost **VF**_{impers} – **Sak**, prim. *namesti* ‘nabrati se (sneg)’, *zamesti* ‘nabrati se (sneg)’ (manjka v SSKJ; vzročniška razlaga bi bila bolj ustrezna), ‘s snegom prekriti’, ‘s snegom onemogočiti’ in *zasnežiti* ‘s snegom prekriti’. Enako velja tudi za sekundarno padavinska *nakidati* ‘namesti’ in *sipati* ‘drobno, gosto padati’ (v SSKJ bi bil ustrežnejši vzročniški pomenski opis).

Glagoli pa vendarle niso vezljivostno prekrivni: **(a)** glagola *namesti* in *zamesti* ‘nabrati se (sneg)’ kažeta na vezljivost, v kateri določilo **Sak** zaseda *snov* z udeležensko vlogo *rezultata pojava* (prim. Páleš 1990: 34), prim. (3); enako velja za *nakidati* in *sipati*, prim. (4). Pri glagolih **(b)** *zamesti* ‘s snegom prekriti’, ‘s snegom onemogočiti’ in *zasnežiti* pa je *snov* (sneg) vključena v pomen glagola (kot notranji *nosilec* ali *realizator* pojava), v določilu **Sak** pa se realizira *prizadeto* (*modifikant*; Páleš 1990: 34–35), prim. (5). Ob tem je treba poudariti, da se ti glagoli oddaljujejo od »pravega« procesualno-padavinskega pomena, prim. **(a)** ‘povzročiti, da se nabere/nakopiči’ in **(b)** ‘/.../, da se prekrije’ oz. ‘/.../, da se zapre/onemogoči’.

- (3) *Nametlo je snega, da ni bilo mogoče priti v vas. – Snega je zametlo do oken. – Prim. Nametlo (zametlo) je sneg.*
- (4) *Nakidalo je snega do kolen. – Začelo je sipati sneg.*
- (5) *Zametlo je vse ceste in križišča. Zametlo je vse dohode. – Zasnežilo je ceste in polja.*

4.1.3

Strukturносkladenjsko vezljivost **Snom** – **VF** izkazujejo slovenski padavinski glagoli *mesti* ‘močno snežiti’, *naletavati* ‘snežiti’, *naškrapljati* ‘začenjati deževati’ (nar. vzh.), *pršeti* ‘drobno, gosto deževati’, *pršiti* ‘drobno, gosto deževati’, *rositi* ‘drobno deževati’ in *zapasti* ‘padajoč prekriti’. Enako se obnašajo še sekundarno padavinski *liti* ‘močno deževati’, *mreleti* ‘rositi, pršeti’ (nar.), *napasti* ‘zapasti’ (redko), *padati* ‘padati’, *pasti* ‘pojavit se na površini’, *sipati* ‘drobno, gosto padati’, *škropiti* ‘redko deževati’, *uliti se* ‘začeti močno deževati’, *ulivati se* ‘močno deževati’ in *zaškrpiti* ‘hitro se razpršiti’ (prim. še *iti*, *močiti*, *prati*).

Padavinski pojav se **(a)** pomensko in vezljivostno loči na proces in *snov*, ki je njegova *nosilka* oz. *realizator* (kar je značilno za precej glagolov s sekundarnim vremenskim pomenom), prim. (6) in (7). Pri **(b)** glagolu *zapasti* pa ima *snov* celo »dvojno« udeležensko vlogo – je hkrati *nosilka* in *rezultat pojava*; podobno velja za sekundarno padavinska *pasti* in *napasti*, prim. (8) in (9).

- (6) *Z nizkega neba je kar naprej metel sneg. – Naletavale so posamezne snežinke. – Ves dan je naškrapljal dež. – Iz megle je pršel rabel dež. – Dež je pršil ves dan. – Dež rosi.*
- (7) *Dež lije iz oblakov. – Dež je mrlel. – Sodra pada. V hribih bo padal sneg. – Začel je sipati dež. – Ves dan je škropil dež. – Nenadoma se ulije ploha. – V presledkih se je ulival dež. – Dež je zaškropil čez mesto.*
- (8) *Že sredi novembra je zapadel prvi sneg.*
- (9) *Padlo je le nekaj kapelj. – Napadlo je pol metra snega.*

4.1.4

Del glagolov izkazuje strukturno vezljivost **Snom – VF – Sak**: *mesti* 'nositi, prenašati', *namesti* 'z nošenjem nabrati', *pršiti* 'povzročati spreminjanje v padavino', *rositi* 'drobno deževati' (eksp.), *zamesti* 's snegom prekriti', 's snegom onemogočiti' in 'z nošenjem zabrisati', *zametati* 's padavino prekrivati' in 'z nošenjem brisati' ter *zapasti* 's padavino prekriti', 's padavino onemogočiti'.

Med njimi je treba izpostaviti predvsem (a) glagol *rositi*, saj kot edini (slovarsko) izkazuje pravo procesualno-padavinsko pojavnost – določilo **Snom** ustrezno *vršilec dejanja* (npr. oblaki; t. i. *elementiv* po Pálešu 1990: 33), določilo **Sak** pa zaseda *snov* z udeležensko vlogo *rezultata pojava*, prim. (10). Pri ostalih glagolih gre za vremensko pojavnost, ki pa je kot »pravo« procesualno-padavinsko ne moremo označiti. Pri (b) *mesti*, *namesti*, *pršiti* določilo **Sak** zaseda *snov* z udeležensko vlogo *prizadeto (objekt)* – prenašanje, nanašanje, spreminjanje *vršilca* (npr. vetra) v položaju določila **Snom** jo sicer »prizadeva«, a je ne spreminja (gl. Páleš 1990: 34), prim. (11). Pri (c) *zamesti*, *zametati* (z izjemo pomenov 'z nošenjem /za/brisati') in *zapasti* položaj **Snom** zaseda *snov* v udeleženski vlogi *nosilca pojava (realizator)*, medtem ko je v položaju **Sak** *prizadeto (modifikant)*, prim. (12). (d) Spet drugačno vezljivost izkazuje *zamesti* in *zametati* 'z nošenjem (za)brisati', pri katerih je **Snom** *vršilec dejanja (elementiv)*, npr. veter, burja), določilo **Sak** pa zaseda udeleženec *prizadeto (modifikant)*; sama *snov* je lahko vključena v glagolski pomen (kot notranjepomenski *nosilec pojava* ali *realizator*) oz. je realizirana kot neobvezno prislovno določilo kraja oz. sredstva, prim. (13).

- (10) *Oblaki rosijo dež.*
- (11) *Burja mete sneg. – Burja na tem mestu namete visoke kupe snega. – Burja prši sneg.*
- (12) *!...! sneg je polagoma zametal pokrajino. – Sneg je zametel vse poti. Sneg je zametel prehod. – Sneg je zapadel hiše in vrtove. Sneg je zapadel vse poti.*
- (13) *Burja je zametla njihove sledi v snegu. – Veter zameta poti s snegom.*

4.2 Italijansčina

4.2.1

Strukturno vezljivost **VF**_{impers} izkazujejo naslednji italijanski padavinski glagoli: *brinare* 'padati slana', *diluvviare* 'močno deževati, liti', *fioccare* 'snežiti v kosmih', *grandinare* 'padati toča', *nevare* 'snežiti' (zastar.), *nevicare* 'snežiti', *nevischiare* 'močno snežiti', *piovere* 'deževati', *piovigginare* = *piovicicare* 'pršeti', *ripiovere* 'ponovno deževati', *spiovere* 'prenehati deževati' in *tempestare* 'vihrati'. Med sekundarno padavinskimi se podobno obnaša *gocciolare* 'začeti deževati'.

Navedeni strukturni vzorec ustreza, kot v slovenščini, zgradbi brez udeležencev, ko se padavina zliva s procesom, kar je zakodirano na pomenski (*snov* kot notranjepomenski *nosilec*, *realizator* pojava) in besedotvorni ravni; izjema je le *fioccare*, ki kaže na besedotvorno podstavo *fioc-* (*fiocco* 'kosem'),⁸ pribl. 'snežiti v kosmih', prim. sicer *brina* 'slana', *diluvio* 'naliv', *grandine* 'toča', *neve* 'sneg' (tudi *nevischio* 'snežni metež'), *tempesta* 'nevihta', sinhrono nekoliko bolj zastrto *pioggia* 'dež' (npr. morfemske variante *piov-*, *pioggi-*, *pluvi-*). Vsi glagoli tvorijo sestavljene čase s pomožnikoma *esserelavere*, pri čemer se razlika med njima kaže na ravni potencialne *prostorske spremembe* (*smernost*) in njene odsotnosti (o tem več v 3.2).

- (14) *Ieri notte è brinato. – Diluviava senza interruzione da dieci ore. – Guarda come fiocca! – Ha grandinato tutto il giorno. Era grandinato su tutta la regione. – Nevato è sì, che tutto cuopre la neve. (Dante, 14. stol.) – È nevicato tutta la notte. – Alla partenza stamattiona nevischiava l...l (www.gulliver.it, 2008)* – È piovuto tutta la notte. – l...l la nebbia agl'irti colli piovigginando sale. (Carducci, 19. stol.; neustrezen zgled, prim. la nebbia pioviggina) – Era ricominciato a piovicicare. (Pasolini, 20. stol.; www.treccani.it) • – l...l ieri a Pistoia ha ripiovuto bene per un paio d'ore. (www.abetoneforum.it, 2007)* – Aspetto che spiova. – Ha tempestato tutta la notte.*

- (15) *Ieri ha gocciolato un po'.* (emozioniesensazioni.blogspot.com, 2009)*

4.2.2

Glede na analizirano slovarsko gradivo izkazujejo strukturno vezljivost **Sos** – **VF** le primarno padavinski glagoli *fioccare* 'padati v kosmih', *innevarsi* 'zasnežiti se' in *tempestare* 'vihrati' (redko). Sekundarno padavinskih glagolov je več: *abbattersi* 'razbesneti se' (tudi preneseno), *cadere* 'padati', *grondare* 'kapljati, cureti; ekst. liti' (ekstenzivno), *rovesciarsi* 'zlit se, padati', *scaricarsi* 'izliti, izlivati se' in *scrosciare* 'hrupno in silovito padati'.

8 Poleg tega je vezljivostna zgradba **VF**_{impers} pri glagolu *fioccare* morda diahrono drugotna, prim. *più che neve bianca che l...l in un bel colle fiocchi* (Dante, 14. stol.), s strukturno vezljivostjo **Sos** – **VF** in pomenom 'padati (kot) v kosmih'.

V primeru (a) glagola *fioccare* se padavinski pojav vezljivostno loči na sam proces (VF) in *snov* z udeležensko vlogo *nosilke pojava* (določilo **Sos**), kar je med drugim značilno tudi za glagole s sekundarno padavinskim pomenom, prim. (16) in (17). Drugače se vezljivostno obnašata (b) glagola *innevarsi* in *tempestare*, pri katerih določilo **Sos** ustreza *prizadeto* (*modifikant*), medtem ko je *snov* načeloma zajeta v glagolski pomen; pri glagolu *tempestare* se celo ne more trditi, da označuje padavinsko pojavnost, čeprav se na vremensko dogajanje navezuje, pribl. 'burkati se zaradi nevihte'. Glagoli *fioccare*, *innevarsi* in *abbattersi*, *cadere*, *grondare*, *rovesciarsi*, *scaricarsi* tvorijo sestavljene čase s pomožnikom *essere*, *tempestare* z *avere*, *scrosciare* pa z *avere* in *essere*.

(16) *La neve è fioccata per una settimana.*

(17) *Un temporale si abbatté sulla città. – Cadeva fitta la pioggia. – La pioggia grondava da tutte le parti. – A sera una grandinata si rovesciò sui campi. – Il temporale si scarica lontano. – La pioggia scrosciava da due ore.*

(18) *Le montagne si sono tutte innestate. – Il mare tempestava in gran fortuna.*
(Lissoni 1839: 802)•

4.2.3

Le italijanski primarno padavinski glagol *brinare* 'pokriti s slano' (pomožnik *avere*) izkazuje strukturno vezljivost **Sos** – **VF** – **Spp**, podobno pa velja še za sekundarno padavinska *portare* 'povzročiti, prinesiti' (preneseno) in *coprire* 'prekriti, prekrivati' (ekstenzivno).

Glagol *brinare* kaže na pomenskoskladenjsko razmerje med vremenskim *vršilcem* oz. *elementivom* (*il freddo* 'mraz') v položaju **Sos** in *prizadetim* (*modifikantom*) na mestu **Spp**; *snov* je – kot notranji *nosilec pojava* oz. *realizator* – pomensko (in besedotvorno) zajeta v glagolu (gl. 4.1.4 (d)), prim. (19). V primeru glagola *portare* ustreza določilo **Sos** *vršilec dejanja* oz. *elementiv* (npr. *vento* 'veter'), določilo **Spp** pa zaseda *snov* z udeležensko vlogo *rezultata pojava* (gl. 4.1.4 (a)), prim. (20). Po drugi strani pa *coprire* kaže na vezljivost z *nosilcem* oz. *realizatorjem pojava* v položaju **Sos** in *prizadetim* (*modifikantom*) v položaju **Spp** (gl. 4.1.4 (c)), prim. (21). Glagoli se s uvrščevalnima pomenskima sestavinama 'prinesiti' in 'pokriti' oddaljujejo od procesualno-padavinskega pomena.

(19) *Il freddo ha brinato la campagna.*

(20) *Vento, nubi che portano pioggia.*

(21) *La neve copre i campi.*

5 VEZLJIVOSTNA PRIMERJAVA

5.1

V vremenskih pomenih padavinskih glagolov je mogoče opredeliti štiri strukturno-skladenjske vzorce, pri čemer so trije (ob upoštevanju morfoloških razlik med slovenščino in italijanščino) prisotni v obeh jezikih, prim. (1) **VF**_{impers}, (2) **Snom** – **VF** oz. **Sos** – **VF** in (3) **Snom** – **VF** – **Sak** oz. **Sos** – **VF** – **Spp**, medtem ko je vzorec (4) **VF**_{impers} – **Sak** izkazan le v slovenščini. Hkrati je treba poudariti, da posamezni strukturni vzorci ustrezajo različnim pomenskoskladenjskim zgradbam.

5.2

Strukturni vzorec **VF**_{impers} izkazujejo naslednji padavinski glagoli: sln. *deževati, dežiti, izdeževati se, mesti, naletavati, naškrapljati, primakati, pršeti, pršiti, rositi, snežiti, zadeževati* in *zasnežiti* (pomenske razlage v 4.1.1); ital. *brinare, diluviare, fioccare, grandinare, nevere, nevicare, nevischiare, piovere, piovigginare = piovicciare, ripiovere, spiovere* in *tempestare* (pomenske razlage v 4.2.1). Podobno vezljivost lahko izkazujejo tudi sekundarno padavinski glagoli v slovenščini (*izliti se, zliti se, liti, močiti, mokriti, mrleti, namakati, padati, prati, sipati, škropiti, uliti se, ulivati se* in *zaškropiti*), medtem ko je v italijanščini ta vezljivost omejena zgolj na glagol *gocciolare*. Pri vseh gre za pomenskoskladenjsko zgradbo brez udeležencev, ko se sama *snov* (padavina) – kot notranjepomenski udeleženec (*nosilec* ali *realizator pojava*) – zliva s procesom.

5.2.2

Strukturni vzorec **Snom** – **VF** (**Sos** – **VF**) je izpričan pri slovenskih padavinskih glagolih *mesti, naletavati, naškrapljati, pršeti, pršiti, rositi* in *zapasti* (pomenske razlage v 4.1.3); prim. ital. *fioccare, innevarsi, tempestare* (pomenske razlage v 4.2.2). Podobno se vezljivostno lahko obnašajo tudi sekundarno padavinski glagoli v obeh jezikih: sln. *iti, liti, močiti, mrleti, napasti, padati, pasti, prati, sipati, škropiti, uliti se, ulivati se, zaškropiti*; ital. *abbattersi, cadere, grondare, rovesciarsi, scaricarsi* in *scrosciare*. V večini primerov (a) se padavinski pojav pomensko in vezljivostno loči na proces in *snov*, ki je njegova *nosilka* oz. *realizator*. Drugačno vezljivost izkazuje (b) glagol *zapasti*, pri katerem ima *snov* »dvojno« udeležensko vlogo *nosilke* in *rezultata pojava* (podobno tudi prvotno nepadavinska *pasti, napasti*), prim. *zapasti – sneg*. Pri (c) italijanskih glagolih *innevarsi* in *tempestare* pa določila **Sos** ustreza *prizadeto* oz. *modifikant*, prim. *innevarsi – le montagne*, medtem ko je *snov* vključena v glagolski pomen kot notranjepomenska *nosilka* oz. *realizator pojava*.

5.2.3

Strukturni vzorec **Snom – VF – Sak** oz. **Sos – VF – Spp** izkazujejo predvsem slovenski glagoli, prim. *mesti*, *namesti*, *pršiti*, *rositi*, *zamesti*, *zametati* in *zapasti* (pomenske razlage v 4.1.4), medtem ko je med italijanskimi glagoli takšen le *brinare* (pomenske razlage v 4.2.3). Podobno velja tudi za italijanska sekundarno padavinska *portare* in *coprire*. Ob tem je treba poudariti, da strukturni vzorec ustreza različnim pomenskoskladenjskim možnostim: (a) določilo **Snom (Sos)** ustreza *vršilec dejanja* oz. *elementiv* (npr. oblaki), določilo **Sak (Spp)** pa zaseda *snov* z udeležensko vlogo *rezultata pojava*, prim. sln. *rositi*, ital. *portare* (tip *oblaki – rositi – dež*, *nubi – portare – pioggia*); (b) določilo **Snom** ustreza *vršilec dejanja* ali *elementiv* (npr. veter), določilo **Sak** pa *snov* z udeležensko vlogo *prizadeto* oz. *objekt* (dejanje udeleženca prizadeva, a ga ne spreminja), prim. sln. *mesti*, *namesti*, *pršiti* (*burja – mesti – sneg*); (c) položaj **Snom (Sos)** zaseda *snov* v udeleženski vlogi *nosilca* oz. *realizatorja pojava*, medtem ko je v položaju **Sak (Spp)** *prizadeto* (*modifikant*), prim. sln. *zamesti*, *zametati*, *zapasti*, ital. *coprire* (tip *sneg – zapasti – poti, neve – coprire – campi*); (d) v položaju **Snom** je *vršilec dejanja* (*elementiv*, npr. veter, burja), določilo **Sak** pa zaseda udeleženec *prizadeto* (*modifikant*); *snov* je vključena v glagolski pomen (kot notranjepomenski *nosilec pojava* ali *realizator*) ali je realizirana kot neobvezno prislovno določilo kraja oz. sredstva, prim. sln. *zamesti*, *zametati*, ital. *brinare* (tip *veter – zametati – poti, freddo – brinare – campagna*).

5.2.4

Strukturni vzorec **VF_{impers} – Sak** izkazujejo le slovenski glagoli, prim. pogl. 4.1.2.

6 SKLEP

Vežljivostna analiza slovenskih in italijanskih padavinskih glagolov v vremenskem pomenu je pokazala raznovrstno strukturno- in pomenskoskladenjsko obnašanje, pri čemer se slovenski in italijanski glagoli vežljivostno razlikujejo. Načeloma je treba reči, da oba jezika (ob zanemaritvi morfoloških razlik) izkazujejo strukturne vzorce **VF_{impers}**, **Snom – VF (Sos – VF)** in **Snom – VF – Sak (Sos – VF – Spp)**, čeprav jih vedno ne oblikujejo pomensko prekrivni glagoli. Tako vzorca **VF_{impers}** (*snov* se kot notranje-pomenski *nosilec* ali *realizator pojava* zliva s procesom) skorajda ni mogoče zaslediti pri italijanskih sekundarno padavinskih glagolih (z izjemo *gocciolare*), kar kaže na to, da ta skupina glagolov v italijanščini večinoma zahteva eksplicitno izražene *nosilca*. Vzorec **VF_{impers} – Sak** je izkazan samo pri nekaj slovenskih glagolih. Poleg tega strukturni vzorci **VF_{impers} – Sak, Snom – VF (Sos – VF)**

in **Snom – VF – Sak (Sos – VF – Spp)** ustrezajo različnim pomensko-skladenjskim možnostim, ki jih v slovenščini in italijanščini izpričujejo glagoli z deloma različnimi pomeni. Predvsem v primeru strukturnih vzorcev **VF_{impers} – Sak** in **Snom – VF – Sak (Sos – VF – Spp)** kažejo glagoli tudi na oddaljevanje od procesualno-pada-vinskega pomena.

Bibliografija

- Ágel, Vilmos, 2000: *Valenztheorie*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Bajec, Anton et al., 1994: *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ). Ljubljana: DZS.
- Benincà, Paola in Guglielmo Cingue, 1992: Sur l'ambiguïté structurale des verbes météorologiques en italien. Tasmowski, Liliane in Anne Zribi-Hertz (ur.): *De la musique à la linguistique. Hommage à Nicolas Ruwet*. Ghent: Communication and Cognition. 155–162.
- Bleotu, Adina Camelia, 2012: Why Does IT Always Rain on Me? On Weather Verbs. Surányi, Bálasz in Diana Varga (ur.): *Proceedings of the First Central European Conference in Linguistics for Postgraduate Students*. Budapest: Pázmány Péter Catholic University. 59–81.
- Daneš, František et al., 1987: *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia.
- Dardano, Maurizio in Pietro Trifone, 1995: *Grammatica italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Dular, Janez, 1982: *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku (20. stoletja)*. Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.
- Gabrieli, Aldo, 2011: *Grande dizionario Hoepli italiano* (Hoepli). Milano: Hoepli. <http://dizionari.repubblica.it/italiano.php>. (Dostop 24. 4. 2014)
- Götz-Votteler, Katrin, 2007: Describing semantic valency. Herbst, Thomas et al. (ur.): *Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 37–49.
- Grepl, Miroslav in Petr Karlík, 1998: *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- Herbst, Thomas, 2007: Valency complements or valency patterns? Herbst, Thomas et al. (ur.): *Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 15–35.
- Herbst, Thomas, 2009: Valency – Item-Specificity and Idiom Principle. Römer, Ute et al. (ur.): *Exploring the Lexis-Grammar Interface*. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins. 49–68.
- Korpus italijanskega jezika* CORIS/CODIS. (Dostop 4. 7. 2014)
- Korpus slovenskega jezika* Gigafida. (Dostop 4. 7. 2014)
- Lissoni, Antonio, 1839: *Frasologia italiana*. Milano.
- Moretti, Giovanni B., 2006: *L'italiano come prima o seconda lingua*. Perugia: Guerra Edizioni.
- Orešnik, Janez, 1992: *Udeleženske vloge v slovenščini*. Ljubljana: SAZU.
- Páleš, Emil, 1990: Sémantické roly slovenských slovies. *Jazykovedný časopis* 41/1. 30–48.

- Re, Stefano, 2010: *Dizionario dei Sinonimi e dei Contrari*. Milano: RCS Libri. http://dizionari.corriere.it/dizionario_sinonimi_contrari. (Dostop 4. 7. 2014)
- Sabatini, Francesco in Vittorio Coletti, 2011: *Dizionario della Lingua Italiana* (Sabatini-Coletti). Milano: RCS Libri. http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano. (Dostop 24. 4. 2014)
- Salvi, Giampaolo, 2001: La frase semplice. Renzi, Lorenzo et al. (ur.): *Grande grammatica italiana di consultazione* I. Bologna: il Mulino. 37–127.
- Salvi, Giampaolo, 2012: La struttura argomentale dei verbi. *Italogramma* 4. 59–71.
- Schøsler, Lene, 2007: The status of valency patterns. Herbst, Thomas et al. (ur.): *Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 51–66.
- Šlenc, Sergij, 1997: *Veliki italijansko slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.
- Toporišič, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Vidovič Muha, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: ZIFF.
- Vietri, Simonetta, 2004: *Lessico-grammatica dell'italiano*. Torino: UTET.
- Zingarelli, Nicola, 1999: *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Žele, Andreja, 2001: *Vezljivost v slovenskem jeziku*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Žele, Andreja, 2008: *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*. Ljubljana: Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Žele, Andreja, 2012: *Pomensko-skladenjske lastnosti slovenskega glagola*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Kontrastivni vidiki prevajanja italijanskih neosebni glagolskih oblik v slovenščino: korpusna analiza gerundija

Tamara Mikolič Južnič

Abstract

Non-finite verbal structures seem to be relatively rare in Slovene compared to other languages such as Italian. This may pose a problem to the Slovene learners of foreign languages both when creating texts in the foreign language and when translating into their mother tongue. This article focuses on some contrastively relevant features of the Italian gerund (one of the Italian non-finite verb forms), and particularly on the options available to translators when they need to translate implicit dependant gerundial clauses into Slovene. After a brief presentation of the most prominent features and functions of the Italian gerund and an overview of the Slovene non-finite structures available, the results of a corpus analysis of the Italian-Slovene section of the *Spook* translation corpus are given. It seems that in literary texts, the most common structures occurring in Slovene as translation equivalents to the Italian gerunds are finite verbs functioning as predicates of either co-ordinate or subordinate clauses. Other structures, including nominal translations, Slovene non-finite forms and some alternative, context-dependant translation equivalents, occur with a much lesser frequency.

Ključne besede: gerundij, italijanščina, slovenščina, korpusna analiza, kontrastivna slovnica, prevodne ustreznice

1 UVOD

Jeziki se lahko razlikujejo glede na tipe neosebne glagolske oblike, ki jih je mogoče uporabiti kot povedke v podrednih stavkih, predvsem pa je opaziti bistvene razlike pri dejanski pogostnosti posameznih tovrstnih struktur v rabi. Če se omejimo na primerjave med slovenščino in drugimi jeziki, je bilo tako na primer že večkrat nakazano, kako se neosebne glagolske oblike pogosteje kot v slovenščini pojavljajo v angleščini (prim. Lipovšek 2001, Kocijančič Pokorn in Šuštaršič 2001, 1999, Šuštaršič in Kocijančič Pokorn 1998, Sheppard 1992), francoščini (Schlamberger Brezar 2005a, Mezeg 2011a, 2011b) in tudi italijanščini (Medved 2013, Mikolič Južnič 2010, Lenassi 2004). Tudi v sicer maloštevilnih študijah slovenskih neosebne glagolske oblike, ki so se pojavile v zadnjih letih, se odraža določena nelagodnost pri uporabi neosebne glagolske oblike, ki naj bi jih slovenski govorniki imeli na voljo pri tvorjenju besedil (prim. Mikolič Južnič 2013a, 2012, Schlamberger Brezar 2011, 2005b, Toporišič 2000). Po drugi strani pri italijanščini, ki je poleg slovenščine v središču pozornosti tega prispevka, opazimo nagnjenje k pogosti uporabi vseh vrst neosebne glagolske oblike, od infinitiva do gerundija in participa,¹ kar nam potrjuje poleg izjemno redkih kvantitativnih raziskav že množica skladajskih vlog, v katerih se te neosebne glagolske oblike lahko pojavljajo (prim. relevantna poglavja v Renzi, Salvi in Cardinaletti 2001, pa tudi npr. Mikolič Južnič 2013b, Korzen in Gylling 2012).

Glede na to torej ni presenetljivo, da tako pri tvorjenju italijanskih besedil kot tudi pri prevajanju iz slovenščine v italijanščino in obratno zaznavamo na tej ravni pri študentih prevajalstva določeno nelagodje, povezano s sistematičnim neskladjem med danima jezikoma. Vsaka od italijanskih neosebne glagolske oblike bi si zaslužila svojo lastno kontrastivno študijo s slovenščino, vendar smo se na tem mestu omejili na primer gerundija. S pomočjo korpusne raziskave želimo namreč osvetliti, katere strukture se pojavljajo v slovenščini na mestih, kjer v italijanščini najdemo gerundij. Na ta način nameravamo preveriti intuitivna opažanja oz. potrditi predhodne vzorčne raziskave (zlasti Medved 2013), iz katerih bi lahko sklepali, da se italijanske neosebne glagolske strukture, v tem primeru tiste, ki vsebujejo gerundij, v slovenščino v največji meri prevajajo z osebni glagolski strukturami. Ker pa je gerundij kompleksna glagolske oblike, ki se v italijanščini pojavlja v različnih vlogah in funkcijah, o katerih bomo spregovorili v nadaljevanju, bomo preverili tudi, ali je moč opaziti kako korelacijo med tipom gerundija in verjetnostjo, da se kot njegova prevodna ustreznica pojavi določena slovenska struktura.

¹ V prispevku namenoma uporabljamo izraze infinitiv za italijanski *infinito*, particip za italijanski *participio* in gerundij za italijanski *gerundio*, da bi se izognili zamenjevanju s slovenskimi izrazi za neosebne glagolske oblike (nedoločnik, deležje, deležnik, glagolnik).

2 KATEGORIZACIJA ITALIJANSKEGA GERUNDIJA

Gerundij je eden izmed treh neosebni glagolskih načinov italijanskega jezika (ob infinitivu in participu). Ima dve obliki, enostavno (npr. *mangiando, correndo, partendo*) in sestavljeno (npr. *avendo mangiato, avendo corso, essendo partito*) in načeloma izraža dejanje, ki se odvija v nekem odnosu z drugim dejanjem, ki je izraženo v glavnem/nadrejenem stavku z osebno glagolsko obliko (Dardano in Trifone 1995: 352). Pojavlja se torej izključno v podrejenih skladenjskih strukturah,² pri čemer je enostavna oblika veliko pogostejša od sestavljene, ki naj bi bila značilna za besedila z bolj visokim registrom oz. večinoma literarna ali birokratska besedila (Lonzi 2001: 571; prim. tudi Dardano in Trifone 1995: 359, Moretti in Orvieto 1980: 203).

Glede na skladenjsko vlogo, ki jo gerundijski stavki lahko imajo v povedi, Lonzi (2001: 571; 588) loči tri primarne tipe gerundija, in sicer:

- a) povedkov gerundij (*gerundio di predicato*): *Paolo ha fatto ripartire la macchina spingendola.*
- b) stavčni gerundij (*gerundio di frase*): *Essendo stato aiutato da Giovanni, Paolo ha fatto ripartire la macchina.*
- c) priredni gerundij (*gerundio coordinato*): *Siamo partiti all'alba, arrivando solo a tarda sera.*³

Povedkov gerundij se v okviru svojega nadrejenega stavka obnaša enako kot pri-slovna določila, kar pomeni, da izraža dejanje, ki je okoliščina h glavnemu glagolskemu dogodku, in ne uvaja ločenega glagolskega dogodka. To pomeni, da je eksplicitno vezan na določene semantične vrednosti, in sicer način oz. sredstvo in čas (ibid.: 576), kot lahko vidimo zgoraj v primeru a), kjer gre za načinovni pomen (»Paolo je uspel prižgati avto porivajoč ga/s porivanjem.«). Pri stavčnem gerundiju, kot pravi Lonzi (ibid.: 583), je po drugi strani odnos med nadrejenim stavkom in podrednim gerundijskim odvisnim stavkom v resnici odnos med dveh glagolskima dogodkoma, kar pomeni, da ima podobno funkcijo, kot jo imajo v odvisnih stavkih osebne glagolske oblike. Na ta način lahko ubesedimo npr. vse vrste vzročnostnih odnosov (npr. vzrok, pogojnost, dopustnost, posledičnost): v primeru b) zgoraj gerundijski stavek lahko interpretiramo vzročno (*Poiché è stato aiutato da Giovanni, Paolo ha fatto ripartire la macchina.* »Ker mu je pomagal Giovanni, je Paolo uspel prižgati avto.«).

A če gre pri zgornjih dveh tipih tako ali drugače za semantično odvisne strukture, vzporedne bodisi stavčnim členom bodisi eksplicitnim odvisnim stavkom, je zgodba pri prirednem gerundiju nekoliko drugačna. Čeprav je to še vedno

2 V celotnem prispevku je izključena glagolska perifraza *stare + gerundij*, ki se v sodobni italijanščini uporablja za izražanje progresivnega aspekta, saj gre za popolnoma drugačno vlogo gerundija, ki je v tem primeru del osebne glagolske strukture (npr. *Maria sta andando a scuola.* »Maria gre v šolo.«).

3 Primeri so navedeni po Lonzi (2001: 571, 588), podčrtava je dodana.

podredna neosebna glagolska struktura, ima poleg značilnosti stavčnega gerundija tudi nekatere samosvoje posebnosti, zaradi katerih je precej podoben prirednim stavkom, kot npr. prisotnost prozodične pavze in možnost izraženega leksikalnega osebka (ibid.: 588). V primeru c) zgoraj bi lahko gerundijski stavek parafrazirali s preprostim vezalnim priredjem (*Siamo partiti all'alba e siamo arrivati solo a tarda sera.* »Odpotovali smo ob zori in prispeli šele pozno zvečer.«).

Natančna določitev skladenjske vloge gerundijskih stavkov je pogosto zaradi njihove neosebne in časovne nedorečenosti težavna, saj lahko združujejo več sorodnih vrednosti in tako omogočajo parafraze z različnimi eksplicitnimi odvisnimi stavki. Ker pa cilj tega prispevka ni toliko določiti, katere funkcije lahko opravlja italijanski gerundij, temveč predvsem, katere so lahko njegove slovenske prevodne ustreznice, smo se pri analizi osredotočili zgolj na kategorizacijo omenjenih glavnih tipov gerundija in ne na razvrstitev glede na natančnejšo tipologijo odvisnih stavkov, kot bomo videli v razdelku 4.

3 VZPOREDNE SLOVENSKE STRUKTURE

Kot smo že omenili, je na slovenski strani nabor neosebne glagolske oblike nominalno sicer podoben kot v italijanščini, saj imamo nedoločnik, deležnik in deležje (ter glagolnik, ki pa je v resnici izglagolska samostalniška oblika in ima svojo vzporedno strukturo predvsem v italijanskih nominalizacijah, npr. *odhod/partenza*), vendar je njihova uporabnost v vlogi povedka odvisnih stavkov omejena, na kar so posredno opozorile tudi študije, omenjene v 1. razdelku.

Med glagolskimi polstavki (tj. stavki, ki jim je jedro neosebna glagolska oblika oz. implicitnimi odvisnimi stavki)⁴ Toporišič (2000: 632–33) našteva deležniške (*Boječ se, da je ne bi odpodili, se je deklica približala skupini na trati.*), deležniške (*Slovenec ne ljubi matere, vanj upajoče.*), nedoločniške (*Ljubezen zvesto najti, kratke sanje.*) in namenilniške (*In šel je boj bojvat brez upa zmage.*) polstavke. Poleg tega Toporišič (ibid.) dodaja, da tovrstne strukture začutimo kot polstavčne »le tedaj, kadar imajo ob sebi kako dopolnilo ali določilo, večinoma predmet ali prislovno določilo«. Bistven kriterij, ki vpliva na občutenje polstavčnosti, je tudi prisotnost vejice, v zvezi s čemer pa Mezeg (2011: 58–59) pri Toporišiču prepozna številne nejasnosti, ki jih sama razreši z lastno definicijo polstavkov, ki nedvoumno vključuje kriterij vejice kot merodajen za prepoznavanje teh struktur.

V skladu z definicijami, ki jih podaja Toporišič (2000), je italijanskemu gerundiju pomensko in funkcijsko najbližje slovensko deležje, ki se večinoma rabi

⁴ Toporišič (2000: 632) med polstavke šteje tudi brezglagolske stavke, ki imajo kot jedro pridevnik ali samostalnik, vendar so tovrstne strukture izključene iz te raziskave.

kot prislovno določilo načina oz. načinovni polstavek ali prislovno določilo časa oz. časovni polstavek, kar se teoretično ujema s funkcijo povedkovega gerundija. Težje je z iskanjem vzporednic s funkcijo stavčnega gerundija, saj slovensko deležje v skladu s teoretičnimi deli redko izraža druga pomenska razmerja, ter funkcijo prirednega gerundija, za katero v slovenščini ni vzporedne neosebne oblike.

Na podlagi navedenih teoretičnih kontrastivnih predpostavk pričakujemo, da se bodo kot prevodne ustreznice italijanskega gerundija sicer včasih pojavljaje slovenske neosebne glagolske oblike, zlasti deležje, da pa bodo glede na njihovo ozko semantično opredeljenost in omejeno rabo v sodobnem jeziku (prim. tudi Mikolič Južnič 2013a) pogosteje uporabljene alternativne ubeseditve, npr. osebne glagolske oblike ali tudi nominalizacije. Preveriti želimo torej, katere so dejanske prevodne možnosti, ki se pojavljajo v izbranem korpusu kot ustreznice italijanskega gerundija, ter kakšna je njihova relativna pogostnost. Poleg tega nas zanima, ali je moč opaziti kako korelacijo med pojavljanjem različnih osnovnih vrst italijanskega gerundija, omenjenih v 2. razdelku, ter prevodnimi ustreznici, ki se pojavljajo v slovenščini.

4 KORPUS IN METODA

4.1 Korpus

Vzporedni prevodni korpusi so se izkazali za zelo koristna orodja pri kontrastivnih raziskavah, zato je bila analiza gerundija in njegovih slovenskih ustreznic izvedena s pomočjo korpusa *Spook*, ki je nastal v sklopu projekta Slovensko prevodoslovje: viri in raziskave (Vintar 2009). Vsa besedila, zbrana v tem korpusu, so sodobna leposlovna dela (večinoma gre za romane ali kratke zgodbe), ki so jih prevedli različni slovenski prevajalci. Korpus sicer sestavlja pet različnih podkorpusov, štiri je dvojezični prevodni vzporedni podkorpusi (angleško-slovenski, francosko-slovenski, nemško-slovenski, italijansko-slovenski) in podkorpus izvirnih slovenskih besedil, vendar je bila raziskava, predstavljena v nadaljevanju, opravljena samo na italijansko-slovenskem podkorpusu, ki obsega 965.434 pojavnic, od tega pripada 486.843 pojavnic italijanskim besedilom, 478.591 pojavnic pa slovenskim prevodom teh besedil. Vsi deli korpusa so oblikoskladenjsko označeni in lematizirani, kar omogoča avtomatsko iskanje po besednih vrstah in podvrstah. Vmesnik CUWI, ki je bil uporabljen za iskanje po korpusu, je nastal namensko za potrebe omenjenega projekta; prednost tega vmesnika je, da omogoča bodisi preprosto bodisi kompleksno iskanje po vseh delih korpusa, tako skupno kot posamično po podkorpusih, in pri brskanju v dvojezičnih podkorpusih omogoča vzporedni izpis v obeh jezikih, saj so besedila stavčno poravnana.

4.2 Metoda

Raziskava je potekala v več fazah; kvantitativni korpusni pristop je bil integriran s klasično kvalitativno analizo, da bi pridobili čim bolj popolne podatke tako o pojavljanju gerundija v italijanskem delu korpusa kot tudi o slovenskih ustreznicaht te neosebne glagolske oblike, ki jih je bilo treba poiskati ročno, saj stavčna poravnava ne omogoča avtomatskega iskanja prevodnih ustreznih posameznih besed (ali besednih zvez).

V prvi fazi smo s pomočjo kod MSD, s katerimi je označen korpus *Spook*, izluščili vse primere pojavljanja gerundija. Za označevanje gerundija so uporabljene različne kode: posebej je mogoče identificirati enostavni gerundij (npr. *amando*), enostavni gerundij z nenaglašeniimi osebnimi zaimki (npr. *amandolo*), vsakega izmed pomožnih glagolov (*avendo* in *essendo*), modalne glagole (npr. *potendo*) ter modalne glagole z nenaglašeniimi osebnimi zaimki (npr. *potendoti*). Nato je bilo treba dobljene rezultate prečistiti nepravilnih primerov: v prvi vrsti je bilo treba izločiti vse tiste primere, kjer se gerundij pojavlja kot del glagolske perifrize *stare + gerundij*, ki ni bila predmet raziskave, kot je bilo omenjeno v razdelku 2, pa tudi vse tiste primere, kjer je pri avtomatskem označevanju prišlo do napak pri razvrščanju besed.

Tako prečiščene primere smo nato kategorizirali najprej z vidika vrste gerundija, ki se pojavlja (priredni, stavčni ali povedkov, prim. razdelek 2), nato pa še z vidika prevodnih ustreznih, ki so se pojavljale v slovenskih vzporednih primerih. Pri teh smo opazovali besedno vrsto izraza, ki je bil uporabljen kot čim bolj neposredna ustreznica pomena italijanskega gerundija, in skladensko vlogo, v kateri je bil ta izraz uporabljen, saj smo želeli natančno ugotoviti, na kakšen način je mogoče prevesti italijanski gerundij v slovenščino. Podatke, pridobljene z analizo, smo nato strnili v enotno obliko, ki bo predstavljena v nadaljevanju.

5 REZULTATI IN DISKUSIJA

V skladu z metodo, opisano v predhodnem razdelku, smo iz italijansko-slovenskega dela korpusa *Spook* izluščili skupno 2.785 primerov, kot prikazuje tabela 1.

Tabela 1: Število avtomatsko izluščenih primerov iz korpusa *Spook*

Iskalni pogoj	Število primerov
enostavni gerundij	2.091
enostavni gerundij + osebni zaimek	619
pomožni glagol <i>avendo</i>	24
pomožni glagol <i>essendo</i>	15
gerundiji modalnih glagolov	33
gerundiji modalnih glagolov + osebni zaimki	3
Skupaj	2.785

Ko smo nato ročno odstranili nepravne primere, je bilo skupno število primerov gerundija 2.136. Tabela 2 prikazuje število pravih primerov gerundija glede na iskalne kriterije.

Tabela 2: Prečiščeno število primerov gerundija

Iskalni pogoj	Število primerov
enostavni gerundij	1.469
enostavni gerundij + osebni zaimek	595
avedno	24
essendo	15
modalni gerundiji	31
modalni gerundiji + osebni zaimki	2
skupaj	2.136

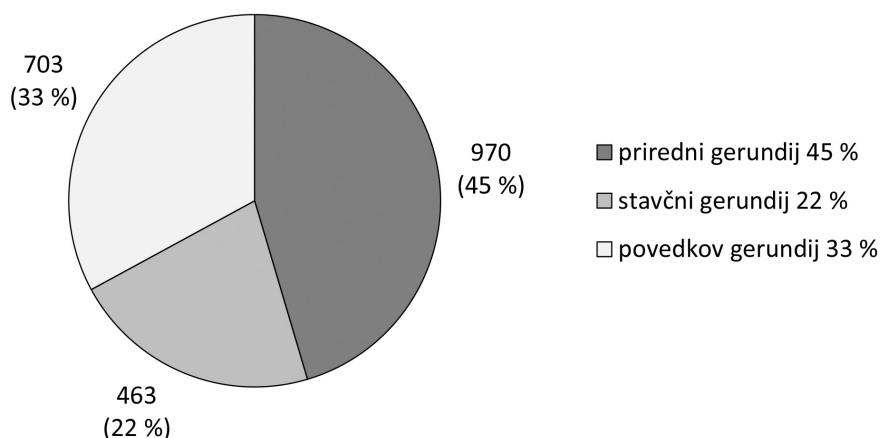
Tako identificirani primeri so bili nato ročno analizirani, kot je bilo opisano v predhodnem razdelku.

Spotoma smo preverili tudi, koliko je primerov enostavnega gerundija in koliko sestavljenega, da bi preverili trditev, da se slednji le redko pojavlja, če pa se, je to ravno v literarnih besedilih. Izkazalo se je, da je sestavljeni gerundij dejansko zares redek tudi v analiziranem korpusu, saj se med 2.136 primeri gerundija (oz. 43,9 primeri na 10.000 pojavnic) pojavi le 16-krat (oz. 0,3-krat na 10.000 pojavnic), to je z deležem 0,75 % (npr. *.../ mi prese quando, avendoli udiri sghignazzare, accesi un fiammifero /.../*).

5.1 Tipi gerundija

Ker gre za neosebno glagolsko obliko, ki je zelo redko uvedena z veznikom ali predlogom in pri kateri torej pomenske povezave z ostalim sobesedilom ostajajo skoraj vedno nekoliko nedorečene in prepuščene semantični presoji, se je pri analizi tipologije gerundija v italijanskih primerih občasno pojavila dilema, kako opredeliti posamezno rabo. Navadno ni bilo težav s kategorizacijo povedkovih gerundijev, ki se dokaj enoznačno ločijo od ostalih dveh kategorij, medtem ko smo pri razločevanju stavčnih in prirednih gerundijev (ki so si, kot je bilo omenjeno v 2. razdelku, skladenjsko podobni) v drugo kategorijo, torej med priredne gerundije, šteli vse tiste primere, kjer je bila mogoča parafraza z vezalnim priredjem, tudi če je bilo na pomenski ravni mogoče zaznati podtone tega ali onega prirednega ali podrednega razmerja. Taki odločitvi sta botrovala dva vzroka: hoteli smo se izogniti vmesni, dvoumni kategoriji, kamor bi sicer morali vključiti vse tiste primere, kjer je bila mogoča dvojna (ali mnogoteri) interpretacija; poleg tega pa je bilo kmalu opaziti, da se tudi slovenski prevajalci v dvoumnih primerih odločajo za vezalno interpretacijo in tako bralcu prepuščajo razbiranje dodatnih pomenskih odtenkov. Ker je to dejansko v skladu z naravo gerundija, ki prav tako od bralca terja določeno mero lastne interpretacije, se nam je taka odločitev zdela upravičena in smiselna.

V skladu s takimi kriteriji je med našimi primeri 45 % prirednih gerundijev (primer 1),⁵ 22 % stavčnih gerundijev (primer 2) in 33 % povedkovih gerundijev (primer 3), kot prikazuje slika 1.

Slika 1: Deleži tipov gerundija

⁵ Prevodi, podani pri primerih v nadaljevanju, so dejanski prevodi iz korpusa Spook.

- (1) a. /.../ anche tu”, rispose titubante, abbassando lo sguardo.
b. »Saj veš,« je pobesila pogled.
- (2) a. Appartenendo a una gente che la sapeva più lunga dei romei, riuscì a pagare /.../
b. Ker je pripadal bolj premetenemu ljudstvu od Romajcev, mu je uspelo zanj plačati /.../
- (3) a. /.../ camminavano in modo rigido appoggiando al suolo zoccoli equini.
b. /.../ so med hojo togo predstavljala svoja konjska kopita /.../

V nadaljevanju (razdelek 5.4) bomo preverili, ali je mogoče opaziti povezavo med tipi gerundija in prevodnimi ustreznici. Pred tem pa bomo pogledali še, kakšne prevodne ustreznice se pojavljajo in kakšno vlogo imajo v povedih.

5.2 Besedne vrste prevodnih ustreznic

Na slovenski strani smo v izluščenih primerih najprej preverili, katere besedne vrste so najbolj neposredne nosilke pomena, ki ga v izvirnih primerih izraža gerundij. Tabela 3 prikazuje rezultate te analize.

Tabela 3: Besedne vrste prevodnih ustreznic italijanskih gerundijev

Besedna vrsta	Število primerov
glagol	1.630
<i>osebna glagolska oblika</i>	1.544
<i>deležje</i>	49
<i>deležnik</i>	20
<i>nedoločnik</i>	16
<i>deležnik + samostalnik</i>	1
samostalnik	200
prislov	13
predlog	8
pridevnik	6
pridevnik + samostalnik	1
izpust	311

Izkazalo se je, da se italijanski gerundij v slovenščino v 75 % primerov prevaja z glagolom, v 9 % pa se pojavlja samostalnik (večinoma nominalizacija), dokaj

zajeten delež gerundijev pa je v prevodih preprosto izpuščen (14 %).⁶ Vse ostale prevodne ustreznice se pojavljajo izjemno redko (vse skupaj v 1,3 % primerov). Med glagolskimi prevodi pričakovano daleč prevladujejo osebne glagolske oblike, ki zavzemajo 71 % vseh primerov oz. 95 % vseh glagolskih prevodov (primer 4), druga najpogostejša možnost pa so deležja, ki sicer pojavljajo zelo redko, v 2 % vseh primerov (primer 5). Med drugimi glagolskimi oblikami, ki so še redkeje uporabljene, najdemo še deležnik (primer 6), nedoločnik (primer 7) in v enem primeru kombinacijo deležnika in samostalnika (primer 8).

- (4) a. M. rimase immobile, tenendola tra le braccia.
b. M. je mirno ležal in jo objemal z obema rokama.
- (5) a. Barcollando, mi sono avvicinato.
b. Opotekaje se sem se ji približal.
- (6) a. /.../ bianca come un'ammalata e, fissando B. negli occhi e con durezza /.../
b. /.../ bleda kakor smrt odmaknila in s pogledom, zazrtim v B.-ove oči strogo /.../
- (7) a. /.../ apprendiamo a evocare gli dei – non a parlare degli dei, come facevano gli altri filosofi, ma ad agire su di essi /.../, animando le statue per ottenere oracoli /.../
b. /.../ učimo se priklicati bogove – ne govoriti o njih, kakor to počno drugi filozofi, marveč vplivati nanje /.../, oživljati kipe, da od njih izve-mo prerokbe /.../
- (8) a. Si riebbe per un attimo e disse, tremando: /.../
b. Za trenutek se je ovedel in s tresočim glasom vprašal: /.../

5.3 Skladenjske vloge prevodnih ustreznic

Analiza skladenjskih vlog, ki jih opravljajo slovenske prevodne ustreznice italijanskega gerundija, je pokazala, da na mestih, kjer imamo v italijanščini gerundijske strukture, v slovenščini najpogosteje najdemo priredne strukture (41 % primerov), približno pol manj pogosto pa podredne strukture (20 %). Kot smo opazili že v prejšnjem razdelku, v 14 % pomen glagola, ki ima v izvorniku obliko gerundija, ni izražen z nobeno izrecno besedo ali strukturo in je torej bodisi izpuščen (pri čemer prihaja tudi do izgube pomenske komponente) bodisi gre za elipso, kjer je pomen takega gerundija podan implicitno (in torej ne prihaja do izgube pomena). V 13 % primerov je na mestu italijanskega gerundija v slovenščini najti element nižje skladenjske ravni, torej stavčni člen (najpogosteje gre za prislovna določila, kot bomo videli v nadaljevanju), preostali delež pa pripada primerom, ko je gerundij preveden kot povedek v glavnem stavku (12 %). Tabela 4 prikazuje absolutne pojavitve za vsako izmed omenjenih krovnih kategorij, v nadaljevanju pa si bomo vsako pogledali tudi podrobneje.

⁶ O izpustih bomo več spregovorili v naslednjem razdelku.

Tabela 4: Glavni tipi struktur, v katerih se pojavljajo prevodne ustreznice gerundija

Vrsta strukture	Število pojavitev
priredja	872
podredja	439
izpusti in elipse	303
stavčni členi	271
glavni stavek	251

5.3.1 Priredne strukture

Pri prirednih odnosih gre lahko za priredno vezane glavne stavke ali pa različne vrste odvisnih stavkov: pri teh kategoriji se namreč nismo spuščali v podrobno analizo vrste stavka, temveč smo se ustavili že na tem nivoju, saj je tudi italijanski priredni gerundij lahko »prirejen« različnim prirednim ali podrednim stavkom. Primeri, uvrščeni v to kategorijo, so prevodi prirednega gerundija (prim. razdelek 2). V tej skupini je v slovenščini daleč najpogostejše vezalno priredje (92 % vseh prirednih struktur; primer 9), neprimerno manj pogosto se pojavljata protivno (4 %; primer 10) in vzročno priredje (3 %; primer 11), ostali dve vrsti, navedeni v tabeli 5, pa se pojavljata le vsaka z enim samim primerom (skupno 0,2 %).

- (9) a. Se n'è andata tirandosi dietro Togo.
 b. Odšla je in za sabo vlekla Toga.
- (10) a. Avrei potuto darle pochissimo, togliendole tutto.
 b. Lahko bi ji dal le malo, vzel pa vse.
- (11) a. /.../ e non nego che fecero bene, trasmettendo anche a noi cristiani quel suo sapere /.../
 b. /.../ ne zanikam, da so ravnali pravilno, saj so tako tudi na nas kristjane prenesli svoje znanje /.../

Tabela 5: Število prevodnih ustreznice v prirednih stavkih

Vrsta priredja	Število pojavitev
vezalno	805
protivno	33
vzročno	29
posledično	3
pojasnjevalno	1
ločno	1

5.3.2 Podredne strukture

Kot lahko razberemo iz tabele 6, kjer so navedene absolutne pojavitve, je med podrednimi strukturami pet tipov, ki skupno zavzema 90 % vseh pojavitev, ostalih 5 pa skupno dosega le 10 odstotkov vseh primerov. Najpogosteje se torej pojavljajo časovni odvisnik (30 %; primer 12), prilastkov odvisnik (21 %; primer 13), vzročni odvisnik (18 %; primer 14), načinovni odvisnik⁷ (15 %; primer 15) in pogojni odvisnik (5 %; primer 16). Ostali tipi podredij se pojavljajo zelo redko.

Tabela 6: Število prevodnih ustreznici v podrednih stavkih

Vrsta podrednega stavka	Število pojavitev
časovni	134
prilastkov	93
vzročni	80
načinovni	67
pogojni	22
predmetni	16
primerjalni	8
namerni	7
dopustni	7
posledični	5

- (12) a. Coloro parlavano greco e, accogliendo cortesemente gli ospiti, dissero di essere /.../
 b. Govorili so grško, in zatem ko so goste vljudno sprejeli, so jim povedali, da so /.../
- (13) a. /.../ e si sfogavano cacciando e affrontando a mani nude animali selvaggi /.../
 b. /.../ so si dajali duška z lovom na divje živali, s katerimi so se spopadali goloroki /.../
- (14) a. Conoscendo la sua donna molto bene, sapeva di averle /.../
 b. Ker je svojo žensko dobro poznal, je vedel, da ji je /.../
- (15) a. /.../ in tal caso cerchi di farlo uscire aprendo la finestra.
 b. /.../ in poskušaj ga pregnati tako, da odpreš okno.
- (16) a. Forse, frugando tra le sue cose, avrebbe potuto sapere qualcosa di più sul suo conto.
 b. Morda bo izvedel kaj več o njej, če bo pobrskal po navlaki?

⁷ K načinovnim odvisnikom zaradi sorodnosti štejemo tudi sredstvene odvisnike, omenjene pri kategorizaciji italijanskega povedkovega gerundija v razdelku 2.

5.3.3 Stavčni členi

Dokaj pogosto je gerundij preveden tudi kot stavčni člen glavnega stavka ali njegov del in ne del prirednih ali podrednih stavkov. V skladu z njegovimi najpogostejšimi funkcijami v izvirnih besedilih se daleč najpogosteje kot prevodne ustreznice pojavljajo prislovna določila (90 %), v nekaj primerih pa najdemo tudi druge, manj pričakovane stavčne člene (npr. prilastek, primer 17). Tabela 7 prikazuje pojavljanje tovrstnih prevodnih ustreznic.

Tabela 7: Število prevodnih ustreznic kot elementov stavčnih členov

stavčni člen	število pojavitev
prislovna določila	244
<i>načina</i>	135
<i>časa</i>	75
<i>vzroka</i>	29
<i>kraja</i>	3
<i>dopustnosti</i>	2
prilastek	11
predmet	6
osebek	4
povedkovo določilo	4
povedkov prilastek	2

Med prislovnimi določili pričakovano prevladujejo prislovna določila načina (55 %, primer 18), pogostejša so tudi prislovna določila časa (31 %; primer 19), nekoliko manj pa prislovna določila vzroka (12 %; primer 20); ostale pojavitve so bolj marginalne narave in skupno zavzemajo komaj 2 % vseh primerov s prislovnimi določili.

- (17) a. E in quel momento la prostituta lo abbracciò russando.
 b. In tedaj ga je objela smrčeča prostitutka.
- (18) a. /.../ ho incominciato il discorso affermando che al mondo /.../
 b. /.../ sem začela ta pogovor z zagotovilom, da je na svetu /.../
- (19) a. Apredno la porta dell'appartamento, A. sperò /.../
 b. A. je med odklepanjem vhodnih vrat za trenutek upal /.../
- (20) a. /.../ e, credendo di dover affrontare il loro nemico millenario, si erano dimenticati degli unni /.../
 b. /.../ in v prepričanju, da so pred njimi njihovi tisočletni sovražniki, so povsem pozabili na Hune /.../

5.3.4 *Izpusti in elipse*

V 14 % primerov, kot smo videli v tabeli 4 (kjer je izraženo absolutno število), se italijanski gerundij oz. z njim izraženo glagolsko dejanje ne pojavlja v prevodu v nobeni izrecni obliki. Gre za dve različni situaciji: po eni strani imamo opravka s prevodi, kjer je zaradi elipse pomen, ki je v italijanščini izražen z gerundijem, zgolj implicitno prisoten v stavku oz. povedi (primer 21), po drugi strani pa prihaja nemalokrat tudi do izpustov in posledične izgube na pomenski ravni (primer 22).⁸

- (21) a. /.../ le disse che così facendo non avrebbe tradito la sua comunità.
 b. /.../ ji je rekel, da s tem ne bi izdala skupnosti.
- (22) a. /.../ e la strinse a sé, forte, sempre più forte, cullandola.
 b. /.../ in jo stisnil k sebi. Čedalje močneje.

Primerov tovrstne elipse je v analiziranem korpusu 169 (oz. 8 % vseh identificiranih primerov), izpustov pa je 134 (kar znaša 6 % vseh primerov).

5.3.4 *Glavni stavki*

Ko se glagolski dogodek oz. dejanje, ki je v italijanščini izraženo s stavčnim gerundijem (prim. razdelek 2), v slovenščini znajde v vlogi povedka glavnega stavka, imamo prav tako dve možni situaciji. V nekaterih primerih so priredno/podredna razmerja v povedi spremenjena tako, da je dejanje ubesedeno v glavnem stavku (primer 23), v drugih pa prihaja do elipse glagola, ki je v izvirniku bil povedek glavnega stavka in je posledično glagol, izražen v izvirniku z gerundijem, postavljen v vlogo povedka glavnega stavka (24). Vseh primerov, kjer se gerundij prevaja kot povedek glavnega stavka, je kar 12 %. Za razliko od prirednih struktur, opisanih v razdelku 5.3.1, ki so prevod prirednega gerundija in niso nikoli na prvem mestu v sintaktični strukturi povedi, gre tukaj za pretvorbo stavčnih gerundijev, ki se tako znajdejo v prvem (ali edinem) glavnem stavku, ne v priredni strukturi (v katero so prevedeni povedki iz izvirnih glavnih stavkov, kot vidimo v primeru 23).

- (23) a. Lui, abbracciandola, le disse piano /.../
 b. On jo je objel in ji tiho dejal /.../
- (24) a. /.../ è finito tutto”, disse, accarezzandole il viso.
 b. /.../ je vsega konec,« jo je pobožala po licu.

⁸ Večina primerov, kjer gre za pomensko izgubo, je vezanih na prevod enega in istega literarnega dela (gre za prevod, ki se je že na več nivojih izkazal kot slab; prim. Mikolič Južnič 2007), nemalo pa je tudi primerov iz drugih literarnih del, vključenih v korpus.

5.4 Korelacija med tipi gerundija in prevodnimi ustreznici

V razdelku 5.1 smo videli, da je delež primerov, v katerih se pojavlja priredni gerundij, 45 %, v razdelkih 5.3 in 5.3.1 pa, da se priredne strukture pojavljajo v 41 % vseh primerov prevodnih ustreznic, pri čemer se vezalno priredje, ki je daleč najpogostejše, pojavlja v 37 % vseh primerov. Zdi se, da je korelacija med prirednim gerundijem in prevodi s prirednimi strukturami, zlasti vezalnim priredjem, zelo izrazita.

Povedkov gerundij se v izvirnih primerih pojavlja z deležem 33 %. Ta delež lahko primerjamo s podatkom za združena načinovno in časovno podredje, ki znaša 9 %, ki mu prištejemo še vse tiste primere, kjer je gerundij preveden v obliki prislovnih določil načina in časa, ki jih je dodatnih 10 %, kar znaša skupno 19 %: tudi tukaj je opaziti določeno korelacijo, saj je prekrivanje približno dvotretjinsko.

Če stavčni gerundij, ki se v izvirnikih pojavlja v 22 % primerov, primerjamo s preostalimi tipi podrednih stavkov in prislovnih določil, ki jih je skupno 13 % vseh primerov, bi morda lahko sklepali, da je tudi tukaj korelacija približno dvotretjinska, vendar je pri tem podatke nujno jemati z rezervo, saj se, kot smo videli v zgoraj navedenih primerih, pogosto dogaja, da je prevod z določeno, manj pogosto prevodno ustreznico, pogojen s sobesedilnimi potrebami in ne predstavlja možnosti, ki bi jo lahko uporabili bolj sistematično.

Ob tem je treba upoštevati tudi, da je četrtnina vseh primerov gerundija bodisi bila prevedena kot povedek v glavnem stavku bodisi bila izpuščena, kar potrjuje ključno vlogo sobesedila, v katerem se gerundij nahaja, ter njegov vpliv na prevodno strategijo, ki jo izbere prevajalec v posameznem primeru.

6 SKLEP

V analiziranem korpusu se v zajetnem številu pojavljajo vsi trije tipi gerundija, ki jih definira Lonzi (2001), zato je bilo mogoče opazovati, kako se v slovenščini prevaja gerundij v različnih vlogah in sobesedilih. Najpogosteje se v izvirnih italijanskih besedilih pojavlja priredni gerundij; tudi v slovenščini se kot prevodne ustreznice najpogosteje (in v približno enakem odstotku) pojavljajo priredne strukture, zlasti vezalno priredje, iz česar bi lahko sklepali, da med obema oblikama obstaja močna korelacija. Tudi med ostalima tipoma gerundija (stavčnim in povednim) ter preostalimi slovenskimi prevodnimi ustreznici je opaziti določene vzporednice, saj se pojavljajo tako v obliki podrednih odvisnih stavkov

(zlasti časovnih, prilastkovih, vzročnih in načinovnih) kot tudi v obliki raznih prislovnih določil. Vendar pa ima vselej bistveno vlogo sobesedilo, ki lahko od prevajalcev terja, da želeni pomen izrazijo na zelo različne načine, celo z elipso ali kako neglagolsko obliko oz. skladenjsko vlogo.

Sicer pa se je v skladu z našo hipotezo izkazalo, da je najpogostejša prevodna ustreznica italijanskega gerundija v slovenščini dejansko glagol (75 % vseh prevodnih ustreznic) in med glagoli daleč najpogosteje osebna glagolska oblika (95 % vseh glagolskih prevodnih ustreznic). Kot smo predvidevali, se deležja kot prevodne ustreznice sicer pojavljajo, vendar redko (2 % vseh primerov), kar se prav tako ujema s splošno redkostjo deležja v slovenskem jeziku nasploh (prim. Mikolič Južnič 2012, 2013a).

Med ostalimi prevodnimi ustreznicami gerundija na nivoju besednih vrst se z relevantno frekvenco pojavlja le še samostalnik, kar je prav tako v skladu s pričakovanji, saj so ti samostalniki v veliki večini nominalizacije oz. samostalniške ubeseditve glagolskih dogodkov.

Izsledki raziskave se torej ujemajo z ostalo (sicer skromno) kontrastivno literaturo, posvečeno slovenskim neosebni glagolskim oblikam: tudi pri prevajanju italijanskih neosebni glagolskih oblik, specifično gerundija, se slovenščina pokaže kot jezik, ki privilegira osebne glagolske oblike. Ugotovitve bodo lahko v pomoč tako s pedagoškega vidika, pri obravnavi gerundija v sklopu poučevanja italijanskega jezika in pri poučevanju prevajanja, kot tudi z raziskovalnega vidika, saj bodo lahko služile kot začetna točka za podobne raziskave ostalih italijanskih (in drugih) neosebni glagolskih oblik in za razširjene študije gerundija, v katerih bi poleg literarnih v analizo lahko zajeli korpus drugačnih besedilnih tipov in tako preverili, ali ima besedilni tip kakršenkoli vpliv na pojavljanje gerundija oz. njegovih prevodnih ustreznic.

Bibliografija

- Dardano, Maurizio in Pietro Trifone, 1995: *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Milano: Zanichelli.
- Kocijančič Pokorn, Nike in Rastislav Šuštaršič, 2001: Slovensko-angleška protistavna analiza nedoločnika v vlogi osebkovega oz. povedkovega določila. *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 3. 37–41.
- Kocijančič Pokorn, Nike in Rastislav Šuštaršič 1999: Slovensko-angleška protistavna analiza nedoločnika v vlogi premege predmeta. *Vestnik* 33 (1/2). 267–281.
- Korzen, Iørn in Morten Gylling, 2012: What can contrastive linguistics tell us about translating discourse structure? *TC3. Translation: Corpora, Computation, Cognition* 2 (1). 23–46.

- Lenassi, Nives, 2004: Implicitne glagolske konstrukcije: problem njihovega poučevanja v okviru poslovnega italijanskega jezika. *Vestnik* 38 (1–2). 173–195.
- Lipovšek, Franciška, 2001: Some aspects of the absolute construction in English and Slovene. *Vestnik* 35 (1–2). 257–268.
- Lonzi, Lidia, 2001; Frasi subordinate al gerundio. Renzi, Lorenzo, Giampaolo Salvi in Anna Cardinaletti (ur.): *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. II. I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale. La subordinazione*. Bologna: Il Mulino. 571–592.
- Medved, Vesna, 2013: *Italijanski gerundij v literarnih in pravnih besedilih ter njegove prevodne ustreznice*. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Mezeg, Adriana, 2011: Analyse contrastive des constructions détachées participiales et de leurs traductions slovènes dans le corpus parallèle FraSloK. Pavelin Lešič, Bogdanka (ur.): *Francontraste 2. La francophonie comme vecteur du transculturel*. Mons: CIPA. 239–244.
- Mezeg, Adriana, 2011: *Korpusno podprta analiza francoskih polstavkov in njihovih prevedkov v slovenščino*. Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2007: *Nominalne strukture v italijanščini in slovenščini: pogostnost, tipi, in prevodne ustreznice*. Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2010: Translation of Italian Nominalizations into Slovene: a Corpus-Based Study. *RITT. Rivista Internazionale di Tecnica della Traduzione. International Journal of Translation* 12. 145–158.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2012: Korpusna analiza slovenskega deležja v različnih besedilnih tipih. Erjavec, Tomaž in Jerneja Žganec Gros (ur.): *Zbornik Osme konference Jezikovne tehnologije, 8. do 12. oktober 2012, Zbornik 15. mednarodne multikonference Informacijska družba – IS 2012, zvezek C*. Ljubljana: Institut Jožef Stefan. 147–152.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2013a: Neosebne glagolske oblike v prevodni in izvorni slovenščini: primer deležja. Vintar, Špela (ur.): *Slovenski prevodi skozi korpusno prizmo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 70–93.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2013b: Bridging a grammar gap with explication: a case study of the nominalized infinitive. *Across Languages and Cultures* 14 (1). 75–98.
- Milojevič Sheppard, Milena, 1992: Polstavki v angleščini in slovenščini. *Vestnik* 26 (1/2). 224–237.
- Moretti, Giovanni Battista, in Giorgio Raffaele Orvieto, 1980: *Grammatica italiana. Vol. 2. Il verbo: modi indefiniti e altri aspetti e problemi connessi con il verbo: con oltre 2000 esempi tratti da opere contemporanee e con esercizi*. Perugia: Benucci.
- Renzi, Lorenzo, Giampaolo Salvi, in Anna Cardinaletti (ur.), 2001: *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Il Mulino.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2005a: Nekatere skladijske značilnosti prevodov iz francoščine v slovenščino – lekcija iz kontrastivne slovnice. Mikolič, Vesna in Karin Marc Bratina (ur.): *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: Založba Annales. 261–268.

- Schlamberger Brezar, Mojca, 2005b: Politična besedila kot tip besedil in postopki prevajanja stalnih formul. Kocijančič Pokorn, Nike, Erich Prunč in Alessandra Riccardi (ur.): *Beyond Equivalence – Jenseits der Äquivalenz – Oltre l'equivalenza – Onkraj ekvivalence*. Gradec: Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft. 121–135.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2011: Le gérondif et le participe présent et leur évolution vers la grammaticalisation: étude contrastive du slovène et du français. *Linguistica* 51. 333–348.
- Šuštaršič, Rastislav in Nike Kocijančič Pokorn, 1998: Slovensko-angleška protistavna analiza angleškega nedoločnika v funkciji osebka. *Vestnik* 32 (1/2). 299–320.
- Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Vintar, Špela, 2009: Slovenski prevodoslovni korpus. Stabej, Marko (ur.), *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 385–391.

Francoski gerundijski polstavek in njegove ustreznice v prevedeni slovenščini

Adriana Mezeg

Abstract

The paper focuses on a contrastive analysis of French sentence-initial gerundial (*en* participle) clauses and their counterparts in translated Slovene texts, taken from the French-Slovene parallel corpus *FraSloK*. The extracted Slovene translations were syntactically and semantically analysed in order to find translation strategies that would be useful in the professional as well as pedagogic context. In Slovene, the closest equivalent of the French gerundial clause is *deležje*, however our hypothesis about its seldom use in contemporary Slovene texts was confirmed. While in French these clauses appear in peripheral position, isolated from the subject of the main clause, in Slovene it seems more natural and coherent to express their contents with a finite verb form placed within a subordinate and less frequently a coordinate clause. The semantic relationship between a gerundial clause and the main clause, which is implicit in the source language and has to be inferred from the linguistic or extra-linguistic context, becomes transparent in translations. In relation to the source examples, more than 90 % of Slovene translations from *FraSloK* are syntactically and semantically more explicit. At least two reasons underlie these findings: grammatical differences between the two languages and different stylistic preferences of the Slovene.

Ključne besede: gerundijski polstavek, vzporedni korpus, eksplicitacija, kontrastivna analiza, prevodne ustreznice francoskih gerundijskih polstavkov

1 UVOD

Članek prinaša prevodoslovno usmerjeno kontrastivno analizo francoskih gerundijskih polstavkov in njihovih slovenskih prevodov iz francosko-slovenskega vzporednega korpusa *FraSloK*, ki ga tvorijo literarna besedila in časopisni članki. Njegov namen je podati pregled obravnave gerundijskega polstavka v francoski slovnici in ugotoviti, s katerimi sredstvi ga je mogoče izraziti pri prevajanju v slovenščino.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 Definicija polstavka

Polstavek je slovnična struktura (Combettes 1998, Riegel, Pellat in Rioul 1999), ki je v pisnem jeziku od preostalega besedila ločena z nekončnim ločilom (tj. z vejico, dvopičjem, s podpičjem ali pomišljajem) in lahko znotraj povedi zaseda tri različne položaje: nahaja se lahko na začetku povedi pred glavnim stavkom, sredi povedi med osebkom in povedkom ali na koncu povedi za osebkom in povedkom. Polstavčna struktura na površinski ravni nima eksplicitno izražene osebka, temveč samo predikat, tj. povedek oz. del povedka, ki z osebkom glavnega stavka (ali, redkeje, s predmetom oz. z drugimi udeleženci, odvisnimi od povedja) vzpostavi povezavo, identično tisti v popolni predikaciji. Polstavke ločimo glede na jedro: v francoščini jedro lahko predstavljajo gerundij, deležnik (sedanji ali pretekli), pridevnik ali samostalni. V nadaljevanju se bomo osredotočili zgolj na polstavke z gerundijem (fr. *gérondif*) kot osrednjim elementom, pri čemer se bomo pri analizi omejili na t. i. leve polstavke, ki stojijo na začetku povedi pred glavnim stavkom, saj ti za nematerne govorce francoščine predstavljajo potencialno največ težav pri dekodiranju in prevajanju v slovenščino.

2.2 Značilnosti francoskih gerundijskih polstavkov

Jedro francoskih gerundijskih polstavkov predstavlja *gérondif* oz. *gerundij*,¹ ki ga vedno uvaja predlog *en* (ta izraža časovno sočasnost v odnosu do dejanja glavnega stavka (Riegel, Pellat in Rioul 1999: 342)), sledi pa mu sedanja deležniška oblika (glagolska osnova + končnica *-ant*, ki se ne spreminja). Gre za neosebno glagolsko obliko, ki ne izraža časa, naklona, vida ali osebe (Halmøy 2003: 109). Kot glagolska oblika pa vendarle ima osebek ali nosnik, ki je

¹ Nekateri jezikovni priročniki (npr. Jereb 2004: 147) francoski »gérondif« prevajajo z izrazom »deležje«, kar je tudi edino pravilno, če že slovenimo, ker pa »gérondif« po obliki ni enak slovenskemu »deležju«, ga v prispevku prevajamo z izrazom »gerundij«, ki ga npr. Toporišič (npr. 1992: 22, 47) navaja kot sopomenko »deležja«.

impliciten in izražen v glavnem stavku (npr. *Emile* v (1)) ali v jezikoslovnem oz. situacijskem kontekstu² (ibid.):

- (1) ***En sortant du cinéma, Emile a rencontré Léa.*** (ibid.: 83)
 [***Odhajajoč iz kina, je Emile srečal Léa.***]³

V analizo bodo vključeni samo primeri, ko površinsko neizraženi osebek gerundijskega polstavka ustreza osebkju glavnega stavka (ne pa npr. vezniki oz. prislovne zveze *en admettant, en attendant, en supposant* ipd.).

Francoski gerundij je prislovna oblika glagola, ustreza prislovu in ima glede na odnos do preostalega besedila lahko funkcijo prislovnega določila načina, sredstva, časa, vzroka, pogoja ali nasprotja (Riegel, Pellat in Rioul 1999: 342), ne more pa izražati krajevnosti, namena, posledice ali rezultata (Halmøy 2003: 89).

Gerundijski polstavek je po besedah O. Halmøy (ibid.: 90) mogoče nadomestiti s podrednim stavkom prislovne vrednosti, vendar je popolno semantično prekrivnost zelo težko doseči. Interpretacija semantične vrednosti med dvema procesoma je odvisna od primera do primera (ibid.), odvisna pa je od besedišča (pomena glagolov in njihovih dopolnil), jezikoslovnega konteksta (skladnje, časa in naklona glagola v glavnem stavku) in/ali situacijskega oz. besedilnega konteksta (pragmatika) (ibid.: 107).

V sodobni francoščini je gerundij zelo pogost tako v pisnih besedilih kakor v govoru (ibid.: 1, Rossi-Gensane 2009: 182) in predstavlja izvirno francosko obliko, ki nima oblikoslovne in funkcijske ustreznice ne v latinščini, ne v drugih romanskih jezikih, ne v germanskih jezikih (Halmøy 2003: 3, 11).

Francoskemu gerundiju v slovenščini še najbolj ustreza deležje (gl. primer (1) zgoraj z deležjem na -č), vendar je v nasprotju s francoščino njegova raba v sodobnih pisnih besedilih redka; po mnenju M. Schlamberger Brezar (2005: 127) je »daleč od naravne rabe v govorjenem jeziku in [...] deluje starinsko, nerodno.«

3 METODOLOGIJA

Raziskava temelji na primerih iz francosko-slovenskega vzporednega korpusa *FraSloK* (Mezeg 2011, Mezeg 2013: 99–101), ki sestoji iz sorazmerno velikih podkorpusov stavčno poravnanih in jezikoslovno označenih sodobnih literarnih besedil (literarni podkorpus, v nadaljevanju LIT, vsebuje po 12 romanov na jezik) ter člankov iz mesečnika *Le Monde diplomatique* oz. *Le Monde diplomatique*

² Npr. *L'appetit vient en mangeant.* (*Tek pride z jedjo.*)

³ Prevodi v oglatih oklepajih so dobesedni zaradi strukturne primerjave z izvirnikom in niso vedno slovnično ustrezni.

v slovenščini (publicistični podkorpus, v nadaljevanju LMD, vsebuje po 300 člankov na jezik). Korpus je bil zgrajen leta 2009 in obsega 2 466 985 besed oz. pojavnic.

Za pridobivanje primerov smo uporabili metodo računalniškega luščenja polstavkov na osnovi besednovrstnih oznak in regularnih izrazov prek orodja *ParaConc* (Barlow 2005), saj ta metoda omogoča natančnejše in hitrejše iskanje v primerjavi z ročnim izpisovanjem primerov, na katerem temelji večina dosedanjih raziskav polstavkov. Kvantitativno analizo bomo dopolnili s skladijsko-semantično analizo, ki nam bo omogočila identificirati in ovrednotiti premike, nastale pri procesu prevajanja in vidne v končnem prevodnem izdelku.

V splošnem velja, da je v francoščini raba polstavkov pogostejša v pisnem diskurzu, v vsakdanjem spontanem pogovornem jeziku so zelo redki (Forsgren 2000: 30). Rabo polstavčnih struktur namesto dolgih odvisnih stavkov, ki otežujejo poved, priporočajo različni francoski jezikovni priročniki (npr. Arénilla-Béros 1982: 32–36) zaradi doseganja večje konciznosti oz. jedrnatosti in torej izhaja iz stilističnih razlogov (npr. Dubois in sod. 2007: 140).

V nasprotju s francoščino za sodobna izvirna in prevedena slovenska besedila velja, da je raba polstavkov redka (npr. Milojević Sheppard 1992, Schlamberger Brezar 2005), saj slovenščina daje prednost rabi osebnih glagolskih oblik. Po Breznikovih besedah (1967: 92–94) so polstavčne strukture značilne za francoski način izražanja in bi se jim v slovenščini morali izogibati. Breznik je v poglavju *Novejše napake slovenskega sloga* (ibid.: 82) obsodil dobessedno posnemanje francoske skladnje v prevodih in delih slovenskih pisateljev, med drugim rabo polstavkov. »Po romanskem načinu stoji namesto celega stavka samo trpni deležnik, samostalnik ali pridevnik« (ibid.: 85), v slovenščini pa je vsebino tovrstnih oblik bolje izraziti z osebno glagolsko obliko v priredno ali podredno zloženi povedi (ibid.: 82–83, 85–88). Na osnovi tega domnevamo, da polstavki v izbranem korpusu prevedenih slovenskih besedil večinoma ne bodo ohranjeni, temveč bodo razvezani v stavke z osebno glagolsko obliko. Za to prevodno strategijo se uporablja izraz »eksplicitacija«, ki sta ga 1958 uvedla Vinay in Darbelnet; opredeljujeta jo kot »postopek« (Vinay in Darbelnet 1958: 9) oz. kot »stilistično prevajalsko tehniko« (1995: 342), s katero v ciljnim jeziku eksplicitno izrazimo tisto, kar je bilo v izhodiščnem jeziku implicitno, in sicer na osnovi konteksta ali situacije (ibid.).

Obstaja več tipologij eksplicitacije, med najpogosteje citiranimi je tipologija Kinge Klady (2008: 82–83), ki nam bo služila tudi v tej raziskavi. Za klasifikacijo strategij prevajanja francoskih polstavkov v slovenščino se zdita relevantni

njeni »obvezna« in »fakultativna« eksplicitacija:⁴ i) obvezno narekujejo strukturne razlike med izhodiščnim in ciljnim jezikom, vidne na skladenjski in semantični ravnini, in je nujna, ker bi bile sicer povedi v ciljnim jeziku slovnično nepravilne; ii) fakultativno narekujejo razlike v strategijah gradnje besedil in stilistične preference med jeziki in je neobvezna oz. fakultativna v tem smislu, da tudi brez upoštevanja omenjenih razlik in preferenc lahko tvorimo slovnično pravilne povedi v ciljnim jeziku, vendar bo besedilo kot celota delovalo nerodno oz. nenaravno (ibid.).

Dodajanja so po mnenju Klaudyjeve (1993: 76) neločljivo povezana z izpusti, saj jeziki niso po naravi eksplicitni ali implicitni, temveč so lahko eksplicitni na eni ravni in implicitni na drugi. To velja tudi za prevode oz. prevajanje, kjer poteka »stalna bitka med dodajanja in izpusti« (ibid.). V pričujoči raziskavi ob upoštevanju dejstva, da je raba polstavkov mogoča v slovenščini, dopuščamo možnost ohranitve takšnih struktur v prevodih, kar imenujemo »implicitacija«, vendar domnevamo, da bo zaradi zgoraj izpostavljenih navedb, ki ne govorijo v prid njihovi rabi, ta v slovenščini redko prisotna.

4 ANALIZA

Osrednji del članka tvorita dva dela: v prvem bodo podani rezultati računalniškega luščenja francoskih gerundijskih polstavkov in njihovih prevodnih ustreznice iz korpusa *FraSloK*, v drugem pa bomo opravili prevodoslovno usmerjeno kontrastivno analizo izluščenih slovenskih prevodov.

4.1 Kvantitativni rezultati

Z uporabo polavtomatske metode⁵ iskanja polstavkov v elektronskem korpusu *FraSloK* smo pridobili 257 levih gerundijskih polstavkov v LIT in 134 v LMD, skupno torej 391 polstavkov. Navedene številke kažejo, da LIT vsebuje 32 % več primerov od LMD. Razliko med drugim lahko pripišemo vrsti in dolžini besedil (roman proti časopisni članek) kakor tudi preferenci avtorjev za rabo določene strukture. Ker pa glede na razlike v velikosti korpusov (LIT 701 715 besed, LMD 637 297 besed) gole številke niso natančen pokazatelj relativne pogostnosti polstavkov v obeh tipih besedil, Biber, Conrad in Reppen (1998: 263) priporočajo normalizacijo oz. standardizacijo prešteti zadetkov glede na dolžino v besedah. Če kot osnovo vzamemo 2000 besed, kar je povprečna

4 Poleg njiju loči še »pragmatično« in »prevajanju lastno eksplicitacijo« (gl. Klaudy 2008: 82–83).

5 Zaradi kompleksne zgradbe polstavkov je bilo težko sestaviti ukaze, ki bi bili 100 % natančni, zato je bilo treba vse avtomatsko izluščene primere ročno pregledati in izločiti neustrezne zadetke.

dolžina časopisnega članka v LMD, to pomeni, da glede na skupno velikost korpusa v LMD najdemo 0,4 polstavke na 2000 besed, v LIT pa 0,7; razlika v distribuciji polstavkov je torej približno 1 proti 1,3 in se s tega vidika ne zdi tako velika.

Polstavki se ne pojavljajo nujno enakomerno v vsakem besedilu, temveč se njihova pogostnost razlikuje od besedila do besedila. V LIT več kot 60 % vseh primerov najdemo v treh romanih (*Francoski testament* (Makine), *Platforma* (Houellebecq) in *Cesarica* (Shan Sa)), od 1 % do 9 % pa jih vsebuje drugih 9 romanov, vključenih v korpus. V LMD skoraj 70 % časopisnih člankov ne vsebuje niti enega gerundijskega polstavka, po enega najdemo v 67 člankih, dva v 19 člankih, tri v 3 člankih in štiri v 5 člankih.

4.2 Skladenjsko-semantična analiza prevodov francoskih gerundijskih polstavkov

V nadaljevanju bodo predstavljeni rezultati skladenjsko-semantične analize slovenskih prevodov francoskih gerundijskih polstavkov, ki smo jih izluščili iz korpusa *FraSloK*.

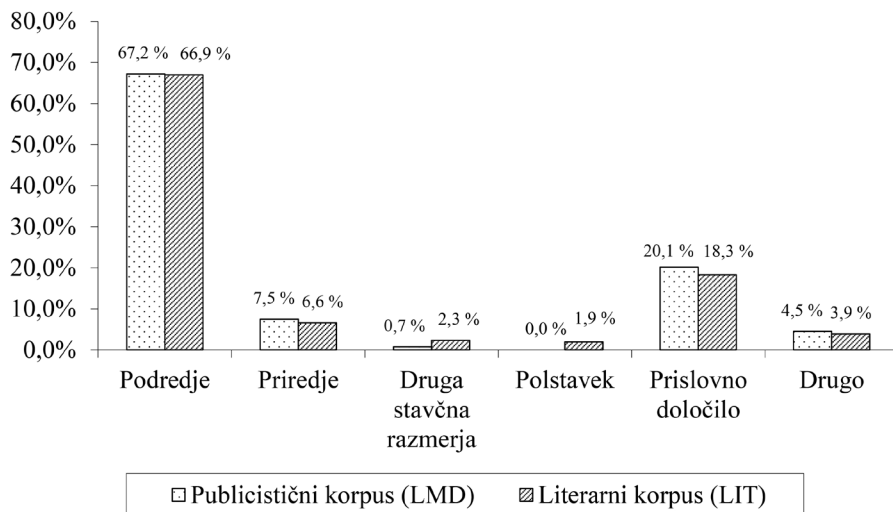
4.2.1 Skladenjska analiza slovenskih prevodov

Prevode francoskih gerundijskih polstavkov smo najprej analizirali glede na stavčne člene in stavčna razmerja, saj nas je zanimalo, ali so prevajalci neosebne glagolske oblike gerundijskega izvora ohranili oz. s katerimi sredstvi so prenesli v slovenščino njihovo vsebino in obliko.

Kot kaže graf 1, rezultati potrjujejo našo domnevo o redki rabi polstavkov v slovenščini, saj je bila ta struktura ohranjena samo v petih (2 %) primerih v LIT (štirikrat z deležjem na *-č* in enkrat z deležnikom stanja na *-n*), v LMD pa nikoli. V vseh petih primerih je slovenski polstavek identičen francoskemu (neizraženost osebkna in dela povedka na površinski ravni, implicitnost logičnega razmerja med polstavkom in glavnim stavkom, enak besedni red v primeru ohranitve mesta polstavka levo od glavnega stavka), npr.:

- (2) *En attendant la délivrance de leur visa d'entrée, ils mangeaient, marchandaient entre eux.* (LIT011-FRA)⁶
- (2a) *Čakajoč na dovoljenje za vstop, so jedli, barantali med seboj.* (LIT011-SLV)

⁶ Oznaka v oklepaju je identifikacijska številka besedila, iz katerega je vzet dani primer. LIT011-FRA se nanaša na besedilo 11 iz francoskega dela LIT. Za seznam korpusnih besedil gl. Mezeg 2011, Priloga 1.

Graf 1: Porazdelitev slovenskih skladenjskih ustreznih francoskih gerundivskih polstavkov.

Če izvzamemo kategoriji »Polstavek« in »Drugo« (gre za primere, ko vsebina francoskega polstavka ni bila prevedena v slovenščino ali pa je bila poved s polstavkom v celoti izpuščena), opazimo strukturne spremembe v 96 % (LMD) oz. v 94 % (LIT) prevodov, pri čemer je, kot je razvidno iz grafa 1, porazdelitev prevodnih strategij v obeh podkorpisih zelo podobna.

Skoraj 70 % vseh francoskih gerundijev je v slovenščini izraženih z osebno glagolsko obliko v vlogi povedka ali (redkeje) povedkovega določila v odvisnem stavku (kategorija »Podredje«), npr.:

- (3) ***En confiant le « sale travail » à l'Éthiopie, l'exécutif américain a pris le risque de ranimer des braises mal éteintes dans la région.*** (LMD030-FRA)
- (3a) ***Ko je ameriški izvajalec zaupal »umazano delo« Etiopiji, je tvegal, da se bo v regiji razpihala žerjavica, ki še ni dobro ugasnila.*** (LMD030-SLV)

V primerjavi s francoščino so v danem primeru (3a) opazne še druge spremembe: osebek izhodiščnega glavnega stavka (*l'exécutif américain*) je eksplicitno izražen v slovenskem odvisnem stavku (*ameriški izvajalec*) in nima več vloge sekundarne teme, temveč primarne teme (z večkrat omenjenim antecedentom (npr. *Washington*) iz predhodnega besedila vzpostavlja anaforično kohezivno vez); izražena sta glagolski čas (preteklik) in časovna povezava med glavnim in odvisnim stavkom prek veznika *ko*. V primerjavi s francoščino je torej občutno spremenjen besedni red, ki v odvisniku sledi shemi osebek + povedek + predmet in je slogovno nevtralen oz. nezaznamovan (Toporišič 2004: 668, 672), izhodiščna členitev po

aktualnosti pa se s tem ne spremeni (polstavek/odvisnik je izhodišče oz. tema, glavni stavek jedro oz. rema) (ibid.: 660).

Druga najpogostejša strategija je izraženost vsebine jedra francoskega gerundijskega polstavka s prislovnim določilom, npr.:

- (4) ***En souriant***, *il arrachait sa tunique, dénouait son pantalon de soie et dénudait son corps vigoureux.* (LIT011-FRA)
- (4a) ***Z nasmehom*** *je s sebe strgal tuniko, si odvezal svilene blače in razgalil svoje krepko telo.* (LIT011-SLV)

Takšna strategija je uporabljena v približno petini prevodov v obeh podkorpusih (20 % v LMD, 18 % v LIT). V (4a) je označeno prislovno določilo prav tako na robu povedi, vendar je vanjo bolje integrirano, kakor bi bil ohranjeni polstavek.

Neosebna gerundijska jedra francoskih polstavčnih struktur so v 8 % (LMD) oz. 7 % (LIT) primerov v slovenščini izražena z osebno glagolsko obliko v (večinoma dvodelnem) prirednem stavku, npr.:

- (5) *Puis, **en secouant sa torpeur**, jeta d'une voix rauque : – Qu'est-ce que tu veux qu'on en fasse ?* (LIT010-FRA)
- (5a) *Potem **se je zdrznil iz odrevenelosti** in rezko odvrnil: – Kaj pa bi rada, da naredim?* (LIT010-SLV)

Vsebina francoskega gerundijskega polstavka je v okviru priredja v večini primerov izražena oz. ohranjena v prvem delu povedi, saj zamenjava delov priredij ni mogoča, če si ta sledijo po logiki časovnega zaporedja (ibid.: 647), kakor v (5a).⁷ V nasprotju s francosko povedjo, kjer je polstavek podrejen glavnemu stavku, sta si v slovenščini priredna dela enakovredna.

V redkih primerih se osebna glagolska oblika, ki nosi vsebino izhodiščnega francoskega gerundija, pojavi v drugih tipih povedi (kategorija »Druga stavčna razmerja«): po enkrat v obeh podkorpusih postane jedro samostojne enostavčne povedi ((6)–(6a)), v LIT pa najdemo še pet primerov (2 %) protistave (fr. *juxtaposition*), ko si deli povedi, ločeni z vejico, sledijo brez izraženih logičnih povezovalcev ((7)–(7a)):

- (6) ***En revenant sur notre planète***, *il nous faut bien convenir que la science est aujourd'hui universalisée.* (LMD277-FRA)
- (6a) ***Naj se vrnemo na naš planet***. *Moramo priznati, da je znanost dandanes univerzalizirana.* (LMD277-SLV)

V primerjavi s francoskim izvirnikom je druga slovenska poved v (6a) (*Moramo priznati ...*) zaradi stavčne pretrganosti oz. nepovezanosti s prvo nekoherentna.

⁷ Ne moremo reči: *Potem je rezko odvrnil in se zbudil iz odrevenelosti ...*

- (7) ***En m'emmenant trois jours en week-end avec son trésorier et ses dobermans**, le directeur de la chaîne a cru me faire passer à jamais le goût de la gaudriole.* (LIT005-FRA)
- (7a) ***Direktor me je peljal na vikend z blagajnikom in s svojimi tremi doberman**i, bil je prepričan, da me bo razuzdanost za vedno minila.* (LIT005-SLV)

V (7a) je logično razmerje med deli stavkov bolj zakrito kakor v francoščini, kjer implicira povezavo sredstvo–posledica (*s tem ko me je peljal, je mislil ...*). Poleg tega se spremeni besedni red, saj je osebek francoskega glavnega stavka v slovenščini izražen v prvem stavku povedi.

4.2.1.1 Razmerje med obvezno in fakultativno eksplicitacijo

Kot je pokazala zgornja analiza, je skladijska eksplicitacija prisotna v 94 % (LIT) oz. 96 % (LMD) prevodov francoskih gerundijskih polstavkov. Ko govorimo o eksplicitaciji z vidika prevodoslovja, se postavlja tudi vprašanje, v koliko primerih je ta obvezna oz. sistemska in v koliko primerih fakultativna. Ob analizi prevodov vseh izluščenih primerov francoskih gerundijskih polstavkov smo ugotovili, da je v obeh podkorpusih sicer nekaj odstotnim odstopanjem eksplicitacija v približno polovici primerov obvezna (preglednica 1).

Preglednica 1: Razmerje med obvezno in fakultativno eksplicitacijo v primeru prevajanja francoskih gerundijskih polstavkov iz FraSloK v slovenščino.

Eksplicitacija	Korpus			
	LMD		LIT	
	število	%	število	%
<i>obvezna</i>	70	52 %	124	48 %
<i>fakultativna</i>	64	48 %	133	52 %
skupaj	134	100 %	257	100 %

Obvezna je v naslednjih primerih:

- v zvezi *tout + en + sedanji deležnik*;
- (8) ***Tout en marchant**, le Flétan respire mieux que tout à l'heure.* (LIT003-FRA)
[**(Med) hodeč/hodé*, Skat diha bolje kot malo prej. – ohranitev direktne strukturne ustreznice ni mogoča]
- (8a) ***Med hojo** Skat diha bolje kot malo prej.* (LIT003-SLV)
- v zvezi *veznik + en + sedanji deležnik*, saj slovenščina »polstavkov z uvajalnim veznikom ne dopušča« (Milojevič Sheppard 1992: 228);

- ko v slovenščini ni mogoče tvoriti deležja (ali pa se to ne uporablja) na osnovi prevodne ustreznice francoskega glagola, kar je glavni razlog za obvezno eksplicitacijo;
- v nekaterih primerih, ko francoski gerundij desno od sebe nima dopolnila (če v slovenščini direktnega strukturnega ustreznika ne moremo ločiti z vejico od glavnega stavka, govorimo o izdeležijskem prislovu ali prislovnem določilu), npr.:
 - (9) ***En chuchotant**, je m'adressais à moi-même en français.* (LIT010-FRA)
[***Šepetajoč/Šepetaje**, sem samega sebe nagovarjal v francoščini.]
 - (9a) ***Šepetaje** sem sam sebe nagovarjal v francoščini.* (LIT010-SLV)
- kadar deležje v slovenščini ne bi moglo ohraniti enakega implicitnega logičnega razmerja kakor v francoščini; v (10)–(10a) se ob rabi deležja ne bi ohranila namera iz izvirnika:
 - (10) ***En évitant la chute**, je fis un pas à gauche, me retrouvant près du premier hublot.* (LIT010-FRA)⁸
[***Izogibajoč se** padcu, sem se prestopil na levo ...]
 - (10a) ***Da ne bi padel**, sem se prestopil na levo in se znašel pred prvim okencem.* (LIT010-SLV)

Kot rečeno, bi bila v polovici izluščenih primerov ohranitev direktnega strukturnega ustreznika francoskega gerundija slovnično mogoča (npr. (11)–(11a)), vendar se prevajalci niso odločili za to strategijo, saj je v korpusu izluščenih primerov ohranjenih samo 5 polstavkov, in to samo v LIT:

- (11) ***En poussant à une internationalisation du conflit somalien**, il fournit l'occasion aux régimes éthiopien et érythréen, en guerre de 1998 à 2000 pour un résultat qui n'en satisfait aucun, de s'affronter à nouveaux par causes interposées.* (LMD030-FRA)
[***Spodbujajoč internacionalizacijo somalskega spopada**, daje priložnost ...]
- (11a) ***Ko spodbuja internacionalizacijo somalskega spopada**, daje priložnost etiopskemu in eritrejskemu režimu (ki sta se v letih 1998–2000 vojskovala, in dosegla rezultat, ki ni zadovoljil nikogar), da se ponovno spopadeta.* (LMD030-SLV)

4.2.2 Analiza pomenskih vrednosti gerundijskih polstavkov v slovenskih prevodih

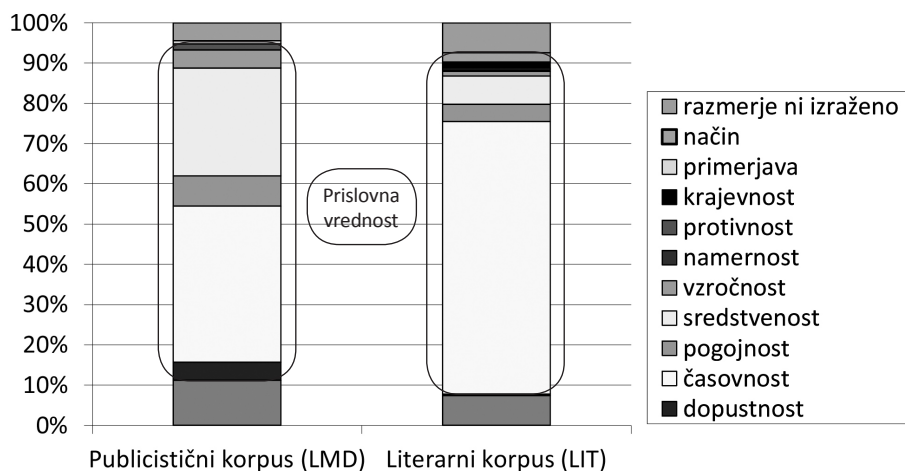
V dani raziskavi smo želeli tudi ugotoviti, ali je implicitno logično razmerje med francoskim polstavkom in glavnim stavkom, ki ga je treba razbrati iz konteksta, v slovenščini ohranjeno ali pa je eksplicitno izraženo, npr. prek povezovalcev.

⁸ Ta raba je redka in ni opisana v slovnica.

Zgoraj predstavljena skladišna analiza nakazuje slednje, torej eksplicitacijo logičnih stavčnih razmerij v prevodih.

Eksplicitacijo semantične povezanosti vsebine francoskega gerundijskega polstavka z glavnim stavkom je mogoče opazovati samo znotraj kategorij »Podredje«, »Priredje« in »Prislovno določilo«, saj je v drugih primerih tako kot v izvorniku povezava implicitna (kategoriji »Druga stavčna razmerja« in »Polstavek«) ali neizražena (kategorija »Drugo«, ki večinoma zajema izpuste). Te kategorije zajemajo 95 % primerov iz LMD in 92 % iz LIT.

Rezultati analize pomenskih vrednosti francoskih gerundijskih polstavkov v prevodih (graf 2) kažejo, da je vsebina francoskih gerundijskih polstavkov v slovenščini najpogosteje izražena s prislovno vrednostjo (LMD 84 %, LIT 85 %), pri čemer v LIT izstopa časovna vrednost (68 %), v LMD pa je poleg te (39 %) pogosto izraženo tudi sredstvo (27 %).

Graf 2: Povzetek semantičnih vrednosti prevodov francoskih gerundijskih polstavkov.

Časovna povezava se najpogosteje vzpostavlja prek veznika *ko* znotraj podrednega stavka, nemalokrat pa je izražena tudi s prislovnim določilom časa, predvsem v LIT. Kadar gre za to povezavo v okviru podredja, si dejanja odvisnega in glavnega stavka sledijo po logiki časovnega zaporedja, pri čemer je dejanje glavnega stavka pogosto posledica dejanja odvisnega stavka; pri ugotavljanju te logične povezave si lahko pomagamo s parafrazo »s tem ko se je zgodilo to ... (polstavek), se je zgodilo tudi to (glavni stavek)«:

- (12) *En effectuant 14 millions d'euros de travaux sur ces usines, Rhodia va obtenir des quotas de CO₂ (77 millions de tonnes) valorisables à hauteur de 200 millions d'euros par an !* (LMD006-FRA)

- (12a) ***Ko je Rhodia opravila za 14 milijonov evrov dela na teh tovarnah, je prejela kvote CO₂ (77 milijonov ton), ki jih je bilo mogoče ovrednotiti v višini 200 milijonov evrov letno!*** (LMD006-SLV)

Vrednost sredstva oz. orodja je najbolj zastopana v LMD in je izražena s prislovnim določilom. Prislovno določilo je v nekaterih prevodih učinkovitejše sredstvo od odvisnega stavka, saj jedrnateje izraža pomen francoskega gerundija:

- (13) ***En faisant la guerre à des gouvernements musulmans, ces militants ont déchaîné le chaos sur ces mêmes populations qu'ils prétendaient défendre.*** (LMD063-FRA)
- (13a) ***Z bitko proti muslimanskim oblastem so med ljudmi, ki naj bi jih branili, sprožili pravi kaos.*** (LMD063-SLV)
[*Ko/S tem ko so se borili proti muslimanskim oblastem, so ti aktivisti sprožili pravi kaos med ljudmi, ki naj bi jih branili.*]

Zanimivo je, da je v štirih primerih v LIT rabljeno prislovno določilo kraja, čeprav po besedah O. Halmøy (2003: 89) francoski gerundij ne more izražati krajevnosti. V slovenščini se v teh primerih izgubi izhodiščna časovna vrednost oz. samo dejanje:

- (14) ***En montant l'escalier, je me retrouvai en face de Josiane, qui, apparemment, hésitait à descendre.*** (LIT009-FRA)
[*Ko sem prispel na vrh stopnic, sem se znašel pred Josiane ...*]
- (14a) ***Na vrhu stopnic sem se znašel pred Josiane, ki je očitno oklevala, ali bi se spustila v spodnje nadstropje ali ne.*** (LIT009-SLV)

Od drugih prislovnih vrednosti smo v prevodih našli nekaj primerov vrednosti pogoja, dopustnosti, vzroka, namere, načina, protivnosti in primerjave.

Opisna vrednost je z rabo osebne glagolske oblike znotraj prilastkovega odvisnika ali vezalnega priredja izražena v približno desetini slovenskih prevodov, z njo pa je pogosto zabrisana dejanska pomenska vrednost izhodiščnih francoskih gerundijskih polstavčnih jeder, tj. prislovna vrednost, kakor v primeru (15a), kjer se izgubi vrednost časa:

- (15) ***Ça veut dire aussi que si tu n'es pas content, la porte est là. Dans l'encadrement de cette dernière, en sortant de la galerie, Spontini manqua heurter un type d'une trentaine d'années [...].*** (LIT003-FRA)
[*Ko je Spontini odhajal iz galerije, se je med podboji teh vrat skoraj zaletel ...*]
- (15a) ***Med podboji teh vrat se je Spontini, ki je odhajal, skoraj zaletel v tipa kakih tridesetih let [...].*** (LIT003-SLV)

5 ZAKLJUČEK

Pričujoča raziskava o gerundijskih polstavkih in njihovem prevajanju v slovenščino je prinesla nekaj ugotovitev, ki so pomembne tako z vidika francoske slovnice oz. stilistike kakor tudi prevodoslovja in prevodnih strategij.

Število najdenih primerov gerundijskih polstavkov v francoskih podkorpusih kaže, da je raba tovrstnih polstavkov skoraj enkrat višja v LIT (257) kakor v LMD (134), vendar ni pogojena samo s tipom besedila, temveč je, kakor smo videli, odvisna tudi od pisca oz. od njegovega sloga pisanja, saj so polstavki v manjšini francoskih besedil iz korpusa *FraSloK* rabljeni pogosto, v večjem delu pa redko ali sploh ne.

Kar zadeva rabo polstavkov v prevodih, so bili ti ohranjeni samo v štirih primerih v LIT, čeprav bi jih bilo teoretično mogoče ohraniti v približno polovici prevodov, kot kaže razmerje med obvezno in fakultativno eksplicitacijo. Izbira strategije je po eni strani gotovo odvisna od možnosti izražanja v ciljnem jeziku, po drugi pa seveda od namena oz. pristopa prevajalca (poustvariti slog jezika izvirnika ali prevod približati ciljnemu bralcu). Ohranitev polstavka v slovenskem prevodu lahko izhaja tudi iz vpliva jezika izvirnika na jezik prevoda, saj v sodobni pisni slovenščini ta struktura ni prav pogosta.

Glede na opravljeno analizo je v nasprotju s francoščino, kjer imajo gerundijski polstavki obrobno pozicijo in so odtrgani od osebka glavnega stavka, v slovenščini vsebina polstavkov v prevodu najpogosteje izražena z osebno glagolsko obliko znotraj podredja ali priredja ali tudi s prislovnim določilom, kar vpliva na spremembo razporeditve stavčnih členov in večjo integriranost vsebine periferne francoskega gerundija znotraj slovenske povedi. Skladenjska eksplicitacija, ki je prisotna v več kakor 90 % primerov v obeh podkorpusih, posledično vpliva tudi na večinsko eksplicitacijo logičnih oz. pomenskih razmerij v prevodih, ki so med francoskim polstavkom in glavnim stavkom razvidni edino iz konteksta.

6 Bibliografija

- Arénilla-Béros, Aline, 1982: *Améliorez votre style*. Pariz: Hatier.
- Barlow, Michael, 2005: *ParaConc*. Houston: Athelstan.
- Biber, Douglas, Susan Conrad in Randi Reppen, 1998: *Corpus linguistics. Investigating language structure and use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Breznik, Anton, 1967: *Življenje besed* (prireديل Jakob Šolar). Maribor: Založba Obzorja.
- Combettes, Bernard, 1998: *Les constructions détachées en français*. Pariz: Ophrys.

- Dubois, Jean, Mathée Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Baptiste Marcellesi in Jean-Pierre Mével, 2007: *Grand dictionnaire : Linguistique & Sciences du langage*. Pariz: Larousse.
- Forsgren, Mats, 2000: Apposition, attribut, épithète : même combat prédicatif? *Langue française* 125 (Tematska številka *Nouvelles recherches sur l'apposition*). 30–45.
- Halmøy, Odile, 2003: *Le gérondif en français*. Pariz: Ophrys.
- Jereb, Elza, 2004: *Francoska slovnica po naše* (Četrta izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Klaudy, Kinga, 1993: On explicitation hypothesis. Klaudy, Kinga, János Kohn, Katalin Molnár in Lajos Szalai (ur.): *Transfere necesse est ... Current issues of translation theory*. Szombathely: Dániel Berzsenyi College Printing Press. 69–77.
- Klaudy, Kinga, 2008: Explicitation. Baker, Mona (ur.): *Routledge encyclopedia of translation studies*. London, New York: Routledge. 80–84.
- Mezeg, Adriana, 2011: *Korpusno podprta analiza francoskih polstavkov in njihovih prevedkov v slovenščini*. Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za romanske jezike in književnosti.
- Mezeg, Adriana, 2013: Pridevniški polstavki v francoščini in prevedeni slovenščini. Vintar, Špela (ur.): *Slovenski prevodi skozi korpusno prizmo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 94–118.
- Milojević Sheppard, Milena, 1992: Polstavki v angleščini in slovenščini. *Vestnik* 26/1–2. 224–237.
- Riegel, Martin, Jean-Christophe Pellat in René Rioul, 1999: *Grammaire méthodique du français*. Pariz: Presses Universitaires de France.
- Rossi-Gensane, Nathalie, 2009: Register variation in the non-standard use of non-finite forms. Beeching, Kate, Nigel Armstrong in Françoise Gadet (ur.): *Sociolinguistic variation in contemporary French*. Amsterdam, Filadelfija: John Benjamins Publishing Company. 177–191.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2005: Politična besedila kot tip besedil in postopki prevajanja stalnih formul. Kocijančič Pokorn, Nike, Erich Prunč in Alessandra Riccardi (ur.): *Beyond Equivalence – Jenseits der Äquivalenz – Oltre l'equivalenza – Onkraj ekvivalence*. Gradec: Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft. 121–135.
- Toporišič, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, Jože, 2004: *Slovenska slovnica* (Četrta, prenovljena in razširjena izdaja). Maribor: Obzorja.
- Vinay, Jean-Paul, in Jean Darbelnet, 1958: *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Pariz: Les éditions Didier.
- Vinay, Jean-Paul, in Jean Darbelnet, 1995 [1958]: *Comparative stylistics of French and English. A methodology for translation*. Prevedla Juan C. Sager in M.-J. Hamel. Amsterdam, Filadelfija: John Benjamins Publishing Company.

Subjektivnost v izbiri vidskih oblik v angleščini in slovenščini

Silvana Orel Kos

Abstract

The paper considers the possibility of subjective choice in the use of aspectual forms in English and Slovene, with the main focus on the narrative structure. In English, aspect is expressed with the simple and progressive forms at the syntactic level, while in Slovene Perfective and Imperfective aspects are determined morphologically and chosen according to the syntactic environment, eg. the aspectual choice in a narrative string of events is considerably influenced by the use of the quantified Object. Slovene users of English often make aspectual mistakes, maintaining that they are only applying the learnt grammatical rules or trying to produce a more subjective rendering, eg. focusing on the notion of 'duration'. Since Slovene aspect is established at the microstructural level and English aspect at the macrostructural level, differences in the narrative structure are inevitable. The paper discusses four types of aspect-related narrative structures in English. The presented types of aspectual grounding correspond to four different types of narrator. Each of these aspect-coloured narrators shows a certain degree of subjectivity, which is not easily discernible in Slovene narrative texts. Translators from Slovene into English, however, have to decide on the most suitable narrative perspective for their narrator.

Ključne besede: aspektualnost/vidskost, angleščina, slovenščina, pripovedna zgradba, subjektivnost, pripovedovalec

1 UVOD

Glagolski sistem slovenskega in angleškega jezika sestavljajo tri slovnične kategorije: glagolski časi, naklonskost in vidskost. Raba slovničnih kategorij temelji na nizih pravil, ki domačim govorcem dajejo vpogled v ozaveščeno jezikovno rabo, tujim govorcem pa omogočajo razumevanje in izbiro funkcijsko ustreznih slovničnih oblik. Zaradi določene jezikovnosistemske bližine slovenskega in angleškega jezika študent lažje usvoji slovnične funkcije, ki se prekrivajo v obeh jezikih. Težko usvojljive so neobstoječe slovnične prvine, vendar se študent ob ustreznem izobraževalnem procesu vsaj zaveda težavnosti usvajanja. Posebno kontrastivno občutljivost zaznavamo pri slovničnih kategorijah z delno pokrivnostjo v obeh jezikih. Študent, ki se zanaša zgolj na naučena ali prepoznana funkcijska vzporedja med strukturo v slovenščini in strukturo v angleščini, bo naredil slovnično napako, ki jo bo zaradi sicer formalno naučenega splošnejšega pravila težko dojel kot nepravilno. Z vidika ciljnega jezika bi lahko rekli, da se subjektivno odloči za slovnično obliko, ki v tistem sintaktičnem ali komunikacijskem kontekstu ni ustrežna.

Subjektivnost najlažje razumemo v primerjavi z objektivnostjo, ki opredeljuje slovnični odnos do propozicije kot najbolj naraven, nezaznamovan ali normiran. Med glagolskimi kategorijami časa, vida in naklonskosti je glagolski čas najbolj objektivno opredeljiva kategorija, naklonskost pa je najbolj subjektivno obarvana, saj opredeljuje govorcev odnos do propozicije glede na stopnjo verjetnosti obstoja ali uresničitve. Tudi glagolski čas in vidске glagolske oblike lahko izražajo subjektivno obarvano noto, kadar se osnovnemu pomenu časovnosti oz. vidskosti pridruži naklonskost.

Vidskost se v slovenščini opredeljuje z dovršno in nedovršno zaznamovanostjo ali interpretacijo glagolskih vsebin, v angleščini pa z navadno (angl. *Simple Form*) in opisno obliko (angl. *Progressive Form*). V prispevku primerjamo razporeditev in pogostnost funkcij rabe vidskih oblik v slovenščini in angleščini. Ugotavljamo, ali je določen tip diskurza opredeljiv s konvencionalno rabo vidskih oblik v obeh jezikih in ali omogoča uporabnikovo subjektivno izbiro vidskih oblik za dosego želene obarvanosti diskurza. Primerjamo stopnjo subjektivne variacije v angleškem in slovenskem jeziku in ugotavljamo, kakšne posledice ima subjektivna izbira vidskih oblik za interpretacijo upovedanega, s posebnim poudarkom na vlogi pripovedovalca v leposlovnih besedilih.

Neustrezna izbira vidskih oblik še zlasti pri prevajanju iz slovenščine v angleščino kaže na relevantnost obravnave tematike v okviru kontrastivnih študij slovenskega in angleškega jezika. V prispevku ugotavljamo, ali je subjektivno interpretirana raba vidskih oblik (sploh) prenosljiva iz jezika v jezik oz. kakšne kompenzatorne prijeme imamo na voljo v enem in drugem jeziku.

2 GLAGOLSKI VID

Glagolski vid se v slovenščini izraža z dovršnostjo, nedovršnostjo in dvovidskostjo glagolov in glagolskih položajev. Večina slovenskih glagolov je enovidskih, dovršnih ali nedovršnih, tuje izposojenke na -irati in nekateri izvorno nepredpanski glagoli, kot so čestitati, *darovati*, *kaznovati*, pa so dvovidski (Žele 2012: 52–4). Pri teh glagolih soobstajata možnost dovršne in nedovršne rabe, ki je vidsko opredeljiva šele v ustreznem glagolskem položaju oz. sintaktičnem okolju, ki včasih vendar dopušča dvojno interpretacijo: *Morali bi ga drugače kaznovati*: kot splošno možnost drugačnega kaznovanja skladijsko obliko razumemo nedovršno stanjsko, kadar imamo v mislih drugačnost kaznovalne metode, pa je branje dovršno specifično.

O obstoju in značilnostih slovnične kategorije vidskosti v angleščini ni enotnega mnenja. Angleški vid se giblje od pomisli, da angleščina sploh nima aspekta, do naštevanja treh ali več aspektov (npr. Comrie 1976). Najpogosteje se zaradi morfološke zaznamovanosti pojavlja kot aspekt progresivna oblika z obrazilom *-ing*. Temu mnenju nasproti stojijo jezikoslovci, ki menijo, da progresivne oblike ne moremo šteti med aspekte zaradi večdelne opisne oblike (perifraze). Quirk s sodelavci pa trdi ravno obratno: morfološka realizacija je stvar glagolskih časov, sintaktična (perifraza) pa stvar aspekta. Pri jezikoslovcih je pogosto zaslediti mnenje, da sta angleška vida opisna oblika in »perfekt« (angl. *the perfect*), npr. Leech in Svartvik 1975, Quirk et al. 1986, Newby 1991.

Jezikoslovci razmišljajo, ali se kategorija vidskosti opazuje in konstituira na leksemski ali skladijski ravni. Slovenski glagolski vid je kot slovnična kategorija (tudi dvovidsko) opredeljen morfološko na ravni leksema (Žele 2012). Angleških glagolov na ravni leksema ne opredeljujemo kot dvovidske, temveč brezvidske, vendar je zaradi samega pomena in pogostnosti rabe v določenem skladijskem sobesedilu mogoče določiti prototipično rabljeno vrsto glagolskega dejanja (*aktionsart*) ali vzorčni (glagolski) položaj.¹ Langacker (1999: 222–3) govori o dveh vidskih razredih glagolov v angleščini: perfektivnih (slov. dovršnih) glagolih in imperfektivnih (slov. nedovršnih) glagolih. *Perfektivni* so skladni z rabo »progresivne zgradbe«, samo *imperfektivni* pa se uporabljajo v navadnem (angl. *simple*) »resničnem« sedanjiku: »The basic diagnostics for the classification are that only perfectives occur in the progressive construction, whereas only imperfectives occur in the simple 'true' present tense« (ibid.: 223).

Langacker glagolu *learn (the poem)* pripiše *perfektivnost*, glagolu *know (the poem)* pa *imperfektivnost*. Ta delitev glagolov je obče bolj razširjenja ne v smislu »vidskih razredov«, temveč glede na stopnjo stanjskosti dinamičnih ali nestanjskih

¹ Smith (1991) in Orešnik opredeljujeta vidskost stavčnega pomena z navzočnostjo nekega glagolskega vida in »na podlagi okolnosti, da prikazuje stavek neki POLOŽAJ (= stanje stvari, state of affairs). ... skupinijo pa se v VZORČNE POLOŽAJE, tj. v obrazce, ki predstavljajo vsak po eno podmnžico vseh možnih položajev« (Orešnik 1994: 15).

glagolov in stanjskih glagolov (npr. Leech in Svartvik 1975; Quirk et al. 1986; Newby 1991), vendar Quirk et al. (1986: 178) opozarjajo, da je bolj smiselno govoriti o stanjskih in nestanjskih pomenih, ne pa glagolih. Pojmovanje elementov vidskosti se pri Quirku et al. z osnovne leksemske ravni prenaša na raven pomensko specifičnih glagolskih položajev. Tudi Langackerjeva primera nista povsem čista primera zgolj glagolskih fraz, saj sta v oklepajih dodana predmeta.

Groba delitev na dinamične in stanjske glagole brez upoštevanja vezljivosti nam pri preučevanju subjektivnosti ali objektivnosti pri izbiri vidskih oblik v angleščini narekuje dogmatično opredelitev glede sprejemljivosti rabe progresivne oblike pri stanjskih glagolih oz. vnaša v osnovni kategoriji izjeme, npr. v formulacijah, kot je *glagol love je stanjski oz. imperfektiven, v progresivni obliki pa se lahko uporablja, kadar ...*

Langackerjev pogled na angleški aspekt vključuje terminologijo slovanskega aspekta, vendar se pomensko ne pokriva s slovansko dovršnostjo in nedovršnostjo, dovršno je v slovenščini *naučiti se pesem*, nedovršno pa tako *učiti se pesem* kot tudi *znati pesem (na pamet)*. Langacker kontrastu dovršno/nedovršno pripisuje kognitivno opozicijo števno/neštevno (Langacker angl. *count/mass*), kar je sicer dobra podlaga za razumevanje slovanskega vida. Števnost v vidskosti interpretiramo tudi kot kvantificirano enoto, neštevno kot poljubno gmoto:

Za kosilo je popila kozarec vode in pojedla tri jabolka.

Za kosilo je pila vodo in jedla jabolka.

Za kosilo je popila vodo in pojedla jabolka. (števnost je razvidna iz sobesedila)

Izbira med dovršnim in nedovršnim glagolom je v slovenskem jeziku tesno povezana s predmetom v glagolskem položaju. Dovršni glagol je pogojen s števnostjo predmeta, števnost pa je lahko prikazana z dejanskim izrazom števnosti (*tri jabolka*) ali pa je razvidna iz sobesedila, ki bi ga lahko razširili v desni prilastek:

Za kosilo je pojedla jabolka(, o katerih smo ravno govorili.)

Kognitivno podlago za razumevanje angleškega vida izpeljemo iz opozicije *celotal/del* (angl. *whole/part*), kot jo je zastavil Hirtle (1967), pri čemer navadna oblika predstavlja celoto, opisna pa del. Navadna oblika v pomenu celotno zajetega glagolskega dejanja opredeljuje informativno zaključeno dejanje ali stanje, opisna oblika pa dogajanje ali proces (gl. Orel 1995).

3 Aspektualna subjektivnost

Aspektualne oblike opazujem z vidika komunikacijskih in pripovednih funkcij. Komunikacijske funkcije aspektualnih oblik izražajo govorničovo sporočilo v komunikacijskem položaju, ki sogovornika (ob elektronskem sporočanju čedalje

bolj tudi bralca) obvešča o umeščeni govorca (ali pisca) v dani situaciji ali njegovem delovanju. Subjektivnost je v komunikacijskih funkcijah opredeljena z izrazitejšim čustvenim nabojem. Nedovršnik v povedi *Zapiraj vrata za sabo* je čustveno in subjektivno bolj obarvan v primerjavi z neposrednim ukazom *Zapri vrata za sabo*, saj izjavo *Zapirajte vrata*, ki velja za splošne okoliščine, prenese na raven konkretnega dogodka. Po drugi strani opisna oblika v angleščini v kombinaciji s prislovom pogostnosti izraža subjektiven in čustveno nabit odnos do vsebine, ki naj bi bila predstavljena nevtralnno *She's always talking about her paintings* namesto nevtralne izjave *She always talks about her paintings*. Funkciji nista prenosljivi v drugi jezik in jih rešujemo na ravni leksike ali preoblikovanega sinktaktičnega vzorca.

V nadaljevanju se bomo osredotočili na subjektivnost v izbiri aspektualnih oblik za potrebe pripovednih besedil. Z narativnimi funkcijami aspektualnih oblik pripovedovalec gradi svojo pripoved z dejanji, ki razvijajo dogajanje, in dejanji, ki kažejo spremljevalne okoliščine (prim. Fleischman 1990). Dejanja, ki peljejo tok zgodbe naprej, so izražena v angleščini z navadno obliko, v slovenščini pa z dovršnimi in nedovršnimi glagolskimi položaji. Dejanja, ki pozornost z glavne niti pripovedi usmerjajo v opazovanje spremljevalnih okoliščin, so v slovenščini značilno izražena z nedovršnimi glagolskimi položaji, v angleščini pa z opisno glagolsko obliko. Slogovno kontrastivno relevantna odstopanja med jezikom opazimo tako na ravni glavnega pripovednega toka, kot na ravni opisovanja stranskega dogajanja. Glavno pripovedno nit v slovenščini tvorijo tudi dejanja v nedovršenem glagolskem vidu, saj se vidska izbira dogaja že na osnovni leksikalni in skladenjski ravni. Po drugi strani pa se v angleščini pripovedovalec lahko odloči, da bo v skladu z želeno postavitvijo elementov v pripovedni prostor stranska dejanja izrazil bodisi z opisno bodisi z navadno obliko. Tretja možnost pri oblikovanju pripovedi v angleškem jeziku je uporaba neosebni glagolskih oblik, ki v angleško pripovedno zgradbo vnašajo več interpretativne svobode in možnost, da se pripovedovalec izogne kopičenju dejanj v opisni ali navadni obliki. Zaradi jezikovnosistemskih razlik ima izraba neosebni glagolskih oblik v slovenščini nižjo pogostnost, neosebne glagolske oblike pa tudi ne vplivajo na aspektualno shemo, saj je vidskost slovenskih glagolov izraža že na ravni neosebni glagolskih oblik, v angleščini pa le v določenih vzorcih, ki vključujejo naklonske glagolske prvine.

4 PRIPOVEDNA ZGRADBA

Slovenska pripovedna zgradba v aspektualni uresničitvi ni podrejena makronarativnim vzorcem pripovedne zgradbe, zato slovenski pripovedovalec ne izkazuje zgodbene strukture z enako arhitekturno suverenostjo kakor angleški pripovedovalec.

V angleščini se pripovedna zgodba dogaja na nadskladenjski ravni. Odvisna je od pripovedovalčevega pogleda, ki se lahko odloči za pripoved, ki se pomika od objektivne, distancirane perspektive vse do pripovedi, ki temelji na pripovedovalčevem neposrednem in subjektivno vpletenem doživljanju.

Makronarativni vzorci pripovedne zgradbe za dejanja v osebni glagolski obliki v angleščini so naslednji:

- nizanje dejanj v navadni obliki,
- dinamična izmenjava dejanj v navadni in opisni obliki in
- nizanje dejanj v opisni obliki.

4.1 Distancirana pripovedna zgradba

Distancirana pripovedna zgradba v angleščini temelji na izogibanju rabi opisne oblike. Pripovedovalca dojemamo kot neosebnega, objektivnega popisovalca dogajanja. Pripoved ne dovoljuje identifikacije s pripovednimi osebami, saj se pripoved giblje zunaj notranje strukture glagolskih dejanj. Pri opisovanju dejanj na sekundarni pripovedni ravni pripovedovalec seže po skladenjskih vzorcih, ki bralca ne spustijo na raven subjektivnega pripovedovalca. Ko distancirani pripovedni vzorec uporabi prvoosebni pripovedovalec, za katerega bi pričakovali subjektivnejši pristop, je učinek distanciranosti še toliko močnejši. Pri prvoosebni pripovedovalki Angeli Carter v prepesnitvi pravljice o Sinjebradcu »The Bloody Chamber« je opaziti težnjo po izražanju dejanj v celotni zgodbi skoraj izključno v navadni obliki:

Coffee and croissants to console this bridal, solitary waking. Delicious. Honey, too, in a section of comb on a glass saucer. The maid **squeezed** the aromatic juice from an orange into a chilled goblet **while** I **watched** her **as** I **lay** in the lazy, midday bed of the rich. Yet nothing, this morning, **gave** me more than a fleeting pleasure except to hear that the piano-tuner **had been** at work already. When the maid **told** me that, I **sprang** out of bed and **pulled on** my old serge skirt and flannel blouse, costume of a student, in which I **felt** far more at ease with myself than in any of my fine new clothes.

(Angela Carter, *The Bloody Chamber*.)

Namesto opisne oblike pri časovnih veznikih *while* in *as* se odloči za sicer konvencionalno rabo navadne oblike, vendar vzbuja občutek, kot da je lik v odnosu do prvoosebne pripovedovalke v enakem razmerju kakor drugi liki. Pri opisu neposrednega slušnega vtisa raje uporabi kolokacijo *to be at work* kakor dinamični glagol *work*, ki bi zahteval rabo opisne oblike. Distancirana pripovedna zgradba je nezaznamovana v navezavi na zunanjega, neprvoosebnega pripovedovalca.

4.2 Dinamična pripovedna zgradba

Dinamično pripovedno zgradbo oblikuje pripovedovalec s fleksibilnim izmenjavanjem glavne pripovedne osi in spremnih dejanj na sekundarni pripovedni premici. Spremna dejanja veže na glavno pripovedno os neposredno prek rabe opisne oblike ali znotraj splošnejše, širše opisne perspektive, za katero uporablja navadno obliko s stanjsko interpretacijo. V izbranih odlomkih iz romana Davida Lodgea *Out of the Shelter* in iz zgodbe Angele Carter »The Lady of the House« v zbirki *The Bloody Chamber* spremljamo podobno dogajanje med dvema oseba, vendar z dveh različnih perspektiv: glagolski položaj [fiddle with the bottle-opener] je ob časovnem vezniku *while* izraženo z opisno obliko, glagolski položaj [bemusedly drink his wine] pa v enakem časovnem okviru z navadno obliko. Iz obeh opisanih situacij izhaja drug pripovedni lik z glagolskim dejanjem [disappear], ki nadaljuje zgodbeni tok. Odlomek iz romana Davida Lodgea ponazarja dinamično pripovedno zgradbo, odlomek iz zgodbe Angele Carter pa prej opisano distancirano pripovedno zgradbo:

- Coke or Pepsi?
- Coke, please.
- Help yourself.

While he was *fiddling* with the bottleopener, she **disappeared**. He was not sorry. He took his Coke round to the other side of the boat, out of Mrs. Eastman's sight, and leaned on the rail, feigning absorption in the view of the river and the far bank.

(David Lodge, *Out of the Shelter*)

Although it was not yet dark outside, the curtains were closely drawn and only the sparing light trickling from a single oil lamp showed him how dismal his surroundings were. The crone bustled about to get him a bottle of wine and a glass from an ancient cabinet of wormy oak; *while* he bemusedly **drank** his wine, she **disappeared** but soon returned bearing a steaming platter of the local spiced meat stew with dumplings, and a shank of black bread.

(Angela Carter, *The Bloody Chamber*)

Odlomka vsebujeta pripovedne prvine, ki smiselno prispevajo k izbiri pripovednega pristopa. Pripoved v odlomku Davida Lodgea ima počasnejši tempo. Ko druga oseba zapusti prizorišče, se pripovedovalec zatopi v svoje misli. Dodaten element razgibane pripovedi prispeva mimetični govor v dialogu. Tretjeosebni pripovedovalec z razgibano narativno tehniko omogoča bralcu intenzivnejše in neposredno življenje v dogajanje. V odlomku iz zbirke Angele Carter bralec nima natančnejšega vpogleda v protagonistove misli ali odnos do dogajanja, razen skozi prislov *bemusedly* (slov. *zbežano*). Tudi zgodba se hitreje odvija kakor v Lodgevem odlomku. Še preden bi protagonist utegnil o čem razmišljati, se druga oseba že vrne na prizorišče.

4.3 Doživljajska pripovedna zgradba

Z vidika aspektualnosti je doživljajska pripovedna zgradba atipičen in slogovno zaznamovan pripovedni postopek. Pripovedovalec se odpove nazorni pripovedi, ki daje bralcu občutek logičnega nizanja dogodkov. Pri doživljajski pripovedni zgradbi je niz zaporednih dejanj izražen z opisno obliko, kar pa vzbuja vtis, da pripovedovalec ne nadzorovano, skoraj nezavedno, pada iz situacije v situacijo. Postopek je primerljiv z občutjem podajanja sanjskih prizorov (Laan 1922: 44–45, Leisi 1960: 222–3.) V naslednjem odlomku tretjeosebna pripovedovalka iz distancirane pripovedne zgradbe preskoči v doživljajsko pripovedno zgradbo. Ženska protagonistka tako nazorno nakaže moško prevlado, saj nizanje dejanj v opisni obliki vzbuja vtis, da oseba nima lastne volje, temveč jo, kakor v sanjski perspektivi, nese iz dogajanja v dogajanje:

/.../ He **tells** her she can expect he will hurt her mentally and physically. He **hurts** her physically to give her an example.
 He **tells** her there are no commitments and she has to let him make all the decision, she won't make any more decision.
 IS THERE ANY NEED FOR EMOTION?
 He **says** to her, "Nothing you have, even your mind, is yours anymore. I'm a generous man. I'm going to give you nothing."
 She's turning round and catching his eyes staring at her as if he loves her. She is sitting next to him and listening to him talk.
 He is saying that it no longer matters what she thinks and what her choices are.
 He is saying that he is the perfect mirror of her real desire and she is making him this way. /.../

(Kathy Acker, *Great Expectations*)

V slovenskem jeziku ta pripovedna tehnika nima tako močnega učinka, saj raba dovršnih in nedovršnih glagolskih oblik nimata tako izrazite narativne vloge, kakor jo imata navadna in opisna oblika v opisanih angleških pripovednih postopkih.

4.4 Ohlapna pripovedna zgradba

V ohlapni pripovedni zgradbi ima bralec občutek, da pripovedovalec ne uporablja nobene od zgoraj opisanih pripovednih zgradb, ki so bodisi nezaznamovane bodisi zaznamovane, a se v vsakem primeru opirajo na prepoznaven pripovedni vzorec. Pri ohlapni pripovedni zgradbi se pripovedovalec odloča za aspektualne oblike, ki nakazujejo subjektivno, individualno odbiranje dražljajev v okolju. Torvrstna zgradba daje vtis neorganizirane ali nekonvencionalne pripovedi in kaže na slabo opismenjenega pripovedovalca, pripovedovalca, ki težko strukturira svoje

misli zaradi epizodično prizadetega nadzora nad dogajanjem ali specifične umske strukture. Kot pri drugih pripovednih zgradbah je tudi ta pripovedni pristop podprt z dopolnilnimi slogovnimi prijemi, kot sta leksika in skladenjski vzorci.

Ameriški pisatelj Jim Carroll je izdal dnevniški roman, ki ga je pisal kot najstnik od dvanajstega do šestnajstega leta, ko je živel na skrajnem družbenem robu. Že v rosnih najstniških letih se je prostituiral in jemal drogo. V naslednjem odlomku spremljamo dnevniški zapis, ki vključuje elemente govornega pripovednega modusa. Sistematičen pripovedovalec bi se v glagolskih položajih [open the thing] in [close it] ob časovnih veznikih *while* in *as* odločil za enako aspektualno obliko, Carrollova izbira pa je spontana, ena odseva bolj distancirani pogled na dejanje, druga pa doživljajskega:

So we reach the door that leads out to the street, big metal door like in the Tombs or some other joint. I push to open it but Bunny leaps to stop me. 'Que pasa?' say I. It seems that this is some emergency door and you have to press a button next to it **while** you **open** the thing and press another button outside **as** you're **closing** it or else alarms go off all over the place. So it seems the alarms have gone off and out onto the sidewalk pour all these guards who slam me up on the wall until Bunny explains.

(Jim Carroll, *The Basketball Diary and the Book of Nods*)

V uvodnem odstavku prvega dela romana *The Sound and the Fury* (*Krik in bes*) Williama Faulknerja je igra dveh igralcev golfa opisana skozi perspektivo duševno zaostalega ali avtističnega trinajstletnika Benjyja. Leksika in sintaksa v angleškem izvorniku sta preprosti in ustrezata mentalni strukturi pripovedovalca (cf. Leech in Short 1995: 202–5). Pogled na dogajanje, ki odraža tok zavesti, je subjektiven in konkreten. Bralec vidi svet na način, kot ga procesira Benjy skozi svoje oči. Poudarjena je vidna zaznava, ki se prepleta s subjektivnim tolmačenjem predmetnosti, npr. »the curling flower spaces« za vzorec v kovinski ograji, ki v besedilo vnaša pravzaprav poetično metaforiko:

Through the fence, between the curling flower spaces, I **could see** them hitting. They were coming toward where the flag **was** and I **went** along the fence. Luster was hunting in the grass by the flower tree. They **took** the flag **out**, and they were hitting. Then they **put** the flag **back** and they **went** to the table, and he **hit** and the other **hit**. Then they **went on**, and I **went** along the fence. Luster **came** away from the flower tree and we **went** along the fence and they **stopped** and we **stopped** and I **looked** through the fence while Luster was hunting in the grass.

“Here, caddie.” He **hit**. They **went away** across the pasture. I **held** to the fence and **watched** them going away.

(William Faulkner, *The Sound and the Fury*)

Benjy gradi pripoved v skladu s subjektivnimi preferencami: z opisno obliko izpostavi dogajanje, ki trenutno pritegne njegovo zaznavno pozornost. Opazi, kaj počne njegov pes, medtem ko svoje gibanje in ustavljanje podaja nevpadljivo. Specifična pripovedna zgradba, ki odstopa od konvencionalnih pripovednih postopkov, je razvidna iz opisa dejanj igralcev golfa. Skozi Benjijeve oči vidimo, kako se mu igralca vedno bolj približujeta. Priredno zvezani stavki npr. »they took the flag out«, »and they were hitting« in »then they put the flag back« nizajo dejanja, ki si sledijo drugo za drugim. Na tem mestu bi pričakovali, da bi pripovedovalec uporabil konvencionalne pripovedne postopke nizanja glagolskih dejanj z uporabo navadne vidske oblike.

Zaradi možnosti uporabe tako dovršnikov kot nedovršnikov pri nizanju dejanj, ki si sledijo, v slovenskem prevodu ohlapna pripovedna zgradba nima tako izrazitega učinka. Prevajalec bi lahko pripovedovalčev miselni slog (prim. Fowler 1996) vsaj delno kompenziral z ustrezno leksiko, vendar na določenih mestih poseže po besedah, ki bolj ustrezajo jezikovno razgledanemu človeku, kot npr. *vrzeli* ali *ježa* (slednji izraz pomensko ne ustreza angleškemu *table*):

Skoz ograjo, med vrzelmi v skodranih rožah, sem ju lahko gledal, kako sta udarjala. Bližala sta se zastavici in jaz sem ju spremljal vzdolž ograje. Luster je iskal v travi zraven cvetočega drevesa. Izruvala sta zastavico in udarjala žogico. Potem sta zastavico spet zasadila in odšla k ježi in je eden udaril in je drug udaril. Potem sta šla naprej in jaz sem se pomikal vzdolž ograje. Luster je šel stran od cvetočega drevesa in sva šla vzdolž ograje in onadva sta se ustavila in midva sva se ustavila in gledal sem skoz ograjo, ko je Luster iskal po travi.

»Takole, kadi.« **Udaril je. Odmaknila sta se** po travniku. Jaz sem se držal za ograjo in ju gledal, kako odhajata stran.

(William Faulkner, *Krik in bes*)

Ohlapna pripovedna zgradba se pogosto pojavlja v angleških prevodih ali ubeseditvah slovenskih govorcev. Izbira vidskih glagolskih oblik nima tako izrazitega slogovno-oblikovnega vpliva na pripovedno zgradbo, kakor to kažejo predstavljeni narativni vzorci.

5 SUBJEKTIVNOST V PREVODU IZ SLOVENŠČINE V ANGLEŠČINO

V slovenščini se vidska izbira določa med mikrobeseidilno ali leksikalno in skladijsko ravnjo, od najosnovnejše jezikovne enote navzgor. V angleških narativnih postopkih poteka aspektualna izbira med skladijsko in makrobeseidilno ravnjo,

ki jo na makrobeseidilni ravni lahko opredelimo s pripovednim postopkom, ki je najbolj usklajen s pripovedovalčevim miselnim svetom ali namenom pripovedne zgradbe. V spodnjem odstavku iz Cankarjeve zbirke črtic *Moje življenje* je pripoved sestavljena iz okvirnega dejanja [zvoniti poldan], ki mu sledi niz zaporednih² dejanj, izraženih v nedovršenem ali dovršenem vidu, odvisno od uporabljene glagolskega vzorca, npr. nedovršno [tresti se kakor v vročici], [kričati] ali dovršno [zalučati tablico ob tla], [raztrgati ves papir]:

Ko je zvonilo poldan, zamolklo, počasi in dolgo, me je nenadoma **mi-nila** mehkobna žalost in vsega **se** me je **polastil** divji srd. Tresel sem se kakor v vročici, kričal, teptal z nogami, bil z drobnimi pestmi po klo-
peh, **zalučal** tablico ob tla, da **se je razletela** na drobne kosce, **razlomil** pisalnik, **raztrgal** ves papir, kolikor **sem** ga **našel** in **dosegel**; nato sem begal brez uma po široki izbi vse do ene ure, nazadnje pa **sem omahnil** in **zaspal**.

(Ivan Cankar, *Moje življenje*)

Prevajalca sta se odločila, da v prevodu odlomka uporabita distancirano pripovedno zgradbo, za katero je značilna raba navadne oblike tako za nizanje zaporednih dejanj kakor za prikazovanje dejanj v ozadju ali tukaj v dogajalnem izhodišču *When the church bell chimed at noon*:

When the church bell **chimed** at noon, sombre, slow and long, this soft sadness suddenly **dissolved**. I **was seized** by a wild anger. I **trembled** as if in a fever, **screamed**, **stamped**, **beat** my tiny fists on the desks, **smashed** my slate on the floor, **broke** my pencil, **tore up** all the paper within reach; then I **ran** around the classroom like a madman until one o'clock, when I **collapsed** and **fell** asleep.

(Ivan Cankar, *My Life*)

Študente s slovenščino kot maternim jezikom in angleščino kot tujim jezikom pri prevajanju vidskih postavitev, ki jih ponazarja odstavek iz Cankarjeve črtice, zamika, da opisno obliko uporabijo tudi za nekatera zaporedna dejanja, češ da opisna oblika poudarja »trajanje«
dejanja. Značilna napaka je, da študentje npr. glagolski položaj [begati brez uma ... do ene ure] prevajajo z opisno obliko: »then I *was running around the classroom like a madman until one o'clock, when I collapsed and fell asleep«. Zaradi takih subjektivnih odločitev je aspektualizacija v prevodu še najbolj podobna ohlapni pripovedni zgradbi, pripovedovalčev miselni svet pa se zdi nestrukturiran in nemotiviran. Tak pripovedovalec je precej podoben Benjyju na mestih, na katerih iz težko razberljivega razloga preide iz navadne v opisno obliko, ko niza zaporedna dejanja: *They took the flag out, and they were hitting*.

² Nekatera od nanizanih dejanj so predstavljava tudi v sočasnem dogajanju, celoten opis pa deluje kot zaporedje dejanj, ki so se odvijala med dvanajsto in trinajsto uro.

Ko prevajamo v angleščino, se glede na vsebino in splošno slogovno sprejemljivost opredelimo, ali bo pripovedovalec v prevodu distanciran, dinamičen, brez lastnega nadzora ali brez specifičnega organizacijskega sistema. Le v slednjem primeru lahko pripovedovalec uporabi povsem subjektiven pristop k pripovedni strukturi, vendar tvega oceno, da bo njegov pristop stigmatiziran kot iracionalen ali – z ozirom na druge pripovedne zgradbe – napačen.

6 ZAKLJUČEK

V aspektualnosti izbiramo med dvema možnostma: med dovršnim in nedovršnim vidom oz. med navadno in opisno obliko. Ugotavljamo, ali je izbira poljubna in odvisna od uporabnika ali opredeljena z dejavniki zunaj uporabnikove subjektivne volje. Na področju osnovnih komunikacijskih funkcij razbiramo možnost subjektivnega, čustveno obarvanega izražanja pri nekaterih funkcijah tako v slovenščini kot v angleščini, npr. večjo mero nejevolje izražamo z nedovršnim vidom ali z angleško opisno obliko v komunikacijskih položajih, ki bi jih z vidika primarne aspektualne rabe nevtralnejše izrazili z dovršnim vidom ali navadno obliko.

Pri narativnih funkcijah opazujemo, kako izražamo niz zaporednih dejanj in dejanja v ozadju. Ker se v slovenščini vidskost zastavi že na leksemski ravni in konsolidira na skladenjski, pripovedovalec nima veliko subjektivne izbire, ne da bi pri tem kršil slovnično sprejemljivost: niz zaporednih dejanj v slovenščini izražamo bodisi z dovršnim bodisi z nedovršnim vidom, medtem ko so dejanja v ozadju značilno izražena z nedovršnim vidom.

V angleščini ima pripovedovalec več možnosti, saj je izbira aspektualnih oblik bolj v domeni pripovedovalca. Pripovedovalec zaporedna dejanja lahko niza s konvencionalno navadno obliko, v subjektivnejše ali ekspresivnejše obarvani pripovedi pa z zaznamovano opisno obliko. Možna je tudi sporadična in nesistematična izmenjava navadne in opisne oblike. Glede na izbrani tip predstavljanja zaporednih dejanj pripovedovalec govori o strukturi svoje zavesti: v prvem primeru ima popoln strukturni nadzor nad dogajanjem, v drugem primeru pa je pod vplivom zunanjih okoliščin ali izraža nizko samozavest. V tretjem primeru pripovedovalec kaže razpadajočo ali še nesestavljeno miselno strukturo, ki še ni vpeta v jasne sistemske okvire.

Tudi pri izbiri aspektualne oblike za dejanja v ozadju ima pripovedovalec v angleščini več sistemskih možnosti: lahko se odloči za neposredno glagolsko ozadje, ki se izraža z opisno obliko, ali za splošno glagolsko ozadje, ki se izraža z navadno obliko. Pripovedovalec v tem primeru ne izkazuje toliko nadzora ali pomanjkanja nadzora nad dogajanjem, temveč svoj odnos do osebkov v spremnih dejanjih.

Tudi ta odnos je opredeljen z možnostjo konvencionalne izbire, ki je vezana na kognitivno vrednost psihološke bližine ali živosti osebka: bolj ko osebek dejanja v ozadju opredelimo s kategorijo živosti, večja je verjetnost, da se bo pripovedovalec odločil za rabo opisne oblike. Bolj ko osebkju dejanja v ozadju pripišemo kategorijo neživosti ali abstraktnosti, bolj konvencionalna je izbira navadne oblike. Kršenje obeh skrajnih pozicij ima subjektiven učinek, v nepremišljenih prevodnih odločitvah, npr. ob prekomerni rabi opisne oblike, pa pripovedni slog izzvneni baročno prenapeto.

Povsem subjektivna izbira vidskih oblik ni mogoča, ne da bi pripovedovalec tvegal stigmatizacijo z neustrezno izbranim slogom ali slovnično napačnostjo. Prenos pripovednih vzorcev je le delno možen, vendar so v angleščini zaradi jasno opredeljenih narativnih funkcij aspektualnih oblik vzorci izrazitejši in lažje razpoznavni. Kompenzatorni prijemi so možni na drugih diskurzivnih prvinah, npr. pri leksiki.

Bibliografija

- Comrie, Bernard, 1976: *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fleischman, Suzanne, 1990: *Tense and narrativity: from medieval performance to modern fiction*. London: Routledge.
- Fowler, Roger. 1996: *Linguistic criticism*. Oxford in New York: Oxford University Press.
- Hirtle, W.H. 1967: *The Simple and Progressive Forms: An Analytical Approach*. Quebec: Les Presses de L'Université Laval.
- Laan, Jacobus van der, 1922: *An enquiry on a psychological basis into the use of the progressive form in late modern English*. Gorinchem: U. F. Duym. <https://archive.org/stream/enquiryonpsychol00laanrich#page/n5/mode/2up> (Dostop: 24. 1. 2014)
- Langacker, Ronald W, 1999: *Grammar and Conceptualization*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Leech, Geoffrey N. in Jan Svartvik, 1975: *A Communicative Grammar of English*. Harlow: Longman Group.
- Leech, Geoffrey N. in Mick H. Short, 1995: *Style in Fiction*. London: Longman.
- Leisi, Ernst, 1960: Die Progressive Form im Englischen. *Die Neueren Sprachen* N. F., 9. 217–26.
- Newby, David, 1991: *A Notional Grammar of Tense and Aspect*. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades des Doktors der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität, Graz.
- Orel Kos, Silvana, 1995: Literary translation and insufficient grammatical competence. *Perspectives: Studies in Translatology*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen, št. 1. 67–82.

- Orešnik, Janez, 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica (Slovene verbal aspect and universal grammar)*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech in Jan Svartvik, 1986: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Smith, Carlota S., 1991: *The Parameter of Aspect*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers.
- Žele, Andreja, 2012: *Pomensko-skladenjske lastnosti slovenskega glagola*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Primarno gradivo

- Acker, Kathy, 1982: *Great Expectations*. Barrytown, New York: Station Hill Press.
- Cankar, Ivan, 1965: *Moje življenje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Cankar, Ivan, 1988: *My Life and Other Sketches*. Prev. Elza Jereb in Alasdair MacKinnon. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev.
- Carroll, Jim, 1987: *The Basketball Diary and The Book of Nods*. London: Faber and Faber.
- Carter, Angela, 1980: *The Bloody Chamber*. New York: Harper & Row.
- Faulkner, William, 1956: *The Sound and the Fury*. New York: Vintage Books; Random House.
- Faulkner, William, 1985: *Krik in bes*. Prev. Janko Moder. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Lodge, David, 1986: *Out of the Shelter*. London: Penguin Books.

Nekaj razlik v rabi glagolskih časov na primeru jezikovnega para nemščina-slovenščina

Ada Gruntar Jermol

Abstract

Der vorliegende Beitrag unterzieht ausgewählte Tempusformen in Bezug auf ihre Funktion und ihren Gebrauch im Deutschen und Slowenischen einem Vergleich. Dabei wird auf den Gebrauch des slowenischen und deutschen Präsens, Futurs I und Plusquamperfekts sowie auf einige Besonderheiten der deutschen zusammengesetzten Vergangenheitsform – des Perfekts – hingewiesen. Im Vergleich zum Deutschen kennt das Slowenische eine kleinere Zahl von Tempusformen, wobei dieses Manko, zumindest teilweise, durch den Verbalaspekt wettgemacht werden kann.

Das deutsche Futur wird in der Regel zum Ausdruck modaler Handlungen verwendet, während es in seiner temporalen Funktion häufig durch das Präsens ersetzt wird. Auch im Slowenischen wird mit dem Tempus der Zukunft (prihodnjik) die Modalität ausgedrückt. Wie im Deutschen kann auch im Slowenischen das Futur durch das Präsens ersetzt werden, nur dass diese Tendenz viel häufiger bei perfektiven als bei imperfektiven Verben anzutreffen ist.

Das Deutsche kennt neben einer einfachen auch eine zusammengesetzte Vergangenheitsform – das Perfekt. Mit dem Perfekt kann z. B. eine abgeschlossene Handlung in der Zukunft ausgedrückt werden, während im Slowenischen dies ausschließlich mit dem Futur perfektiver Verben möglich ist.

Interessante Unterscheide sind auch bei dem Gebrauch des Plusquamperfekts festzustellen, das im Slowenischen mehr oder minder literarischen Texten vorbehalten ist. Im Deutschen indes ist das Plusquamperfekt in der Regel obligatorisch, um eine vergangene von einer vorvergangenen Handlung zu kontrastieren.

Ključne besede: glagolski čas, glagolski vid, nemščina, slovenščina, kontrastivna primerjava.

1 UVOD

»Obvladovanje rabe glagolskih paradigem v naravnem okolju pomeni znati pravilno interpretirati časovno, modalno, aspektualno, pragmatično in stilistično vrednost dejanja, ki je signalizirano z neko glagolsko obliko na nekem mestu v besedilu, ozimora na nekem mestu v besedilu znati izbrati ustrezno glagolsko obliko za pozanoritev dane zunajjezikovne vsebine.« (Miklič 1994: 82)

Pri ustnem in pisnem tvorjenju besedil v nemškem jeziku so pri študentih Oddelka za prevajalstvo Univerze v Ljubljani opazne težave pri rabi določenih časov v nemščini, in sicer sedanjika (za prihodnost), prihodnjika, perfekta in pluskvamperfekta. Po drugi strani pa se kaže deloma neustrezna raba glagolskega vida v slovenščini, kar je še zlasti očitno pri prevajanju iz nemščine v slovenščino. Neustrezna raba glagolskega vida je opaznejša pri študentih, ki prihajajo iz SV Slovenije, kjer je vpliv nemščine na slovenščino zaradi geografske bližine, pa tudi stoletja dolgega kulturnega in jezikovnega vpliva precejšen.

Da bi nekatera svoja opažanja, ki temeljijo na večletnem poučevanju nemškega jezika (morfologije in sintakse ter nemško-slovensko kontrastivne slovnice in analize) podkrepila z dokazi, sem maja 2013 izvedla anketo o rabi časov v nemščini in slovenščini ter tudi o ustrezni rabi glagolskega vida v slovenščini. Anketa je sicer potrdila moja opažanja in težave so se pokazale tam, kjer so bile tudi pričakovane. Vendar pa je anketa obenem ovrgla mojo dodatno hipotezo, in sicer, da so težave večje na BA-stopnji študija prevajalstva in manjše na MA-študiju. Izkazalo se je namreč, da je sicer jezikovna kompetenca v tujem (nemškem) in maternem jeziku v višjih letnikih praviloma večja, vendar pa je prav pri vseh anketirancih opaziti enake težave.

Na podlagi omenjenih težav sem raziskala rabo sedanjika, prihodnjika ter pluskvamperfekta v nemščini in slovenščini ter rabo perfekta v nemščini. Pri tem sem izpostavila bistvene razlike med obema jezikoma, pri slovenščini pa opozorila na pomembno vlogo glagolskega vida – še zlasti pri rabi sedanjika in prihodnjika. Kontrastivna primerjava med obema jezikoma je nujna in jo je po mojem mnenju potrebno vključevati pri pedagoškem delu tudi pri predmetih, ki v osnovi sicer niso kontrastivno naravnani, npr. pri nemški morfologiji. Opažam, da je kontrastivni pristop pri poučevanju tujega jezika nujen, saj študenti veliko lažje in hitreje razumejo in posledično usvojijo rabo tujejezičnih struktur, če razumejo, kako deluje njihov materni jezik in če imajo vpogled v bistvene razlike med obema jezikoma. Obenem pa so pozorni tudi na napake v lastnem jeziku in jih tako lažje odpravijo.

Izsledke pričujoče raziskave bi bilo mogoče ob ustrezni didaktizaciji uporabiti tudi pri pouku, bodisi pri nemški morfologiji ali pri nemško-slovenski

kontrastivni slovnici in analizi pri vseh, ki na univerzitetni ravni študirajo nemščino kot tuji jezik. Na rabo sedanjika in prihodnjika v nemščini ter na razlike pri rabi nemškega perfekta in preterita je študente smiselno opozarjati že na BA-študiju. Kompleksnejša poglavja tega področja – predvsem tista, kjer je raba časov povezana z glagolskim vidom (sedanjik in prihodnjik) oz. izražanjem perfektivnosti (npr. raba perfekta za prihodnost), pa je bolj smiselno obravnavati na višji stopnji študija (MA), kjer sta znanje tujega jezika, pa tudi kompetenca v maternem jeziku na višji ravni. Ob ustreznih prilagoditvi pa bi bilo izsledke analize mogoče uporabiti tudi povsod tam, kjer se nemški govorniki učijo slovenščine kot tujega jezika.

2 METODOLOGIJA

Raziskava je potekala po naslednjih korakih:

- v prvi fazi sem raziskala rabo določenih slovničnih časov v nemščini in slovenščini, pri čemer sem se opirala na izbrana slovnična dela (za slovenščino je to Toporišič 2004, za nemščino pa predvsem Helbig in Buscha 2004 ter Dudnova slovnica *Die Grammatik* 2005) in nekatere druge teoretične vire; nato sem raziskala vpliv glagolskega vida na rabo slovenskega sedanjika in prihodnjika;
- v naslednjem, bolj praktično usmerjenem delu raziskave, sem analizirala rabo časov v nekaterih literarnih delih starejših in sodobnejših nemško piščih avtorjev ter njihovih prevodih v slovenščino (primere iz izvirnikov ali prevodov sem uporabila za ponazoritev in podkrepitev teoretičnih izhodišč);
- v zadnjem koraku sem izvedla anketo med študenti na Oddelku za prevajalstvo Univerze v Ljubljani, in sicer na vseh stopnjah BA- in MA-študija. Pridobljeni rezultati so večinoma potrdili moja opažanja.

3 IZRAŽANJE (NE)DOVRŠNOSTI V SLOVENŠČINI IN NEMŠČINI – NEKAJ PRIMEROV¹

Slovenskim govorcem, ki se učijo nemščine kot tujega jezika, predstavlja pravilna raba nemškega nezloženega časa preterita in zloženega preteklega časa perfekta nemalo težav. Slovenščina ima v primerjavi z nemščino manj glagolskih časov, pri čemer pa ta »primanjkljaj« vsaj deloma kompenzira z aspektom. Med slovenščino

¹ V tem poglavju bom s pomočjo primerov skušala opozoriti na temeljno razliko med slovenščino kot aspektualnim in nemščino kot neaspektualnim jezikom. Teoretičnim razmišljanjem o tej problematiki se bom v tem prispevku odpovedala, saj bi to presegalo okvir izbrane tematike.

kot aspektualnim jezikom in nemščino, ki te morfološke kategorije ne pozna, so precejšnje razlike, na primer:

Knjigo bom prebrala do sobote.

Dovršnost je v slovenščini izražena glagolsko, medtem ko bi zgoraj povedano v nemščini morali izraziti z drugimi sredstvi, in sicer:

- (a) *Ich habe das Buch bis Samstag gelesen.* (s perfektom)
- (b) *Ich lese das Buch bis Samstag durch.* (*durchlesen* – z besedotvornimi sredstvi – z ustrezno predpono)
- (c) *Ich lese das ganze Buch bis Samstag.* / *Ich bin mit dem Lesen des Buches bis Samstag fertig.* (z leksikalnimi sredstvi)

V slovenščini lahko že na podlagi glagola ugotovimo, ali gre za dovršeno ali še nedovršeno dejanje; v nemščini je to pogosto mogoče razbrati šele iz sobesedila:

- (a) »Arthur Schopenhauer war wettbewerbsunfähig. Zu seinen Vorlesungen an der Berliner Universität kam nur eine Handvoll Studenten! ...!«² (Iz sobesedila je razvidno, da gre za ponavljajoče se – torej nedovršeno – dejanje.)
→ *Arthur Schopenhauer je bil nekonkurenčen. Na njegova predavanja je prihajala le peščica študentov.*
- (b) *Zu seiner gestrigen Vorlesung kam nur eine Handvoll Studenten.* (Gre za enkratno dejanje, kar je mogoče razbrati iz sobesedila.)
→ *Na njegovo včerajšnje predavanje je prišla le peščica študentov.*

Glagol *kommen* v nemščini torej lahko izraža dovršnost ali nedovršnost.

Zanimiv primer se nam ponuja tudi ob primerjavi nekaterih segmentov nemškega izvornika in slovenskega prevoda romana *Leteča gora* (*Der fliegende Berg*) sodobnega avstrijskega pisatelja Christoph Ransmayrja, npr.:

»*Ich starb*

6840 Meter über dem Meeresspiegel

Am vierten Mai im Jahr des Pferdes /.../

Ich starb hoch über den Wolken /.../« (Ransmayr 2006: 9)

Prevod v slovenščino:

»*Umiral sem*

6840 metrov nad gladino morja

četrtega maja v letu konja /.../

Umiral sem visoko nad oblaki /.../« (Ransmayr 2010: 9)

Sterben kot glagol spremembe stanja je sicer perfektiven, a je v besedilu mišljen nedovršno, kar v nemškem izvorniku ugotovimo šele veliko pozneje. Slovenščina

² Vir: Die Zeit (25. 6. 2009): Hegel, hilf!

loči med nedovršno obliko *umirati* in dovršno *umreti*. Prevajalec je Ransmayrjeve verze v slovenščino prevedel tako, da je na tem mestu uporabil nedovršnik *umirati*, zato slovenski bralec veliko prej izve to, kar bo nemški lahko razbral šele veliko pozneje iz sobesedila.

Ali pa primer iz slovenskega besedila – romana pisatelja Draga Jančarja *To noč sem jo videl* – v primerjavi z nemškim prevodom:

»Njeno podobo sem si lahko priklical pred notranje oči kadarkoli, njene oči, lase, ustnice, da, tudi telo, ki je tolikokrat zadihano obležalo ob meni, nisem pa mogel slišati njenega glasu; od osebe, ki je dolgo ne vidiš, najprej izgine glas, zvok, njegova barva in moč /.../« (Jančar 2010: 7)

Prevoda v nemščino:³

Ihr Bild konnte ich mir jederzeit vor mein inneres Auge rufen, ihre Augen, ihr Haar, die Lippen, ja, auch den Körper, der so oft atemlos neben mir gelegen hatte, ihre Stimme jedoch konnte ich nicht hören; von einer Person, die man lange Zeit nicht sieht, verschwindet als Erstes die Stimme, der Klang, ihre Farbe und ihre Kraft.

Komentar: *Obležati* je dovršni glagol in ima v danem besedilu jasno erotično konotacijo, ki je z nemškim nedovršnikom *liegen* (slov. *ležati*) ni mogoče izraziti. Nemščina za dovršnik *obležati* preprosto nima ustreznega ekvivalenta. Namesto glagola *liegen* bi v prevodu sicer lahko uporabili dovršnik *liegenbleiben*, ki pa zaradi svojega pomena »ne več moči nadaljevati/iti naprej« (nem.: *nicht mehr weiter kommen können*) nikakor ne more izraziti sporočila izvirnika in bi kot tak pri bralec bržkone naletel na nerazumevanje.

Pri rabi dovršnikov in nedovršnikov v slovenščini je pomembno tudi naslednje:⁴ pravo sedanost izražamo navadno le z nedovršnimi glagoli. Dovršne glagole lahko uporabljamo v pretekliku ali prihodnjiku, v sedanjiku pa le, če glagol izraža dejanje ali potek, ki se izvrši hkrati z izrekanjem (glagoli rekanja: *povem, zapovem, rečem, obljubim*), če gre za privolitev v ponudbo (npr. *kupim, prodam*), če se dejanje nanaša na prihodnost, če gre za ponavljajoče se dejanje (= splošni sedanjik) ali postopno dejanje; pri slednjih dveh stoji po navadi prislovno določilo časa (prim. Toporišič 2004: 391):

- (a) *Mama ravnokar obeša perilo.*
- (b) *Mama vsak dan obesi perilo.*

In ne: *V tem trenutku mama *obesi perilo.*

³ Neobjavljen prevod nemško govoreče literarne prevajalke, ki med drugim prevaja tudi literarna dela slovenskih avtorjev v nemščino.

⁴ Prav tu pri študentih opažam kar nekaj nepravilne rabe dovršnikov za pravo sedanost.

Derganc (2003: 67–8) ugotavlja, da imajo slovenske oblike dovršnega sedanjika predvsem pomen abstraktne in neaktualne sedanjosti ter različne modalne pomene, npr.: *Koliko strani napišeš v enem dnevu?* Pri tem ima dovršnik *napišeš* pomen *lahko napišeš, si sposoben napisati*. Aleksandra Derganc (ibid.) meni, da je raba dovršnega sedanjika za ponavljajoče se dejanje zelo verjetno povezana tudi z dejstvom, da za določene dovršnike v slovenščini ni sekundarnih nedovršnikov, npr. za *popiti, pojesti, najesti se*:

Zjutraj popijem skodelico kave in pojem dve žemlji. – Vselej se naje do sitega.

Pri rabi je omembe vredna tudi konkurenčnost dovršnikov in nedovršnikov (primerjaj Žele 2011: 32 in Derganc 2003, ki v tem prispevku poudarja razliko med rabo dovršnika in nedovršnika v slovenščini in ruščini):

- v nekaterih primerih je v slovenščini mogoče uporabiti dovršnik ali nedovršnik, ne da bi pri tem šlo za pomenske odtenke: *Znala je pomiriti/pomirjati ljudi.*
- v nekaterih drugih primerih je poleg pogostejšega dovršnika mogoč tudi nedovršnik, morda zato, ker kontekst prispeva k razumevanju, da gre za enkratno celostno dejanje: *Kdo je danes kupil/kupoval kruh? – Kdo je sezidal/zidal to zgradbo? – Ste prebrali/brali Vojna in mir?*
- so pa tudi primeri, ko nedovršnik namesto dovršnika ni mogoč. Dovršnik tu preveč ohranja pomen procesnosti ali ponavljanja, zato ga ni mogoče uporabiti za opis enkratnega celostnega dejanja, npr.: *Moj stric se je *vzpenjal na Everest. – Si kdaj *razbijal dragoceno vazo? – Si kdaj *izgubljal dežnik?*

Rojeni govorniki se pri rabi takih oblik večinoma ravnajo po lastnem občutku. Za tujce, ki se učijo slovenščine, pa je usvajanje takih podrobnosti aspektualnih razlik velikokrat praktično nemogoče.

4 RABA SEDANJIKA IN PRIHODNJIKA V NEMŠČINI IN SLOVENŠČINI

4.1 Sedanjik

Sedanjik (nem. *Präsens*) je nesestavljena glagolska oblika in tako v nemščini kot slovenščini izraža:

- dejanje v **trenutku govorenja**: *Berem knjigo./Ich lese (gerade) ein Buch.*
- **brezčasnost**: *Jabolko ne pade daleč od drevesa./Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm.*
- **dramatični** sedanjik: *49. pr. n. št. Julij Cezar prestopi Rubikon./49 v. Chr.: Cäsar überschreitet den Rubikon.*
- **prihodnost**: *(Jutri) grem na Dunaj./Ich fahre (morgen) nach Wien.*

Za izražanje prihodnosti sedanjik oz. prezent v nemščini konkurira prihodnjiku/futuru, pri čemer prvi prevladuje, kar še zlasti velja za ustno komunikacijo. Futur se v nemščini uporablja večinoma modalno (in veliko manj temporalno), in sicer za izražanje namere, obljube, verjetnosti ipd. Tudi v slovenščini sedanjik služi izražanju prihodnosti, čeprav ne tako pogosto kot v nemščini, saj »prihodnost izražajo pogosteje dovršni kot nedovršni sedanjiki. Nedovršne sedanjike rabimo posebno pogosto v zvezi s prislovnimi določili časa« (Toporišič 2004: 393):

- (a) *Kdaj odpotuješ?/ Wann reist du ab?*
- (b) *Jutri gremo na Dunaj./Morgen gehen wir nach Wien.*
- (c) *Naslednji teden me ni doma. (Prihodnjik je tu stilno boljši: Naslednji teden me ne bo doma.)/Nächste Woche bin ich nicht zu Hause.*

Vendar:

- (č) *Čez nekaj mesecev o tem ne bo govoril nihče več./In einigen Monaten spricht keiner mehr darüber.*
→ *Čez nekaj mesecev o tem *ne govori nihče več.*

V nekaterih primerih je sedanjik nedovršnih glagolov sprejemljiv, čeprav morda deluje nekoliko pogovorno (glej primer c) in ga zato pogosto nadomeščamo s prihodnjikom. Mnoge nedovršnike pa je mogoče uporabljati le v prihodnjiku – sedanjik je v takih primerih popolnoma izključen (glej primer č). Še zlasti pri ustni komunikaciji imajo krajše oblike prednost, zato tu prevladuje sedanjik; stilno boljši pa je pogosto prihodnjik, čeprav kot zložena glagolska oblika po drugi strani pri pogosti rabi v besedilu lahko deluje nekoliko manj elegantno.

4.1.1 Raba sedanjika v odvisnikih

4.1.1.1 Za izražanje istodobnosti

Za izražanje istodobnosti v sedanjosti, prihodnosti in preteklosti se v slovenskih odvisnikih pri nedovršnih glagolih uporablja sedanjik:

- (a) *Pravi/Rekla je/Rekla bo, da se dobro počuti./Sie sagt(e)/wird sagen, dass sie sich wohl fühlt.*
- (b) *Najbrž nam bo kmalu zaupal/Zaupal nam je, da se mu včasih toži po domu./Er vertraut(e) uns an, dass er sich manchmal nach seinem Zuhause sehnt.*
- (c) *Pravi/Povedal je, da deklica lepo poje./Er sagt(e), dass das Mädchen schön singt.*

Če pa npr. pri primeru c) nedovršni glagol nadomestimo z dovršnim, moramo namesto sedanjika uporabiti preteklik, pri čemer pa ne gre več za istodobnost, temveč za preddobnost v odvisnem stavku:

- (č) *Pravi/Povedal je, da je deklica lepo zapela. (... , da deklica lepo *zapoje)/Er sagt(e), dass das Mädchen schön gesungen hat(te).*

Če bi v zgornjem primeru č) vendarle uporabili dovršnik v sedanjiku, bi se s tem spremenil tudi pomen celotne povedi:

- (d) *Pravi/Povedal je, da deklica zapoje vedno, kadar dobi bombon./Er sagt(e), dass das Mädchen immer dann singt, wenn es ein Bonbon bekommt.*

Medtem ko preteklik *je zapela* v odvisniku primera č) izraža enkratnost v preteklosti in preddobnost v odvisnem stavku, pa sedanjik *zapoje* primera d) pomeni ponavljajoče se dejanje in izraža istodobnost. Pri ponavljajočih se dejanjih sicer namesto nedovršnika pogosto lahko uporabimo dovršnik – vendar le tedaj, kadar je nedovršnost izražena z leksikalnimi sredstvi ali jo je mogoče razbrati iz sobesedila (prim. Miklič 2001: 313):

- (e) *Prišel je vsak dan.*
(f) *Prihajal je vsak dan.*

Nekoliko drugače pa je v nemščini, kjer pri istodobnosti ne glede na čas (preteklost, sedanost ali prihodnost) v glavnem in odvisnem stavku praviloma lahko uporabljamo isti glagolski čas (prim. Helbig in Buscha 2001: 141). Sowinski (1972: 171) kot najpogostejšo kombinacijo časov za izražanje istodobnosti v glavnem in odvisnem stavku navaja naslednje pare: *present – present, preterit – preterit in futur – present.*

Zanimivo razliko med nemščino in slovenščino je mogoče opaziti pri rabi časov v odvisnikih, in sicer za izražanje **istodobnosti v preteklosti**; tu v nemškem odvisniku pogosto zasledimo preteklik:

- (g) *»Aus der Miene des untersuchenden Wundarztes schlossen John und Sherard, dass sie wahrscheinlich nicht an einer Lustseuche litten.«* (Nadolny 1983: 90)

Namesto preteklika – preterita *litten* bi v odvisniku sicer lahko uporabili tudi sedanjik *leiden*,⁵ vendar je preterit stilno boljši; tako rabo je moč zaslediti pri številnih nemško pišočih starejših in sodobnih avtorjih. Tako denimo sodobni abstrijski pisatelj Christoph Ransmayr v že prej omenjenem romanu *Leteča gora* za istodobnost v preteklosti v odvisnem stavku dosledno uporablja preterit:

- (h) *»/.../ ich fühlte, wie sehr ihn die Aussicht beflügelte, das bereits aufgebene Ziel doch noch zu erreichen /.../«* (Ransmayr 2006: 342)

Kot že rečeno, pa v slovenščini v takih primerih uporabimo sedanjik, kar potrjuje tudi naslednja slovenska prevoda zgornjih dveh nemških primerov:

»Po obrazu preiskujočega zdravnika sta John in Sherard sklepal, da bržkone ne bolehata za sifilisom / nimata sifilisa.« (Nadolny 2004: 72)

»/.../ sem čutil, kako ga omamlja možnost, da bi morda vendarle še dosegel že opuščeni cilj /.../« (Ransmayr 2010: 362)

5 Namesto preteklika (preterita/perfekta) se present v odvisnikih uporablja vedno tedaj, kadar gre za splošno veljavno ali ponavljajoče se dejanje (prim. Sowinski 1972: 171), saj tu sedanjik izraža brezčasnost: *Er sah den Berg, der über dem Dorf aufragt./ Videl je goro, ki se vzpenja nad vasjo.*

Pri prevodu naslednjega primera pa prevajalec ni upošteval pravil rabe časov v slovenščini, kar ima za posledico neustrezen prevod:

- (i) »/.../ es war die schönste Jahreszeit in Berlin und er hatte nie verstanden, warum die Leute ausgerechnet im Sommer in den Urlaub fuhren /.../« (Regener 2001: 93)

Prevod:

»/.../ to je bil najlepši letni čas v Berlinu in nikdar ni razumel, zakaj *so se ljudje ravno poleti odpeljali na dopust /.../« (Regener 2005: 88)

Medtem ko izvirnik izraža imperfektivnost, saj govori o splošni navadi Berlinčanov, da se ravno poleti odpravijo na dopust, pri čemer avtor besedila uporabi preterit, pa s slovenskim preteklikom *so se odpeljali* poudarimo enkratnost dejanja v preteklosti. Če bi želeli sporočilo ustrezno prenesti v slovenščino, bi v tem primeru morali uporabiti sedanjik in ne preteklika, npr.: *gredo/odhajajo/se odpravijo/se odpeljejo*:

/.../ to je bil najlepši letni čas v Berlinu in nikdar ni razumel, zakaj se ljudje odpravijo / odpeljejo na dopust ravno poleti /.../

V ponazoritev še en podoben primer neustreznega prevoda v slovenščino:

- (j) »Eine Geschichte ist dann zu Ende gedacht, wenn sie ihre schlimmstmögliche Wendung genommen hat.« (Dürrenmatt 1985: 91)

Perfekt v navedenem primeru ne služi izražanju preteklosti, temveč dovršnosti, zato tu v slovenščini preprosto uporabimo dovršnik *doživeti*. Prevajalec pa je ne-reflektirano sledil nemški rabi časov in namesto sedanjika uporabljen preteklik:

»Neka zgodba je dovršena tedaj, če *je doživela najhujši možni preobrat.« (Dürrenmatt 1994: 89)⁶

Korekten prevod s sedanjikom dovršnega glagola *doživeti* bi se v slovenščini torej lahko glasil takole:

Zgodba je do konca domišljena takrat, ko doživi najhujši možni preobrat.

4.1.1.2 Za izražanje zadobnosti

Sedanjik se v slovenščini uporablja v odvisnih stavkih tudi za izražanje zadobnosti, in sicer pri **dovršnih** glagolih:

- (k) *Pravi, da pride jutri.*
(l) *Rekel je, da pride čez dan ali dva.*

⁶ Prevod iz Dürrenmattovega dela *21 Punkte zu den Physikern* kot uvod k spremni besedi prevoda dela *Naročilo* istega avtorja.

Pri obeh povedih bi lahko v odvisnem stavku uporabili tudi prihodnjik, vendar Toporišič opozarja (2004: 393), da je raba prihodnjika tu nekoliko okorna in zato slabša:

- Pravi, da bo prišel jutri.*
Rekel je, da bo prišel čez dan ali dva.

4.2 Prihodnjik/futur vs. sedanjik/prezent

Uvodoma bom na kratko predstavila funkcijo nemškega futurja (nem. *Futur I*) in slovenskega prihodnjika. Nemški futur se uporablja predvsem modalno (prim. Vater 1994: 59–62 in 73–77).⁷ Za prihodnost ga še zlasti v 1. osebi ednine ali množine uporabljamo za izražanje namere, odločitve ali obljube:⁸

- (a) *Ich werde die Doktorarbeit bis Dezember abliefern./Doktorat bom oddala do decembra.* (namera)
 (b) *Ich werde dich nie verlassen./Nikoli te ne bom zapustil(a).* – *Dir werden wir immer helfen./Vedno ti bomo pomagali.* (obljuba)

Poleg tega futur služi izražanju ukaza, grožnje; osebek je tu po navadi v 2. osebi ednine ali množine:

- (c) *Jetzt wirst du deine Hausaufgaben machen!./Zdaj boš napisal domačo nalogo!* (ukaz)
 (č) *Das werdet ihr noch büßen!./To boste še obžalovali!* (grožnja)

Futur pa lahko izraža tudi verjetnost v sedanjosti; časovni in/ali modalni prislov sta fakultativne narave (prim. Wunderlich 1970: 137–8):

- (d) *Balthasar wird (wohl) (gerade) einen Brief an seinen Vater schreiben.*

Prihodnjik tu lahko nadomestimo s sedanjikom, pri čemer pa je modalni prislov obvezen:

Balthasar schreibt wohl gerade jetzt einen Brief an seinen Vater.

Če zgorajjo poved parafraziramo:

Ich nehme an/vermute, dass Balthasar gerade jetzt einen Brief an seinen Vater schreibt./Domnevam, da Baltazar ravnokar piše pismo očetu.

⁷ To tezo zagovarja tudi Vater (1994: 59–61 in 73–77), ki opozarja na skupne morfosintaktične značilnosti pomožnega glagola *werden* in modalnih glagolov *müssen, können, wollen, sollen, mögen* in *möchten*. S pomočjo obširne analize konstrukcije *werden* + infinitiv skuša dokazati, da semantika te konstrukcije govori v prid temu, da *werden* sodi v skupino modalnih glagolov ter da je njegov modalni pomen primarne, temporalni pa zgolj sekundarne narave. Primerjaj Vater (1994: 73–77): *Gibt es im Deutschen Futurtempora?*

⁸ Več o rabi futurja prim. Helbig in Buscha (2001: 137–41), Götze in Hess-Lütich (2004: 102–3.), Vater (1994: 73–77), Sowinski (1972: 182–4), Wunderlich (1970: 137–8).

V časovni funkciji pa se – kot že omenjeno – futur večinoma nadomešča s prezentom: V slovenščini se prihodnjik uporablja temporalno in modalno.⁹ V modalnem smislu se – podobno kot v nemščini – nanaša na prihodnost in izraža ukaz, grožnjo ali željo, za sedanjost pa verjetnost:

- (e) *Zdaj boš najprej pospravil svojo sobo! / Jetzt wirst du zuerst dein Zimmer aufräumen!*
- (f) *To boš še drago plačal! / Das wirst du teuer bezahlen.*
- (g) *Naj bo srečna z njim! / Möge sie glücklich mit ihm werden.*
- (h) *To bo (gotovol/verjetno) naš novi sosed. / Das wird (wohl/wahrscheinlich) unser neuer Nachbar sein.*

Pri zadnjem primeru h) bi – tako kot v nemščini – namesto prihodnjika lahko uporabili tudi sedanjik; v tem primeru je modalni prislov obvezen dodatek, saj v nasprotju s prihodnjikom sedanjik v takem kontekstu nima modalnega pomena:

To je gotovol/verjetno naš novi sosed.

Tudi v temporalnem smislu lahko prihodnjik nadomestimo s sedanjikom. Kot že povedano, pa to velja predvsem za dovršne, veliko manj pa za nedovršne glagole:

- (i) *Jutri bo snežilo, zato bomo ostali doma in gledali televizijo.*
- (j) *Jutri bo snežilo, zato ostanemo doma in *gledamo televizijo.*
- (k) *Če bo jutri dež, bomo kar doma.*
- (l) *Če *je jutri dež, *smo kar doma.*

Prihodnjik v slovenščini izraža zadobnost v odvisnih stavkih; v nemščini tu večinoma uporabljamo sedanjik (pri preteklih dejanjih pa bodisi preterit/perfekt, lahko pa tudi sedanjik):

- (m) *»Sie fürchteten, dass mir etwas zustösst in der Fremde. Ich wollte an einen Ort, der mich nicht kennt.« (Müller 2009: 8)*

Prevod:

»Bali so se, da se mi bo kaj zgodilo. Jaz pa sem hotel v kraj, ki me ne bo poznal.« (Müller 2010: 5)

Kot že omenjeno, lahko prihodnost v obeh jezikih izražamo tako s sedanjikom kot prihodnjikom, pri čemer pa lahko pride do pomenskih razlik, kot je to denimo mogoče opaziti pri primerjavi naslednjih dveh izjav opazovalca šahovske partije:

- (n) *Tobias wird die Schachpartie in wenigen Zügen gewinnen.* (futur)

vs.

- (o) *Tobias gewinnt die Schachpartie in wenigen Zügen.* (prezent)

⁹ O rabi prihodnjika v slovenščini prim. tudi Miklič 2008.

Opazovalec z obema stavkoma sporoča, da bo Tobias zelo verjetno kmalu dobil šahovsko partijo in da je ta možnost veliko verjetnejša od drugih mogočih izidov, denimo remija ali poraza v partiji. Pri različici v sedanjiku se zrcali visoka stopnja subjektivne verjetnosti. Opazovalec, ki v položaju na šahovnici odkrije zmagovalno kombinacijo za Tobiasa, se bo prej izrazil na način povedi o) (prezent), medtem ko mu bo za različico n) (futura) zadoščala že približna ocena položaja na šahovnici in splošna domneva o Tobiasovi šahovski moči.

V slovenščini pa lahko zgoraj prikazano pomensko razlikovanje, v nemščini poznorjeno z rabo različnih časov, ubesedimo izključno s pomočjo leksikalnih, ne pa gramatičnih sredstev (ustreznih oblik časa):

(p) *Tobias bo partijo šaha dobil v nekaj potezah.*

Oba nemška stavka, ki se nanašata na prihodnost in izražata verjetnost, lahko v slovenščini ubesedimo samo v prihodnjiku (primerjaj s prim. g), raba sedanjika v tem primeru ni mogoča:

(r) *Tobias *dobi partijo šaha v nekaj potezah.*

Poved r) *Tobias dobi partijo šaha v nekaj potezah* je slovnično korektna in logična samo v primeru, če Tobias v zgolj nekaj potezah dobi vsako šahovsko partijo. Stavke torej ne izraža domneve oziroma verjetnosti, temveč zgolj poudarja Tobiasovo šahovsko moč; torej nima nobene zveze s prihodnostjo, temveč je samo splošna ugotovitev atemporalne narave.

Če sklenem: temeljna razlika pri rabi prihodnjika v slovenščini in nemščini je naslednja: v nemščini ima futura primarno modalno funkcijo in se tako uporablja predvsem za izražanje naklonskih dejanj, v njegovi časovni funkciji pa ga po navadi nadomestimo s sedanjikom. Slovenski prihodnjik uporabljamo tako časovno kot tudi modalno. V časovnem smislu ga včasih lahko nadomestimo tudi s sedanjikom, vendar ne pri vseh glagolih.

5 PERFEKT IN NJEGOVE USTREZNICE V SLOVENŠČINI

Slovenščina ima v primerjavi z nemščino manj slovničnih časov. Tako se denimo za izražanje preteklosti v slovenščini večinoma uporablja **preteklik** (**predpreteklik** precej redko), v nemščini pa nezloženi pretekli čas **preterit** ter zloženi čas **perfekt**, za predpreteklost pa še **pluskvamperfekt**.

Zanimiv fenomen – še zlasti v kontrastivnem smislu – predstavlja perfekt, saj ima več pomenskih komponent in ne izraža zgolj temporalnosti, temveč ima

tudi aspektualne značilnosti (prim. Ehrich in Vater 1989: 106 ff, citirano v Vater 1994: 68), zaradi česar predstavlja zelo kompleksen slovnični fenomen in ga je kot takega v slovenščini včasih težko nadomestiti. Perfekt izraža:

– **splošno veljavnost:**

- (a) *Das haben wir immer so gemacht. – Ein Unglück ist schnell geschehen.*

V slovenščini se v takih primerih uporablja preteklik (primer b) ali sedanjik (primer c):

- (b) *To smo vedno naredili tako.*
 (c) *Nesreča se kaj hitro pripeti.*

– **prihodnost:** perfekt tu ne nastopa v svoji temporalni, temveč aspektualni funkciji, saj izraža dovršnost v prihodnosti; časovni prislov je obvezno dopolnilo, saj določa točko v prihodnosti, ko bo določeno dejanje že dovršeno:

- (č) *Bis zum nächsten Jahr hat sie ihre Dissertation abgeliefert.*
 (d) *Morgen Abend um 23 Uhr ist er in den USA gelandet.*
 (e) *Ich habe den Text bis Montagnachmittag übersetzt.*

V tej funkciji ga v slovenščini nadomestimo s prihodnjikom (nekaterih primerih tudi s sedanjikom) dovršnega glagola:

- (f) *Disertacijo bo oddala do naslednjega leta/naslednje leto.*
 (g) *Jutri ob enajstih zvečer bo prispel v Ameriko.*
 (h) *Besedilo bom prevedla do ponedeljka popoldan.*

Našteti primeri nakazujejo temeljno razliko med obema jezikoma: medtem ko slovenščina dovršnost izraža z aspektom, in sicer z rabo perfektivnih glagolov (*bo oddala, bo prispel, bom prevedla*), pa nemščina umanjkanje kategorije aspekta nadomesti z rabo ustreznega časa (*hat abgeliefert, ist gelandet, habe übersetzt*). Če bi namesto perfekta v zgoraj omenjenih primerih uporabili prezent glagolov *abgeben, ankommen* in *übersetzen*, bi s tem veliko manj poudarili dve pomenski komponenti, in sicer dovršenost dejanja v prihodnosti, predvsem pa tudi implicitno izraženo gotovost, da se bo neko dejanje v prihodnosti uresničilo:

- (i) *Bis zum nächsten Jahr hat sie ihre Dissertation abgeliefert.* (perfekt implicira visoko stopnjo gotovosti, da se bo dejanje v prihodnosti uresničilo)

vs.

- (j) *Bis zum nächsten Jahr liefert sie ihre Dissertation ab.* (prezent deluje precej nevtrarno in ne izraža gotovosti o dovršenem dejanju v prihodnosti)

Ker preteklika v slovenščini ne moremo uporabljati za prihodnost, povzroča taka raba perfekta maternim govorcem slovenščine precej težav. Rabo nemškega perfekta za prihodnost pa je mogoče – vsaj delno – primerjati z angleškim časom

future perfect, pri čemer pa Weinrich (1964: 88) poudarja, da taka primerjava časov dveh različnih jezikov načeloma ni mogoča, saj je vsak glagolski čas vpet v določen časovni sistem danega jezika in ga je potemtakem mogoče primerjati zgolj z drugimi slovničnimi časi istega sistema:

I will have the text translated by tomorrow.

Perfekt je seveda tudi **pretekli** čas,

- 1) deloma ga lahko nadomešča preterit, in sicer tedaj, kadar gre za preteklo dejanje:

(k) *Wir haben gestern unsere Freunde besucht.* ali *Wir besuchten gestern unsere Freunde.*

- 2) Načeloma velja, da je mogoče preterit vedno nadomestiti s perfektom, obratno pa to ne drži (prim. Wunderlich 1970: 142). Perfekt je nenadomestljiv tedaj, kadar so posledice/rezultati preteklega dejanja vidni tudi v sedanjosti. Tu s perfektom poudarimo rezultativnost preteklega dejanja, pri čemer je rezultat ali učinek preteklega viden še v sedanjosti. Tudi tu se kaže aspektualna funkcija perfekta.:

(l) *Soeben ist sie gekommen./Ravnokar je prišla.*

→ Rezultat: *Sie ist jetzt da./Zdaj je tu.*

(m) *Es hat geregnet./Deževalo je.*

→ Rezultat: *Die Wiese ist nass./Travnik je moker.*

Tudi tu bi lahko nemški perfekt primerjali z angleškim **present perfectom** (prim. Weinrich 1964: 88–91), saj imata oba isto funkcijo, in sicer povezovanje preteklega s sedanjim. Taka raba perfekta pa je v nemščini mogoče le pri določenih glagolih, in sicer tako imenovanih **transformativnih** glagolih, kot so denimo *ein-schlafen*, *aufstehen*, *ankommen*, *herunterfallen*, *kaufen*. Le transformativni glagoli namreč odražajo prehod iz enega stanja v drugega in tako izražajo rezultativnost (prim. Wunderlich 1970: 144).

V slovenščini za obe inačici perfekta – tega z rezultativnim značajem ali onega brez njega, ki je zamenjljiv s preteritom, uporabljamo preteklik, pri čemer pa je razlike v pomenu mogoče razbrati iz sobesedila:

(n) *Včeraj smo obiskali prijatelje.* (zaključeno preteklo dejanje)

(o) *Prispeli so na Dunaj.* → Rezultat: *Zdaj so tam.* (tu je (lahko) poudarjen rezultat v sedanjosti)

Ker se v slovenščini večinoma uporablja samo en pretekli čas, povzročata razlikovanje in pravilna raba nemškega preterita in perfekta slovenskih maternim govorcem nemalo težav, kar se še zlasti odraža pri tvorjenju besedil v nemškem jeziku, seveda pa tudi pri prevajanju iz slovenščine v nemščino. Z nekaj pragmatičnega znanja so te težave lažje premostljive, kljub temu pa opažam, da je raba časov v

veliki meri vezana na sobesedilo ter pogosto odraz avtorjeve subjektivne odločitve. Za zaključek še nekaj temeljnih značilnost nemškega preterita.

Preterit je stilno zaznamovan glagolski čas (deluje višje pogovorno) in je tako imenovani pripovedovalni čas – tudi epični preterit – pisne komunikacije. Uporablja se v literarnih besedilih, pri posredovanju novic pa tudi v medijih. Ima samo eno funkcijo, in sicer označuje dejanja, zaključena v preteklosti; taka dejanja sodijo v preteklost in nimajo nikakršne povezave s sedanostjo. Pri ustnem izražanju ga uporabljamo predvsem pri pripovedovanju pravljic ter pri opisu osebnih doživetij v stilizirani obliki. V vsakodnevni govorici prevladuje perfekt, izjema sta le pomožna glagola *sein* in *haben* ter modalni glagoli.

6 RABA PLUSKVAMPERFEKTA V NEMŠČINI IN SLOVENŠČINI

Pluskvamperfekt označuje predpretekla dejanja. Čeprav nemščina ne pozna sosledja časov – t. i. pojma *consecutio temporum* v klasičnem smislu, pa domneva, da za označevanje časovnega sosledja dogodkov ne veljajo določene jezikovne norme, preprosto ne drži. To je razvidno tudi iz naslednjih primerov (prim. <http://hypermedia.ids-mannheim.de/grammis/>):

- (a) *Ich dachte mir nichts dabei, da ich solche Schmerzen schon zuvor *hatte.* (preterit)
- (b) *Ich dachte mir nichts dabei, da ich solche Schmerzen schon zuvor gehabt hatte.* (pluskvamperfekt)

Od obeh je sprejemljiva le varianta b), saj je le tu jasno izražen prehod od točke 1 v preteklosti, nakazane v glavnem stavku (*Ich dachte mir nicht dabei*), ki ustvarja časovno orientacijo, do točke 2 v odvisnem stavku, ki označuje predpreteklo dejanje. Kljub prislovu *zuvor* časovna relacij med obema dejanjema v nemški povedi ni dovolj jasno izražena, zato je pluskvamperfekt v odvisnem stavku nujno potreben (prim. <http://hypermedia.ids-mannheim.de/grammis/>).

Pri označevanju preteklega v odnosu do predpreteklega pa v slovenščini veljajo drugačne zakonitosti oz. se raba časov razlikuje od nemške:

- (c) *To mi ni dalo misliti, saj sem take bolečine imella že prej.*

Kljub predčasnosti dejanja v odvisniku, je raba preteklika v slovenščini povsem sprejemljiva, pa tudi veliko bolj običajna kot raba pluskvamperfekta. V nasprotju z nemščino v slovenščini za označevanje predpreteklega zadostuje že časovni prislov. Raba pluskvamperfekta je v slovenščini precej redka, še zlasti v neliterarnih besedilih. Poleg tega se v slovenščini pluskvamperfekt uporablja predvsem pri dovršnih glagolih (prim. Pogorelec 1960/61).

Avtorji in prevajalci literarnih besedil pa včasih posežejo po predpretekliku, saj ga avtor lahko »izkoristi za ustvarjanje globinske perspektive in za preciznejšo interpretacijo situacije« (Miklič 2001: 310), kar je razvidno tudi iz naslednjega primera:

- (č) »Liam,
superiorni, se ni pustil preslepiti
prvim zavajanjem terena,
očitno je bil že nižje spodaj razbral lažjo pot
in si bil vse više vse bolj na jasnem,
da je dobro izbral.« (Ransmayr 2006: 255)

Pluskvamperfekt je v slovenščini priporočljivo uporabiti predvsem tedaj, kadar bi raba preteklika lahko vodila v napačno razumevanje, npr.:

- (d) *Vstopila je dekla, ki jo je gospodar poslal po mleko.* = To bi lahko razumeli tudi kot: *Vstopila je dekla in gospodar jo je poslal po mleko.*

Zato boljše:

- (e) *Vstopila je dekla, ki jo je bil gospodar poslal po mleko.*

V ponazoritev še primer iz sodobne slovenske literature, in sicer v tem prispevku že omenjenega dela avtorja Draga Jančarja *To noč sem jo videl*:

- (f) »1) Vedel sem, da ne more ostati, kakor 2) ni mogla ostati pred sedmimi leti, ko 2) je za zmeraj odšla iz najinega mariborskega stanovanja; če 2) ni mogla ostati tam, kako 1) bi mogla ostati tukaj, v baraki ujetniškega taborišča, med spečimi oficirji kraljeve vojske ... Takrat 1) je glasno zarezgetal konj, 1) prisegel bi, da 1) je bil Vranec /.../« (Jančar 2010: 8)

Prevod:¹⁰

1) Ich wusste, dass sie nicht bleiben konnte, wie sie auch vor sieben Jahren nicht 2) hatte bleiben können, als sie für immer unsere Wohnung in Maribor 2) verlassen hatte; wenn sie dort nicht 2) hatte bleiben können, wie 1) hätte sie hier bleiben können, in der Baracke eines Gefangenenlagers, zwischen schlafenden Offizieren der königlichen Armee ... 1) Dann wieherte ein Pferd laut auf, ich 1) hätte schwören können, dass es der Schwarze 1) war /.../

Pretekla dejanja so v izvorniku in prevodu označena s številko 1, tista, ki se nanašajo na predpreteklost, pa z 2. Jančar za ločevanje obeh ni uporabil pluskvamperfekta, temveč pri svoji pripovedi uporablja preteklik. Pretekla in predpretekla dogajanja se v pripovedi ves čas prepletajo in raba pluskvamperfekta bi že zaradi njegove daljše strukture učinkovala slogovno precej okorno. Pri nemškem prevodu pa se kaže dosledna raba pluskvamperfekta, ki je v nemščini veliko pogostejši kot v slovenščini, poleg tega pa njegovo rabo pogosto zahteva tudi jezikovna

¹⁰ Gre za neobjavljeni prevod v slovenščino.

norma. Podobno se kaže tudi pri rabi preteklega pogojnika (nem. Konjunktiv II Plusquamperfekt). Čeprav slovenščina ločuje med sedanjim in preteklim pogojnikom, pa je slednji bolj malo v rabi, kar se prav tako odraža v zgornjem izseku Jančarjevega dela: *bi mogla ostati, bi prisegel*. V nemščini pa lahko za preteklost uporabljamo samo pretekli pogojnik (Konjunktiv II Plusquamperfekt – glej prevod: *hätte bleiben/schwören können*), kar povzroča slovenskim maternim govorcem kar nekaj težav.

Odnos do rabe pluskvamperfekta v slovenščini je že od nekdaj precej ambivalenten. Tako denimo Miško Kranjec na anketo o pluskvamperfektu, ki jo je uredništvo revije *Jezik in slovstvo* (1961: 235–6) opravilo med nekaterimi slovenskimi pisci in prevajalci, odgovarja takole: »Na prvi pogled se zdi nepotreben, stvar mrtve slovnice, v resnici pa se nam – ali vsaj meni – pri pisanju nenehno opleta med prsti. Napišem ga, zbrišem, pa znova priključem v življenje. Težko je z njim, hud križ, brez njega pa tudi ni mogoče« (1961: 236). Ivan Potrč meni (*ibid.*), da je pluskvamperfekt v slovenščini bolj priučena ali umetna kot pa naravna stvar.

Zanimive in omembe vredne so tudi ugotovitve Brede Pogorelec (1960/61), ki opozarja na rabo pluskvamperfekta »za signalizacijo posebnih besedilnih vsebin, namreč na njegovo nečasovno funkcijo« (Miklič 2008: 49). Pogorelčeva (1960/61: 157) ugotavlja, da je raba pluskvamperfekta v slovenski literaturi – pri čemer se opira na dela slovenskih pisateljev kot so Cankar, Pregelj, Kranjec, Pahor, Kozak, Levstik in Stritar – pogosto semantične narave; pri čemer s pluskvamperfektom ne ubesedimo časovnih, temveč pomenske relacije, npr.:

- (g) »*Mati je prišla prezgodaj pred šolo. Na velikem prostoru je bilo še vse mirno; okna visoke hiše so se bleščala, in časih se je začel glas učitelja, ki je govoril v šoli z rezkim in zvenečim glasom. Od daleč je bila prišla mati, iz vasi je prišla /.../*« (Ivan Cankar, Greh, ZS XVIII, str. 245, citirano v Pogorelec 1960/61: 157)

S pluskvamperfektom *od daleč je bila prišla mati* Cankar namreč poudari, »da je materina navzočnost posledica daljše poti, materin namen in žrtev poudari ne le z leksikalnimi sredstvi, ampak tudi z glagolsko obliko, s plpf.« (*ibid.*). Če bi pisatelj tu uporabil samo pretekli čas, npr. *Dolgo je hodila mati, iz vasi je prišla*, ne bi tako niti leksikalno niti gramatikalno izrazil posledice, ampak bi opisal samo dejanje, »kar bi spremenilo pomensko in stilno funkcijo stavka v kompoziciji« (*ibid.*).

Pluskvamperfekt je v sodobni slovenski literaturi (tudi prevodih) mogoče zaslediti tudi danes, njegova raba je tu sicer precej odvisna od posameznega avtorja – nekateri jo favorizirajo, spet drugi popolnoma zavračajo. Služi pretežno kot stilno sredstvo, uporablja pa se v glavnem v časovni funkciji. V neleposlovju pa pluskvamperfekta praktično ni; njegova raba tu deluje precej arhaično.

7 REZULTATI ANALIZE

V nadaljevanju navajam pet najprezentativnejših primerov ankete, izvedene med študenti na Oddelku za prevajalstvo. Rezultati jasno kažejo na težave, izpostavljene v tem prispevku. Čeprav je bilo v anketi pogosto treba prevesti samo posamezne povedi (brez širšega konteksta), pa pri svojem pedagoškem delu vedno znova naletim na enake rezultate. Pri študentskih prevodih in tvorjenju besedil (zlasti v nemščini) je namreč mogoče zaslediti enake težave – študenti se torej vedno znova intuitivno zatekajo k pravilom lastnega jezika in jih prenašajo na tuji jezik.

1. primer:

Besedilo bom prevedla do petka. (Navodilo: Poudarite rezultat – besedilo bo prevedeno do petka!)

Pri prevodu slovenske povedi v nemščino je bilo poleg časovnosti treba upoštevati tudi izraženo dovršnost (*prevesti*). Anketiranci so poved prevedli v nemščino v večini primerov tako, da so uporabili imitativno strukturo futur (59 %). Druga najpogosteje uporabljena struktura je bila prezent (24 %), ki pa v nemščini ne izraža dovršnosti. Zelo redko so anketiranci izbrali perfekt; ta med slovenskimi glagolskimi časi nima ustreznega ekvivalenta, saj slovenščina dovršnost izraža z aspektom in ne s časom.

2. primer:

Kaj počneš/boš počela jutri popoldan? – Ne vem še. Najbrž bom vstala pozneje, potem bom šla po nakupih in nato skuhala kosilo. Popoldan bom gledala televizijo, brala knjigo ali pa prevedla tisto nemško besedilo.

Pri prevodu slovenske povedi v nemščino se je večina anketirancev odločila za rabo istega časa kot pri primeru 1. Velika večina je izbrala nemški futur (ca. 70 %), veliko manj se jih je odločilo za prezent (ca. 30 %). Medtem ko primer 1 – tudi zaradi časovnega prislova *bis Freitag* – izraža določnost oz. govorčevu bolj ali manj trdno namero, pa pri primeru 2 prevladuje nedoločnost (*ne vem še, najbrž*). Zato je pri primeru 1 v nemščini raba prihodnjika ustrezna (čeprav dovršnost ni izražena v enaki meri kot s perfektom), pri primeru 2 pa bi v nemščini najpogosteje uporabili sedanjik, v slovenščini pa je – razen pri prvem glagolu – mogoča zgolj raba prihodnjika.

Pri primeru 1 in 2 so se anketiranci pri prevodu v nemščino največkrat odločili za enak glagolski čas kot ga ima slovenski izvirnik. Taki rezultati jasno dokazujejo, da anketiranci največkrat izhajajo iz pravil lastnega jezika in ne vedo, da ima nemški futur pogosto drugačno funkcijo kot slovenski prihodnjik, prav tako ne poznajo dovolj dobro razlik pri rabi sedanjika in nemškega prezenta. Zato pravila materne jezika tudi tu prenašajo na tuji jezik.

3. primer:

To mi ni dalo misliti, saj sem take bolečine imella že prej.

Ker je v slovenščini raba pluskvamperfekta zelo redka, poleg tega pa tudi v prvi vrsti omejena na dovršne glagole, se je večina anketirancev pri prevodu zgornje povedi v nemščino odločila za preterit ali perfekt (95 %). Tudi tu se jasno kaže, da študenti nemščine kot tujega jezika pri rabi nemških časov izhajajo iz pravil rabe časov v lastnem jeziku.

4. primer:

Arthur Schopenhauer war wettbewerbsunfähig. Zu seinen Vorlesungen an der Berliner Universität kam nur eine Handvoll Studenten !...!

Nemško besedilo (krajši izsek) je bilo treba prevesti v slovenščino in pri tem ustrezno izraziti nedovršnost. V nemškem besedilu nedovršnost izhaja iz konteksta, saj glagol *kommen* lahko izraža oboje – dovršnost in nedovršnost. Zato bi bilo treba v slovenskem prevodu izbrati preteklik nedovršnika *prihajati* (in ne dovršnika *priti*). Študenti so zelo pogosto – kar je zelo presenetilo – izbrali napačno dovršno strukturo (49 %). Ta rezultat jasno implicira dejstvo, da študenti pri prevajanju pod vplivom izhodiščnega nemškega jezika v slovenščini pogosto nereflektirano izberejo napačno rešitev, oziroma ne vedo, da nemščina in slovenščina dovršnost in nedovršnost izražata drugače.

5. primer:

Sie bringt uns gerade Kaffee. (in diesem Augenblick)

Poved je bilo treba prevesti v slovenščino in ker gre za pravo sedanost, pri tem uporabiti sedanjik nedovršnika *nesti*. Dovršnik v kateremkoli času je tu napačen. Pri dobljenih rezultatih posebej preseneča nekaj rešitev z dovršnikom v prihodnjiku (11,4 %) in še bolj tiste z dovršnikom preteklika (12,5 %), kar sta popolnoma nesprejemljivi rešitvi. Neustrezno sedanjiško obliko dovršnika *prinese* je izbralo 3,4 % anketirancev.

7 ZAKLJUČEK

Glagolski časi nimajo le časovne dimenzije. So večplastno izrazno sredstvo, saj je z njimi mogoče ubesediti številne pomenske nianse, še zlasti pogosto pa z njimi izražamo naklonska dejanja, denimo gotovost, dvom, namero, obljubo ipd. Pri primerjavi nemščine in slovenščine se mi je zdelo smiselno opozoriti predvsem na rabo sedanjika, prihodnjika, predpreteklika ter na nekatere posebnosti nemškega zloženega preteklega časa perfekta. Prihodnjik v nemščini uporabljamo

večinoma za naklonska dejanja, v njegovi časovni funkciji pa ga pogosto nadomestimo s sedanjikom. Tudi v slovenščini je prihodnjik izrazno sredstvo naklonskosti, vendar je njegova časovna funkcija v primerjavi z nemščino veliko močnejša. V slovenščini je prihodnjik sicer prav tako mogoče nadomestiti s sedanjikom, vendar je ta tendenca veliko pogostejša pri dovršnih kot pri nedovršnih sedanjkih. Kategorija glagolskega vida je v slovenščini zelo tesno povezana z rabo časov. Nemščina te kategorije ne pozna (dovršnost in nedovršnost lahko izraža le z besedotvornimi, leksikalnimi in sintaktičnimi sredstvi), kar nedvomno vpliva tudi na čase in njihovo rabo. Tako ima nemščina poleg enostavnega preteklika – preterita tudi sestavljeni preteklik – perfekt. S perfektom lahko denimo izražamo dovršnost v prihodnosti; v slovenščini v takih primerih uporabimo zgolj prihodnjik dovršnega glagola. Zanimive razlike opazimo tudi pri rabi predpreteklika, ki ga je v slovenščini zaslediti bolj ali manj le še v literarnih delih, kjer ima predvsem slogovno funkcijo. V nemščini pa je pluskvamperfekt – še zlasti pri pisni komunikaciji – večinoma obvezno sredstvo kontrastiranja preteklega in predpreteklega dejanja. Podobno sliko kaže tudi raba sedanjega in preteklega pogojnika v nemščini in slovenščini. Pomenske nianse in zakonitosti rabe časov skušam v prispevku ponazoriti na izbranih konkretnih primerih. Pri nekaterih ponazoritvah opozarjam tudi na napake, do katerih pride, če tvorec besedila ne sledi zakonitostim rabe časov.

Viri

- Dürrenmatt, Friedrich, 1985: 21 Punkte zu den Physikern. Dürrenmatt, , Friedrich: *Die Physiker*. Zürich: Diogenes.
- Dürrenmatt, Friedrich, 1994: *Naročilo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Jančar, Drago, 2010: *To noč sem jo videl*. Ljubljana: Modrijan.
- Kafka, Franz, 19??: *Fragmente aus Heften und losen Blättern*. Projekt Gutenberg DE.
- Kafka, Franz, 2011: *Fragmenti iz zvezkov in z lističev*. Ljubljana: Beletrina.
- Müller, Herta, 2009: *Atemschaukel*. München: Hanser.
- Müller, Herta, 2010: *Zaziban dih*. Ljubljana: Beletrina.
- Nadolny, Sten, 1983: *Die Entdeckung der Langsamkeit*. München: Piper.
- Nadolny, Sten, 2004: *Odkritje počasnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ransmayr, Christoph, 2006: *Der fliegende Berg*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Ransmayr, Christoph, 2010: *Leteča gora*. Maribor: Litera (zbirka Babilon).
- Regener, Sven, 2001: *Herr Lehmann*. Berlin: Eichborn.
- Regener, Sven, 2005: *Gospod Lehmann*. Maribor: Litera.
- Die Zeit, 25. 6. 2009: *Hegel, hilf!*

Bibliografija

- Derganc, Aleksandra, 2003: Nekateri razlike v rabi dovršnega oz. nedovršnega vida v ruščini in slovenščini. *Slavistična revija* 51, 67–79.
- DUDEN *Die Grammatik*, 2005: *Unentbehrlich für richtiges Deutsch*. 7., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim et al.: Dudenverlag. (DUDEN Bd. 4).
- Götze, Lutz in Ernst W. Hess-Lüttich, 2004: *Grammatik der deutschen Sprache. Sprachsystem und Sprachgebrauch*. München: Wissen Media Verlag.
- Gruntar Jermol, Ada, 2011: *Ausgewählte Kapitel der deutschen Morphologie mit kontrastivem Ansatz. (Izbrana poglavja nemške morfologije s kontrastivnimi ponazoritvami)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Helbig, Gerhard in Joachim Buscha, 2001: *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin et al.: Langenscheidt.
- <http://hypermedia.ids-mannheim.de/grammis/> (Dostop 1. 12. 2010)
- Kranjec, Miško, Mira Mihelič in Ivan Potrč, 1960/61: Anketa o pluskvamperfektu. *Jezik in slovnstvo* 6/7. Ljubljana, 235–236.
- Miklič, Tjaša, 1994: Besedilni mehanizmi učasovljanja zunajjezikovnih situacij. *Uporabno jezikoslovje* 2. Ljubljana, 80–99.
- Miklič, Tjaša, 2001: Raba slovenskih glagolskih oblik v luči časovnosti, dobnosti, vidskosti in naklonskosti. Orel, Irena (ur.). 37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 25. 6.–14. 7. 2001. *Zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 2001, str. 301–318.
- Miklič, Tjaša, 2008: Raba prihodnjika za uresničena pretekla dejanja: Retorični prijem »pogled naprej« v slovenščini in v nekaterih drugih jezikih. *Jezik in slovnstvo* 53/1. Ljubljana, 49–66.
- Pogorelec, Breda, 1960/61: O pluskvamperfektu in knjižni slovenščini. *Jezik in slovnstvo* 6/5. Ljubljana, 152–160.
- Sowinski, Bernhard, 1972: *Deutsche Stilistik. Beobachtungen zur Sprachverwendung und Sprachgestaltung im Deutschen*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Toporišič, Jože, 1999: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzora Maribor.
- Vater, Heinz, 1994: *Einführung in die Zeit-Linguistik*. Hürth-Efferen: Gabel.
- Weinrich, Harald, 1964: *Tempus. Besprochene und erzählte Welt*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Wunderlich, Dieter, 1970: *Tempus und Zeitreferenz im Deutschen*. München: Hueber.
- Žele, Andreja, 2011: Leksemski in skladijski vpliv na vidskost (na primeru slovenščine). *Opera Slavica XXI 2011*, 4. 22–35.

Glagolski vid v slovenščini in francoščini – koliko različnih oblik ima lahko ista vsebina

Mojca Schlamberger Brezar

Résumé

L'aspect verbal, catégorie verbale universelle dans la plupart des langues vivantes, endosse des formes différents d'une langue à l'autre. Dans la grammaire fonctionnelle, l'aspect diffère de la catégorie du temps, mais dans la tradition de la recherche des langues slaves, ces deux catégories ne peuvent pas être traitées séparément. Le temps et l'aspect sont indissociables en slovène ce qui apparaît clairement quand on compare l'expression de l'aspect en slovène et en français. Le français, pour exprimer l'aspect, se sert des temps verbaux spécialisés. Le slovène, n'ayant que trois temps grammaticaux, suppléera aux différences dans l'expression par les formes aspectuelles. Leur diversité et leur importance pour la traduction du français vers le slovène seront démontrées dans la suite.

Ključne besede: glagolski vid, slovenščina, francoščina, prevajanje med francoščino in slovenščino

1 UVOD

Glagolski vid ali aspekt je univerzalna funkcijska lastnost glagola v večini jezikov, le da se izraža na različne načine. Kategorija glagolskega vida ali aspekta je v funkcijski slovnici za razliko od časovne kategorije definirana nedeiktično (prim. Frawley (1992)), vendar vprašanje glagolskega vida ni nikoli ločeno od glagolskega časa; gre za različne načine kodiranja časovnosti, ki se prepleta z vidskostjo. To je še posebej očitno, kadar med seboj primerjamo različne izrazne oblike za čas in vid, ki se pojavljajo v različnih jezikih. Naša primerjava bo zajela izražanje glagolskega vida in slovenščini in aspekta v francoščini ter nakazala skupne točke oziroma glavne razlike v njunem kodiranju v jeziku. Kot prevladujoča metoda prikaza kontrastivnih elementov bo uporabljena primerjava besedil v obeh jezikih, največkrat francoskega izvornika in slovenskega prevoda, ali dveh izvornikov, slovenskega in francoskega. Prevladujoče funkcijske kategorije bodo opredeljene na podlagi obstoječih temeljnih jezikovnih priročnikov za oba jezika.

Kot ugotavlja Igor Ž. Žagar (Grgič in Žagar 2004: 11), naj bi termin »vid« prvi uporabljali ruski jezikoslovci; termin se je na mednarodnem prizorišču prvič pojavil leta 1830, ko je nek francoski jezikoslovec (žal avtorja imena ne navajata) uporabil obliko »aspect«. Ta termin je jezikoslovju pomenil dvoje – razlikovanje med perfektivnimi oziroma dovršnimi in imperfektivnimi oziroma nedovršnimi glagoli ter pomen glagola glede na fazo dejanja, ki ga ta izraža. Za ta drugi del se je v nemški lingvistiki uveljavilo poimenovanje Aktionsart (Grgič in Žagar: prav tam). Dandanes se v slovenističnem jezikoslovju pojavlja termin vid za slovnično izražanje, Aktionsart pa za označevanje vrste oziroma načina glagolskega dejanja (prim. Žele 2012, Derganc 2003, Orešnik 1996).

V generativno-transformativni semantiki je kategorija aspekta – glagolskega vida razdeljena na 6 glavnih kategorij, seveda s pripombo, da se vsi aspekti ne kodirajo nujno na morfološki ravni. Tako govorijo o perfektivnem/imperfektivnem, teličnem/ateličnem, enkratnem/durativnem (trajajočem), iterativnem/semelfaktivnem, progresivnem in habitualnem glagolskem vidu (Frawley 1992). Izražanje nekaterih aspektov je vsaj v indoevropskih jezikih omejeno na leksikalno raven ali že vsebovano v samem pomenu glagola.

Podobno so pri Orešniku (1994: 15) v okviru naravne slovnice po Smithovi (1991) razloženi položaji sinonim za dejansko stanje (state of affairs), vzorčni položaji pa kot obrazci, ki predstavljajo vsak po eno podmnožico možnih položajev, ki se med seboj ne prekrivajo. Univerzalni vzorčni položaji – po enega rabi govorec v vsakem stavku obvezno – so naslednji (navajamo Orešnika 1994: 20):

1. Nerazgibana trajna stanja – *imeti rad* – ki jih poimenuje stanja,
2. Razgibana, trajna dejanja brez notranjih meja – *smejati se, sprehajati se* – netelična dogajanja,
3. Razgibana, trajna dejanja, vsebujoča notranje razvojne stopnje in notranjo mejo – *zidati hišo, učiti se grščine* – telična¹ dogajanja,
4. Razgibana, trenutna dejanja brez notranje meje – *zakašljati, potrkati* – netelični dogodki,
5. Razgibana, trenutna dejanja z notranjo mejo – *zmagati na tekmi, doseči vrh gore* – telični dogodki.

Verkuyll (1972; citirano po Orešniku 1994: 17) navaja, da vidski položaj ni zgolj stvar glagolov samih, temveč se da docela razbrati šele iz stavka, torej iz glagola in njegovih skladenjskih argumentov, kar je dokazoval z dvema zgledoma, ki se drug od drugega razlikujeta samo po dopolnilu (spodaj), kar omogoča razlago specifično (1) proti generično (2):

- 1) *Janez je kadil močno cigareto.*
- 2) *Janez je kadil močne cigarete.*

Če citiramo Talmyja (1985), je glagolski aspekt »the way that an event is distributed through the time frame in which the event occurs«² – bodisi da v dogodku poudarimo trajanje, bodisi ga predstavimo v globalnem pogledu:

- 3) *Vsak dan kuha kosilo. / Vsak dan skuha kosilo.*

Čeprav se prav pri Frawleyu (2000) pojavlja trditev, da aspekta oziroma vida ne gre mešati s časom, saj je čas deiktichen, medtem ko je aspekt nedeiktichen – Frawley (prav tam) to formulira takole: »aspect is conceptually distinct from tense it is »nondeictic structure of an event«, as compared to tense, which is an event's deictic structure« – velja v slovenščini splošno prepričanje, da sta kategoriji med seboj soodnosno povezani: npr. M. Merše navaja, da splošno »slovansko vidoslovje govori o vidsko-časovnih oblikah« (2006: 179), medtem ko po A. Žele (2012: 55) vrsta glagolskega dejanja povezuje vid s časovnimi okoliščinami. V slovenski slovnici (Toporišič 1976, 2000) je glagolski vid obravnavan neodvisno od časa, pa vendar se v povezavi s časom pojavljajo indikacije, kdaj je raba možna z dovršnim oziroma nedovršnim glagolom, medtem ko je v *Sporazumevalnem pragu* (Ferbežar et al. 2004) vid obravnavan soodnosno s časom. Glagolski vid v vseh svojih oblikah se nam torej pokaže kot leksikalna, morfološka in skladenjska ter vsekakor tudi semantična kategorija (prim. tudi Žele 2012: 84). Ker bi bilo obravnavanje vseh preobsežno za meje našega članka, se bomo v nadaljevanju osredotočili na glagolski vid v povezavi z glagolskim časom v slovenščini in francoščini, vendar ga bomo za razliko od zgornjih avtorjev skušali obravnavati v besedilu.

1 Telično dogajanje po Orešniku (1994: 54) sestoji iz poteka in iz le-temu neposredno sledeče spremembe, telični dogodki pa so trenutna dejanja z notranjo mejo (Orešnik 1994: 19).

2 »način, kako se dogodek porazdeli v časovnem okviru, v katerem se ta dogodek zgodi.«

2 GLAGOLŠKI VID V SLOVENŠČINI IN FRANCOŠČINI

Glavna razlika med jezicoma se kaže že v razporeditvi slovničnih časov – v slovenščini se predmetnost izraža v treh časih indikativa, medtem ko se v francoščini vsak enostavni čas, ki izraža neomejeno trajanje, dopolnjuje še s sestavljenim časom – za prihodnost poznamo tako 2 in za preteklost 6 različnih časov. Po A. Žele (2012: 84) je uporaba oziroma samo funkcioniranje vida odvisno od t. i. časovnega načrta in izbranega vidskega konteksta v konkretnem besedilu. Vid se je v slovanskih jezikih in tudi v slovenščini razvijal vzporedno z razpadanjem starega časovnega sistema, zato je lahko obdržal veliko lastnosti izginulih časov – vid kot kategorija je maksimalno morfološko posplošil razmerja med glagolskimi časi in leksikalnim pomenom določenega glagola (Žele 2012: 84).

Orešnik (1994: 79–80), ki vid razlaga v okviru univerzalne slovnice (po Smith 1991), navaja različne vrednosti njegovih parametrov. Obvestilnost vida je neposredno povezana s časovnim ustrojem položaja; Orešnik (prav tam) navaja, da vid osvetljuje cel časovni ustroj položaja ali samo del le-tega. Glavni pomenski razloček med posameznimi vidi je v tem, koliki del opazovanega položaja napravijo dostopen govorcu in naslovniku; dovršni vid omogoča govorcu in naslovniku videti tudi obe mejni točki položaja, torej njegov začetek in njegov konec, nedovršni vid pa odpira videti (...) notranje razvojne stopnje položaja (Orešnik, prav tam). Poleg teh dveh Orešnik (1994: 80) navaja še t. i. »nepristranski vid«, ki govorcu in naslovniku omogoča videti začetek položaja in, če vrsta položaja to dopušča, še najmanj eno razvojno stopnjo položaja. Ta nepristranski vid se po Orešniku (1994: 80) uresniči v jeziku, če ima ta na voljo slovnična sredstva. Tako se slovenski in francoski vid razlikujeta na naslednji način: nepristranski vid se uveljavi v tistem delu sistema, ki ne uporablja slovnično izraženih vidov, sem sodi francoščina (Orešnik 1994: 80); v francoščini so vsi zgoraj naštetih vzorčni položaji na voljo vsem vidom. Medtem ko za slovanske jezike navaja naslednje: enemu vidu so na voljo vsi vzorčni položaji, drugemu samo nekateri. Prvi vid je tedaj prevladni. Prevladni vid pri teh glagolih je nedovršni.

3 RAZPOREDITEV ČASOV IN VIDA V SLOVENŠČINI

V slovenščini, ki ima precej tipično časovno shemo za slovanske jezike – čeprav je po besedah A. Derganc glede na ruščino zaznati precejšnje razlike (prim. Derganc 2003), je dovršni vid nevezan, medtem ko je nedovršni vid vezan: vemo namreč, da se v slovenščini ponavljajoče se dejanje lahko izraža bodisi z dovršnikom, bodisi z nedovršnikom (Derganc 2003: 69). Za ponavljajoča se ali običajna dejanja

v slovenščini lahko uporabljamo tako nedovršne kot dovršne oblike, odvisno od tega, kako bomo dejanje predstavili – kot proces ali rezultat:

- 4) *Vsak dan kuhalskuha kosilo za celo družino.*
- 5) *Vsako jutro vstajam/vstanem ob 8.00.*

V Slovenski slovnici (Toporišič 2000) so ločeni le dovršni in nedovršni glagoli, med katerimi za dovršne Toporišič (prav tam) trdi, da zaznamujejo po trajanju omejeno dejanje, nedovršni pa omejenosti v trajanju dejanja ne izražajo. Omenja tudi, da so glagoli bodisi dovršni ali nedovršni, nekateri pa so dvovidski, torej dovršni ali nedovršni (Toporišič 2000: 285).

Za izražanje čistega sedanjika v trenutku govorjenja se običajno uporablja nedovršnik (prim. Toporišič (2000: 237)):

- 6) *Zdajle gledam televizijo. Ponavljam.*

Kadar gre za vlogo brezčasnega sedanjika, imenovanega tudi pregovorni (gnomični) sedanjik (Orešnik 1994: 31), ki ga uporabljamo v definicijah, pregovorih, se lahko uporabljajo tudi dovršne oblike:

- 7) *Riba propade pri glavi.*

Kadar sedanjik uporabljamo za izražanje dejanj v prihodnosti, je glagol redko v nedovršni obliki (Ferbežar et al. 2004: 201):

- 8) *Jutri se dobimo v slaščičarni.*

Historični sedanjik omogoča rabo tako dovršnega kot nedovršnega glagolskega vida (Derganc 2003: 70), če pa se dovršnik navaja izven te rabe, ima ta bodisi pomen prihodnjega časa, futura, bodisi performativa (primera spodaj). V slovenščini je pravi sedanjik za opisovanje dogajanja v trenutku govorjenja nedovršni. Dovršne oblike, kot sledi,

- 9) *Danes pridem ob petih.*
- 10) *Obljubim, da ti bom pomagal.*

se ne nanašajo na sedanjost, pač pa na prihodnost – o tej anomaliji sta pisala že S. Škrabec in L. Pintar (Grgič in Žagar 2004: 40, 41) in začela s teorijo performativnosti – ko hkrati, ko trditev izrečete, že poskrbite za njeno uresničitev, če so seveda izpolnjeni pogoji posrečenosti (prim. Grgič in Žagar 2004: 163–164).

V pretekliku je raba nedovršne oblike vezana na trajanje in ponavljanje. Opis je običajno v nedovršni obliki oziroma izražen z glagoli stanja, medtem ko je sosledica dogodkov največkrat podana z dovršnimi glagoli. Raba dovršnih oblik glagolov bo torej tipična za sledeče si dogodke, ki se odvijajo v določenem okviru iz nedovršnih glagolov.

Sicer z dovršnimi glagolskimi oblikami v pretekliku izražamo sledeče: v preteklosti dovršeno dejanje (*Skuhal je kosilo in odšel v službo*), dejanje, katerega posledice so vidne v sedanjosti (*Prišel je, sem že pospravil*) (primeri in razlaga povzeti po Ferbežar et al. 2004: 202).

V pretekliku z nedovršnimi glagolskimi oblikami izražamo trajanje (*Hišo so zidali 5 let*), ponavljanje (*Vsako leto je hodil v Trento*), ponavljajoče se dogajanje v preteklosti (*Huni so stalno napadali Slovane*).

Ponavljanje v preteklosti z rabo prislova je lahko izraženo z dovršnim ali nedovršnim glagolom (primer spodaj). Seveda je interpretacija prvega in drugega primera različna – v prvem primeru je poudarek na ponavljanju, v drugem na globalnem razumevanju ponavljajočega se dogodka:

- 11) *Huni so večkrat napadali / napadli Slovane.*

Brez prislova je interpretacija lahko samo enkratno v trajanju omejeno dejanje: *Huni so napadli Slovane.*

Prihodnji čas se lahko izraža pogled na dejanje v dovršni ali nedovršni obliki:

- 12) *Vsak dan bo kuhala /bo skuhala kosilo.*
 13) *Prinesel /prinašal ji bo rože.*

Dovršni vid (Derganc 2003) se izkaže za bolj splošno uporabnega, seveda pa ne predstavlja zamenjave za vse vzorčne položaje v vseh časih in pri vseh vrstah glagolov.

4 FRANCOSKI VIDIK RAZPOREDITVE GLAGOLSKEGA VIDA IN ČASOV

Kot navaja A. Herschberg Pierrot (2003: 45–46), je čas in vid v francoščini težko ločiti med seboj, saj zaznamovalci vida niso morfološko ločljivi od zaznamovalcev časa. Vseeno se ločuje naklon in glagolski čas, časovno vrednost kot zapis glagolskega procesa v kronologiji in aspektualno vrednost (trajanje, ponavljanje, proces v trajanju ali zaključen proces) (Herschberg Pierrot, prav tam). Vendar pa po splošnem prepričanju slovničarjev velja v francoščini naslednje pravilo (Riegel, Pellat, Rioul 1994: 291–292): razmerje enostavni čas (*temps simple*) proti sestavljeni čas (*temps composé*) predstavlja distinkcijo med nedovršnim vidom (*non-accompl*), trajanjem (*duratif*), proti dovršenemu oziroma v trajanju omejenemu dejanju (*accompli*) ali preddobnemu dejanju (*antérieur*). Tako v francoščini dobimo vidske pare *imparfait – plus-que-parfait*, *futur – futur antérieur*, *présent – passé composé*, *passé composé – passé surcomposé* in *futur – futur antérieur*. Seveda je ta shema nekoliko poenostavljena – *passé simple*, pripovedni pretekli čas, je edini,

ki je nesestavljen in hkrati dovršen in kot tak v opoziciji z nedovršnim preteklim časom *imparfait* (prav tako enostavne oblike).

4.1 Glagolski vid in sedanjik

Francoski sedanjik je kot največkrat uporabljeni glagolski čas, vsaj v govoru (Riegel, Pellat, Rioul 1994: 298), rabljen bodisi za izražanje dogajanja v trenutku govorjenja, bodisi za brezčasni sedanjik, ki ga uporabljamo v definicijah in pregovorih. Lahko pa se seveda navezuje na preteklost (historični sedanjik) ali prihodost, kjer je sedanjiška oblika za govorca bolj zavezujoča za gotovost uresničitve dejanja kot prihodnjiška. Ker gre za enostavno sedanjisko časovno obliko, je ta pretežno povezana s trajanjem oziroma v trajanju neomejena. Kot dovršni sedanji čas se tako omenja *passé composé*, vsaj historično, vendar je danes njegova raba dobila širše razsežnosti tudi za izražanje preteklega dovršnega časa.

Passé composé namreč lahko izraža proces, ki je dovršen v trenutku govorjenja (razen če ni drugih časovnih oznak):

- 14) *Nous avons emporté de quoi faire du thé.*
(Gide, citirano v Riegel, Pellat, Rioul 1994: 301)

Passé composé lahko še posebej izraža rezultat nekega dejanja, predvsem z dovršnimi glagoli, ki se spregajo z glagolom *biti* (*être*): *Il est parti, il est sorti*. Pri tem je pomemben rezultat, ki ga ima to dejanje v sedanjosti. (Riegel, Pellat, Rioul 1994: 301)

Passé composé kot dovršni sedanjik je nekoč izražal tako dovršeno glagolsko dejanje kot preddobnost glede na sedanjik (tudi Toporišič govori o podobni vrednosti za preteklik v odnosu do sedanjika (Toporišič 2000: 283)). Vendar se ta vrednost preddobnosti (po Riegel, Pellat, Rioul 1994: 301) orientira v preteklost, kadar je *passé composé* v diskurzu rabljen za vrednost, ki jo je nekoč imel *passé simple*. *Passé composé* tako po Benvenistu (1966) vstopa v kompleksna nasprotja: na vidski ravni vzpostavlja nasprotje s sedanjikom v trenutku govorjenja in predstavlja dejanje kot dovršeno oziroma rezultat. V nasprotju s *passé simple*, ki ga danes v večini primerov, predvsem v govoru, nadomešča, ohranja povezavo s sedanjim časom, predvsem na način, da je rezultat dejanja še viden oziroma se ga da slutiti, v nasprotju z *imparfaitom* pa kaže omejeno trajanje dejanja v preteklosti in se uporablja za nizanje preteklih dogodkov. V tej vlogi konkurira času *passé simple*, ki se ga danes v govoru praktično ne uporablja več, še vedno pa služi za podajanje preteklih dogodkov v pisnih besedilih, ki s sedanjostjo nimajo nobene povezave (prim. Riegel, Pellat, Rioul 1994: 301; Jereb 2004), npr. leposlovju ali zgodovinopisju.

Passé composé v rabi za sedanjost označuje preddobnost: uporablja se skupaj s sedanjikom ali prihodnjikom:

- 15) *Quand il a déjeuné, César fait la sieste.*

Prvi del stavka izraža dejanje, ki je zaključeno pred drugim dejanjem in zato izraža preddobnost. *Passé composé* se v nekaterih primerih uporablja namesto sedanjika, ko je treba poudariti preddobnost dejanja, na primer v pogojnih stavkih za prihodnost, kjer *passé composé* v podrednem stavku izraža zaključeno dejanje, ki se zgodi pred dejanjem v glavnem stavku:

- 16) *Si vous n'avez pas trouvé demain la solution à ce problème, je vous l'expliquerai.*

Podobno je v strukturah, ki izražajo bližnjo prihodnost:

- 17) *J'ai fini dans cinq minutes/dans une heure.*

V tem primeru glagol v dovršnem pretekliku skupaj s prislovnim določilom časa predstavlja dejanje kot hitro in neizogibno. Dejanje se smatra kot že zaključeno.

Uporablja se tudi v strukturah, ki izražajo splošne resnice – ob prisotnosti prislovnega določila časa, ki nakazuje, da splošna resnica ni bila resnična le do trenutka govorjenja, temveč da ima njena verodostojnost širši časovni okvir, ali brez nje:

- 18) *Hélas! on voit que de tout temps / Les petits ont pâti des sottises des grands.*
(La Fontaine)
Des rhinocéros dans le pays, cela ne s'est jamais vu ! (Ionesco)

Passé composé lahko izraža splošno resnico, ker predstavlja dejstvo, ki se je v preteklosti vedno izkazalo kot resnično. V vseh teh rabah je blizu slovenskemu dovršnemu sedanjiku. Nekoliko več o tem francoskem času bomo pojasnili še v nadaljevanju, ko ga bomo obravnavali kot dovršni pretekli čas.

4.2 Glagolski vid in pretekli čas

V francoščini imamo za izražanje preteklega časa, ki ga v slovenščini izrazimo bodisi z dovršno, bodisi z nedovršno obliko glagola, tri glavne čase, od katerih sta dva dovršna in en deklarirano nedovršni, vsak od teh časov pa ima še svojo sestavljeno obliko. Govorimo o časih *passé composé*, *passé simple* in *imparfait*. Sestavljene oblike so *passé surcomposé*, *passé antérieur* in *plus-que-parfait*, kjer prva dva, ki se navezujeta na *passé composé* oziroma na *passé simple*, predstavljata predvsem preddobnost, glede na to da sta oba pripadajoča časa za preteklost že dovršna, ter *plus-que-parfait*, ki predstavlja dovršno in preddobno obliko v odnosu do *imparfaita*, pa tudi do *passé composé* in *passé simple* (Riegel, Pellat, Rioul 1994: 303; Jereb 2004).

Pri *passé composé*, ki smo ga v vlogi zaznamovanja dovršenega dejanja za sedanjí čas in izražanja preddobnost glede na sedanjost omenjali že zgoraj, ločimo naslednje vrednosti za preteklost:

Passé composé lahko postavi dejanje povsem v preteklost:

19) *Mlle Daisy a vu un rhinocéros unicorne.*

V tem primeru nadomesti *passé simple*, ki je iz sodobnega govornega jezika skoraj izginil. Ali, kot navaja Elza Jereb, »*Passé composé* uporabljamo, kadar želimo izraziti omejena pretekla dejanja (torej z vednostjo *passé simple*). V povedi so navadno prislovna določila. Te oblike uporabljamo danes v govoru in tudi v pisnih besedilih: *Hier, je suis allé au cinéma.*« (Jereb, E. 2004: 128)

Passé composé se tako uporablja v kombinaciji z nedovršnim preteklikom (*imparfait*). »*Passé composé* se uporablja v govoru in danes tudi v pisnih besedilih za izražanje dogodkov, *imparfait* pa za opisovanje okoliščin teh dogodkov (Jereb, E. 2004: 128, od tam je tudi primer):

20) *Je déjeunais à ma table lorsqu'elle est arrivée.*«

Passé composé je tako dandanes prevzel del vrednosti časa *passé simple*, vendar oba časa nista zamenljiva: pri *passé composé* je dogodek močno povezan s sedanjostjo, ali kot pravi E. Jereb (2004: 128), »Dejanje, izraženo s *passé simple*, je potisnjeno v preteklost, medtem ko je dejanje, izraženo s *passé composé*, povezano s sedanjostjo govorečega. Nadalje navaja (Jereb, 2004: 127): »*Passé composé* uporabljamo, kadar želimo izraziti dovršeno preteklo dejanje, ki je povezano s sedanjostjo. Naša pozornost je obrnjena k stanju po izvršenem dejanju:

21) *Elle a lu ce livre. (Elle peut en parler.)*«

Passé simple, imenovan tudi »pripovedni preteklik«, se lahko uporablja z dovršnimi glagoli, ki že sami po sebi izražajo zaključenost dejanja: *La flèche atteint la cible (puščica je zadela cilj)*. V tem primeru je dejanje dovršeno in zaključeno. V tem stavku bi le težko uporabili *imparfait* namesto pripovednega preteklika (*La flèche atteignait la cible (puščica je zadevala cilj)*), to bi bilo mogoče le primeru, da gre za neke vrste upočasnen proces ali za ponavljajoče dejanje oziroma pri poučarjenih stilistični rabi (*imparfait narratif*) v francoščini. Pri nedovršnih glagolih lahko pride do protislovja med dovršnim značajem pripovednega preteklika in nedovršnostjo glagola. V nekaterih primerih pa lahko pripovedni preteklik uveljavi lastnosti dovršenosti, čeprav je uporabljen nedovršni glagol:

22) *Il marcha longtemps.*

Passé simple se običajno uporablja v kombinaciji z nedovršnim preteklikom (*imparfait*) v pisnih pripovedih. *Passé simple* se uporablja za sosledico dogodkov, torej

dejanj, ki so v prvem planu, *imparfait* pa za opisovanje okoliščin dogodkov, torej dejanj v drugem planu, kot sledi v spodnjem primeru:

- 23) *Claudine dormait tranquillement dans sa chambre quand elle entendit un bruit étrange qui venait de la coeur. Elle se leva et ouvrit la fenêtre.*
(Jereb 2004: 127)

Kadar v pripovedi glagoli v *passé simple* zaznamujejo kronološko zaporedje dogodkov, pri tem ni nujno potrebna uporaba prislovnih določil časa:

- 24) *La nuit était close. Je rangeai mes papiers. Je ne dînai point; je sortis; vers huit heures j'entrai chez Angèle.* (Gide, citirano v Riegel, Pellat, Rioul 1994: 304, 305)

Za razliko od *passé composé* nima *passé simple* nikakršne povezave s sedanostjo oziroma trenutkom govorenja. Zato je bolj primeren za predstavitev preteklih dejanj, ki so odrezana od sedanosti. *Passé simple* lahko dejanjem doda »konotacijo starodavnosti«, kot je to vidno pri bajkah in pravljicah, pa tudi v podajanju zgodovinskih dejstev:

- 25) *Le Chat devint grand Seigneur, et ne courut plus après les souris, que pour se divertir.* (Perrault, citirano po Riegel, Pellat, Rioul 1994: 305)

Imparfait, nedovršni pretekli čas, zaznamuje proces, ki se je odvijal v preteklosti in je ločen od sedanosti. Za razliko od pripovednega preteklika *imparfait* predstavi proces, ki je v teku in ga je mogoče razdeliti na dva dela: en del, ki je že realiziran in drugi, ki še ni realiziran. Za primerjavo – pripovedni preteklik *passé simple* predstavi dejanje v celoti, ne da bi ga razdelil na dva dela.

Imparfait procesa časovno ne zameji, ne določuje začetka in konca procesa. Ta glagolski čas izraža predvsem trajanje. Proces ni nujno dolg po trajanju, to je odvisno predvsem od pomena glagola, vendar je predstavljen kot proces, ki je v teku in nima določenega konca oziroma zaključka.

Imparfait se semantično dobro povezuje z nedovršnimi glagoli. Lahko je prisotno tudi prislovno določilo časa, ki določa začetek procesa: *Depuis des semaines, nous vivions de son et de menace* (Malraux). Ko v tem času uporabimo dovršni glagol (*Il sortait*), navadno potrebujemo nadaljevanje v pripovednem pretekliku: *Il sortait quand la cheminée se détacha du toit*. Lahko pa na ta način izrazimo tudi ponavljajoče dejanje, v tem primeru stavek običajno dopolnjujejo prislovna določila:

- 26) *Il sortait son chien tous les soirs.*
(Riegel, Pellat, Rioul 1994: 305)

V pripovednih besedilih ima *imparfait* pomembno vlogo ravno zaradi zgoraj omenjenih lastnosti, uporablja se v kombinaciji s pripovednim ali dovršnim preteklikom. Ne uvaja novih dogodkov v zgodbo, lahko pa z njim uvedemo dogajanja, ki

niso v ospredju, na primer komentarje, razlage, opise in podobno. Kot navajajo Riegel, Pellat, Rioul (1994: 308, 309), lahko z nedovršnim preteklikom zaradi njegove analitične narave uvedemo nenadno prekinitvev procesa, ki je izražena s pripovednim preteklikom:

- 27) *Une nuit qu'il dormait, il crut entendre quelqu'un l'appeler.* (Flaubert)
 28) *Depuis une heure, il avançait ainsi, lorsque sur la gauche, à deux kilomètres de Montsou, il aperçut des feux rouges, trois brasiers brûlant au plein air, et comme suspendus.* (Zola)

Podobno o *imparfait* zapiše tudi E. Jereb (2004: 124): »*Imparfait* uporabljamo, kadar želimo izraziti umestitev zgodbe, opis kraja, junakov, okoliščin v pripovedi, medtem ko so dogodki v *passé simple* oziroma *passé composé*:

- 29) *En 1975, nous étions en vacances au bord de la mer. Il faisait beau, le soleil brillait, la mer était calme. Un jour, nous aperçûmes soudain un gros nuage noir. Quelques minutes plus tard, une immense vague se souleva et inonda notre plage.*«
 (Jereb, prav tam)

Imparfait je primeren za izražanje simultanih dogodkov s pomočjo jukstapozicije. Zato se pogosto uporablja v opisnih besedilih:

- 30) *Les ténèbres étaient profondes. Je ne voyais rien devant moi, ni autour de moi, et toute la branchure des arbres entrechoqués emplissait la nuit d'une rumeur incessante.* (Maupassant)

Čprav *imparfait* sam po sebi ne izraža kronološkega zaporedja, ga ne izključuje. Zaporedje dogodkov je lahko izraženo s pomenom glagola (še posebej če gre za glagol gibanja), razmerjem med povedmi, prislovnim določilom ali veznikom. To je razvidno v naslednjem primeru, kjer gre za ponavljajoča se dejanja:

- 31) *Il se couchait, puis se redressait, s'effaçait dans un coin de porte, puis bondissait, disparaissait, reparaisait, se sauvait, revenait, ripostait à la mitraille par des pieds de nez, et cependant pillait les cartouches, vidait les gibernes et remplissait son panier.* (Hugo)

Pogost je tudi tako imenovani *imparfait de description* oziroma *opisni imparfait*, ki opisuje dejanja, ki so v ozadju, *passé simple* pa dejanja, ki so v ospredju. *Imparfait* lahko izraža predhodne okoliščine, v katerih se zgodi pomemben dogodek, izražen s pripovednim preteklikom (31), izraža lahko tudi procese, ki se odvijajo istočasno z dejanji v pripovednem pretekliku (32):

- 32) *Le soleil brillait, n'ayant pas d'alternative, sur le rien de neuf. Murphy, comme s'il était libre, s'en tenait à l'écart, assis dans l'impasse de l'enfant Jésus, ...* (S. Beckett)
 33) *Quand j'ouvris les yeux l'aube se levait.* (H. Bosco) (Riegel, Pellat, Rioul 1994: 307)

Proces, izražen z nedovršnim preteklikom, lahko zavzema daljši časovni interval kot dejanje, izraženo s pripovednim preteklikom, ki se zgodi znotraj tega intervala. *Imparfait* za izražanje navade ali običaja se pojavlja v povezavi s prislovnim določilom, ki izraža ponavljanje:

- 34) *Tous les ans, elle revenait.*
 35) *Il lisait tous les soirs les Pensées de Pascal.*

Poleg zgoraj naštetih časovnih vrednosti za preteklost, kjer trajanje ni omejeno, ima *imparfait* še različne časovne stilistične in modalne vrednosti. Tako na primer *imparfait de rupture*, kjer je njegova raba diametralno nasprotna osnovnim karakteristikam tega časa, zaznamuje v trajanju omejeni dogodek z več poudarka in bi običajno v tem primeru uporabljali *passé simple*. Pri tem procesu je mogoče uporabiti predvsem dovršne glagole, kot v primeru navajajo Riegel, Pellat in Rioul (1994), in *imparfait* prevzame vlogo *passé simple*, spremni pa se percepcija dogodka: predstavljen je kot dejanje v teku, *imparfait* pri tem izbriše meje, kdaj se dejanje začne in konča.

- 36) *Le 1er septembre 1939, les troupes allemandes envahissaient la Pologne.*

Druge stilistične rabe so še *imparfait historique* – historični preteklik, kjer je *imparfait* rabljen v kontekstu, kjer bi pričakovali *passé simple*. Kadar je bolj pomemben opis dogodka ali procesa, pa govorimo o slikovitem nedovršnem pretekliku (*imparfait pittoresque*). To vrednost poudarja tudi Elza Jereb: »*Imparfait* uporabljamo, kadar želimo izraziti omejeno dejanje v preteklosti, torej namesto *passé simple* (*passé composé*). Gre za stilistično rabo, pogosto med novinarji za opisovanje poteka kakšne manifestacije in med pisci zgodovinskih in biografskih del.« (Jereb 2004: 124). Ta lastnost je pogosto uporabljena za zaključek pripovedi. Stilistično *imparfait* lahko izraža tudi dejanja zadobnosti v pomenu bližnje prihodnosti:

- 37) *Une semaine plus tard, Charles épousait Emma.*

Druge stilistične vrednosti so še *imparfait* odvisnem govoru in v modalni rabi, kjer nadomešča pogojnik (*conditionnel*). Teh struktur tu ne bomo obravnavali, saj so bodisi vezane na slovnične omejitve, kot je raba veznika *si* (*če*) v odvisnem stavku, bodisi nadomeščajo pogojni naklon kot vljudnejša varienta prošnje, predloga ali zahteve.

Imparfait je do določene mere prekriven s slovenskim nedovršnim preteklikom – razen seveda v okviru stilističnih vrednosti, ki jih mora prevajalec ustrezno identificirati v kontekstu, da ne prihaja do težav. Vidimo pa, da je v slovenščini shema rabe preteklega časa precej poenostavljena glede na francosko, predvsem kar se tiče stilistične rabe. V nadaljevanju si bomo ogledali, kako se zgoraj predstavljene značilnosti izražajo v prevajanju. Kompleksnost časovnosti in dobnosti ter francoskega sosledja časov »*concordance des temps*« presegata meje tega članka, prav tako se ne bomo ukvarjali s posameznimi stilističnimi vrednostmi.

4.3 Prihodnji čas v povezavi z vidom

Ustavimo še pri prihodnjiku: kot smo omenili zgoraj, lahko v slovenščini prihodnost izražamo z dovršnim ali nedovršnim glagolom, vse to v odvisnosti od pogleda na glagolsko dejanje, v francoščini pa enostavni prihodnji čas *futur simple* prikazuje proces v prihodnosti – z indikacijo časa ali brez nje v obliki časovnega prislova (Riegel, Pellat, Rioul 1994: 312–313), ima pa tudi modalne vrednosti, ki ga povezujejo z velelnim naklonom oziroma obljubljanjem (s performativno vrednostjo).

Futur antérieur, imenovan v slovenščini tudi predprihodnjik, pa kaže na zaključek določene dejavnosti v prihodnosti (Riegel, Pellat, Rioul 1994: 315), običajno ob indikaciji časa v povedi:

38) *Au XXIe siècle, les hommes auront épuisé les ressources du pétrole.*

ali pa izraža preddobnost v povezavi s časom *futur simple*:

39) *Tu seras content quand tu auras cassé cette chaise.*

Modalne vrednosti, kot uporaba *futura* namesto velelnika, v pogojnih stavkih za uresničljive dogodke v prihodnosti in npr. za predpostavlanje, kakor tudi za vljudnostno izražanje so v francoščini in slovenščini do določene mere prekrivne.

5 IN NEKAJ PRIMEROV RABE

Kako je s stavo glagolskih časov v francoščini in kako na istem mestu deluje distribucija dovršnih in nedovršnih glagolskih oblik v slovenščini, lahko lepo opazujemo na vzporednih besedilih prevodov iz francoščine v slovenščino. V nadaljevanju smo izbrali nekaj primerov iz besedilnih zbirk prevodov B. Viana, J. Teuléja in A. Maaloufa. Gre za besedila izvornikov in prevodov v surovi obliki, ki ne predstavljajo korpusa v sodobnem pomenu, saj obdelava v elektronski obliki ni bila opravljena. Maaloufovo besedilo predstavljata celotni obseg izvornika Léon l'Africain in njegovega prevoda Leon Afričan,³ medtem ko gre pri Vianovem in Teuléjevem za že objavljene analize in zaključke v okviru diplomske naloge štiritletnega študija prevajanja Nataše Štefe in bolonjskega triletnega študija medjezikovnega posredovanja Ane Močnik. Analiza je bila opravljena ročno s pomočjo brskalnika v wordu po končnicah oblik in posameznih oblikah, potem je bil podan prevod za primerjavo. Predvsem pri primerjavi glagolskih oblik izvornika in prevoda vidimo, kakšne so glavne tendence rabe glagolskega vida v prevajanju posameznih časovnih oblik.

³ Knjiga je v prevodu Mojce Schlamberger Brezar izšla pri založbi e-besede v letu 2011.

5.1 Preteklik

- 40) *Je me réveillai une heure ou deux plus tard. Il faisait moins sombre, mais il pleuvait toujours à verse, et un grondement assourdissant me parvenait de toute part, faisant trembler la dalle sur laquelle j'étais assise. La ruelle où je me trouvais, que de fois l'avais-je parcourue ! mais, de la voir ainsi déserte et traversée par un torrent, je ne parvenais plus à la situer. Je frissonnai de froid, mes habits étaient trempés, mes sandales s'étaient perdues dans ma course, de mes cheveux ruisselait un filet d'eau glacée qui baignait sans arrêt mes yeux brûlés par les pleurs.* (Amin Maalouf: Léon l'Africain, str. 22)
- 40') *Zbudila sem se uro ali dve kasneje. Bilo je nekoliko bolj svetlo, a še vedno je lilo kot iz škafa in oglušujoče bobnenje je prihajalo z vseh strani, da se je tresla ploščad, na kateri sem sedela. Kolikokrat sem šla po ulici, kjer sem zdaj sedela. A ko sem jo videla prazno in s hudournikom na sredi, je nisem več prepoznala. Tresla sem se od mraza, moje obleke so bile premočene, v diru sem izgubila sandale, od las mi je tekel potoček ledene vode in neprestano namakal moje oči, ki so me žgale od joka.* (Amin Maalouf: Leon Afričan, str. 22)

Pripoved v preteklem času razkriva v francoščini rabo treh preteklih časov: *passé simple* (je me réveillai, je frissonnai), *imparfait* (il faisait, il pleuvait, je me trouvais, il était), *plus-que-parfait* (que de fois l'aurais-je parcourue, s'étaient perdues).

Gre za tipično rabo časov *passé simple* in *imparfait* v kombinaciji s *plus-que-parfaitom* v preteklosti, kjer *passé simple* služi za upovedovanje preteklih dogodkov, *imparfait* pa za opis dogajanja v ozadju, pa tudi za ponavljanje, medtem ko so tej preteklosti preddobna dejanja izražena s *plus-que-parfaitom*. Iz prevoda je videti, da so za prevod francoskih glagolov v *imparfaitu* izbrani sami nedovršni, medtem ko so za *passé simple* uporabljeni večinoma dovršni glagoli, lahko pa tudi nedovršni (prim. je frissonnai – tresla sem se). *Plus-que-parfait* je preveden enkrat z nedovršnim glagolom, kjer gre za ponavljalni oziroma uzualni pretekli čas, enkrat pa z dovršnim, kjer gre za izražanje preddobnosti.

Podobno tudi pri prevodih J. Teuléja (*Le magasin des suicides*), ki ga navajamo v spodnjem primeru v izvorniku in prevodu:

- 41) *Viens plutôt admirer ce que Vincent et Marilyn dessinaient à ton âge !* (J. Teulé : Le magasin des suicides, str. 12)
- 41') *Raje si poglej, kaj sta pri tvojih letih risala Vincent in Marilyn!* (J. Teulé : Trgovinica za samomore, str. 8)

Glagolska oblika *dessinaient* označuje neomejeno dejanje, zato je prevod z nedovršnim glagolom v slovenščini pričakovan.

Podobni so rezultati raziskave pri N. Štefe (2009), kjer je bilo od 128 primerov francoskega *imparfaita* večina prevedenih v slovenščino z nedovršnim glagolom, namreč 109 primerov oz. 85 %. Gre praktično za vse primere opisnega preteklika, preostalih 15 % lahko pripišemo stilističnim oziroma modalnim rabam *imparfaita* in so bile prevedene z dovršno glagolsko obliko. To lahko prikažemo s spodnjim primerom, kjer gre za opis dogajanja v preteklosti in so v francoščini vsi glagoli v *imparfaitu* (razen prvega, ki označuje preddobnost), v slovenščini pa v nedovršni obliki:

- 42) *Mon frère Tom avait connu Clem à l'Université. Clem ne se comportait pas avec lui comme les autres étudiants. Il lui parlait volontiers ; ils buvaient ensemble, sortaient ensemble dans la Caddy de Clem. C'est à cause de Clem qu'on tolérait Tom.* (B. Vian, J'irai cracher sur vos tombes, str. 7)
- 42') *Moj brat je Clema spoznal na univerzi. Clem se do njega ni obnašal kot do drugih študentov. Rad se je pogovarjal z njim, skupaj sta popivala, se skupaj prevažala naokrog v Clemovem kadilaku. Prav zaradi Clema so tudi prenašali Toma.* (B. Vian, Popljuval bom vaše grobove, str. 149)

Nasprotno pa *imparfait* v slovenščino lahko prevajamo z dovršnim preteklim časom, ko poleg glagolske oblike stoji še prislov trajanja. Seveda je to odvisno tudi od narave prislova:

- 43) *Le père, malgré ses promesses, ne venait jamais.* (Teulé, Le Magasin des Suicides, str. 141)
- 43') *Oče kljub obljubam ni nikoli prišel.* (Teulé, Trgovinica za samomore, str. 137)

Prislova *jamais* (*nikoli*) in *toujours* (*vedno*), ki izražata »zaokroženo ponavljanje« (*répétition globale*), se običajno vežeta z *imparfaitom*, v kombinaciji s *passé simple* pa dobita pomen skrajne omejitve, ki ne dopušča izjem (Togebly 1982: 350). V slovenščini ob prislovu *nikoli* navadno stoji dovršni glagol, kot je tudi v zgornjem primeru, kjer je besedna zveza *ne venait jamais* v slovenščino prevedena z *ni nikoli prišel*, ki dogajanje prikazuje globalno.

5.2 Sedanjik

Naslednji odstavek v sedanjiku prinaša prikaz več vrednosti, ki jih ima lahko ta čas v francoščini in slovenščini:

- 44) *Lorsque le regard du Très-Haut traverse les enceintes des palais, il voit que les chanteuses sont plus écoutées que les docteurs de la Loi, que le son du luth empêche les hommes d'entendre l'appel à la prière, qu'on ne distingue plus un homme d'une femme ni dans l'habit ni dans la démarche, que l'argent extorqué aux croyants est jeté aux pieds des danseuses. Frères! De même que*

dans le poisson pêché, c'est la tête qui pourrit en premier, de même dans les communautés humaines, c'est de haut en bas que se propage la pourriture. (Maalouf, Léon l'Africain, str. 41)

- 44') *Ko gre pogled Vsemogočnega skozi obzidja palač, vidi, da bolj poslušajo pevke kot doktorje prava in da zvok lutnje preprečuje možem, da bi slišali klic k molitvi, da se moški in ženska ne ločita več ne po oblekah, ne po vedenju, da denar, ki ga iztrgajo vernikom, mečejo k nogam plesalk. Bratje! Tako kot pri ribi, ki jo ujamejo, najprej propade glava, tako se tudi v človeških skupnostih pokvarjenost širi od zgoraj navzdol.* (Maalouf, Leon Afričan, str. 42)

V sedanjem času, ko gre za trenutek govorjenja, je prevod narejen z nedovršno obliko glagola (*vidi, poslušajo, preprečuje, mečejo*), pa tudi dovršno (*se ločita, ga iztrgajo, jo ujamejo*). Dovršne oblike niso rezultat prevoda francoskega sedanjika, ampak označujejo preddobnost oziroma dovršeno dejanje pred trenutkom govorjenja, ki je v francoščini izraženo s preteklim deležnikom (*denar, ki ga iztrgajo – l'argent extorqué; riba, ki jo ujamejo – le poisson pêché*). Tu je poudarek na ponavljajočem se dejanju.

Ravno tako je raba dovršne oblike ustrezna, če gre za brežčasni sedanjik, ki ga najdemo v pregovorih in definicijah – kot vidimo v primeru zgoraj, kjer je vključen pregovor, da pri ribi, ki jo ujamejo, najprej propade glava. Oba glagola sta v dovršni obliki, nedovršna oblika bi bila v tem primeru neustrezna.

5.3 Prihodnjik

Iz omenjenih virov smo izbrali dva primera v prihodnjiku in pripadajoča prevoda:

- 45) *Moi, je ne te décevrai pas!* (Maalouf, Léon l'Africain, str. 17)
- 45') *Jaz te ne bom razočarala.* (Maalouf, Leon Afričan, str. 17)
- 46) *Ceux qui voulaient la guerre disaient: l'ennemi a décidé une fois pour toutes de nous anéantir, et ce n'est pas en nous soumettant que nous le ferons reculer. Regardez comment les habitants de Malaga ont été réduits en esclavage après leur reddition! Regardez comment l'Inquisition élève des bûchers pour les juifs à Séville, à Saragose, à Valence, à Teruel, à Tolède! Demain, les bûchers s'élèveront ici même à Grenade, non seulement pour les gens du sabbat mais pour les musulmans aussi!* (Maalouf, Léon l'Africain, str. 32)
- 46') *Ti, ki so hoteli vojno, so govorili: sovražnik se je odločil, da nas uniči, in če se bomo uklonili, ga s tem ne bomo ga pripravili, da bi se umaknil. Poglejte, kako so prebivalce Malage prisilili v suženjstvo po njihovi predaji! Poglejte, kako inkvizicija postavlja grmade za jude v Sevilji, Saragosi, Valenciji, Teruelu, Toledu! Že jutri jih bodo postavili prav tu, v Granadi, pa ne le za ljudi Sabata, ampak tudi za muslimane!* (Maalouf, Leon Afričan, str. 32)

V prihodnjiku je izbira dovršnega ali nedovršnega glagola odvisna od perspektive – če govorec vidi dejanje kot trajajoče, pa tudi od vrste glagola. V zgornjih primerih lahko spremljamo, da je v francoščini uporabljena enostavna oblika *futura*, v slovenščini pa dovršni prihodnjik. V drugem primeru (46') bi bil slovenski prevod z nedovršnikom možen (*že jutri jih bodo postavljali*) – in bi morda prerokbo naredil še bolj grozečo, medtem ko taka zamenjava v 45') ni možna že zaradi narave glagola.

Primeri razkrijejo, da se pri obravnavi časovnih oblik, izraženih z osebnimi glagolskimi oblikami, treba ustaviti tudi pri neosebni glagolskih oblikah kot so gerundij (oz. deležje) – *gérondif*, ter deležja in deležniki *participe présent* in *participe passé*. Ti se lahko uporabljajo v katerem koli času, njihova vloga pa je predvsem aspektualna: sočasnost in trajanje za sedanjski obliki oziroma dovršeni dogodek za preteklo. Poleg tega zaradi sosledice časov odvisniki, ki izražajo perspektivo, lahko nastopajo v pogojniku namesto v preteklosti, kar je za prevajalca lahko zavajajoče. To raznolikost ustrezno ilustrira spodnji primer besedila D. Grozdanoviticha:

47) *Plusieurs années plus tard, me rendant tous les samedis matin sur l'île de Puteaux où j'enseignais le tennis, j'empruntais l'itinéraire qui longe le champ de courses de Longchamp, m'arrêtant pour contempler le déferlement, sur leur piste réservée, des vagues successives de coureurs cyclistes lancés à toute allure, dans leurs tenues moulantes fluorescentes, casqués, lunettés et arc-bouté sur leurs bécanes comme pour un Paris-Roubaix de légende, insultant, bien entendu, au moment de les dépasser, les gêneurs ... Denis Grozdanovitch: L'art impossible de ne presque rien faire (Sportifs et fantômes du Bois de Boulogne), str. 87)*

47') *Več let kasneje, ko sem vsako soboto zjutraj hodil na Île de Puteaux, kjer sem poučeval tenis, sem izbiral / običajno izbral pot ob dirkališču Longchamp, se ustavljal, da bi si ogledal, kako se bodo na rezervirano stezo v zaporednih valovih vsuli kolesarji ter se v svojih tesno oprijetih fluorescentnih oblekah, čeladah, očalih, oprti na krmila svojih biciklov, kot na legendarni kolesarski dirki Paris-Roubaix z vso hitrostjo pognali naprej, hkrati pa seveda med prebitevanjem prekleli/preklinjali vsakega nadležneža gole glave, vzravnanega trupa, ki meni nič tebi nič mirno kolesari, a za katerega smo lahko iz njegove postavljajske nonšalantnosti razbrali, da je tja prišel nalašč za to, da bi potuhnjeno oviral športne fanatike v dirki za rekord.*

V zgornjem prevodu, ki je sestavljen iz prevodnih rešitev študentov magistrskega študija prevajanja v študijskem letu 2013/2014, imamo v slovenščini dve možnosti prevoda za francoski *imparfait d'habitude*, bodisi da izberemo nedovršno obliko (*izbiral*), bodisi dovršno in dodamo prislov (*običajno izbral*). Na tem mestu so se pri študentih najpogosteje pojavljale napake, ker so glagol prevajali z dovršno obliko, kot da gre za enkratno dejanje. K temu je deloma pripomogel tudi sedanji deležnik (*me rendant*) v francoskem delu, ki služi izražanju simultanosti in je zato v slovenščino preveden z nedovršnim preteklikom. Naprej je namerni odvisnik v

francoščini izražen s pogojnikom, ki v tej funkciji tudi označuje ponavljanje preteklega dejanja, v slovenščino pa ga nikakor ne moremo prevesti z ekvivalentno strukturo.

Vidske razlike so predvsem v slovenščini pogosto izražene tudi leksikalno – s prislovom in tako neodvisne od glagolske oblike. To je še ena od značilnosti, na katero je treba pri prevajanju biti pozoren in se ji bomo bolj poglobljeno posvetili v posebni raziskavi.

6 SKLEP

Razlike v rabi vida med francoščino in slovenščino so najočitnejše v preteklosti, kjer tudi najbolj vplivajo na pomen. Načelna razdelitev dovršni/dogajanje, nedovršni/trajanje, ponavljanje velja tako za slovenski preteklik kot francoski *passé simple* / *passé composé* v odnosu do *imparfaita*. Razlike, ki nastopajo, so tako strukturne kot stilistične narave. Sicer se podobna shema pojavlja tudi pri sedanjiku in prihodnjiku.

Morda je glede na svojo »naravnost oziroma nevezanost« (po A. Derganc 2003) pri slovenščini dovršni glagolski vid pogostejši kot nedovršni, predvsem v odvisnosti od interpretacije in pri sočasni rabi prislovov.

Kljub temu, da so funkcije dovršnih in nedovršnih glagolov v slovenščini in sestavljenih in nesestavljenih časov v francoščini v veliki meri prekrivne, še vseeno pri prevajanju prihaja do napak in neustrezne rabe, ki pa večinoma ni povezana le z vidom in časom. Problem pri prevajanju v veliki meri predstavljajo predvsem primeri stilistične in modalne rabe, kjer funkcije francoskih časov niso prekrivne s slovenskimi – ti se tičejo predvsem povezave glagolskega vida in naklona. To odpira nove perspektive za raziskovanje obeh jezikov, kjer bo potrebno glagolski vid preučiti še glede na leksikalne pomene glagolov in pregledati njihovo funkcioniranje v kontekstu prevajanja.

Bibliografija:

- Benveniste, Emile, 1966: Les relations de temps dans le verbe français, *Problèmes de la linguistique générale*, I, Gallimard, str. 237–250.
- Derganc, Aleksandra, 2003: Nekatere razlike v rabi dovršnega in nedovršnega vida v ruščini in slovenščini / Some Differences in the Use of the Perfective and Imperfective in Russian and Slovene, *Slavistična revija 2003, kongresna številka*, str. 67–79.

- Jereb, Elza, 2004: *Francoska slovnica po naše*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ferbežar, Ina, Mihaela Knez, Andreja Markovič, Nataša Pirih Svetina, Mojca Schlamberger Brezar, Marko Stabej, Hotimir Tivadar in Jana Zemljarič Miklavčič, 2004: *Sporazumevalni prag za slovenščino*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Frawley, William, 1992: *Linguistic Semantics*. Hilldale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Publishers Inc.
- Grevisse, Maurice, 1986 (10. izdaja): *Le bon Usage*. Paris: Duculot.
- Grgič, Matejka in Igor Ž. Žagar, 2004: *Čas in dejanje v jeziku : oblikovanje performativne teorije na Slovenskem*, (Oranžna zbirka). Ljubljana: Založba I*cf.
- Herschberg Pierrot, Anne, 2003: *Stylistique de la prose*. Paris: Belin.
- Merše, Majda, 2006: Glagolski vid v povezavi z drugimi glagolskimi kategorijami v knjižnem jeziku 16. stoletja = Verbal aspect in correlation with other verbal categories in the 16th-century Slovenian literary language / Majda Merše ; v angleščino prevedla Marta Pirnat Greenberg, v: A. Vidovič Muha: Slovensko jezikoslovje danes, *Slavistična revija*, letnik 54, posebna številka., str.177–191.
- Močnik, Ana, 2014: *Prevajanje imparfaita iz francoščine v slovenščino v romanu Trgovinica za samomore avtorja Jeana Teuléja: diplomatska seminarska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Orešnik, Janez, 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*. Ljubljana: SAZU.
- Smith, Carlotta S., 1991: *The parameter of aspect*. Dordrecht: Kluwer.
- Štefe, Nataša, 2009: *Francoska pripovedna besedila in raba časov na primeru analize originala in prevoda B. Viana Popljuval bom vaše grobove: diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Talmy, Leonard, 1985: Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms. Shopen, T. (ur.) *Language typology and syntactic description*, III, Cambridge: Cambridge University Press. 57–149.
- Togebj, Knud, 1982: *Grammaire française (Volume II: Les Formes Personnelles du Verbe)*. Copenhagen: Akademisk Forlag, Études Romanes de l'Université de Copenhague.
- Toporišič, Jože, 1994: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Verkuyl, Henk, J. 1972: *On the compositional nature of the aspects*. Dordrecht: Reidel.
- Žele, Andreja, 2012: *Pomensko-skladenjske lastnosti slovenskega glagola*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Viri:

- Grozdanovitch, Denis, 2009: *L'art impossible de ne presque rien faire*. Paris: Folio.
- Maalouf, Amin, 1986: *Léon l'Africain*. Paris: Livre de poche.
- Maalouf, Amin, 2011: *Leon Afričan* (prevod Mojca Schlamberger Brezar). Ljubljana: E-besede.
- Teulé, Jean, 2008: *Le magasin des suicides*. Paris: Pocket.
- Teulé, Jean, 2012: *Trgovinica za samomore* (prevod Nadja Dobnik in drugi). Ljubljana: Književno društvo Hiša poezije.
- Vian, Boris, 1997 (1. izdaja 1946): *J'irai cracher sur vos tombes*. Paris: Livre de poche.
- Vian, Boris, 1991: *Pena dni in Popljuval bom vaše grobove* (prevod Alenka Moder Saje in Jaša L. Zlobec). Ljubljana: DZS.

Semantične in pragmatične razsežnosti slovenskega in francoskega besedotvorja

Gregor Perko

Résumé

L'article se propose de montrer, en se basant sur deux types de procédés morphologiques évaluatifs, de quelle façon les valeurs sémantiques et pragmatiques peuvent servir de *tertium comparationis* dans les études contrastives des phénomènes relevant de la morphologie constructionnelle. L'approche proposée par l'article se situe dans une perspective lexématique et cherche à en démontrer les avantages pour les recherches contrastives.

Une analyse contrastive des diminiutifs nominaux en slovène et en français doit se baser sur la prise en compte des valeurs morphopragmatiques des diminiutifs dans les deux langues. En français, les diminiutifs morphologiques relèvent essentiellement de la mesurativité et non de l'évaluativité : *maisonnette*, dérivé de *maison* au moyen du seul suffixe diminutif encore productif *-ette*, ne désigne qu'un objet de petite taille. En slovène, les procédés constructionnels font intervenir en plus de la taille de l'objet dénoté, le rapport entre l'objet et le locuteur ainsi que l'intention du locuteur d'établir une connivence avec l'interlocuteur.

Les deux langues étudiées, le slovène et le français, connaissent la dérivation évaluative verbale sur base verbale (verbe > verbe_{mod} : *jokati* > *jokcati*, *pleurer* > *pleurnicher*). Malgré une grande variété de schémas de nomination, il est possible d'identifier l'opération sémantique qui les sous-tend : il s'agit de l'expression de la manière. Les autres valeurs sémantiques et pragmatiques s'organisent, comme c'est d'ailleurs le cas des évaluatifs nominaux, autour de trois pôles : référent, locuteur, interlocuteur.

Ključne besede: besedotvorje, semantika, pragmatika, ekspresivnost, manjšalnice

1 UVOD

Kontrastivne raziskave v jezikoslovju se v zadnjih dveh desetletjih na vedno bolj sistematičen način lotevajo tudi področja leksikologije. V večjem delu druge polovice dvajsetega stoletja je bilo težišče tovrstnih raziskav na slovnici in fonologiji, saj je v tedaj prevladujočih jezikoslovnih paradigmah, strukturalizmu in tvorbeno-pretvorbenem jezikoslovju, slovnica veljala kot osrednja, »nadredna« in skupaj s fonologijo kot edina sistematična ravnina jezika, medtem ko je veljalo besedišče za podrejeno in kaotično ravnino, iz katere slovnica jemlje svoje gradnike in kamor po potrebi odlaga vse, česar ni mogoče umestiti v pravila. Besedišče se je puščalo ob strani, saj se je zdelo, da ne more doprinesiti kaj bistvenega k osrednjima vlogama, ki se ju je pripisovalo kontrastivnim analizam: te analize so služile na eni strani kot hevristično orodje za opis posameznih jezikovnih pojavov v določenem jeziku, na drugi pa naj bi doprinesle k učinkovitejšemu poučevanju tujih jezikov.¹ Z razvojem prevodoslovja, zlasti pa s pojavom dvojezičnega korpusnega jezikoslovja, ki je raziskave od analize sistema usmerilo v analizo rabe, se je zanimanje za kontrastivno raziskovanje besedišča okrepilo (Altenberg in Granger 2002). Enako pomemben je bil tudi premik v jezikoslovju nasploh, kjer si je leksikologija izborila pomembno teoretsko in metodološko samostojnost. Med pomembnejšimi teoretskimi okviri oziroma modeli, ki so v zadnjih nekaj desetletjih bistveno doprinesli k razvoju leksikologije in hkrati omogočili učinkovite nastavke za razvoj sistematične kontrastivne leksikologije, naj izpostavim vsaj kognitivno jezikoslovje, model pomen-besedilo I. A. Mel'čuka in tvorbeni leksikon J. Pustejovskega.

Besedotvorje je bilo do sredine devetdesetih let v »nestabilnem« položaju, saj je bilo na eni strani, kar zadeva sistematične besedotvorne postopke, podrejeno slovnici in skladnji, na drugi pa v vsem, kar ni sistematično, leksikologiji. Oba osrednja slovenska sodobna besedotvorna modela (Toporišič 1991, 2006, Vidovič Muha 2011) zgovorno pričata, da so se besedotvorne operacije analizirale po analogiji s skladenjskimi: motivirane besede nastajajo kot različne pretvorbe ustrezne skladenjske podstave (*majhna sestra* > *sestrica*, *zdravnik zob* > *zobozdravnik*, *iti stran* > *oditi*).

Kot pomemben mejnik v razvoju besedotvorja in oblikoslovja, torej morfologije v širokem pomenu besede, je potrebno navesti delo M. Aronoffa *Morphology by itself* (1994), ki je bistveno prispevalo, da je izpostavljena specifičnost morfoloških procesov, tako oblikoslovnih kot besedotvornih, da se za analizo teh procesov uporabljajo metode in modeli, lastni morfologiji, in da je besedotvorje tesneje in bolj sistematično vgrajeno v leksikologijo.

Sistematične kontrastivne besedotvorne raziskave so redke, kar si vsaj delno lahko razlagamo tudi z do sedaj prevladujočim t. i. morfematskim pristopom (glej v

¹ S specifičnimi vprašanji kontrastivne leksikologije so se ukvarjali večinoma samo leksikografi.

nadaljevanju), ki ne nudi najučinkovitejšega teoretskega okvira za kontrastivne raziskave. V večini primerov so se besedotvorne kontrastivne raziskave zanimale za zelo splošne sistemske razlike med posameznimi jeziki, kot npr. produktivnost in živost posameznih besedotvornih načinov (npr. večja produktivnost zlaganja v germanskih ali slovanskih jezikih v primerjavi z romanskimi), večja oz. manjša motiviranost tvorjenih besed (npr. slovenska zloženka *vodoodporen* je bolj motivirana kot francoska izpeljanka *imperméable*; splošna posebnost francoskega besedotvorja v primerjavi s slovanskimi, germanskimi, pa tudi ostalimi romanskimi jeziki, ki zmanjšuje motiviranost izpeljank, je sorazmerno veliko število alomorfnih in supletivnih oblik, kar npr. pogosto vidimo pri izpeljavi pridevnikov iz samostalnikov *chien* > *canin*, *chat* > *félin*), večja ali manjša pravilnost posameznih besedotvornih vzorcev (npr. v nemščini se poimenovanja za ženske poklice, naslove, funkcije ipd. za razliko od slovenščine ali francoščine tvorijo skoraj izključno z eno samo pripono, to je *-in*) ipd. Pri večini tovrstnih študij je v ospredju didaktična usmeritev. Dober primer za takšno delo je monografija M. Paillarda (2000), ki na didaktično ustrezno podprt način osvetljuje bistvene razlike med francoskim in angleškim besedotvornim sistemom.

Metodološki okvir kontrastivnih analiz ne glede na ravnino, ki jo raziskujemo, obsega tri stopnje: opis, sopostavljanje in primerjavo (Krzyszowski 1990: 35). Opis zajema izbiro pojavov in predhodni, z ustrezno jezikoslovno teorijo podprt opis le-teh. S sopostavljanjem želimo priti do kandidatov tujejezičnih ustreznih izbranih pojavov. S primerjavo določimo stopnjo, vrsto in obseg ustreznosti med izbranimi pojavi in potencialnimi tujejezičnimi ustreznici. Ključen pojem vsake kontrastivne analize je določitev t. i. *tertium comparationis*, to je skupni imenovalec, na katerem temelji primerjava med jezikovni pojavi v različnih jezikih. *Tertium comparationis* temelji na hipotezi, ki si jo zastavimo, še preden se lotimo opisa, in ki naj bi jo v sklepni etapi analize čim bolj natančno in celovito določili.

V leksikologiji je *tertium comparationis* največkrat pomenska ustreznost, ki pa je zelo relatiiven pojem in jo je težko natančneje opredeliti, tako da se kljub uporabi sodobnih korpusov, elektronskih orodij in razvitih metodoloških modelov določa na v veliki meri intuitiven način (Altenber in Granger 2002: 14–21). V besedotvorju je določitev *tertium comparationis* bolj odprta, saj v besedotvorju poleg pomena, torej označenca jezikovnega znaka, pomembno vlogo igrata tudi oblika, torej označevalec, in pa oblikoslovno-skladenjske lastnosti jezikovnega znaka, združene v t. i. skladniku.² *Tertium comparationis* se lahko določa tako na ravni posameznega besedotvornega načina, posameznih morfonoloških »zakonitosti« kot sprememb slovničnih, vezljivostnih ali družljivostnih lastnosti, ki nastajajo pri besedotvornih postopkih.

2 Skladnik (fr. *syntactique*) kot tretjo razsežnost jezikovnega znaka je vpeljal I. A. Mel'čuk (1993: 117–120) in združuje vse tiste oblikoslovno-skladenjskih informacij, ki niso neposredno napovedljive iz označevalca in/ali označenca. Gre za besednovrstno pripadnost, spol, spregatveni ali sklanjatveni vzorec, vezljivostne in družljivostne lastnosti ipd. V svoje teoretske modele ga vgrajujejo tudi drugi morfolozi (Fradin 2003).

V študiji, ki sledi, bom na primeru slovensko – francoske kontrastivne analize izsamostalniških in izglagolskih modifikacijskih izpeljank, ki izražajo »pomen manjšalnosti«, poskušal opozoriti na težave, na katere naletimo pri določitvi *tertium comparationis* in na katere trčimo pri prevajanju oz. poučevanju francoščine oz. slovenščine kot tujih jezikov. Zaradi prostorskih omejitev bo članek v marsičem »programske« narave in se bo bolj kot na korpus oprte preverljive rabe loteval sistemske ravni. Preden se lotim analize, bom na kratko predstavil t. i. leksematski model, za katerega si upam trditi, da je ustrežnejši teoretski okvir za kontrastivne besedotvorne raziskave kot modeli, ki delujejo na morfemski ravni.

2 LKSEMATSKI PRISTOP K BESEDOTVORJU

V leksematskem modelu (Aronoff 1994, Fradin 2003, Roché et al. 2011) je osrednja enota, s katero operira besedotvorje, leksem in ne več morfem (obrazilo, predpona, medpona, pripona itd.), ki bi užival status jezikovnega znaka. Modeli, ki so poenostavljeno povedano temeljili na morfemu in ki bi jih lahko imenovali morfematski, predvidevajo, da se te enote, neke vrste gradniki, združujejo med seboj, da bi v skladu s pravili, sorodnimi skladenjskim, tvorili kompleksnejše enote. Za natančno analizo težav, s katerimi se morfematski modeli pogosto bolj ali manj neučinkovito spopadajo, naj napotim na Fradin (2003: 29–78). Avtor sicer analizira večinoma francosko besedotvorje, vendar pa so ugotovitve prenosljive tudi na slovensko besedotvorje (premene podstave, ničta obrazila, določljivi elementi z nemorfemskim značajem, alomorfija, večpomenskost obrazil, sopomenskost obrazil itd.).

V leksematskem modelu se za potrebe analize še uporabljajo termini kot so morfem, obrazilo, predpona ipd., vendar pa ti pojmi ne označujejo več jezikovnih znakov, pač pa neke vrste »eksponente« besedotvornih operacij. Priponi *-aie* v *chênaie* ali *-ec* v *brastovec* ne »pomenita« »gozd porasel z«, ampak samo površinski rezultat oz. površinsko obliko uporabe določene besedotvorne operacije na leksemih *chêne* in *brast*. Leksem je osnovna besedotvorna enota: v besedotvorne operacije vstopajo in iz njih »izstopajo« leksemi. Operacije delujejo na vseh treh ravninah jezikovnega znaka (označenec, označevalec in skladnik), praviloma neodvisno med seboj. Mogoče je, da si operacije zaradi različnih splošnejših morfoloških, pomenskih, morfonoloških ali skladniških omejitev nasprotujejo. Tako bi npr. pričakovali, da bo pridevniška izpeljanka iz *Molière* **moliérien* (prim. *Corneille* > *cornélien*, *Racine* > *racinien*), vendar pa je zaradi v francoščini močno delujoče omejitve ponavljanja enakih zvočnih zaporedij (disimilacija) končna oblika »pomensko neustrezen« *moliéresque*.

Pomembna posledica leksematskega zasuka in vključitve besedotvorja v leksikologijo je, da tudi tvorjeni leksemi vstopajo v specifična medleksemna razmerja, kar

omogoča zlasti lažje razumevanje pomenskih in oblikovnih sprememb. Tako je vsaka tvorjenka na eni strani del besedotvorne družine (okrog leksema, iz katerega so nastale) in besedotvornega niza (rezultat določene besedotvorne operacije). Tako je npr. mogoče brez težav razložiti, zakaj je namesto etimološko pričakovane oblike *peuple* leksikalizirana oblika *peuplier* (sl. topol): s pripono *-ier* se je samostalnik integriral v zelo živ besedotvorni postopek izpeljave imena dreves. Družino glagola *trgovati* tvorita med drugim samostalnika *trgovec* in *trgovina*, vendar pa *trgovec* ali *trgovina* že dolgo ne označujeta več samo nekoga, ki trguje, oziroma kraja, kjer se trguje, ampak tudi dejavnost in posledično nekoga, ki se s to dejavnostjo ukvarja, pa tudi gospodarsko panogo in posledično gospodarske družbe, ki se s to dejavnostjo ukvarjajo. Ker oba samostalnika tvorita isto besedotvorno družino, so analogni pomenski premiki za obe besedotvorni operaciji predvidljivi in ni potrebno za vsako pripono posebej (*-ec*, *-ina*) predvideti dveh novih, med seboj neodvisnih besedotvornih izglagolskih operacij.

Za razliko od morfematskih modelov, kjer je bil v ospredju semaziološki pristop (npr. analiza pripone *-ač*, ki služi za označevanje predmetov, ki opravljajo določena dejanja: *odpiráč*, *odbijač*), je v leksematskem pristopu pomembnejši onomaziološki pristop. Zato je pomembno, da ločujemo med poimenovalno shemo (Roché 2011: 20–23) in pomenom, ki je abstrakten in je rezultat konkretne besedotvorne operacije. Npr. »predmet, ki opravlja določena dejanja« predstavja poimenovalno shemo, ki se lahko izrazi s pomočjo različnih besedotvornih operacij: z različni priponomi (*-ec*, *-aj*, *-nik* itd.), z zlaganjem (*vodomer*) ali s stalno besedno zvezo (*pomivalni stroj*). Besedotvorni pomen mora odsevati specifičnost besedotvorne operacije.

3 MANJŠALNOST

Manjšalnost, ki jo razumemo kot poimenovalno shemo, se v slovenščini in francoščini lahko izraža na različne načine, zato je še toliko pomembnejše, da kontrastivna analiza natančneje opredeli pomensko-pragmatične značilnosti in omejitve posameznih besedotvornih operacij (fr. *réformette* / sl. *reformica*, fr. *petite question* / sl. *manjše vprašanje*, fr. *minijupe* / sl. *minikrilo*, fr. *nanotechnologie* / sl. *nanotehnologija*...). Te omejitve so v prvi vrsti odvisne od opredelitve »manjšalnosti«.

Izražanje manjšalnosti sodobno besedotvorje umešča med t. i. ekspresivno oz. evalvativno besedotvorje (Zwicky in Pullum 1987, Dressler in Merlini Barbaresi 1994), ki ga govorec uporablja za izražanje kvantitativnih ali kvalitativnih vrednostnih sodb o denotatu, govorni izmenjavi in njegovih udeležencih (Fradin in Montermini 2009: 235–238). Namesto poimenovalnih shem, v smislu čiste manjšalnosti, slabšalnosti ali ljubkovalnosti, bomo pomenske lastnosti izpeljank

podredili širšim pragmatičnim omejitvam. Različne vrste manjšalnosti je potencialno mogoče razlikovati glede na to, katera od referenčnih točk, ki jo predstavljajo udeleženci govorne izmenjave in razmerja med njimi, prevladuje: točka denotata, točka govorca ali točka sogovorca (Fradin in Montermini 2009: 246–248). Pomeni, ki se združujejo okrog točke denotata izpeljanke, se nanašajo na razsežnost ali jakost ene ali več lastnosti denotata (večje/manjše). Točka govorca obsega pomen, ki zadevajo odnos med denotatom in govorcem (dobro/slabo), točka sogovorca pa se nanaša na samo izmenjavo in odnos do sogovorca (omilitev govornega dejanja, iskanje soglasja/naklonjenosti). Pri posamezni izpeljanki je pogosto udeležena več kot ena referenčna točka.

3.1 Samostalniške manjšalnice v slovenščini in francoščini

Če se osredotočimo samo na izsamostalniške izpeljanke, potem je izbira gradiva za našo analizo dokaj enostavna. Za francoščino lahko izberemo samo besedotvorne operacije, v katere vstopa pripona *-et(te)*, ki je še edina produktivna. V slovenščini imamo na voljo približno deset potencialno sopomenskih pripon, ki se razlikujejo glede etimoloških in morfonoloških lastnosti ter besednovrstnih omejitev (*-ecl-cal-ce*, *-ič/(i)icaliče*, *-ekl-kal-ko*, *-čekl-ičkal-ko*). Toporišič (1991: 141–144) pri tipologiji različnih oblik manjšalnosti ločuje manjšalnost v smislu mernosti (*-ič: gradič*) in pa manjšalnost, ki sta ji dodana konotaciji ljubkovalnosti (*-ič: otročič*) in slabšalnosti (*-ič: člančič*). Za na prvi pogled onomaziološkim pristopom moramo prepoznati semaziološki pristop, saj so poimenovalne sheme vezane na posamezne pripone, kar pomeni, da imamo lahko v primeru pripone *-ič* opravka s tremi istozvočnimi priponomi.

V modelu, ki ga predlagamo, je potencialna pomenska vrednost odvisna od leksema, besedotvorne operacije, iz katere je izšel, in vpetosti v medleksemska razmerja. Zaradi kompleksnosti prepleta vseh teh dejavnikov so mogoči tudi sistemsko nepričakovani pomenski učinki. Poglejmo naslednja dva primera:

*/.../ medtem ko občinska oblast razmišlja, ali vrtec na Žagi zaradi premajhnega števila otrok in napornih normativov kar zapreti, so Trentarji prišli na dan z željo, da bi imeli kar svoj oddelek vrtca. Za štiri **otročiče**. Trentarski svetnik Marko Pretner je utemeljil, zakaj v dolini mlade Soče vrtec potrebujejo. Svetnik in nekdanji župan Robert Trampuž pa je vzrožil: »Trenta postaja najbolj razviti del bovške občine, in je požugal, Trentarji, skrajni čas je, da se začnete obnašati normalno!« (Gigafida: Delo 2011)*

*/.../ sem se toliko zakasnil z dokončanjem prispevka, da ne vem, ali ga boste jutri res prejeli. Ne vem, ali ob 21 še odnašajo pošto. Sicer pa se bojim, da Vam ne bo ustrezala dolžina **člančiča**. Nič jasnega namreč niste*

rekli o tem, nekaj kot dobre pol strani, če se prav spomnim. Naneslo mi je (s presledki in zaglavjem) 2950 znakov, to je, eno in pol tipkane strani (65 x 30). Prosim Vas, da mi ne bi krajšali, saj sami vidite, da je stvar zaokroženo zgrajena. Kaj dosti manj tudi ne bi kazalo napisati, ker bi bilo vse skupaj preveč ad hoc. Prosim torej, ne krajšati. (Gigafida: Delo 2008)

V prvem gornjem primeru, kjer manjšalnica svoj pomenski učinek gradi okrog referenčne točke govorca, je jasno, da so *otročiči* rabljeni ironično, najbrž vsaj hlinjeno slabšalno, saj govorec ne govori direktno o otrocih, ampak o številu le-teh in ki ga ocenjuje kot nezadostnega. V drugem navedenem primeru govorec ne želi slabšalno oceniti svojega članka, ampak želi z rabo manjšalnice pozitivno vplivati na sogovorca in dobiti njegovo soglasje, da napisani članek ne bo skrajšan.

Kot je bilo že nakazano v analizi gornjih dveh primerov, se pomeni samostalniških manjšalnic v slovenščini lahko organizirajo okrog vseh treh referenčnih točk:

- denotat
Staro gredo lahko ponovno uporabimo šele čez štiri leta. Najprimernejše so grede, na katerih so rasli zgodnje korenje, solata, grah, fižol ali krompir. Preden posadimo prve *grmičke*, moramo zemljo zrahljati (ne prekopati!) in jo obogatiti s kompostom. (Gigafida: Večer 1999)

Grmički označujejo grm, ki je zaradi svoje mladosti majhnih dimenzij.

- govorec
Zaradi čedalje večje priljubljenosti Pahorjeve SD, ki v ozadju nadzira največji Semoličev sindikat (ZSSS), je v prihodnjih mesecih pričakovati še več socialne demagogije, popuščanja večno včerajšnjim sindikatom in pokop še tega bornega poskusa *reformice* trga dela. (Gigafida: Demokracija 2007)

Govorec z rabo manjšalnic izkazuje svoj negativni odnos do predlagane reforme, ki jo ocenjuje kot nezadostno in slabo.

- sogovorec
Ko konec dneva narediš bilanco svojih aktivnosti, se na vrhu seznama znajde brisanje njegovih sporočilc. Sledijo si takole: »Si že popila *kavico*?«, »Čez *minutko* te pokličem.« (Gigafida: Internet 2010)

Z manjšalnicama (*kavica*, *minutka*) želi avtor navedka s sogovornikom vzpostaviti vzdušje naklonjenosti in olajšati nadaljno komunikacijo.

V številnih primerih so leksemi razpeti med več referenčnih točk.

Vožnja do prvega svetilnika je minila izredno hitro. V Paških vratih me je pozdravil veter, ki je moj *čolniček* veselo premetaval po gladini. Po stotih metrih se je veter unesel in morje se je umirilo. (Gigafida: Dnevnik 2004)

Poleg sorazmerno majhnih dimenzij čolna je vsekakor pomembno tudi, da želi govorec pokazati pozitiven odnos do plovila, ki ga označuje manjšalnica.

Toda Ustinov je bil več kot le smešen *debelušček*, bil je pravi renesančni človek, katerega talenti so bili tako raznoliki, da si njegovi občudovalci še zdaj niso edini, kateri od njih je bil najbolj izrazit. (Gigafida: Dnevnik 2004)

Z manjšalnico želi govorec na eni strani zmanjšati žaljiv učinek telesnega opisa (prim. *debeluh*), na drugi pa pokazati pozitiven odnos, ki ga goji do osebe, ki ji je opis namenjen.

V francoščini je besedotvorna operacija s pripono *-et(te)* potencialni ustreznik slovenskih manjšalniških izpeljank skoraj izključno samo glede na referenčno točko denotata, to je glede dimenzij le-tega: *maisonnette* ali *banquette* sta »hiša manjših dimenzij« in »klop manjših dimenzij« in v ničemer ne vključujeta drugih dveh referenčnih točk. Kljub temu, da je večina izpeljank danes povsem leksikaliziranih, operacija in pripona ostajata produktivni, na kar kažejo sodobnejše izpeljanke kot npr. *déprimette* (< *déprime*) za manj resno obliko depresije ali *fixette* (< *fixation*) za manj resno obliko t. i. fiksne ideje. Praviloma so šibko leksikalizirane izpeljanke slogovno zaznamovane in sodijo v pogovorno zvrst jezika. Redki so primeri, ko se zlasti pri slabše leksikaliziranih manjšalnicah pomen bliža referenčni točki govorca in ko se skozi uporabo manjšalnice izraža govorcev odnos do denotata. V večini tovrstnih primerov gre za izglagolske samostalniške izpeljanke. Z uporabo manjšalnice *causette* namesto *causerie* (»neformalni pogovor«) želi govorec ikonično zmanjšati razdaljo med njim in denotatom in s tem pokazati, da je denotat v sferi njegovega zanimanja. Podobno bi lahko ugotavljali tudi za *comprenette* (»zmožnost razumevanja«, iz glagola *comprendre*) ali *mirette* (»oči«, iz pogovorno zaznamovanega glagola »gledati« *mirer*). V zadnjih primerih se moramo vprašati, v kolikšni meri pomensko-pragmatične lastnosti še služijo kot *tertium comparationis* in ali ne bi bilo bolj smiselno analizo usmeriti v vprašanje socialnih zvrsti, kjer pripona *-ette* nastopa v povsem drugačni funkciji, kjer je del t. i. operacij »resufiksacije« (Perko 2013).

Besedotvorno v francoščini referenčna točka sogovorca glede izražanja manjšalnosti ni relevantna. Potencialna ustreznica tovrstne slovenske manjšalnice je sintagma, sestavljena iz pridevnika *petit(e)* in samostalnika:

Ben oui, les dangers de la mondialisation, des échanges de flux corporels, et du tabac. La vie quoi ... Allez, on s'excuse ... On boit un *petit verre* d'eau-de-feu et on fume un calumet pour se faire pardonner, homme-médecine ? Et si tu pouvais jeter un *petit coup d'oeil* là, en bas, je sais pas ce que j'ai, j'ai comme un truc un peu purulent et mal placé. (frWaC)

Edina vloga pridevnika *petit* (*petit verre*, *petit coup d'oeil*) je, da omili učinke govorne izmenjave in sogovorca prepriča v sodelovanje.

Krajša raziskava na vzporednem korpusu *Spook* (Mezeg 2011), ki vsebuje 12 sodobnih francoskih romanov in njihovih prevodov v slovenščino, skupaj nekaj več kot 1,5 milijona pojavnic, je nakazala zanimive rezultate, ki pa bi jih bilo nujno preveriti tako na obsežnejšem vzporednem korpusu, zlasti slovenskih besedil in njihovih prevodov v francoščino, kot na primerljivih francoskih in slovenskih enojezičnih korpusih. Manjšalnice *–et(te)* so v korpusu zelo redke. Po opravljeni analizi 50 manjšalnic lahko seveda potrdimo, da je denotat v francoščini edina prisotna referenčna točka. Zanimivejši so rezultati za manjšalnice, ki jih najdemo v slovenskih prevodih, in kjer manjšalnica pogosto nastopa kot prevod oblikoslovno nezaznamovane besede.

Hišica npr. se pojavi osemnajstkrat. Kar osemkrat nastopa kot ustreznica *pavillon*³, ki pomen manjšalnosti, tako v pomenu majhnih dimenzij kot potencialno pozitivnega odnosa govorca do denotata, vsebuje že na ravni leksikalnega pomena.

Sinko se pojavi štirikrat in kar trikrat kot ustreznica sintagme *mon fils*, kjer je nosilec odnosa govorca do denotata bolj prvoosebni svojilni pridevnik kot sam leksem *fils*.

Kozarček, ki svoj pomen pogosto gradi okrog referenčne točke sogovorca, se pojavi dvaindvajsetkrat, pri čemer je samo dvakrat ustreznica sintagme *petit + verre* oz. *canon*, sicer pa gre za prevode besedotvorno ali sintagmatsko nezaznamovanih leksemov *verre* in *coup*.

Omenjeni rezultati kažejo, da je raba manjšalnic, tudi če upoštevamo francoske funkcionalne ustreznice [*petit* + samostalnik], v slovenščini veliko pogostejša kot v francoščini, kar je najbrž posledica tega, da je v francoščini res polno razvita samo referenčna točka denotata. Referenčna točka govorca se lahko izraža tudi z gramatikalnimi sredstvi (npr. svojilni pridevniki prve osebe), referenčna točka sogovorca pa se v francoščini bolj kot s sintagmo [*petit* + samostalnik] razvija z izkoriščanjem leksikalnih razlik med različnimi družbenimi jezikovnimi zvrstmi in specifičnimi besedotvornimi posotopki, ki so za te zvrsti značilni (Perko 2013).

3.2 Glagolske modificirane izpeljanke v slovenščini in francoščini

Enak pristop, ki smo ga predlagali za izsamostalniške manjšalnice, bomo uporabili tudi pri izglagolskih izpeljankah, zlasti manjšalnicah. Namesto analize, ki bi

³ *Hišica* se v korpusu pojavi trikrat in enkrat prav tako nastopa kot prevod *pavillon*.

temeljila na poimenovalnih shemah (npr. izražanje slabšalnosti, ljubkovalnosti, različnih vrst glagolskega aspekta ipd.), se bomo osredotočili na že večkrat omenjene referenčne točke, to so denotat, govorec in sogovorec. Da se prepričamo o neustreznosti morfematskega pristopa, ki temelji na poimenovalnih shemah, a le-te razume kot besedotvorne pomene, na kratko povzemimo Toporišičevo obravnavo izglagolskih izpeljank (Toporišič 1991: 158–160). Modifikacijska izpeljava se deli na dve vrsti, ki združujeta tako parameter mernosti kot ekspresivnosti oz. vrednostnosti. Na eni strani so tako manjšalno-ljubkovalne medpone (*-k-*: *hlipkati*; *-čk-*: *pojčati*; *-c-*: *jokcati* itd.), na drugi pa večalno-slabšalne (*-ast-*: *lomastiti*; *-ih-*: *sopihati*; *-uh-*: *dremuhati* itd.). Da manjšalnost ne more biti apriorno vezana na ljubkovalnost, nam pokaže preprosti iskanje po korpusu Gigafida. Izmed 323 pojavitev glagola *jokcati* je ena sama, ki ustreza oznaki *manjšalno-ljubkovalno*:

Natalijine oči so se napolnile s solzami, in ko je Daniel Hilliard odprl vrata, da bi spustil svoje otroke noter, se je že **jokcala**. Sklonil se je in jo vzdignil v naročje. »Pa zakaj jo morata ves čas spravljat v jok?« je vprašal druga dva. Lydia je pogledala stran. Christopher je zardel. (Gigafida: Madame Doubtfire 1994)

V spodnjem primeru uporabo manjšalnice narekuje sama govorna izmenjava, saj želi govorec zmanjšati resnost in pomen joka. Težko govorimo o ljubkovalnosti v pravem pomenu besede:

Hilda se spravlja domov, ker jo je klical Tibor. Kakšne pol ure se na pragu objemava, malo vmes tudi **jokcava**. Prijateljica je vsa iz sebe, ker je prepričana, da je ona zamočila zadevo. »Če ne bi prilezla takrat iz sobe! Kakšna katastrofa! Pa koliko truda zaman!« (Gigafida: Nova 2002)

V preostalih 320 primerih so manjšalnice v funkciji slabšalnosti, kot na primer:

Počasi je izzivalno odkorakal. Razdražil jo je. »Pojma nimam, kaj naj storim s tem moškim,« je Annika rekla sama sebi. »Ko bo naslednjič začel **jokcati**, mu bom iz gobca izbila njegove preklete zobe.« (Gigafida: Maščevanje 2003)

Zaradi nepredvidljivosti sobesedilnih učinkov in interakcije med semantično in pragmatično ravnino je pri opisu besedotvorne operacije boljše navesti, da se razvija okrog referenčne točke govorca, ki z uporabo izpeljanega leksema izraža svoj odnos do denotiranega dogajanja, ki je lahko različno obarvan.

Za pomen izglagolskih modificiranih izpeljank se zdi, da jih je težje zvesti na neko enotno osnovno pomensko strukturo kot samostalniške. Zaradi jasnosti analize naštejmo najpogostejše modifikacijske medpone⁴ oz. pripone, ki vstopajo v besedotvorne operacije:⁵

⁴ Slovensko besedorvorje govori o medpomenah, saj predvideva še glagolsko pripono *-a* (Toporišič 1991: 159).

⁵ V seznamu so pone, ki ustrezajo poimenovalnima shemama manjšalnosti in večalnosti.

- v slovenščini so to: *-k-* (*hlipkati*), *-čk-* (*pojčkati*), *-c-* (*tekcati*), *-ic-* (*stopicati*), *inc-* (*kotalincati*), *-lj-* (*skakljati*), *-ik-* (*belikati se*), *-ast-* (*premikastiti*), *-ih-* (*sopihati*), *-uh-* (*dremuhati*), *-avh-* (*dremavhati*),
- v francoščini: *-aill* (*discutailler*), *-ass* (*traînasser*), *-el* (*craqueler*), *-et* (*voleter*), *-ill* (*mordiller*), *-ch* (*flânocher*), *-ot* (*vivoter*), *ouill* (*mâchouiller*), *-oy* (*tournoyer*)

V slovenščini je za izražanje tovrstnega pomena na voljo tudi sestavljanje, zlasti s predpono *po-* (*pokramljati*).

Glagolske izpeljanke lahko izražajo manjšo intenzivnost procesa (sl. *jokcati* / fr. *pleurnicher*), manjši obseg posamezne faze procesa (sl. *stopicati*, *stopicljati* / fr. *marchoter*), V francoščini so tu še druge aspektualne vrednosti: brezcilnost procesa (*discutailler* v primerjavi z *discuter* označuje brezplodno razpravljanje), manjšo vlogo vršilca procesa (*travailloter* v primerjavi s *travailler* označuje, da neko delo opravljamo brez prave energije oz. predanosti). Za francoščino, ki ne pozna morfološkega razlikovanja med dovršnimi in nedovršni glagoli (fr. *sauter*: *skakati*, *skočiti*), je pomembno poudariti, da imajo izpeljani modificirani glagoli praviloma nedovršno oz. netelično vrednost (fr. *sautiller*: *skakljati*).

Za pomensko raznolikostjo lahko prepoznamo enotno pomensko operacijo (Sto-sic in Amiot 2011), ki jo lahko opišemo kot »izpeljanka izraža specifičen način glagolskega procesa, ki ga označuje podstava«: fr. *sautiller*, sl. *skakljati* »skakati lahkotno, z majhnimi skoki«. Rezultat takšne pomenske operacije ima lahko glede na sobesedilo in vlogo posameznih referenčnih točk različne pomensko-pragmatične učinke. Trije preprosti primeri:

Pred snemanjem je tri mesece trenirala boks, si z dvigovanjem uteži in proteinskimi napitki pridobila skoraj pet kilogramov mišic ter se znebila precej sala, dokler ni lahkotno **skakljala** v ringu. »Moji partnerji pri treningu so imeli veliko potrpljenja z mano,« se je zahvalila z oskarjem v roki. (Gigafida: Stop 2005)

Včasih res nisem mogla razumeti, kako ga lahko vse to tako stre, in začela verjeti, da je večna nesrečnost nekako del njegove osebnosti. Če bi bil daljše obdobje zadovoljen in spokojen, bi ga to najverjetneje uničilo. Kakorkoli, preslišala sem njegovo negodovanje in **skakljala** okoli z moškim, ki ga nisem nameravala imeti. (Gigafida : Eva. Bodite prvi 2008)

Pa zajček? Našel je svoj zvonček in je bil srečen, presrečen. **Skakljaj** je okoli medveda, cingljal in mu trosil sladkih hrušk. (Gigafida: Cicido 2002).

V prvem zgornjem primeru želi govorec z izpeljanko poudariti pozitivne učinke popolne imitacije boksarskega gibanja, v drugem je v ospredju slabšalnost, v tretjem gre za približevanje otroškemu govoru.

Zanimiva je tudi analiza, ki smo jo opravili na korpusu *Spook* (glej zgoraj) in kjer smo analizirali 20 francoskih modificiranih glagolov. Prevajalci so tudi v slovenščini praviloma podali ustreznico, ki na pomenski ravni izraža načinovno modifikacijo, čeprav seveda ne gre vedno za »pričakovan« dobesedni prevod.

Za *chantonner* najdemo različne bolj ali manj sobesedilno in slogovno upravičene ustreznice: *zadromljati*, *zvončkljati*, *popjevati*, *peti počasi*, *prepevati*. *Voleter* je preveden kot *spreletavati*, *poplesavati*, *brzeti*, pa tudi z bolj nevtralnimi *leteti* in pa sobesedilno pogojenimi *nositi* (za pepel), *sautiller* s *poskakovati*, *poskočiti*, *plesati* ali nevtralnimi *skakati*, *trotiner* pa s *stopicati*, *drobno hoditi* in *drobincljati*, če se omejimo samo na nekaj primerov.

V večini primerov so avtorji poskušali najti sobesedilno, slogovno in pragmatično najustreznejši prevod, ki odraža osnovno pomensko operacijo izražanja načina. Le-ta je lahko v slovenščini podana besedotvorno, torej z izglagolsko tvorjenko (*chantonner* > *popjevati*, *prepevati*), analitično oz. opisno, to je z ustreznim prislovom ob glagolu (*chantonner* > *peti počasi*), ali leksikalno, to je, da se glede na skupno nadpomenko poišče podpomenka, ki izraža specifičen način izvajanja nadrednega glagolskega procesa (*sautiller* /napomenka: *gibati se* / > *plesati*; *voleter* /napomenka: *premikati se* / > *brzeti*, *nositi*). Kot smo to že storili v predhodnem razdelku, smo ob strani pustili vprašanje družbenozvrstne zaznamovanosti določenih besedotvornih operacij in posameznih leksemov, ki igra v francoščini pomembnejšo vlogo kot v slovenščini (Perko 2013).

4 ZAKLJUČKI

Osnovna prednost leksematskega modela za kontrastivne besedotvorne analize, ki smo ga na kratko predstavili v prvem delu članka in nato uporabili pri sami analizi, je, da s tem, ko namesto morfema za osnovno enoto izbere leksem, okrepi vpetost besedotvorja v leksikologijo in vzpostavi specifičnost besedotvornih procesov. Pomembno je tudi, da model gradi na neodvisnosti posameznih besedotvornih operacij in omejitev, ki zadevajo vse tri ravnine jezikovnega znaka, in da namesto semaziološki perspektivi prednost daje onomaziološki, kar olajša določanje in analizo *tertium comparationis*. Pomembno je, da ločujemo med t. i. poimenovalno shemo, ki ji seveda ne odrekamo hevristične vrednosti, a je ne smemo zamenjevati z besedotvornim pomenom, ki je bolj jezikovno-sistematske narave. Na primeru glagolskih modificiranih izpeljank lahko prepoznamo več poimenovalnih shem, s katerimi neposredno označujemo glagolska dejanja (npr. slabšalno, ljubkovalno ipd.). Poimenovalnih shem ni mogoče zvesti na

eno samo pomensko operacijo, ki iz podstave izpelje leksem, ki izraža specifičen način glagolskega dejanja (*skakljati* > *skakati* »lahkotno, z majhnimi skoki«).

Za izbrano področje t. i. ekspresivne oz. evalvativne izpeljave je nujna pritegnitev pragmatične ravnine, kjer je potrebno razlikovati med tremi referenčnimi točkami: denotat (majhno/veliko), govorec (dobro/slabo), sogovorec (vpliv na samo govorno izmenjavo). Za francoščino je, kar zadeva besedotvorje, pomembna le referenčna točka denotata, v zelo omejenem obsegu še govorca, medtem ko je v slovenščini potrebno upoštevati vse tri točke.

Kratka analiza rezultatov vzporednega francosko-slovenskega prevodnega korpusa je nakazala, da je izražanje ekspresivnosti oz. evalvativnosti veliko bolj prisotno v slovenščini kot francoščini. To seveda velja v prvi vrsti za besedotvorno raven, vsaj kar zadeva samostalnike, pa tudi za raven analitičnih funkcionalnih ustreznih (npr. *petit* + samostalni). Če sodimo po prevodnih ustreznih, se zdi pri samostalnikih pragmatična ravnina odločilna. Glede glagolskih modificiranih izpeljank se je pokazalo, da se prevajalci večinoma opirajo na semantično ravnino, ki je v obeh jezikih osredotočena okrog izražanja načina glagolskega dejanja. Za celovitejšo analizo vprašanja bo potreben tako večji in bolj raznolik vzporedni korpus kot tudi ustrezna primerljiva korpusa za oba jezika. Posebno pozornost bo potrebno posvetiti tudi različni teži družbenozvrstne razslojenosti v obeh jezikih in pragmatični specifičnosti še drugih leksikalnih in besedotvornih postopkov (Perko 2013), ne samo izpeljave.

Bibliografija

Literatura

- Altenberg, Bengt in Sylviane Granger, 2002: Recent trends in cross-linguistic lexical studies. Altenberg, Bengt in Sylviane Granger (ur.): *Lexis in Contrast: Corpus-based approaches*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 3–48.
- Apothéloz, Denis, 2002: *La construction du lexique français*. Gap/Pariz: Ophrys.
- Aronoff, Mark, 1994: *Morphology by Itself*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Dressler, Wolfgang U. in Lavinia Merlini Barbaresi, 1994: *Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German, and other Languages*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Fradin, Bernard, 2003: *Nouvelles approches en morphologie*. Pariz: PUF.
- Fradin, Bernard in Fabio Montermini, 2009: La morphologie évaluative. Fradin, Fradin, Bernard, Françoise Kerleroux in Marc Plénat, 2009: *Aperçus de morphologie du français*. Pariz: PUF.
- Krzeszowski, Tomasz P., 1990: *Contrasting Languages: The Scope of Contrastive linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.

- Mel'čuk, Igor. A., 1993: *Cours de morphologie générale*. Vol. 1. Montreal/Pariz: Presses de l'Université de Montréal/CNRS Éditions.
- Mezeg, Adriana, 2011: *Korpusno podprta analiza francoskih polstavkov in njihovih prevedkov v slovenščini*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (doktorska disertacija).
- Paillard, Michel, 2000: *Lexicologie contrastive anglais-français: formation des mots et construction du sens*. Gap/Pariz: Ophrys
- Perko, Gregor, 2013: La dimension métalinguistique de la morphologie du français non conventionnel. *Linguistica* 53/1. 209–220.
- Roché, Michel, 2011: Quelle morphologie. Roché, Michet et al.: *Des unités morphologiques au lexique*. Pariz: Lavoisier. 15–39.
- Roché, Michel et al., 2011: *Des unités morphologiques au lexique*. Pariz: Lavoisier.
- Stosic, Dejan in Dany Amiot, 2011: *Quand la morphologie fait des manières: les verbes évaluatifs et l'expression de la manière en français*. Amiot, Dany, Walter de Mulder, Estelle Moline in Dejan Stosic: *Ars Grammatica. Hommages à Nelly Flaux*. Bern: Peter Lang. 403–430.
- Toporišič, Jože, ⁴1991: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Toporišič, Jože, 2006: *Besedjeslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vidovič Muha, Ada, 2011: *Slovensko skladijsko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Zwicky, Arnold M. in Geoffrey K. Pullum, 1987: Plain morphology and expressive morphology. *Berkeley Linguistic Society* 13. 330–340.

Spletni viri

- frWaC (French Web). <http://nl.ijs.si/noske/wacs.cgi>. (dostop: 1.–25. 4. 2014)
- Gigafida. <http://www.gigafida.net>. (dostop: 1.–25. 4. 2014)
- Spook <http://nl.ijs.si/noske/spook.cgi>. (dostop: 1.–25. 4. 2014)

Nekaj pogledov na rabo vejice v slovenščini in francoščini

Sonia Vaupot

Résumé

Élément essentiel de la communication écrite, la ponctuation fait partie intégrante du système de signes que constitue la langue écrite. La virgule est un signe de ponctuation dont l'écriture est systématisée et relève de règles bien définies. En français et en slovène, l'usage de la virgule diffère parfois, causant des hésitations parmi les apprenants slovènes ou des erreurs au moment de son emploi en français. Dans cet article, nous proposons d'analyser les différents emplois de la virgule, dans les deux langues, afin de mettre en évidence les aspects communs et distinctifs.

Ključne besede: vejica, slovenščina, francoščina, pravopis, slovnica

1 UVOD

Članek prinaša jezikoslovno usmerjeno kontrastivno analizo slovenske in francoske vejice. Poskuša pokazati težave, na katere trčimo pri prevajanju oz. poučevanju francoščine. Napake, ki jih srečujemo pri študentih, kadar prevajajo slovenska avtentična besedila v francoščino, so nas spodbudile k temu, da se v članku posvečamo podobnostim in razlikam rabe vejice v slovenskem in v francoskem jeziku. Podajamo kratek pregled obravnave slovenske vejice in ugotavljamo, kakšna je njena raba v francoščini. Pri tem bomo izhajali iz nekaterih slovenskih pravopisnih pravil, katerim bomo dodali razlago, ki bo opozorila na podobnost oz. razlike med slovenskim in francoskim pravopisnim sistemom. Najprej bomo pokazali najpogostejše napake, ki se pojavljajo pri bodočih prevajalcih. Potem bomo na kratko definirali vlogo in funkcije vejice. Ker neskladenjska vejica ne povzroča večjih težav, bomo pri kontrastivni analizi pozornost namenili skladenjski vejici, in sicer v priredju in podredju. Ker so osnovna pravila glede rabe vejice pri obeh jezikih večinoma jasno opredeljena in ne želimo npr. ugotavljati, katere napake so najbolj pogoste, naša analiza ne bo temeljila na primerih iz francosko-slovenskega vzporednega korpusa. Primeri bodo ilustrirali kontrastivno rabo vejice in so povzeti iz prevodov študentov, časopisnih člankov, pravopisa in slovnice. Ker je tematika kompleksna predvsem v slovenščini, je naš namen postaviti splošne kontrastivne temelje, da bi bolje razumeli napake študentov v smislu vprašanj, kaj povzroča največ težav, kakšna je narava teh težav, ali nastajajo napake zaradi transferja oz. interferenc s slovenščino ali nepoznavanja pravopisa, ter za nadaljnjo natančnejšo raziskavo o tej tematiki. Na tej ravni želimo najprej preveriti obsežnost razlik med obema jezikoma predvsem pri skladenjski vejici (Katere razlike so najbolj pogoste? Pri priredju ali pri podredju?) ter katera funkcija prevladuje pri francoski vejici in kakšen vpliv ima to na prevajanje.

2 RABA VEJICE PRI PREVAJANJU V FRANCOŠČINO

Prevajanje je večšina, ki zahteva poleg dobrega poznavanja obeh jezikov tudi občutek za jezik in izkušnje. V obeh jezikih »z besedilom izražamo svoj odnos do bralca« in da je ta »podcenjujoč, če ne poskrbimo za čist jezik, še posebej če jezikovne napake motijo branje« (Dermol Hvala 2002: 155). Pri prevajanju besedil so elementi, ki zahtevajo predhodno znanje, med drugim je pomembna tudi raba vejice. Kot pokaže spodnja tabela, lahko pri prevajanju hitro pride do napake. Vejica kot ločilo je v sistemu slovenskega in francoskega knjižnega jezika nujno potrebna in ima v obeh sistemih natančno določeno mesto.

Študenti običajno zelo dobro poznajo izvorni jezik, torej slovenščino – v pisani in govornjeni obliki. Pri novepečenih prevajalcih v francoščino pa je opaziti

ponavljajoče se napake tudi pri rabi vejice, verjetno zaradi slabega poznavanja pravopisnih pravil ali zaradi premočnega vpliva maternega jezika. Določene napake delujejo zasidrane v podzavesti in jih je treba odpraviti s ponavljajočimi se vajami. Spodnja tabela prikazuje nekatere pogoste težave in napake slovenskih študentov pri prevajanju v francoščino. Pri tem se bomo osredotočili samo na napačno rabo vejice in ne na ustreznost prevoda.

Tabela 1: Primeri ustrezne in neustrezne rabe vejice

Izvirnik	Neustrezna raba vejice	Ustrezna raba vejice
(a) Zato ju je Bog kaznoval in (...)	Par conséquent Dieu les punit et (...)	Par conséquent, Dieu les punit et (...)
(b) Narod ju je rad obiskoval, saj sta bili darežljivi.	Les gens aimaient leur rendre visite car elles étaient généreuses.	Les gens aimaient leur rendre visite, car elles étaient généreuses.
(c) S svojo planinsko družino so proučili (...)	En compagnie de ses amis alpinistes il examina (...)	En compagnie de ses amis alpinistes, il examina (...)
(č) Blizu Škofje Loke izvira potok Suha (...)	Près de Škofja Loka le ruisseau Suha prend sa source (...)	Près de Škofja Loka, le ruisseau Suha prend sa source (...)
(d) Na Dunaju je bil 12. junija 1908 sprevod (...)	Le 12 juin 1908 à Vienne un cortège (...)	Le 12 juin 1908, à Vienne, un cortège (...)
(e) Društvo je s svojo vedno kritično in ustvarjalno vlogo mnogo prispevalo k pomembnim spremembam.	L'Association dans son rôle critique et créateur a contribué aux nombreux changements importants.	L'Association, dans son rôle critique et créateur, a contribué à d'importants changements.
(f) Obara iz teletine je stara slovenska jed, v katero lahko zakuhamo (...)	La fricassée de veau est un vieux plat slovène, qu'on peut servir avec (...)	La fricassée de veau est un vieux plat slovène qu'on peut servir avec (...)
(g) Francoski otroci Božička pričakajo tako, da mu nastavijo svoje čevlje, kamor položi darila.	Les petits Français mettent leurs chaussures, pour que le Père Noël puisse y déposer les cadeaux.	Les petits Français mettent leurs chaussures (...) pour que le Père Noël puisse y déposer des cadeaux.
(h) Deželo je izredno težko najti, ker ni ustreznih prometnih zvez, razen tega tudi ni označena na zemljevidih iz preprostege razloga, ker (...)	Le pays est très compliqué à trouver, parce qu'il n'existe pas de transport organisé, on ne peut pas le trouver sur la carte, simplement, parce que, (...).	Le pays est très compliqué à trouver parce qu'il n'existe pas de transport organisé. On ne peut pas le trouver simplement sur la carte, car (...).

Najpogostejše težave in napake študentov pri prevajanju se kažejo pri tem, da v francoščini vejice ne uporabijo pri priredju (primer a in b), v prostem stavku, kjer se vejica v francoščini pojavlja pri besednem redu, ki odstopa od običajne sheme osebok – povedek – predmet – prislovno določilo, to je kadar je prislovno določilo na začetku ali sredi stavka (primeri c, č in d) ali v primeru apozicije (primer e). Nasprotno pa radi uporabijo vejico po slovenskih pravilih pri francoskem podredju, kjer ta ni običajna (primeri f, g in h). Radi bi tudi opozorili, da primer (a) prikazuje v slovenščini priredno navezavo s povezovalcem *zato* po končnem ločilu in za prirednim veznikom v tem primeru ni vejice – v nasprotju s slovenščino pa primer (a) v francoščini zahteva rabo vejice za konektorjem oziroma povezovalcem *par conséquent*.

Načeloma imata francoska in slovenska vejica velikokrat podobno rabo. Slovenski jezikovni priročniki nas npr. opozarjajo, da je vejica »na obeh straneh stavka« (SP 2001, § 301: 36) ali da vejico pišemo, »če jo zahteva vrinjeni ali vmesni stavek (...)« (ibid., § 321: 38). Isto pravilo velja za francoščino, predvsem kadar je stavek dolg, na kar kažeta spodnja primera, kjer se vejica postavi zaradi pristavka oziroma apozicije:

Uporabniki, ki bodo na portal MojeDelo.com vnesli in aktivirali svoj življenjepiš, naj iz njega izpustijo tiste podatke, za katere ne želijo (...). (<http://www.mojedelo.com/pogoji-uporabe>)

Le Monde interactif, société éditrice du site Le Monde.fr et des applications mobiles sous la marque Le Monde, respecte la vie privée de ses utilisateurs (...). (http://www.lemonde.fr/service/conditions_generales_de_vente.html)

Torej nas zanima, kaj povzroča največ težav pri rabi vejice v francoščini in na katerih mestih v povedi. Za skladenjsko vejico se nekatera pravila v slovenščini in francoščini vendarle razlikujejo. Stavek, ki se v francoščini začne takole: »Près de Škofja Loka, le ruisseau...« je v slovenščini: »Blizu Škofje Loke izvira potok Suha...«. V francoščini prislovnemu določilu, ki je na začetku stavka, praviloma sledi vejica, razen če prihaja do premika osebka za glagolsko obliko (*inversion du sujet*). V slovenščini velja pravilo, da se vejice v prostem stavku nikoli ne postavi med prislovno določilo in pomožni glagol. Ne glede na kompleksnost prislovnega določila tega od povedka torej ne ločujemo z vejico. Obstajajo tudi drugi primeri. V tabeli je iz slovenskega primera (h) razvidno, da je prilastkov odvisnik »zakoličen na obeh straneh z vejico« (Moljk 1991: 22) oziroma da je pri tem odvisniku treba »še posebej paziti na vejice, kadar razdvaja glavni/nadredni stavek, tedaj sta vejici dve: pred odvisnikom in za njim« (Pavlin Povodnik 1993: 90). Vendar kot kaže isti primer v francoskem jeziku, se v francoščini ne postavlja vejice med dele povedi, ki so tesno povezani med seboj. Poglejmo torej, kje so med jezika pri stavi vejice podobnosti oz. razlike.

3 KRATEK TEORETIČNI POGLED

Francoski slovníčar Grevisse (Grevisse et al. 2008: 130) definira ločila kot »l'ensemble des signes conventionnels qui servent à indiquer, dans l'écrit, des faits de la langue orale comme les pauses et l'intonation, ou à marquer certaines coupures et certains liens logiques«. Za slovenski jezik je uporaba ločil natančno popisana v Slovenskem pravopisu (2001). Tam se omenja, da so to »enodelna ali dvodelna nečrkovna znamenja«. Ločila so lahko na koncu povedi in so končna oz. na koncu delov povedi ali nekončna. Ta stojijo sredi povedi, zaznamujejo nekončno intonacijo oziroma krajše premore znotraj povedi ter členijo poved na smiselne dele.

Vejica je nekončno ločilo, s katerim ločimo smiselne dele povedi: npr. naštevalne enote v enostavni povedi; stavke v večstavni povedi; členkovne, medmetne pastavke; dodatno polstavčno pojasnilo oziroma opis in vrinjeno sporočevalčevo mnenje. Slovenski pravopis dodaja, da »/p/rvo vrsto rabe ločil imenujemo skladenjsko, drugo neskladenjsko« (ibid.). *Skladenjska vejica* zaznamuje »tonski potek, premore, vrste stavkov, povedi ipd.«, *neskladenjska vejica* pa »okrajšave besed in besedila, vrstilstnost števnikov, kratnost prislovov, zapisanih s številkami, idp.« (SP 2001, § 227–228: 30).

V francoščini ima vejica vsaj tri funkcije: skladenjsko (*fonction syntaxique*), komunikacijsko (*fonction suprasegmentale*) ali semantično (*valeur sémantique*). Prva ima pomembno vlogo pri strukturi stavka ter ločevalno in organizacijsko vlogo, druga je večinoma povezana z govorom in njegovim zapisovanjem ter ima vlogo pri razumevanju stavka oz. delitvi tema-rema, tretja ima bolj ekspresivno neobvezno rabo in je vezana na pomen. Te funkcije se lahko prepletajo med seboj, L.G. Védénina (1980: 65–66) navaja, da »la virgule qui est un signe syntaxique peut être mise au service de la sémantique comme indicateur des rapports logiques entre le déterminant (proposition relative) et son déterminé (antécédent)«. Seveda bi francoski vejici lahko še dodali druge funkcije, kot so prozodična, stilistična, itd., ampak to ni predmet te raziskave. Te funkcije so sicer razvidne tudi iz rabe v slovenskem jeziku, vendar jih pravopis ne obravnava posebej.

4 SKLADENJSKA VEJICA

»Skladenjska vejica /je/ v knjižni slovenščini visoko normativno ločilo s skoraj nikakršno sporočanjso poljubnostjo (na določenih mestih skladenjskega razmerja samo ali je ali pa je ni)« (Korošec 1994: 303). Slovenska vejica torej zaznamuje določena skladenjska razmerja »in teh je v slovenščini praviloma končna množica« (Korošec 2003: 247). Pri obeh obravnavanih jezikih je skladenjska vejica povezana s stavčno zgradbo, pomenom in vezniki.

4.1 Priredje

Pri slovenskem priredju večinoma vejice ne pišemo pred :

- vezalnimi vezniki *in, ter, pa*
- ločilnim veznikom *ali, bodisi*
- drugim delom dvodelnih veznikov *ne – ne, niti – niti*
- primerjanim veznikom *kakor, kot, ko*, če veznik ne uvaja odvisnika

Če pri francoskem in slovenskem priredju, kot kažejo naslednji primeri, večinoma ne prihaja do odstopanj, le-ta vendarle obstajajo.

4.1.1 *In*

Vezalno priredni *in* lahko povezuje dva skladijsko enakovredna stavčna člena ali stavka, kjer gre lahko za priredno zložene stavke, lahko pa tudi odvisnike iste stopnje. Raba vejice v vezalnem priredju se v francoščini in slovenščini pogosto ne razlikuje:

- Priporočil me je in napravil predpogodbo z Bostonom.*
- Le chercheur estime que ces types d'expériences sont complexes et recommande de ne mener que des études à base d'observations.*

So tudi primeri, ko vezalni veznik *in* »nadomesti veznik kake druge vrste, npr. protivne, posledične ipd.« (Toporišič 1982: 202). V tem primeru »pride do svojevrstne oživitve razmerja med vsebinama obeh tako povezanih členov« (ibid). Veznik *in* tako prevzame skladijske vloge veznikov, ki bi bili na tem mestu stilno nezaznamovani, ter obenem pred seboj zahteva vejico, ki jo stavimo npr. pred *in*, »kadar ima protivni ali sklepalni pomen« (Cedilnik 1995: 46). Pred veznikom *in* pišemo vejico tudi, »če veznik *in* stoji v posledičnem priredju, kjer kaže drugi del sklep ali posledico, ki izhaja iz prvega dela« (Moljk 1991: 55). Veznik *in* torej nadomešča posledični veznik *zato*:

- Bilo nas je devet, in (=zato) eden je moral od doma.* (SP 2001, §310: 37)

S protivnim ali posledičnim pomenom v francoščini tudi ne pišemo vejic pred *in*, medtem ko uporabimo vejico pri enakovrednih veznikih *mais* (protivno priredje) ter *donc* (posledično priredje).

- Je lui ai parlé et ce n'était pas agréable pour moi* (= Je lui ai parlé, mais ce n'était pas agréable pour moi).
- Julie ne se sent pas bien et elle n'ira pas au cinéma* (= Julie ne se sent pas bien, donc elle n'ira pas au cinéma).

Vejico pred *in* v francoščini uporabimo izjemoma, ko npr. gre za več kot dvakratno ponavljanje (*Vous devez apporter et votre passeport, et votre argent, et votre billet d'avion*) ali če sta osebka različna (*Frédéric étudie, et Julie va au cinéma*) oziroma kot prikazuje spodnji primer, če je stavek dolg in bi večkratna prisotnost veznika *et* lahko pripeljala do nesporazuma ali nejasnosti:

- (e) *Eric Botton, son président et fondateur, a confié à la banque Bryan Garnier la cession de son entreprise, qui compte dix boutiques en France et une en Belgique, et réalise 25 millions d'euros de chiffre d'affaires et 5 millions d'euros (...).* (Vulser 2014)

Torej obstajajo v obeh jezikih primeri, kjer lahko tudi pred veznikom *in* v določenih pogojih stoji vejica. V francoščini je lahko v tem primeru raba vejice stiliistične narave, medtem ko je v slovenščini skladijsko določena, kar pomeni, da je lahko potencialen izvor napak pri prevajanju v francoščino.

4.1.2 *In sicer*

Običajno postavimo vejico pred slovenskem veznikom pojasnjevalnega priredja *in sicer*:

- (a) Človek mora uživati tako nasičene kot nenasičene maščobne kisline, *in sicer v določenem razmerju ...* (VIP 2014: 31)

Ko veznik *in* nastopa kot del večbesednega veznika, »takrat ne opravlja več vloge veznika vezalnega priredja, ampak govorimo o dveh veznikih pojasnjevalnega priredja, to sta *in to* ter *in sicer*. Pred njima vedno stoji desnosmerna vejica« (Kalin Golob 2001: 26). V francoščini se prav tako običajno postavlja vejico pred večbesedna veznika *à savoir* ali *c'est-à-dire*.

- (b) *A l'opposé, vous avez Arte qui développe une politique éditoriale en parfaite cohérence avec l'ensemble de sa programmation, à savoir (c'est-à-dire) des séries d'auteur, plus proches du documentaire, comme « Les Invisibles » (...).* (Rousseau 2014)

4.1.3 *Ali*

Veznik *ali* je v slovenščini večfunkcijski. Lahko nastopa kot veznik protivnega priredja (starinsko) ali ločnega priredja. Slovenski pravopis (2001) navaja različne primere rabe, raba (a) je protivna in starinska, raba (b) ločna:

- (a) *Veliko si je prizadeval, ali uspeha ni bilo.* (ibid. § 308: 37)
 (b) *Ali delaj doma ali pojdi v svet* (ibid. § 319: 37)

Vejica pred veznikom *ali* je povezana s skladnjo in s pomenom. V slovenskih priročnikih najdemo npr., da »/p/red ločnim ali ne pišemo vejice, razen če jo zahteva vmesni odvisni stavek ali kaj podobnega« (Žagar 2001: 149), ali »/v/ vejice ne pišemo, če so stavki v poved vezani z ločnimi vezniki: ali (pa), ali – ali (pa), oziroma, bodisi – bodisi« (Skaza 2000: 131) oz. lahko nastopa tudi kot podredni veznik. V primeru (a) *ali* pomeni *vendar* ali *toda* (= fr. *mais*). Veznik *mais* večinoma uporablja vejico, izjema so krajši elementi: »Lorsque les éléments unis par *mais* sont brefs, la virgule peut manquer« (Grevisse 2007: §124b). Toda naslednji primer kaže, da je raba bolj kompleksna: »*Deux ans que je cherche dans le coin mais sans succès*« je naslov članka, ki je izšel v časopisu *Le Parisien* (26.04.2013). V samem članku pa najdemo zelo podoben stavek, toda z vejico: *Ça fait deux ans que je cherche dans le coin, mais sans succès*. Pri prvem primeru je situacija omiljena v primerjavi z drugim primerom, kjer je opozicija poudarjena ne samo z rabo vejice pred *mais*, ampak že na začetku stavka »*Ça fait... que*«.

Tako kot v primeru (b), spodnji primer (c) v francoščini ne uporablja vejice, ker gre za strukturo »Que... ou...ou«. Pri primeru (č) pa se običajno rabi vejico:

- (c) *Que le tour du soleil ou commence ou s'achève*. (Lamartine 1820:14)
 (č) *Ou vous obéirez, ou vous serez puni!*

Francoščina vejico večinoma uporablja, kadar je poved slovnično kompleksna (torej gre za periodo zelo dolge zložene povedi oz. za večje število povedkov, več vrinjenih stavkov, itd.), sta dva različna osebka ali je drugi segment stavka pred *ou* poudarjen (pri spodnjem primeru (d), veznik *ou* = *ou encore*):

- (d) *... (à moins que le rapport n'ait diminué de manière substantielle et constante et atteint un niveau proche de la valeur de référence, ou que le dépassement de la valeur de référence ne soit qu'exceptionnel et temporaire et que ledit rapport ne reste proche de la valeur de référence)...*
 (Commission européenne, Bruxelles, le 15.6.2010, SEC(2010) 746 final)

Kot zaključek želimo dodati, da se vejica praviloma uporablja pri francoskih enobesednih veznikih *car*, *donc*, *soit* itd. (Grevisse 2007: 123–124), kot v primeru *Les gens aimaient leur rendre visite, car elles étaient généreuses*. Obstajajo tudi primeri, kjer se vejice ne rabi. V francoščini npr. pred veznikom *donc* ne postavljamo vejice, če je ta stilno zaznamovan oz. če izraža kakšno čustvo, kot na primer ironija, neučakanost itd. V tem primeru je vloga *donc* prislovna. (*Laisse-le donc faire à sa tête*) ali pri vprašalni obliki (*Qu'y a-t-il donc de si choquant dans ce film?*). Z izjemo poudarjanja ali stilne zaznamovanosti, ki zahtevata drugačno rabo pri obeh jezikih, so pri priredju pravila za rabo vejice v francoščini in slovenščini primerljiva.

4.2 Podredje

Slovenski jezikovni priročniki nas sicer opozarjajo na različne položaje odvisnika glede na glavni stavek, a položaj ne vpliva na rabo vejice, kar je v prvem stavku § 325 zapisano tudi v novem pravopisu. Pri podredju pogosto prihaja do napak pri prevajanju v francoščino.

4.2.1 Vejica in odvisniki

Okoliščinski odvisniki dopolnjujejo povedek s podatki o okoliščinah (kraju, času, načinu, vzroku, itd.) dejanja, stanja oz. poteka, izraženega v povedku. V slovenščini je vejica prisotna za prvim večbesednim, praviloma podredno zloženim osnovnim stavčnim členom, bodisi osebkom, prislovnim določilom ali predmetom, kateremu v govoru sledi premor (Majdič 2004: 146). V francoščini običajno dodamo vejico, kadar je odvisnik pred glavnim stavkom:

Kadar dežuje, ne hodim ven.

Quand il pleut, je ne sors pas.

Je ne sors pas quand il pleut.

Tudi pri drugačnem vrstnem redu francoščina ne uporablja vejice:

Pregledal je prevod, preden je bil natisnjen.

Il a relu la traduction avant qu'elle ne soit imprimée. (Jereb 2009: 220)

Razstavo so podaljšali, tako da jo bomo lahko videli.

L'exposition a été prolongée de sorte que nous pourrons la voir. (ibid.: 227)

Prilastkovi odvisniki so »prilastki v obliki stavkov«, ki jih najpogosteje uvajata »oziralna pridevniška zaimka *ki* in *kateri*« (Žagar 2001: 134). Poleg obeh oziralnih zaimkov lahko prilastkove odvisnike uvaja tudi veznik *da*:

Strašna mu je bila misel, da bo tepen. (SP 2001, § 325: 38)

V francoščini pred *ki*-stavki (oziralni odvisniki) in *da*-stavki (dopolnjevalni odvisniki) ter ostalimi odvisniki »*ko*, *ker*, *če* itd.«, prav tako skladijska vejica »ne skače«:

Berem knjigo, ki si mi jo posodil.

Je lis le livre que tu m'as prêté. (Jereb 2009: 211)

Zdi se mi, da pretirava.

Je trouve qu'il exagère. (ibid.: 212)

4.2.2 Razlike v vlogi vejice v slovenščini in francoščini

Kot smo prej omenili, je v slovenščini odvisnik vedno ločen z vejico od glavnega stavka, v slovenščini pa vejica lahko stoji:

- (a) pred glavnim stavkom: *Ko pride mrak, se ozračje ohladi.*
- (b) oziroma je vrinjena v glavni stavek: *Cesta, po kateri hodimo, je makadamska.*
- (c) ali za njim: *Poklič me, ko boš gotov.*

V primeru (b) v francoščini ne bi uporabili vejice: *la voiture que j'utilise est au nom de mes parents.* V primerih (a in spodnji č) se vejica uporablja tudi v francoščini, čeprav ta vrstni red ni najbolj običajen, ker poudarja prislovni odvisnik. Tudi v francoščini odvisnik, ki stoji na začetku stavka, z vejico ločimo od nadrednega stavka:

- (č) *Quand il a pris la direction de Big Love Records à la fin des années 1990, il proposait principalement des CD.* (Siclier: 2014)

Na splošno v francoščini vejico uporabimo za ločevanje pojasnjevalnega oziralnega odvisnika, kadar npr. želimo preprečiti dvoumnost: (d) *Les ouvriers, qui étaient mécontents, ont fait la grève.* Imamo torej semantično spremembo pomena, kjer posebna značilnost (brez vejic) postane z vejicami splošna: (e) *Les ouvriers qui étaient mécontents ont fait la grève.* Semantični primer z vejicami se nanaša na vse delavce, medtem ko skladijski primer brez vejice zajema samo tisto skupino delavcev, ki so bili nezadovoljni. V francoščini gre za dva različna oziralna odvisnika, tisti z vejico je razlagalni oziroma nerestriktivni (subordonnée relative explicative), tisti brez vejice pa določevalni oziroma restriktivni (subordonnée relative déterminative). V zgornjem primeru (c) se vejica v francoščini postavi, če je podredni odvisni stavek na začetku stavka (spodnji primer f) oz. če gre za razlagalni oziralni odvisnik (primer d) in se ne uporablja (spodnji primer g), če je podredni odvisni stavek kratek, za glagolom oz. če gre za določevalni oziralni odvisnik kot primer (e). Tukaj je vejica vezana na mesto odvisnika glede na glavni stavek. Ravno tu je ena od težav slovenskih govorcev: transfer in razlikovanje med obema tipoma odvisnikov, razlagalnim in določevalnim. Druga težava je tudi, da pravila za vejico v slovenskem jeziku avtomatično prenesejo na francoski jezik.

- (f) *Lorsque tu auras fini, appelle-moi.*
- (g) *Appelle-moi lorsque tu auras terminé.*

V francoščini je raba vejice možna tudi pri naslednjih primerih (g'):

- (g') *Appelle-moi, lorsque tu auras terminé.*
Nous irons au théâtre, puisque tu le souhaites.

Vejica loči središče sporočila glavnega stavka (*irons au théâtre*), prinese dodatno sporočilo in čeprav ni vedno razlagalne narave, njena raba nekaj precizira ali poudarja, doda neki komentar oz. podatek. V klasičnih francoskih slovnica najdemo

večinoma primere brez vejice (*Nous irons au théâtre puisque tu le souhaites*). Novejše slovnice pa priznajo strukturo (g') (v nadaljevanju) in jo imenujejo »subordonnée adjointe« (Tanguay 2006: 71).

4.2.3 (In) kot oziroma kombinacija priredja in podredja

V slovenščini je *kot* deklariran kot podredni veznik in se uporablja kot tak. Tudi francoski primerjani odvisnik *comme* uporabljamo predvsem pri podredju. V kombinacijah z *in* se med *in* in *kot* včasih vrine vejica, kar je s francoskega vidika neobičajno. V slovenščini sta glede tega operativni dve pravili; pravopisno pravilo za sestavljanje veznikov veleva, da »/k/adar prideta skupaj priredni in podredni veznik pred vmesnim odvisnikom, pišemo vejico samo pred prvim veznikom« (SP 2001, § 328: 39). Poleg tega pa se sopostavlja še pravilo, da se v slovenščini pri vrinjenih stavkih vedno uporablja vejica, v francoščini pa je neobičajno, da se ločilo postavi med dva veznika. Poglejmo spodnji primer:

Osnova njihovega vladanja je bila laž ter nasilje do drugače mislečih in, kot bi dejal Jože Pučnik, »če so nam lagali desetletja, ne vem, zakaj bi jim verjeli danes«. (<http://www.reporter.si/poslanec-franc-breznik-sds-bosta-la%C5%BE-sprenevedanje-premagala-resnico/22153>)

V slovenščini torej pri vrinjenih stavkih pred *kot* postavimo vejico. V francoščini velja isto pravilo (... , *comme la Fnac*, ...), kar je razvidno tudi iz primera d) spodaj. Razlika pa je, da je pri podredju vejica lahko postavljena samo pred »et comme«, kadar nekaj v stavku poudarjamo: (primer a) *A ce sujet, et comme l'a indiqué le Premier ministre devant le Parlement*, (...).

Spodnji primeri kažejo, da v francoščini vejico uporabimo po odvisniku, če odvisnik *comme* začenja poved (primer č) ali uvaja vmesni vrinjen stavek (primer d) oz. primerjalni odvisnik v končni poziciji (primer e):

- (č) *Comme l'affirme le PS, la Manif pour tous se situe-t-elle hors du champ républicain ?* (*Le Figaro*, 3.2.2014)
- (d) *En effet, il conteste le fait que, comme l'affirme M. Moscovici, Jérôme Cahuzac n'ait pas été associé au processus de rédaction de la demande d'entraide.* (*Le Monde*, 25.7.2013)
- (e) *Qu'il s'agisse des attentats du 11 septembre 2001 ou du manque d'infrastructures en Mauritanie, de l'esclavage ou de la pauvreté dans le monde, le mot est brandi, comme une explication suprême.* (Le bac, option complot, *Le Monde*, 20.04.2014)

V slovenščini se veznik *kot* lahko uporablja med dvema stavkoma, lahko pa tudi v nestavčni besedni zvezi. Na *kot* in vejico nas pravopis opozori, da ob obravnavi

vejice med nadrednim in odvisnim stavkom, »/t/o vejico pišemo tudi, ko gre za primerjalni odvisnik s kot, kakor ipd.« (SP 2001, § 325: 38), in da »Pred primerjalnimi kakor, kot, ko /.../ vejice ne pišemo, če veznik ne uvaja odvisnika z izraženo osebno glagolsko obliko« (ibid., § 330: 39). Vejico pišemo samo, če *kot* uvaja odvisnik z izraženo osebno glagolsko obliko. Podobno je tudi pri drugih veznikih. Vendar v francoščini prislovni odvisnik *comme* lahko izraža tudi istodobnost oz. vzročnost v določenem trenutku in v tem primeru ne rabi vejice.

5 ZAKLJUČKI

Kratka analiza splošne rabe vejice v francoščini in slovenščini je pokazala da je vejica v francoščini, predvsem pri podredju, manj uporabljena kot v slovenščini. Teoretični pogled kaže tudi, da je francoska vejica, čeprav večfunkcijska, tako kot slovenska predvsem skladenjska. Lahko sklepamo, da pri skladenjski vejici ni večjih pomembnih odstopanj med slovenščino in francoščino, razen pri podredju: (A) v nasprotju s slovenskim, kadar je stavek kratek, francoski oziralni odvisnik ne rabi vejice (*Berem knjigo, ki si mi jo posodil/ Je lis le livre que tu m'as prêté*). Tako pri priredju kot pri podredju opažamo, da je razlika najbolj značilna pri semantični funkciji vejice, kadar je pomen lahko dvoumen (B): npr. pri stavku *J'ai ramassé la photo de ma Grand-mère, qui était tombée par terre*, je vejica nujna in razlagalne narave, ker želimo poudariti, da odnosnica je slika (babičina slika). Razlika je tudi, kadar stavka nista pomensko enaka (C): *Je le ferai comme je l'ai promis* (1) ali *Je le ferai, comme je l'ai promis* (2). Ugotovili smo, da primerjalni veznik *kot* tako v slovenščini kot v francoščini podredni, predvsem pa da je pri navedenih primerih (1 in 2) pomen dvojni: (1) *Naredil bom natančno tako, kot sem obljubil* in (2) *Držal bom besedo*. Torej pri prevajanju napačna raba vejica lahko pripelje do drugačnega pomena v ciljnem besedilu kot pri izvorniku. Isto pravilo oz. ista razlika velja za prilastkov odvisnik, kjer razlagalna vejica v francoščini poda novo informacijo, medtem ko je določevalna vejica bolj restriktivne narave:

Les employés qui étaient en grève n'ont pas déjeuné à la cantine (1') /*Les employés, qui étaient en grève, n'ont pas déjeuné à la cantine* (2').

Če gledamo oba primera, število uslužbencev ni enako. Pri prvi povedi (1') je pomen določenega člana odvisen od vsebine oziralnega odvisnika, ki sledi samostalniku (*Les employés = certains employés*). Oziralni odvisnik zmanjša pomensko polje svojega antecedenta: niso zajeti vsi uslužbenci, ampak samo tisti, ki stavkajo. V drugi povedi (2') določeni člen *Les* pomeni vsi uslužbenci, torej »noben uslužbenec ni kosil v menzi, ker so (vsi) stavkali«. Oziralni odvisnik nekaj precizira in poda fakultativen podatek. Odvisnik je sicer razlagalen, izraža vzročno zvezo, ampak lahko razumemo tudi to kot protivnost: »(...) *qui pourtant étaient en grève*«.

Večletne izkušnje pri popravljanju prevodov iz slovenščine v francoščino nam omogočajo trditi, da so vzroki za napačno rabo vejice pri študentih pri odstopanjih (A) interference s slovenščino, medtem ko gre pri odstopanjih (B) in (C) verjetno slabo poznavanje francoskih pravopisnih pravil.

Če smo o vejici povedali veliko, to še zdaleč ni vse. Celovitejša analiza bi zahtevala širši primerljivi korpus, da bi izluščili in lahko natančno primerjali ostale vloge oz. funkcije vejice (semantična, komunikacijska, prozodična, stilistična, itd.) in tudi natančneje analizirali odstopanja od norme.

Bibliografija

Literatura

- Cedilnik, Danica, 1995: *Cikcak po pravopisu, Za boljšo slovenščino na delovnem mestu*. Žalec: Sledi.
- Dermol Hvala, Hedvika, 2002: Lektorjeva skrb za jezik. *Nacionalno, regionalno, provincialno*. Zbornik s kongresa v Mariboru. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 155–156.
- Drillon, Jacques, 1991: *Traité de la ponctuation française*. Pariz: Gallimard.
- Grevisse Maurice, Goosse, André, 2008: *Le bon usage*. Bruselj: de Boeck Université.
- Jaffré, Jean-Pierre, 1991: La ponctuation de français : études linguistiques et contemporaines. *Pratiques* 70. Metz : CRESEF. 61–84.
- Jereb, Elza, 2009: *Francoska slovnica po naše*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kalin Golob, Monika, 2001: *Jezikovne reže*. Ljubljana: GV Revije.
- Korošec, Tomo, 1994: Nekaj kazalnikov o znanju pisane knjižne slovenščine pri slovenskih srednješolcih. *Traditiones* 23. 297–309.
- Korošec, Tomo, 2002: Sovretovi nepravilni relativniki. *Nacionalno, regionalno, provincialno*, Zbornik s kongresa v Mariboru. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 42–51.
- Korošec, Tomo, 2003: K pravilom za skladenjsko vejico v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51 (2). 247–266.
- Majdič, Viktor, 2004: *Pogledi na jezik, Razprave in članki o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Debora.
- Moljk, Fanči, 1991: *Vesela šola slovenščine*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Pavlin Povodnik, Marta, 1993: *Skladnja, Priročnik z vajami*. Ljubljana: Jutro.
- Skaza, Jožef, 2000: *EPIS – pravopisni priročnik*. Dobrna: Eknjiga.
- Slovenski pravopis*, 2003/2001: Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Tanguay, Bernard, 2006: *L'art de ponctuer*. Canada: Ed. Québec Amérique.

- Toporišič, Jože, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Védénina, Liudmila G., 1980: La triple fonction de la ponctuation dans la phrase : syntaxique, communicative et sémantique. *Langue française* 45. 60–66.
- Žagar, France, 2001: *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Korpus

- <http://www.bvlife.net/client/index.php?table=articles&ID=22> (Dostop, 14. 4. 2014)
- <http://sylviaperreault.com/contact/politique-sur-la-protection-de-la-vie-privee-sur-nos-sites-web.html> (Dostop, 14. 4. 2014)
- <http://www.mojedelo.com/pogoji-uporabe> (Dostop, 14. 4. 2014)
- http://www.lemonde.fr/service/conditions_generales_de_vente.html (Dostop, 14. 4. 2014)
- <http://optika24.si/kakovost> (Dostop, 14. 4. 2014)
- Leban, Andrej, 2013 : Lešnik Slovincem predstavil razred S. *Žurnal24*, 6. september.
- Lamartine, *Méditations poétiques*, Pariz: Librairie Grecque-Latine-Allemande, 1820
- Mignot, Elisa, 2014: Le bac, option complot. *Le Monde*, 20. april. Education.
- Peterman, Marjana, 2014: Ribje olje. *VIP*, april. 31
- Rousseau, Christine, 2014: Marjolaine Boutet : « Il y a un désir du public de s'éloigner du côté clinquant des séries du type "Les Experts" ». *Le Monde*, 18. april. Culture.
- Siclier, Sylvain, 2014: Voyage aux pays des magasins de disques. *Le Monde*, 19. april. Culture.
- Vulser, Nicole, 2014: Le chasseur haut de gamme ManBow veut rénover son réseau et s'internationaliser. *Le Monde*, 19. april. Economie.
- 2013: Deux ans que je cherche dans le coin mais sans succès, *Le Parisien*, 26. april. Actualités.
- 2013: Commission Cahuzac : rendez-vous (ou non) à la rentrée pour Ayrault. *Le Monde*, 25. julij. Politique.
- 2014: Comme l'affirme le PS, la Manif pour tous se situe-t-elle hors du champ républicain ? *Le Figaro*, 3. februar. Politique.
- 2014: Poslanec Franc Breznik, SDS: Bosta laž in sprenevedanje premagala resnico? Reporter, 6. februar.
- 2014: NBA : les cadors en difficulté en début de play-offs. *Le Monde*, 20. april. Sport.
- 2014: Boulevard du Bitcoin. *Le Monde*, 20. april. Actualités.
- 2014: Le bac, option complot, *Le Monde*, 20. april. Actualités.

Kontrastivna retorika

Korpusna raziskava rabe vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev v prevodih iz angleščine in italijanščine

Nataša Hirci in Tamara Mikolič Južnič

Abstract

The article discusses the frequency and use of co-ordinate connectors expressing cause/reason and clarification/explanation, which are particularly interesting for contrastive studies, as their role in different languages bears a significant influence on translation choices. The main goal of the study is to establish if and where the differences in the use of these linguistic elements occur in translations from English and Italian into Slovene. A corpus approach is applied, making use of *Spook*, the first Slovene translational corpus, where a corpus of Slovene original texts and two of its parallel subcorpora, i. e. EN-SL and IT-SL, comprising Slovene translations from English and Italian respectively were employed. The analysis of connectors translated into Slovene and their equivalents in original English and Italian texts is followed by a comparison of their use in original Slovene texts. Correlation of results helps determining the diverging points in original and translated Slovene, as well as the differences and similarities between the three languages observed with regard to the analysed connectors. Some connectors (*namreč* and *sicer*) are singled out due to their polysemy. The results show that a considerable number of connectors are added in Slovene translated texts where no connector is present in the originals, the reason for which might be found in explicitation, although the comparison with original Slovene texts does not give conclusive proof.

Ključne besede: prevajanje v materni jezik, prevajanje v tuji jezik, vzročni in pojasnjevalni povezovalci, korpusni pristop

1 UVOD

V zadnjem desetletju lahko v Sloveniji opazimo živahen razmah kontrastivnih in drugih raziskav, ki so bile osnovane na korpusni metodologiji (prim. Gorjanc 2005, Grad 2010, Hirci 2012, Mikolič Južnič 2011, Schlamberger Brezar 2011, Vintar in Fišer 2009, Vintar 2010 in mnoge druge). Zaradi obširnosti področja in številnosti z njim povezanih vprašanj pa je bilo le malo pozornosti posvečene kontrastivnim študijam povezovalcev, čeprav imajo prav povezovalci izrazito pomembno vlogo z vidika kohezije (prim. Halliday in Hasan 1976), saj izražajo eksplicitne logične ali semantične povezave med deli besedila (Balažič Bulc in Gorjanc 2009). Poleg tega se elementi kohezivnosti pogosto spreminjajo pri prevajanju iz enega v drug jezik (prim. Blum-Kulka 1986), funkcijske besede, med katerimi so tudi povezovalci, pa so eden izmed znakov, po katerih se prevedena besedila lahko avtomatsko loči od izvirnih, saj njihova raba pogosto odstopa od ustaljene norme v ciljnem jeziku (prim. Baroni in Bernardini 2005). Študija na tem področju se torej zdi prepotrebna tako z vidika razumevanja fenomenov, ki naj bi bili značilni za prevedena besedila, kot tudi za izboljšanje kakovosti prevodov zlasti pri poučevanju prevajanja.

Med pomembnejše študije z različnimi jezikovnimi pari v kombinaciji s slovenščino sodijo npr. Balažič Bulc (2010), Jurko (2007), Schlamberger Brezar (2013). Edini avtoricam znani korpusni študiji za kombinacijo angleščina-slovenščina sta razpravi o pojavljanju povezovalca *namreč* v prevodih iz angleščine (Hirci 2013) ter razprava o medstavčnem in medpovednem *in* (Pisanski Peterlin 2010), medtem ko za par italijanščina-slovenščina zaenkrat še ni bilo opravljenih tovrstnih raziskav.

Korpusna metodologija se kar sama ponuja kot idealno orodje za raziskovanje kontrastivnih pojavov, še posebej vzporedni in primerljivi korpusni viri (prim. Baker 1995, Bowker 2001, Malmkjær 1998, Williams 1996, Zanettin 2002), ki omogočajo hkratno raziskovanje izvirnika in njegovega prevoda in tako osvetljujejo specifične jezikovne, tipološke in kulturološke razlike med obravnavanimi jeziki. Eno od temeljnih načel korpusnega pristopa je namreč to, da jezika ne raziskujemo zgolj intuitivno, temveč lahko opazujemo velike količine avtentičnega jezika, saj korpusni viri nudijo empirične podatke o rabi raziskovanih jezikovnih struktur (prim. na primer, Halliday 1993, Sinclair 1997, Tognini-Bonelli 2001).

Prevodoslovni korpus *Spook* (Vintar 2013) predstavlja odličen vir novih raziskovalnih možnosti, zato smo raziskavo pogostosti in rabe prirednih vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev osredinili prav na ta korpusni vir. V prispevku želimo torej po eni strani primerjati pojavljanje izbranih pojasnjevalnih in vzročnih prirednih povezovalcev v prevodih iz angleščine in italijanščine v slovenščino ter preveriti, kateri elementi se v izvirnih besedilih nahajajo na mestih, kjer je v

slovenskih prevodih uporabljen izbrani povezovallec, po drugi strani pa preveriti pojavljanje teh povezovalcev v izvirnih slovenskih besedilih in te podatke primerjati s pojavljanjem v prevodni slovenščini. Izhajamo iz hipoteze, da pri rabi povezovalcev v obravnavanih jezikih prihaja do razlik, ki se zaradi transfera in/ali eksplicitacije odražajo v prevedenih besedilih in zaradi katerih bo prevodna slovenščina v tem oziru nekoliko drugačna od tiste v izvirnih besedilih. V analizi kontrastivno primerjamo več kot dva jezika, kar je razmeroma redek pristop, katerega dodana vrednost je prav v dejstvu, da izsledki zanesljivo niso vezani na posamezen jezikovni par. Poleg tega je to ena redkih medjezikovnih študij, ki izhaja iz slovenskega jezika, kar delno pojasnjuje tudi nedorečenost kategorije povezovalcev, ki je opisana v naslednjem razdelku.

2 POVEZOVALCI OZ. KONEKTORJI

Kot sta poudarila že Halliday in Hasan (1976), sodijo povezovalci oz. konektorji med kohezivna sredstva, saj ustvarjajo vezi prek svojega pomena in funkcije v besedilu in eksplicitno izražajo povezave med manjšimi segmenti besedila. Sicer izraza povezovalci in konektorji¹ in povezani izraz vezniki različni slovenski avtorji opredelijo nekoliko drugače. Gorjanc (1998: 367), na primer, se naslanja na Dijka (1977) in za konektorje podaja obširno definicijo, v kateri zajema »/s/kupino tipičnih izrazov različnih skladenjskih oz. oblikoslovnih kategorij, ki v besedilu izražajo medstavčna in medpovedna razmerja ali razmerja med delom besedila in njegovim nadaljevanjem«. Podobno široko definicijo podaja tudi Balažic Bulc (2010: 55), ki pravi, da konektorji »s svojim pomenom napovedujejo odnose med sestavnimi deli besedila in na ta način prejemniku olajšajo »pravično« razumevanje besedila«. Schlamberger Brezar (npr. 2007) pa povezovalce razločuje od veznikov, pri čemer so prvi definirani pragmatično, drugi pa sodijo na raven skladenjske analize. Toporišič (1991: 369–383), po drugi strani, o veznikih govori s skladenjskega vidika in omenja priredna in podredna razmerja, kjer so nekateri vezniki lahko tipični samo za eno vrsto razmerij, spet drugi pa se lahko uporabljajo v različnih vrstah zvez, pri čemer se mnogi lahko uporabljajo v več vrstah priredja ali podredja in jih zato imenuje večfunkcijski vezniki.²

V pričujoči raziskavi se sicer osredotočamo na medstavčna razmerja in z izrazom povezovalci, podobno kot Balažic Bulc (2010), mislimo predvsem na tiste izraze, ki povezujejo dve sosednji izjavi.³ Ker gre za obsežno področje, smo se omejili zgolj na dve vrsti povezovalcev, ki se pojavljajo v vlogi istovrstnega veznega

1 Poimenovanje konektor najdemo tudi v Pisanski Peterlin (2007).

2 Poglobljene slovenistične razprave o členkih, vezniških zvezah, besedilnih konektorjih in besedilnih povezovalcih lahko najdemo še v Černelič (1991, 1993), Jakop (2000), Smolej (2004) in Skubic (1999).

3 Za obširnejšo in bolj poglobljeno razpravo o razlikah med povezovalci in vezniki ter prevodoslovno analizo teh jezikovnih sredstev v slovenskem in francoskem jeziku prim. Schlamberger Brezar (2009).

elementa in ki jih zaradi praktičnosti poenostavljeno uvrščamo v dve kategoriji: pojasnjevalne in vzročne. Natančna razmejitev med obema kategorijama sicer ni vedno mogoča, saj nekateri izmed pripadnikov lahko opravljajo obe funkciji: sosednji izjavi lahko povezujeta v pojasnjevalno ali vzročno-posledično razmerje. Za potrebe analize smo pri naboru in kategorizaciji oblik sledili Toporišiču (1991), ki priredne povezovalce razdeli v dve večji skupini, tako da loči **vzročne** (*zakaj, kajti, saj, namreč, sicer*), ki nekako poudarjajo razloge ali motive za vsebino glavnega dela vezniške zveze ali jih dodatno utemeljujejo, in **pojasnjevalne** (*namreč, tj, to je, in sicer, to se pravi, sicer, in to, kakor*). Povezovalci lahko jedro povedi namreč pojasnjujejo vzročno, torej delujejo vzročno ali kavzalno (prim. *kajti, namreč, saj, sicer, zakaj*) ali ga pa izrazijo z drugimi besedami, torej delujejo pojasnjevalno ali eksplikativno, kjer spremni del vezniške zveze samo z drugimi besedami pove to, kar je nekako bolj splošno že izraženo v samem jedru (predvsem *in sicer, in to, to je, tj., to se pravi, tudi namreč*). Informacij o pomenskih, pragmatičnih ali funkcijskih razlikah med posameznimi povezovalci je na voljo izredno malo. Toporišič (1991: 380) na primer opozarja, da je pojasnjevalni *kakor* zastarel, kar je potrdila tudi predhodna analiza korpusa *Spook*, zato je bil v nadaljevanju izključen iz raziskave. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika, SSKJ* (Bajec in sod., 2000) lahko najdemo krajše pomenske razlage teh jezikovnih elementov, obenem pa so navedeni tudi nekateri primeri rabe. Tako je pri geslu *in sicer* pojasnjeno, da se uporablja z vejico za dopolnjevanje ali pojasnjevanje že prej povedanega, skorajda identična razlaga pa se pojavlja pri vseh pojasnjevalnih povezovalcih. Podobno se dogaja za vzročne povezovalce, kjer pri geslu *kajti* najdemo pojasnilo, da je veznik, ki se v vzročnem priredju uporablja za utemeljevanje, pojasnjevanje prej povedanega, pri ostalih pa prav tako bolj ali manj enake podatke. Žal v slovenskem prostoru torej še vedno manjka teoretično bolj poglobljena in nazorna razmejitev med temi jezikovnimi sredstvi, ki bi raziskovalcu bila v pomoč tako pri raziskovanju znotraj enega jezika kot pri kontrastivni analizi več jezikov. Tudi zaradi tega se v tem prispevku zavestno izogibamo natančne razmejitve med posameznimi povezovalci in njihovimi vlogami; opazujemo jih predvsem kot skupino in zlasti s kontrastivnega vidika, saj je ključno vprašanje, na katero želimo odgovoriti, ali pri tovrstnih kohezivnih sredstvih prihaja do morebitnih razlik med jeziki v obravnavi in ali je te razlike (in razloge zanje) mogoče identificirati ter do neke mere predvideti in s tem predlagati profesionalnim in drugim uporabnikom jezika, kako ravnati v danih situacijah.

3 ZASNOVA RAZISKAVE

Raziskava temelji na korpusu *Spook*, prvem slovenskem prevodoslovnem korpusu besedil, ki je med leti 2009 in 2011 nastal v okviru raziskovalnega projekta *Slovensko prevodoslovje – viri in raziskave* na Oddelku za prevajalstvo na Filozofski fakulteti

v Ljubljani⁴ v partnerstvu z Odsekom za tehnologije znanja na Institutu Jožefa Stefana in ga je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije pod šifro J6-2009-0581. Korpus zajema 95 leposlovnih del, in sicer podkorpus 23 izvirnih slovenskih romanov ter štiri podkorpuse izvirnih literarnih del v tujih jezikih (angleščini, francoščini, italijanščini in nemščini) in njihove slovenske prevode (prim. Vintar 2013). Vsi deli korpusa so oblikoskladenjsko označeni, medtem ko so vzporedni deli korpusa tudi stavčno poravnani. Tabela 1 prikazuje statistične podatke tistega dela korpusa, ki je bil uporabljen v naši raziskavi, torej izvirna slovenska besedila ter angleško-slovenski in italijansko-slovenski podkorpus.

Tabela 1: Predstavitev sestave korpusa *Spook*.⁵

podkorpus <i>Spook</i>	mio. pojavníc	mio. besed	enot	od	do
angleški	1,16	0,97	9	1992	2007
prevodi iz angleščine	1,15	0,92	9	2002	2008
italijanski	0,49	0,41	7	1992	2001
prevodi iz italijanščine	0,48	0,39	7	1999	2004
izvirno slovenski	1,64	1,34	25	1996	2006

Podkorpus slovenskih izvirnih besedil (SL-SL) obsega 1.644.967 besed; vzporedni angleško-slovenski podkorpus (EN-SL) vsebuje 2.308.870 pojavníc, od tega 1.160.451 v angleškem delu in 1.148.419 v slovenskem delu; italijansko-slovenski podkorpus (IT-SL) pa šteje 965.434 pojavníc, in sicer 486.843 v italijanskem delu in 478.591 v pripadajočem slovenskem delu. Tako izvirna slovenska besedila kot tudi prevode v slovenščino so ustvarili materni govorniki slovenščine.

Raziskava je potekala v več fazah in je delno vključevala avtomatsko, delno pa ročno metodo analize. S pomočjo konkordančnika CUWI,⁶ ki je prav tako nastal v okviru zgoraj omenjenega projekta, smo avtomatsko izluščili vse pojavitve izbranih povezovalcev (*zakaj, kajti, saj, sicer, namreč, to je, in sicer, in to, tj., to se pravi*) v vseh treh podkorpusedih. Grobe rezultate smo nato prečistili šuma oz. nepravilnih primerov, kjer je šlo bodisi za napake pri avtomatskem označevanju korpusa bodisi za primere, kjer je isto zaporedje črk dejansko imelo drugačen pomen in ni šlo za povezovalce (kar se je dogajalo zlasti pri *in to in to je*). V naslednjem koraku smo primere iz vzporednih korpusov ročno analizirali z vidika struktur, ki so se pojavljale v izvirnih besedilih na mestih, kjer je v slovenščini bil kateri od obravnavanih povezovalcev. Tako pridobljene informacije smo združili v makro kategorije glede na vrsto povezovalca v izvirnem jeziku oz. glede na drugo strukturo, ki se je pojavljala. Rezultate za korpusa EN-SL

⁴ Vodja projekta izr. prof. dr. Špela Vintar

⁵ Več o tem na <http://nl.ijs.si/spook/>.

⁶ <http://nl.ijs.si/cuwi>

in IT-SL smo najprej primerjali med sabo, da bi ugotovili, ali (in v kolikšni meri) je pojavljanje obravnavanih povezovalcev v prevodni slovenščini odvisno od izvirnega jezika, nato pa še s podatki, pridobljenimi iz korpusa SL-SL, da bi preverili, ali slika, ki nam jo nudi prevodna slovenščina, odstopa od zakonitosti, ki so značilne za izvirna slovenska leposlovna besedila. Izsledki so predstavljeni v nadaljevanju.

4 REZULTATI IN DISKUSIJA

Na podlagi zgoraj opisane metodologije najprej predstavljamo število vseh pojavnih pojasnjevalnih in vzročnih povezovalcev ter njihovo pogostnost na 100.000 pojavnih v dveh obravnavanih podkorpusih korpusa *Spook*, EN-SL in IT-SL. V primerjavi slovenskih prevodov in izvirkov v angleščini in italijanščini se je izkazalo, da so bile s pojasnjevalnimi in vzročnimi povezovalci prevedene naslednje kategorije elementov:

1. brez povezovalca (dodajanje v slovenskem prevodu),
2. pojasnjevalni povezovalec,
3. priredni vzročni povezovalec,
4. podredni vzročni povezovalec,
5. vezalni povezovalec,
6. posledični povezovalec,
7. ločni povezovalec,
8. drugo.

Podrobneje bodo kategorije predstavljene v naslednjem razdelku skupaj s primeri. V nadaljevanju primerjamo podobnosti in razlike pri pojavljanju obeh vrst povezovalcev v analiziranih podkorpusih. Posebej se posvečamo dvema povezovalcema, *namreč* in *sicer*, ki sta najbolj izrazito večpomenska in sodita v obe obravnavani kategoriji. Na koncu primerjamo podatke prevodnega korpusa s podatki, pridobljenimi za izvirna slovenska besedila.

Ker se *tj.* ne pojavi v korpusu niti enkrat, *to se pravi* pa le v italijansko-slovenskem korpusu (4 primeri), smo ta dva povezovalca spustili iz nadaljnje raziskave. Prav tako smo iz obravnave spustili *kakor*, ki je stilno zelo zaznamovan, kot je že bilo omenjeno v 2. razdelku.

4.1 Vzročni in pojasnjevalni povezovalci v podkorpusu EN-SL

V prevodih iz angleščine je bilo skupno prisotnih 1.449 primerov vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev (oz. 126,17 na 100.000 pojavnih). Tabela 2 prikazuje

število pojavitev povezovalcev v izvirnih besedilih (preračunano na 100.000 pojavnic), združenih glede na tip slovenskega povezovalca, ki se je pojavil kot njihova ustreznica v prevodu: posebej so navedeni vzročni povezovalci in pojasnjevalni povezovalci, poleg tega sta ločeno od teh navedena še *sicer* in *namreč* (ki sta iz prejšnjih dveh kategorij izvzeta), v zadnjem stolpcu pa še skupni podatki za posamezno kategorijo ustreznic iz izvirnih besedil.

Tabela 2: Vzročni in pojasnjevalni povezovalci v podkorpusu EN-SL: združeni podatki po kategorijah, preračunani na 100.000 pojavnic.

	vzročni p.	pojasnjevalni p.	sicer/namreč	vsi
brez povezovalca	43,62	7,84	18,37	69,83
pojasnjevalni p.	0	1,39	0,43	1,83
priredni vzročni p.	24,9	0	3,57	28,47
podredni vzročni p.	15,76	0	1,04	16,81
vezalni p.	0	0,87	0	0,87
posledični p.	0,09	0	0	0,09
ločni p.	0	0	5,14	5,14
drugo	1,04	0	2,09	3,13
skupaj	86,8	8,71	30,64	126,17

Tabela 3 prikazuje absolutno število pojavitev posameznih povezovalcev glede na kategorijo elementa, ki se je na njihovem mestu pojavljal v izvirnih besedilih. Za boljšo primerljivost z ostalimi podkorpusi so v oklepaju dodani še podatki o pogostnosti teh povezovalcev na 100.000 besed.

Tabela 3: Vzročni in pojasnjevalni povezovalci v podkorpusu EN-SL: absolutne vrednosti (in pogostnost, preračunana na 100.000 besed).

ustreznice v izvirnih besedili	Vzročni in pojasnjevalni povezovalci v slovenskih prevodih										
	in sicer	in to	namreč	to je	kajti	saj	sicer	zakaj	vsi		
brez povezovalca	43 (3,74)	47 (4,09)	76 (6,62)	0	79 (6,88)	422 (36,75)	135 (11,76)	0	802 (69,84)		
pojasnjevalni p.	12 (1,05)	0	5 (0,44)	4 (0,35)	0	0	0	0	21 (1,84)		
priredni vzročni p.	0	0	41 (3,57)	0	238 (20,72)	34 (2,96)	0	14 (1,22)	327 (27,25)		
podredni vzročni p.	0	0	11 (0,96)	0	91 (7,92)	90 (7,84)	1 (0,09)	0	193 (16,81)		
vezalni p.	0	10 (0,87)	0	0	0	0	0	0	10 (0,87)		
posledični p.	0	0	0	0	0	1 (0,09)	0	0	1 (0,09)		
ločni p.	0	0	0	0	0	0	59 (5,14)	0	59 (5,14)		
drugo	0	0	5 (0,44)	0	2 (0,17)	8 (0,70)	19 (1,65)	2 (0,17)	36 (3,13)		
skupaj	55 (4,79)	57 (4,35)	138 (12,02)	4 (0,35)	410 (35,70)	555 (48,33)	214 (18,63)	16 (1,39)	1.449 (125,56)		

V analiziranem korpusu je na splošno opaziti veliko večje število vzročnih povezovalcev v primerjavi s pojasnjevalnimi, ki jih je skoraj 10-krat manj.⁷ Med tipi izvirnih elementov, ki smo jih zasledili, je daleč najbolj množičen fenomen dodajanje slovenskih povezovalcev na mestih, kjer v izvirnih besedilih ni nobenega eksplicitnega povezovalnega elementa, kot vidimo v primeru 1 (in to ne glede na tip povezovalca).

- (1) a. /.../ *ne bi mogla zanikati nečesa: in sicer, da ima Malfoy nedvomno nekaj za bregom /.../*
 b. /.../ *would not be able to deny one thing: Malfoy was definitely up to something /.../*

Pojasnjevalni povezovalci se pojavljajo kot izvirne ustreznice izključno pri slovenskih povezovalcih enakega tipa (primer 2); podobno se (priredni in podredni) vzročni povezovalci pojavljajo tam, kjer imamo slovenske prevode z vzročnimi povezovalci (primer 3 za priredni vzročni povezovalac). Prav tako edini primer, kjer se v izvirnem besedilu pojavi (priredni) posledični povezovalac, v slovenščini vsebuje vzročni povezovalac (primer 4). Nekateri vezalni povezovalci v izvirnikih so bili prevedeni s pojasnjevalnim povezovalcem (primer 5), med ostalimi elementi, združenimi v kategorijo Drugo, pa so poleg primerov z različnimi prislovi najpogostejši primeri s protivnim povezovalcem v angleškem izvirniku (primer 6), ki pogosto vsebujejo eliptično obliko (tipičen izpust osebka in glagolske oblike.)

- (2) a. *V postelji je ostala teden dni – to je vse dotlej, dokler se ni počutila /.../*
 b. *She stayed in bed a week – that is, until she felt she could manage the struggle ahead /.../*
- (3) a. */.../ je prebral sedemnajsto ime na seznamu; kajti bržkone ne bo nikoli pozabil imena /.../*
 b. *He looked again at the seventeenth name on the list: for he was never likely to forget the name /.../*
- (4) a. */.../ našel sklepnik in ga izročil Učitelju, saj bo s tem Cerkev dobila tisto /.../*
 b. */.../ finding the keystone and giving it to the Teacher so they could recover what the brotherhood had /.../*
- (5) a. *Še eno samotno popotovanje, in to najhujše.*
 b. *Another lonely journey, and the worst.*
- (6) a. */.../ in blatom, nekoliko je šepal, sicer pa mu ni bilo hujšega.*
 b. *He had barely stood up, however, when a door opened and Hagrid squeezed through it, his face covered in mud and blood, limping a little but miraculously alive.*

⁷ Ker sta *sicer* in *namreč* večpomenska, ju bomo, kot že omenjeno, obravnavali posebej v nadaljevanju.

4.2 Vzročni in pojasnjevalni povezovalci v podkorpusu IT-SL

V podkorpusu IT-SL je bilo skupno 1.061 primerov vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev (oz. 221,69 na 100.000 pojavnic). Podobno kot zgoraj za podkorpus EN-SL, tabela 4 prikazuje vzporedne podatke za podkorpus IT-SL, združene po kategorijah slovenskih povezovalcev, ki so zaradi neposredne primerljivosti preračunani na 100.000 pojavnic. *Sicer* in *namreč* sta prav tako kot zgoraj zaradi svoje večpomenskosti navedena posebej.

Tabela 4: Vzročni in pojasnjevalni povezovalci v podkorpusu IT-SL: združeni podatki po kategorijah, preračunani na 100.000 pojavnic.

	vzročni p.	pojasnjevalni p.	sicer/namreč	vsi
brez povezovalca	33,22	6,89	29,46	69,58
pojasnjevalni p.	0,84	0,63	1,88	3,34
priredni vzročni p.	0	0	0	0
podredni vzročni p.	98,62	0	12,54	111,16
vezalni p.	3,97	6,06	0,84	10,86
posledični p.	0,42	0	0	0,42
ločni p.	0	0	0,42	0,42
drugo	18,6	0,84	6,48	25,91
skupaj	155,67	14,42	51,62	121,69

V tabeli 5 so navedeni podrobni rezultati o pojavitvah povezovalcev v podkorpusu IT-SL, tako z absolutnimi pojavitvami kot v obliki pogostnosti na 100.000 besed (v oklepaju).

Tabela 5: Vzročni in pojasnjevalni povezovalci v podkorporusu IT-SL: absolutne vrednosti (in pogostnost, preračunana na 100.000 besed)

ustreznice v izvornih besedilih	Vzročni in pojasnjevalni povezovalci v slovenskih prevodih										
	in sicer	in to	namreč	to je	kajti	saj	sicer	zakaj	vsi		
brez povezovalca	8 (1,67)	24 (5,02)	61 (12,75)	1 (0,21)	0	159 (33,22)	80 (16,72)	0	333 (69,59)		
pojasnjevalni p.	2 (0,42)	0	7 (1,46)	1 (0,21)	0	4 (0,84)	2 (0,42)	0	16 (3,35)		
priredni vzročni p.	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
podredni vzročni p.	0	0	24 (5,02)	0	16 (3,34)	455 (95,07)	36 (7,52)	1 (0,21)	532 (111,16)		
vezalni p.	5 (1,05)	24 (5,02)	2 (0,42)	0	0	19 (3,97)	2 (0,42)	0	52 (10,88)		
posledični p.	0	0	0	0	0	2 (0,42)	0	0	2 (0,42)		
ločni p.	0	0	0	0	0	0	2 (0,42)	0	2 (0,42)		
drugo	2 (0,42)	2 (0,42)	9 (1,88)	0	0	89 (18,60)	22 (4,60)	0	124 (25,92)		
skupaj	17 (3,55)	50 (10,45)	103 (21,52)	2 (0,42)	16 (3,34)	728 (152,11)	144 (30,09)	1 (0,21)	1.061 (221,69)		

Tudi v podkorpusu IT-SL so pri obeh obravnavanih tipih povezovalcev zelo pogosti primeri, kjer je v slovenščini ta element dodan in v izvorniku ni vzporednice (primer 7). Vendar v tem podkorpusu z veliko prednostjo prevladujejo vzročni povezovalci, v izvornikih katerih prav tako najdemo (podredne) vzročne povezovalce (primer 8).⁸ Zanimivo je, da kot slovenske ustreznice italijanskih pojasnjevalnih povezovalcev najdemo tako vzročne kot pojasnjevalne povezovalce v slovenščini (za primer 9 je namenoma izbran tak, kjer je na slovenski strani vzročni, na italijanski pa pojasnjevalni povezovalec). Nekoliko bolj pogosto kot v podkorpusu EN-SL se v izvornih primerih pojavljajo vezalni povezovalci (primer 10), pa tudi posledični povezovalci (primer 11). Bistveno več je tudi takih primerov, ki ne sodijo v nobeno izmed ostalih kategorij: med temi najdemo npr. različne vrste podrednih povezovalcev (pogojne, namerne, dopustne) in raznovrstne prislove (primer 12).

- (7) a. /.../ *a ne na vrat na nos, **saj** bi bilo videti kot beg.*
 b. *Non da un giorno all'altro, sarebbe parsa una fuga.*
- (8) a. /.../ *in obvladujem svet, **kajti** vse človekove utvare so prazne.*
 b. /.../ *e domino il mondo, **perché** ogni sogno umano è sogno breve.*
- (9) a. /.../ *pa je bilo obojih še manj, **saj** se je zlata mrzlica takrat šele začejala /.../*
 b. /.../ *non c'era quasi nessuno. **Infatti** la corsa al Far West era appena incominciata /.../*
- (10) a. /.../ *da obstaja še ena krava, **in to** ravno Gagliaudova Rosina.*
 b. /.../ *ma una vacca c'è ancora, **ed** è proprio la Rosina di Gagliaudo.*
- (11) a. /.../ *naletel nate, odurnega in zapacanega, **saj** si bil videti, kakor da bi /.../*
 b. *c'eri tu, brutto e sudicio che sembrava **che** fossi uscito da un mucchio /.../*
- (12) a. /.../ *kakor da sanjariš o čudesih Zahoda, **in to** še posebno, je šepetaje nadaljeval Pesnik /.../*
 b. /.../ *non puoi che sognare le meraviglie dell'ocaso – **specie**, continuava a mormorare il Poeta /.../*

4.3 Diskusija

Če primerjamo rezultate za analizirana vzporedna podkorpusa, opazimo določene podobnosti in nekatere izrazite razlike. V obeh podkorpusih so vzročni povezovalci bistveno pogostejši od pojasnjevalnih, kar je verjetno predvsem povezano s samo sestavo posameznih besedilnih korpusov v *Spook*-u in s pripovedno funkcijo besedil v analiziranih korpusih, kjer so vzročno-posledična razmerja navadno močno izražena. Pomenljivo je tudi dejstvo, da je v obeh podkorpusih praktično enako število dodanih povezovalcev, in sicer 69 na 100.000 pojavnic, čeprav je dejansko pogostnost

⁸ V kategoriji prirednih vzročnih povezovalcev ni primerov, saj italijanščina ne pozna prirednih vzročnih struktur, temveč le podredne vzročne povezovalce, kot je *perché* v primeru *Sono la disillusione, disse la vecchia, e domino il mondo, perché ogni sogno umano è sogno breve.*, ki je v prevodu pretvorjen v priredni *kajti*: »Razočaranje«, je odvrnila starka, »in obvladujem svet, kajti vse človekove utvare so prazne.«

povezovalcev v podkorpusu IT-SL skoraj dvakrat večja kot v EN-SL (221 proti 126 na 100.000 pojavnic). Dokaj pričakovano in zelo podobno v obeh jezikovnih kombinacijah je tudi dejstvo, da so slovenski povezovalci, ko ne gre za dodajanje, najpogosteje prevod istovrstnih povezovalcev v angleščini oziroma italijanščini. Opazni razliki med obema podkorpusoma sta predvsem dve: prva zadeva najpogostejši tip izvirne ustreznice, druga pa pojavljanje elementov, združenih v kategoriji Drugo.

V podkorpusu EN-SL se namreč s precejšnjo razliko najpogosteje pojavlja dodajanje povezovalcev v slovenskih prevodih (kar 55 % vseh povezovalcev je dodanih), medtem ko je v podkorpusu IT-SL dodanih povezovalcev le 31 % in so v tem podkorpusu v izvirnih besedilih izrazito pogosti podredni vzročni povezovalci (50 %).

V kategoriji Drugo so, kot smo omenili, združeni različni povezovalci, ki ne sodijo v nobeno izmed ostalih analiziranih kategorij in so tako redki, da se je podrobna analiza za potrebe te raziskave zdela nesmiselna. Ne glede na to izstopa podatek, da je takih, drugačnih izvirnih povezovalcev, ki se v slovenščini zlivajo z vzročnimi in pojasnjevalnimi povezovalci, v angleščini le 3 %, medtem ko jih je v italijanščini kar trikrat toliko (12 %). Vprašanje, zakaj je prišlo do takega zlitja, presega okvirje te raziskave, saj lahko vključuje zelo različne razloge, od specifičnega sloga prevajalcev do v prevodoslovni literaturi večkrat opisane težnje k standardizaciji oz. normalizaciji (prim. Toury 1995, Baker 1993).

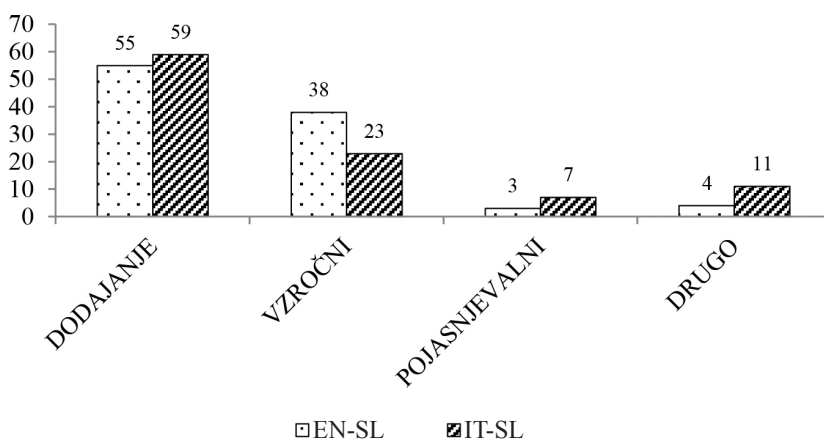
Posebej velja omeniti razliko v pojavnosti vzročnih povezovalcev *kajti* in *zakaj* (prim. tabeli 3 in 5): oba se v prevodih iz angleščine pojavljata veliko pogosteje kot v prevodih iz italijanščine (*kajti* več kot 10-krat, *zakaj* pa skoraj 7-krat pogosteje). Glavna razloga za to razliko se zdita dva: po eni strani italijanščina pozna samo podredne vzročne povezovalce in zato ni presenetljivo, da se priredni povezovalci, ki nimajo sorodne oblike v italijanščini, pojavljajo manj pogosto. Po drugi strani pa se v angleških izvirnikih pogosto pojavlja povezovalac *for*, ki tradicionalno velja za priredni vzročni povezovalac. Dodati je treba, da je večina primerov s *for* pravzaprav iz romana J. R. R. Tolkiena, *Gospodar prstanov: Dva stolpa*, kar ne preseneča, saj Tolkien v knjigi s tovrstnim besediščem skuša priklicati pridih starinskega, kar se je posrečilo tudi prevajalcu, Branku Gradišniku, ki se je odločil za prevode s *kajti*, saj na splošno *kajti* velja za bolj formalen, knjižni, morda celo zastarel izraz, ki se ne uporablja pogosto v vsakdanjem jeziku, kar velja še toliko bolj za povezovalac *zakaj*.⁹ Ob tem velja pripomniti tudi, da je morda prav zaradi želje po določenem slogovnem učinku v prevodih iz angleščine nemalokrat prihajalo tudi do dodajanja povezovalca *kajti*.

⁹ Hitra korpusna analiza npr. pokaže, da se povezovalac *kajti* v korpusu Gigafida (www.gigafida.net) pojavi približno 170-krat na milijon pojavnic, *saj* pa npr. 1.551-krat (pri čemer je treba poudariti, da se *saj* sicer pojavlja tudi v vzključni vlogi). V korpusu govornjene slovenščine GOS (www.korpus-gos.net) se *kajti* pojavi približno enako pogosto kot v korpusu Gigafida (173-krat na milijon besed, pri čemer se pojavlja izključno v javnih govornjenih besedilih, kot so televizijske oddaje, kjer gre za vsaj delno – najverjetneje pisno – vnaprej pripravljen govor), povezovalac *saj* pa se pojavi kar 3.940-krat na milijon besed, kar zgovorno kaže na njegovo prevlado. Povezovalca *zakaj* ni mogoče na preprost način testirati v omenjenih korpusih, saj se v rezultatih zlivata vprašalnica in povezovalac, število zadetkov (v Gigafidi npr. 437.371) pa je preveliko za ročno razločevanje med obema rabama.

4.3.1 *Namreč*

V nadaljevanju si bomo na kratko pogledali rabo in pogostost vzročno-pojasnevalnega povezovalca *namreč*, in sicer v angleško-slovenskem in italijansko-slovenskem podkorpusu. Bistvena značilnost tega povezovalca (kot tudi povezovalca *sicer*, ki ga bomo obravnavali v naslednjem razdelku) je, da se ga prišteva tako med vzročne kot med pojasnjevalne povezovalce, kar se odraža tudi v tipih izvirnih ustreznih, ki so bile prevedene s tem povezovalcem.¹⁰ Primerjalno gledano je v podkorpusu IT-SL na 100.000 besed bistveno več primerov z *namreč* (21,52), kot jih lahko najdemo v korpusu EN-SL (12,01). Deleži tipov izvirnih ustreznih, ki jih najdemo v obeh korpusih, so podobni glede dodajanja (55 oz. 59 %), nekoliko bolj pa se razlikujejo pri ostalih kategorijah (ki so v poenostavljeni obliki prikazani na sliki 1). Primer 13 prikazuje tipičen primer dodajanja povezovalca v slovenščini, primer 14 kaže na vzročni pomen povezovalca, primer 15 pa pojasnjevalnega v primerih, ko je tudi v izvirniku uporabljen sorodni povezovalec.

- (13) a. *Kot v večini jamajskih domov je bilo **namreč** zdravljenje vedno bolj mučno od simptomov.*
 b. *The cure, as in most Jamaican households, was always more painful than the symptoms .*
- (14) a. *Vsi se **namreč** niso hoteli bojevati na strani severa /.../*
 b. ***Perché** non tutti scelsero di combattere a fianco dei nordisti /.../*
- (15) a. *Prav Muhamad Ibn Musa al-Kvarezmī je **namreč** jasno in glasno objavil /.../*
 b. *Proprio Muhammad ibn Musa al-Khwàrزمī, **infatti**, rivela a chiare lettere /.../*

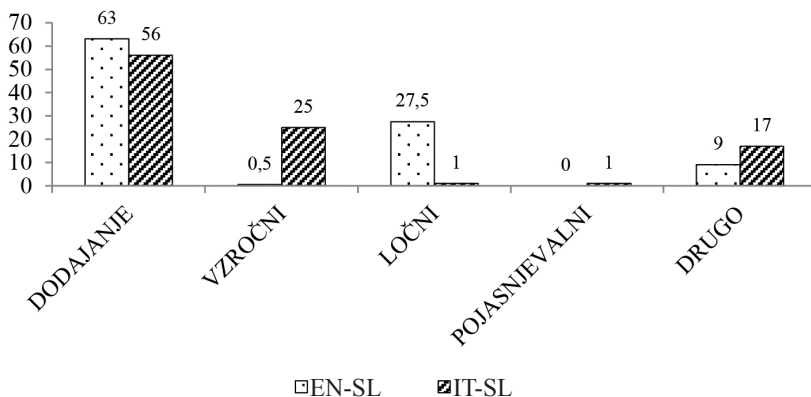
Slika 1: Deleži kategorij izvirnih ustreznih za povezovalca *namreč* (v %) v podkorpusih EN-SL in IT-SL.

¹⁰ Prim. tudi Hirci (2013), kjer so opisani rezultati podrobnejše raziskave povezovalca *namreč* in njegovih izvirnih angleških ustreznih.

4.3.2 Sicer

Za primerjavo pogledjmo še vzročno-pojasnjevalni povezovalc *sicer*. Primerjalno gledano je tudi v tem primeru bistveno več primerov povezovalca *sicer* v italijansko-slovenskem podkorpusu (30,09 na 100.000 besed), medtem ko lahko najdemo le 18,63 primerov tega povezovalca v angleško-slovenskem delu korpusa *Spook*. Tudi za ta povezovalc je značilno, da se ga prišteva tako med vzročne (primer 16) kot med pojasnjevalne povezovalce (primer 17), kar se prav tako odraža v tipih izvornih ustreznici, ki so bile prevedene s tem povezovalcem, vendar ima ob tem še dodaten izrazito ločni pomen (primer 18). Kot prikazuje slika 2, se v prevodih iz angleščine v kar 63 % vseh primerov pojavlja dodajanje, medtem ko je takih primerov prevodov iz italijanščine 56 %, poleg tega pa se tudi ločni pomen povezovalca *sicer* pojavlja bistveno pogosteje kot v prevodih iz italijanščine, kar gre najverjetneje pripisati osebnemu slogu prevajalcev.

- (16) a. /.../ *da naju ne nameravate predati policiji, **sicer** bi naju odpeljali nazaj v banko.*
 b. *You obviously have no intention of turning us in. You would have driven us back to the bank.*
- (17) a. /.../ *da se kraljestvo razteza le nekaj korakov stran, **sicer** leto dni hoje, če bi vse teklo kot po maslu /.../*
 b. /.../ *che tanto il regno era a due passi, **vale a dire** a un anno di marcia, se andava bene /.../*
- (18) a. *Samo zdaj morava hitro izginiti, **sicer** bova na koncu za vse skupaj kriva...*
 b. *Now we need to get out of here, **or** we'll be blamed for this and not the good marshal.*

Slika 2: Deleži kategorij izvornih ustreznici za povezovalc *sicer* (v %) v podkorpusih EN-SL in IT-SL.

4.4 Primerjava z izvirnimi slovenskimi besedili

Tabela 6: Število vseh pojavnih pojasnjevalnih in vzročnih povezovalcev v treh podkorpusih korpusa *Spook* v absolutnih vrednostih in pojavitvah na 100.000 pojavnih.

	SL-SL		EN-SL		IT-SL	
	abs. vr.	na 100.000	abs. vr.	na 100.000	abs. vr.	na 100.000
<i>in sicer</i>	39	2,37	55	4,78	17	3,55
<i>in to</i>	368	22,37	57	4,96	50	10,44
<i>kajti</i>	256	15,56	410	35,70	16	3,34
<i>namreč</i>	290	17,62	138	12,01	103	21,52
<i>saj</i>	1264	76,84	555	48,32	728	152,11
<i>sicer</i>	663	40,30	214	18,63	144	30,08
<i>to je</i>	611	37,14	4	0,34	2	0,41
<i>zakaj</i>	611	37,14	16	13,93	1	0,20

Če primerjamo podatke o prevodni slovenščini s slovenskimi izvirniki v podkorpusu SL-SL (tabela 6), opazimo, da se določeni povezovalci pogosteje pojavljajo v izvirnih slovenskih besedilih (*in to*, *sicer*, *to je*, *zakaj*), drugi pa v prevedenih besedilih (*in sicer* v obeh vzporednih podkorpusih, *kajti* v EN-SL, *namreč* in *saj* pa v IT-SL). Povezovalac *kajti* se v prevodih iz angleščine pojavi več kot dvakrat pogosteje kot v slovenskih izvirnih besedilih, medtem ko se v prevodih iz italijanščine pojavlja zelo redko. Po drugi strani se v primerjavi s slovenskimi izvirniki prevajalci iz angleškega jezika za skoraj polovico manjkrat odločajo za rabo povezovalca *sicer*, ki ga nekoliko pogosteje najdemo prevodih iz italijanščine. Tudi ostali povezovalci se v prevodih iz angleščine pojavljajo znatno redkeje kot v slovenskih izvirnikih, medtem ko se nekateri povezovalci v prevodih iz italijanščine (na primer *in sicer*, *namreč* in še posebej *saj*) pojavljajo bistveno pogosteje.

Splošno gledano torej na podlagi pridobljenih podatkov ne moremo potrditi, da bi se v prevodni slovenščini v primerjavi z izbranim podkorpusom izvirnih slovenskih besedil povezovalci pojavljali pogosteje kljub dejstvu, da jih je velik delež v obeh vzporednih podkorpusih dodan, kar bi nas lahko navajalo na zagovarjanje teze o eksplisitaciji (prim. Blum-Kulka 1986, Baker 1996, Englund Dimitrova 1993, Klaudy 2008 in dr.). Razlogov za to je lahko več. Po eni strani so besedila, zbrana v podkorpusu SL-SL slogovno in žanrsko precej drugačna od literarnih besedil v prevodnih podkorpusih: gre za besedila, ki so napisana v bistveno bolj

pogovornem slogu, ki je blizu govornemu besedi, kjer je uporaba povezovalcev načeloma zelo prisotna. Slog prevedenih besedil je po drugi strani zelo literaren in premišljen, zato se morda globalno gledano izbrana tipa povezovalcev pojavljata nekoliko redkeje. Na to je mogoče sklepati tudi na podlagi dejstva, da se v prevodnih korpusih pogosteje pojavljajo bolj formalni povezovalci, kot je *kajti* v prevodih iz angleščine in v italijanskem delu izrazito tudi *saj*.

5 SKLEP

V prispevku predstavljamo kontrastivno analizo rabe vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev v angleščini, italijanščini in slovenščini. Zanimalo nas je predvsem, če in kje prihaja do razlik pri prevajanju prirednih povezovalcev iz angleščine in italijanščine v slovenščino. S pomočjo korpusa *Spook* smo ugotovili, da prihaja v slovenskih prevodih pogosto do dodajanja tovrstnih povezovalcev tako v prevodih iz angleščine kot v tistih iz italijanščine. Na podlagi primerov iz obeh delov prevodnega korpusa bi lahko sklepali, da pri prevajanju pogosto prihaja do eksplicitacije povezovalcev takrat, ko so prevajalci očitno presodili, da bi njihova prisotnost pripomogla k boljšemu razumevanju besedila s strani bralcev. Povezovalci sicer sodijo med kohezivna sredstva in nekatere študije (nekaj je omenjenih tudi zgoraj) so pokazale, da je za take elemente značilno, da so predmet pogoste eksplicitacije. Primerjava s podkorpusom izvornih slovenskih besedil sicer ne potrjuje naših domnevanj o vlogi eksplicitacije v prevodih, vendar je nujno poudariti že prej izpostavljeno dejstvo, da je sestava podkorpusa SL-SL, ki združuje književna dela, katerih register je večinoma bistveno nižji od registra prevodov iz angleščine ali italijanščine, gotovo močno vplivala na rezultate, saj je v besedilih, ki posnemajo govorni jezik, pogostost povezovalcev potencialno bistveno drugačna od tiste, ki bi jo zasledili v bolj primerljivih besedilih. Da bi tezo o eksplicitaciji lahko z gotovostjo potrdili, bi bilo smiselno preveriti tudi pojavljanje drugih vrst povezovalcev, predvsem pa uporabiti drugačen, bolj primerljiv korpus izvornih slovenskih besedil (prim. predhodni razdelek).

S kontrastivnega vidika smo izpostavili nekatere razlike, ki se pojavljajo med jeziki v obravnavi: italijanščina, na primer, ne pozna prirednih vzročnih povezovalcev, zato se v izvornih odsekih primerov, kjer v slovenskih prevodih zasledimo priredne vzročne povezovalce, navadno pojavljajo podredni povezovalci (kot je *perché*). V angleških prevodih je opazno višji register določenih besedil v korpusu, kar se opazi tudi po izbiri vrste povezovalcev: pogosteje se namreč pojavljata npr. *kajti* in *zakaaj*, ki veljata za izrazito formalna povezovalca. Poleg primerjave podobnosti in razlik pri pojavljanju prirednih vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev v analiziranih podkorpusih smo se posebej posvetili dvema vzročno-pojasnjevalnima povezovalcema, *namreč* in *sicer*, ki sta najbolj izrazito večpomenska in dejansko sodita v obe obravnavani kategoriji (prim. razdelka 4.3.1 in 4.3.2).

Ker je število del v korpusu *Spook* relativno omejeno, je zelo mogoče, da so opaženi fenomeni delno tudi plod avtorskih oz. prevajalskih osebnih slogovnih preferenc, ne pa nujno značilnost prevedenega jezika nasploh. Tako ne moremo na primer sklepati, ali pri rabi povezovalcev na splošno pogosto prihaja do eksplicitacije, saj nekateri prevajalci po taki strategiji posegajo pogosteje kot drugi. Zaradi zelo izrazitega dodajanja povezovalcev v slovenskih prevodih pa kljub neprepričljivi primerjavi z izbranimi slovenskimi izvirnimi besedili menimo, da v prevodih pogosto res prihaja do eksplicitacije kohezivnih sredstev, vendar bi bilo po eni strani treba preveriti tudi prisotnost drugih vrst povezovalcev, po drugi strani pa verjetno še primerjati rezultate za prevodno slovenščino s kakim slogovno bolj primerljivim korpusom izvirnih slovenskih besedil.

Predstavljeno raziskavo je nujno jemati kot začetni, delni vpogled v področje kontrastivne analize vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev med tremi obravnavanimi jeziki, ki bo nedvomno doprinesel k osvetlitvi vloge teh jezikovnih elementov, nenazadnje pa prispeval tudi k boljšemu razumevanju in sprejemanju prevodov v slovenski jezik.

Literatura

- Bajec, Anton in sod., 2000: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Baker, Mona, 1993: Corpus linguistics and translation studies: implications and applications. Baker, Mona, Gill Francis in Elena Tognini-Bonelli (ur.): *Text and technology: in honour of John Sinclair*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 233–250.
- Baker, Mona, 1995: Corpora in Translation Studies. An Overview and Some Suggestions for Future Research. *Target* 7(2). 223–243.
- Baker, Mona, 1996: Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. Somers, Harold (ur.): *Terminology, LSP and Translation. Studies in Language Engineering in Honour of Juan C. Sager*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 175–186.
- Baroni, Marco in Silvia Bernardini, 2005: A New Approach to the Study of Translationese: Machine-learning the Difference between Original and Translated Text. *Literary and Linguistic Computing* 21 (3). 259–274.
- Blum-Kulka, Shoshana, 1986: Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. House, Juliane in Shoshana Blum-Kulka (ur.): *Interlingual and Intercultural Communication*. Tübingen: Narr, 17–35.
- Balažič Bulc, Tatjana, 2010: Pozicija konektorjev v makrostrukturi znanstvenega članka. Vintar, Špela (ur.): *Slovenske korpusne raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 54–71.

- Balažič Bulc, Tatjana in Vojko Gorjanc, 2009: Corpus tagging of connectors: the case of Slovenian and Croatia academic discourse. Mählberg Michaela, Victorina González-Díaz in Catherine Smith (ur.): *Proceedings of the Corpus Linguistics Conference CL2009. 20-23 July 2009*. Liverpool: University of Liverpool. ucrel.lancs.ac.uk/publications/cl2009/363_FullPaper.doc (Dostop 19. 4. 2014)
- Bowker, Lynne, 2001: Towards a Methodology for a Corpus-Based Approach to Translation Evaluation. *Meta* 46(2). 345–364. <http://www.erudit.org/revue/meta/2001/v46/n2/002135ar.pdf> (Dostop 19. 4. 2013)
- Černelič Ivanka, 1991: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezikovni zapiski* 1. 73–85.
- Černelič Kozlevčar, Ivanka, 1993. O delitvi členkov. *Zbornik Slavističnega društva Slovenije* 3. 213–225.
- Dijk, Teun A. van, 1977: Connectives in Text Grammar and Text Logic. Dijk, Teun A. van in János S. Petöfi (ur.): *Grammars and Description. Studies in Text Theory and Text Analysis*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 11–63.
- Englund Dimitrova, Brigitta, 2005: *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gorjanc, Vojko, 1998: Konektorji v slovničnem opisu znanstvenega besedila. *Slavistična revija* 46/4. 367–388.
- Gorjanc, Vojko, 2005: *Uvod v korpusno jezikoslovje*. Domžale: Izolit.
- Grad, Martin, 2010: Izražanje osebnosti v akademskem diskurzu: primerjava rojenih in tujih govorcev angleščine. Vintar, Špela (ur.): *Slovenske korpusne raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 72–89.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood, 1993: Quantitative Studies and Probabilities in Grammar. Hoey, Michael (ur.) *Data, Description, Discourse: Papers on the English Language in Honour of John McH. Sinclair*. London: Harper-Collins. 1–25.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood in Ruqaiya Hasan, 1976: *Cohesion in English*. London: Longman.
- Hirci, Nataša, 2012: Electronic Reference Resources for Translators: Implications for Productivity and Translation Quality. *Interpreter and Translator Trainer* 6/2, 219–235.
- Hirci, Nataša, 2013: Pogostost vzročno-pojasnjevalnega *namreč* v izvorniku in prevodu: korpusni pristop. Vintar, Špela (ur.): *Slovenski prevodi skozi korpusno prizmo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 32–53.
- Jakop, Nataša, 2000: Vežanost poudarnih členkov na določeno besedno vrsto oziroma stavčni člen. *Jezikoslovni zapiski* 6. 67–80.
- Jurko, Primož, 2007: Divergent polysemy: the case of Slovene *namreč* vs. English namely. *ELOPE VII/1–2: Studies in the English language and literature in Slovenia*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 29–41.

- Klaudy, Kinga, 2008: Explication. Baker, Mona in Gabriela Saldanha (ur.): *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*. London/New York: Routledge. 104–108.
- Malmkjær, Kirsten, 1998: Love thy neighbour: Will Parallel Corpora Endear Linguists to Translators? *Meta* 43(4). 534–541. <http://www.erudit.org/revue/meta/1998/v43/n4/003545ar.pdf> (Dostop 19. 4. 2013)
- Mikolič Južnič, Tamara, 2011: Vpliv besedilnih tipov na pojavljanje nominalizacije v slovenščini: korpusna raziskava. Kranjc, Simona (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Obdobja* 30. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 321–327.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2007: Raziskave metabesedilnosti v uporabnem jezikoslovju: pregled področja in predstavitev raziskovalnega dela za slovenščino. *Jezik in slovstvo* 52/3–4. 7–19.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2010: Se za strukturiranje besedila v prevodih uporabljajo drugačni elementi kot v izvirniku? Korpusna analiza medpovednega in medstavčnega in. Vintar, Špela (ur.): *Slovenske korpusne raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 156–177.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2007: Vloga povezovalcev v govornem diskurzu. *Jezik in slovstvo* 52/3–4. 21–32.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2009: *Povezovalci v francoščini: od teoretičnih izhodišč do analize v diskurzu*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2011: Slovenski členki v luči Ducrotove integrirane pragmatike. Kranjc, Simona (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Obdobja* 30. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 405–411.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2013: Primerjava slovenskih prevodnih variant povezovalca mais v francosko-slovenskem vzporednem korpusu. Vintar, Špela (ur.): *Slovenski prevodi skozi korpusno prizmo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 120–142.
- Sinclair, John McHardy, 1997: Corpus Evidence in Language Description. Wihmann, Ann, Steve Fligelstone, Tony McEnery in Gerry Knowles (ur.): London/New York: Longman.
- Skubic, Andrej, 1999: Oglad kohezijske vloge slovenskega členska. *Slavistična revija* 47/2. 210–238.
- Smolej, Mojca, 2004: Členki kot besedilni povezovalci. *Jezik in slovstvo* 49/5. 45–57.
- Tognini-Bonelli, Elena, 2001: *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Toporišič, Jože, 1991 [1976]: *Slovenska slovnica*. 3. ponatis. Maribor: Obzorja.
- Toury, Gideon, 1995: *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Vintar, Špela in Darja Fišer, 2009: Gradnja in analiza korpusov za prevodoslovne raziskave. Kocijančič Pokorn, Nike (ur.): *Sodobne metode v prevodoslovnem raziskovanju*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 80–109.

- Vintar, Špela, 2010: Luščenje terminologije iz angleško-slovenskih vzporednih in primerljivih korpusov. Vintar, Špela (ur.): *Slovenske korpusne raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 37–53.
- Vintar, Špela (ur.), 2013: *Slovenski prevodi skozi korpusno prizmo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Williams, Ian A., 1996: A Translator's Reference Needs: Dictionaries or Parallel Texts? *Target* 7(2). 275–299.
- Zanettin, Federico, 2002: Corpora in Translation Studies. Yuste Rodrigo, Elia (ur.): *Language Resources for Translation Work and research. LREC 2002 Workshop Proceedings*. Las Palmas de Grand Canaria. 10–14.

Nagovor bralca v angleških, slovenskih in prevedenih poljudnoznanstvenih člankih: medkulturna retorična primerjava

Agnes Pisanski Peterlin

Abstract

The genre of the popular science article is especially interesting for Slovene-English intercultural rhetorical and translation studies, since popular science writing has a long tradition in Slovenia and has developed its own genre conventions, while it is also a genre that is commonly translated from English into Slovene. Intercultural rhetorical research has identified important cross-cultural/linguistic differences in popular science writing which tend to be reflected in translation. The aim of the present study is to establish the differences between Slovene and English in this genre in terms of reader address as a form of reader-writer interaction and to determine how these differences are reflected in translation of English popular science texts into Slovene. An analysis of a 260,000-word corpus of original English, original Slovene and translated Slovene popular science articles reveals that frequency of reader address is similar in the three parts of the corpus; however, it also reveals substantial differences in the forms of reader address. A comparison of English and Slovene originals shows that the inclusive first person plural is the most frequent form of reader address in original Slovene, while second person address is the most frequent form in English. An analysis of translation reveals the extent to which the target texts adapt to the conventions of the target culture.

Ključne besede: korpusna študija, medkulturna retorika, nagovor bralca, poljudnoznanstveno pisanje, odnos med bralcem in piscem

1 UVOD

Žanr poljudnoznanstvenega članka je za slovensko-angleške medkulturne retorične študije posebej zanimiv, saj ima v slovenskem prostoru dolgo tradicijo in lastne žanrske konvencije, ki so se oblikovale skozi čas. Prva poljudnoznanstvena revija slovenščini, *Proteus*, je namreč začela izhajati leta 1933, ideja o oblikovanju tovrstne periodične publikacije pa je še starejša in sega v leto 1918 (podatki so povzeti po Spletni strani revije *Proteus*). Poljudnoznanstveno pisanje v angleškem jeziku ima seveda še nekoliko daljšo zgodovino, pomemben razcvet so poljudnoznanstvene revije v angleščini doživele v drugi polovici devetnajstega stoletja (Barton 1998).

Hkrati pa je poljudnoznanstveni članek zanimiv tudi za prevodoslovne raziskave, saj je to žanr, ki se v zadnjih desetletjih zelo pogosto prevaja v različnih jezikovnih kombinacijah, v slovenščino najpogosteje iz angleščine. Prav zaradi tradicionalnih razlik v žanrskih konvencijah med slovenskim in angleškim poljudnoznanstvenim diskurzom pa se pri prevajanju tovrstnega pisanja iz angleščine v slovenščino poraja vprašanje, kakšne so retorične značilnosti prevodov (prim. Pisanski Peterlin 2009, 2010).

Medkulturne retorične raziskave so za žanr poljudnoznanstvenega pisanja identificirale pomembne razlike med jeziki/kulturami, ki se odražajo v prevodih (npr. Mauranen (2002) za angleščino in finščino, Hoorickx-Raucq (2005) za angleščino in francoščino, Baumgarten (2008), Kranich (2009), Becher in sod. (2012) za nemščino in angleščino, Liao (2011) za angleščino in kitajščino); podobne so tudi ugotovitve prevodoslovnih študij (npr., Shuttleworth (2011) za prevode angleških besedil v francoščino, italijanščino, nemščino, ruščino in poljščino, Merakchi in Rogers (2013) za prevode angleških besedil v arabščino).

Namen pričujoče študije je na podlagi medkulturne retorične primerjave slovenskih in angleških poljudnoznanstvenih člankov ugotoviti, kakšne so med jezikoma/kulturama v tem žanru razlike pri vzpostavljanju odnosa med piscem in bralcem, ki se kažejo skozi nagovor bralca. Prav tako je namen študije ugotoviti, kako se te razlike odražajo v prevodih angleških besedil v slovenščino.

2 NAGOVOV BRALCA KOT OBLIKA INTERAKCIJE MED PISCEM IN BRALCEM

V zadnjem času se je vrsta raziskav s področja uporabnega jezikoslovja osredotočila na vprašanje odnosa med piscem in bralcem, ki se vzpostavlja v vsakem

besedilu (npr. Crawford Camiciottoli 2008, Lee 2009, Hyland, 2010, Kuteeva 2011, Fu 2012, če naštejemo le nekatere). Thompson & Thetela (1995) imaginarnega bralca, ki ga v besedilu gradi pisec, imenujeta *bralca v besedilu* (*reader-in-the-text*) in Thompson (2001: 58) poudarja, da je pravzaprav vsako besedilo zapis dialoga med piscem in bralcem. Kompetenten pisec se namreč zaveda svojega občinstva in mu besedilo prilagaja, bralca pa skozi besedilo posredno ali neposredno nagovarja. Odnos med piscem in bralcem je nadvse kompleksen in se med žanri močno razlikuje: če želi pisec v znanstvenem članku v prvi vrsti vzpostavljati z bralcem odnos solidarnosti in poudariti pripadnosti isti stroki (prim. Hyland 2010: 125) in nekateri avtorji menijo celo, da je v tem žanru bralca v nadrejenem položaju (prim. Parkinson in Adendorff 2004: 382; Myers 1989), je v drugih žanrih povsem drugače, npr. navodilu za uporabo ali učbeniku je v dominantnem položaju pisec (prim. Swales in dr. 1998: 98).

Parkinson in Adendorff (2004: 389) menita, da je v poljudnoznanstvenem članku odnos med piscem in bralcem enakovreden. Poudarek na soglasju med bralcem in piscem je torej velik: Liao (2011: 360) izpostavlja dejstvo, da pisec z vključevanjem bralca v besedilo le-tega vabi, da se poistoveti s stališčem, ki je v besedilu izraženo.

V poljudnoznanstvenem članku se medosebni dialog med avtorjem in občinstvom vzpostavlja skozi specifične mehanizme: Parkinson in Adendorff (2004: 389) med mehanizmi izpostavljata navdušenje nad temo, humor, osredotočenje na človeško plat znanstvenikov, in poudarjata, da se solidarnost med piscem in bralcem lahko vzpostavlja tudi skozi poudarjanje dejstva, da v nasprotju z ostalimi sodelujočimi v besedilu ne pisec ne bralca nista znanstvenika. Hyland (2010: 126) meni, da se bližina v odnosu med piscem in bralcem v tem žanru gradi tako, da pisec bralcu vsebino raziskave naredi dostopno in mu hkrati omogoča, da v besedilu začuti glas znanstvenika. Pomemben način vzpostavljanja odnosa pa je tudi sama oblika pripovedi (Parkinson in Adendorff 2004: 389), v okviru katere je eden ključnih elementov neposreden nagovor bralca.

V širšem smislu je o nagovoru bralca mogoče govoriti v povezavi s celo vrsto medosebnih elementov (npr. obligacijske naklonske konstrukcije, vprašanja); Hyland (2005a) predstavlja podrobno klasifikacijo strategij, skozi katere pisec v besedilo vključuje bralca. V pričujoči raziskavi se omejujem na neposreden nagovor bralca, ki se odraža skozi rabo inkluzivne prve osebe množine, torej prve osebe množine, ki vključuje tako pisca kot bralca, druge osebe (množine),¹ velelnika za prvo osebo množine, velelnika za drugo osebo (množine) in skozi katero koli obliko izraza *bralca oz. reader* v funkciji nagovora občinstva.

¹ V angleščini v nasprotju s slovenščino seveda ni mogoče govoriti o formalnem razlikovanju med drugo osebo ednine in množine, zato je množina ob omembi druge osebe navedena v oklepaju, kjer se stavek nanaša na oba jezika.

3 KORPUS IN METODA

Korpus v obsegu približno 260.000 besed, uporabljen v pričujoči raziskavi, sestavlja 75 poljudnoznanstvenih člankov, ki so bili objavljeni med letoma 1996 in 2008. Sestavljen je iz treh podkorpusov primerljivega obsega, in sicer iz podkorpusa 25 člankov, izvirno napisanih v slovenščini in objavljenih v slovenski poljudnoznanstveni reviji *Proteus* (v nadaljevanju podkorpus SI), iz podkorpusa 25 člankov, izvirno napisanih v angleščini in objavljenih v ameriški poljudnoznanstveni reviji *National Geographic* (v nadaljevanju podkorpus AI), in iz podkorpusa 25 člankov, slovenskih prevodov besedil iz podkorpusa AI, objavljenih v slovenski izdaji iste revije (v nadaljevanju podkorpus SP). Avtorji vseh besedil iz podkorpusa SI so rojeni govorci slovenščine, avtorji vseh besedil iz podkorpusa AI so rojeni govorci angleščine, prevajalci vseh besedil iz podkorpusa SP pa so rojeni govorci slovenščine. Iz analize je bilo izključeno slikovno gradivo, grafi, okviri, tabele, podpisi k slikam, opombe in bibliografske reference. Vzporedna podkorpusa (izvirniki v angleščini in pripadajoči prevodi v slovenščini) sta bila poravnana na ravni povedi z orodjem za poravnavo programa DéjàVu (2007).

V predpripravi na analizo sta bila sestavljena seznama iskalnih izrazov za oba jezika: za angleščino je iskalni seznam obsegal vse oblike zaimkov *we* in *you* (ter pripadajoče oblike svojilnih zaimkov), vse oblike samostalnika *reader* ter seznam potencialno relevantnih veleznikov, ki je nastal na podlagi enojezičnih (Hyland 2005b) in kontrastivnih (Pisanski Peterlin 2011) raziskav, za slovenščino pa vse oblike zaimkov *mi* in *vi* (ter pripadajoče oblike svojilnih zaimkov), vse oblike samostalnika *bralec* ter vse glagolske oblike za prvo in drugo osebo množine. Prva faza korpusne analize je bila narejena s programskim orodjem WordSmith Tools 5.0 (Scott 2008): v treh podkorpusih so bile identificirane vse pojavitve izrazov z iskalnih seznamov.

Sledil je pregled rezultatov in ročna izločitev vseh nerelevantnih zadetkov, torej primerov, ko izbrane oblike niso bile rabljene v funkciji nagovora bralca (npr. homonimov in sorodnih besed). Iz analize so bile izključene vse oblike iskalnih izrazov v generični funkciji, saj so se kot nagovor bralca šteli le primeri, v katerih je bil naslovnik nagovora le imaginarni *bralec v besedilu* in ne kdor koli v generičnem smislu.

Prečiščeni rezultati so bili nato izraženi v obliki števila pojavitev na 10.000 besed, kar je omogočalo natančnejšo primerjavo pogostosti in oblik nagovora bralca v vseh treh podkorpusih. Druga faza korpusne analize je bila narejena z vzporednim konkordančnikom ParaConc (Barlow 2003): primerjava izvirnikov v angleščini in pripadajočih slovenskih prevodov je omogočila pregled prevodnih ustreznic v obeh vzporednih podkorpusih ter analizo prevodnih premikov (dodatkov, izpuštov in sprememb).

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

V tabeli 1 je predstavljena pogostost posameznih oblik nagovarjanja bralca v vseh treh podkorpusih. Zaradi manjših razlik v dolžini podkorpusov so rezultati izraženi v obliki števila pojavitev za posamezno kategorijo na 10.000 besed, kar omogoča boljšo primerljivost podatkov.

Tabela 1: Pogostost posameznih načinov izražanja nagovora bralca na 10.000 besed.

	<i>AI</i>	<i>SP</i>	<i>SI</i>
<i>prva os. mn.</i>	0,1	1,2	5,1
<i>velelnik – prva os. mn.</i>	0,1	0,7	1,3
<i>druga os. (mn.)</i>	4,1	4,8	0,4
<i>velelnik – druga os. (mn.)</i>	1,8	1,7	0,1
<i>bralec/reader</i>	0	0	0,9
<i>Skupaj</i>	6,1	8,3	7,9

Pregled pogostosti pojavitev različnih načinov izražanja nagovora bralca pokaže, da je pogostost v vseh treh podkorpusih razmeroma podobna, pri čemer je tovrstnih primerov najmanj v angleških izvornikih (6,1 primera na 10.000 besed), nekoliko več (7,9 primera na 10.000 besed) v slovenskih izvornikih in največ (8,3 primera na 10.000 besed) v slovenskih prevodih angleških besedil.

Pregled pogostosti posameznih oblik pa pokaže velike razlike med podkorpusi. V nadaljevanju so podrobneje predstavljene razlike med posameznimi kategorijami.

4.1 Prva oseba množine – povedni naklon

V slovenskih izvornikih je prva oseba množine povednega naklona najpogostejša oblika nagovora bralca, saj se v povprečju pojavlja 5,1 primera takšnega nagovora bralca na 10.000 besed. V angleških izvornikih se tovrstni nagovor bralca skoraj ne pojavlja (v celotnem podkorpusu je en sam primer takšne rabe, kar predstavlja 0,1 pojavitve na 10,000 besed). V slovenskih prevodih je nagovorov bralca v obliki prve osebe množine sicer nekaj več kot v angleških izvornikih (1,2 primera na 10.000 besed), a še vedno mnogo manj kot v primerljivih slovenskih izvornikih.

Pregled primerov iz slovenskih izvornikov pokaže, da se nagovor bralca v prvi osebi množine uporablja za vodenje bralca skozi besedilo, kot v primerih (1) in (2):²

- (1) *Snežnik (1796 m) ni samo najvišji slovenski vrh zunaj Alp, temveč tudi eden od najbolj obetavnih ciljev za botanično ekskurzijo. Na njej bomo spoznali več v Sloveniji redkih ali celo samo na Snežnik omejenih rastlin, ekološko in floristično zelo različne rastlinske združbe in izredno nazorne primere za obrat rastlinskih pasov.* (SI)
- (2) *Tako smo se že seznanili z regionalnometamorfniimi in kontaktnometamorfniimi kamninami.* (SI)

Druga pomembna funkcija te oblike je usmerjanje bralca k željeni interpretaciji, kot v primerih (3) in (4). Avtor takšno usmerjanje doseže s poudarjeno vzajemnostjo z bralcem; Harwood (2005: 346–7) v kontekstu znanstvenih besedil govori o sporočilu »ti in jaz razmišljava enako«, ki ga avtor bralcu posreduje z rabo inkluzivne prve osebe množine.

- (3) *Vprašamo se lahko, ali ni sposobnost »manipulirati z geni« tudi del človekove evolucije? Pri tem je zanimiva misel nekega pisca iz znanstvene fantastike, da genom kot do skrajnosti zgoščena oblika informacije o življenju, shranjen na primeren način, edini lahko časovno premaga medzvezdne razdalje in tako doseže »večnost« človeške vrste ali drugih življenjskih vrst – pradaavno željo človeka.* (SI)
- (4) *Vidimo, da je tvorjenje slike v živalskih očeh zelo pestro in še zdaleč ne popolnoma raziskano in pojasnjeno.* (SI)

V slovenskih prevodih je funkcija prve osebe ednine enaka kot v primerljivih izvornikih, torej vodenje skozi besedilo (5b) in usmerjanje interpretacije (6b), le da je tovrstnih primerov mnogo manj. Primerjava z angleškimi izvorniki pokaže, da se s prvo osebo množine prevaja angleška druga oseba (5a) ali pa gre za dodano obliko, ki je v izvorniku ni (6a).

- (5a) *All those heads become even more remarkable when you look at two simple sea creatures that are the closest living relatives of the vertebrates (animals with backbones).* (AI)
- (5b) *Primerjava postane še veliko zanimivejša, če si ogledamo preprosti morski bitji, ki sta najbližja živeča sorodnika vretenčarjev (živali s hrbtenico).* (SP)
- (6a) *Scientists have a long way to go in understanding the evolution of complexity, which isn't surprising since many of life's devices evolved hundreds of millions of years ago.* (AI)
- (6b) *Vendar bodo znanstveniki imeli še veliko dela, preden bodo razumeli evolucijo zapletenih struktur. To niti ni presenetljivo, če pomislimo, da so mnoge lastnosti živega sveta nastajale pred več sto milijoni let.* (SP)

² Vsi primeri, navedeni v pričujočem prispevku, so iz analiziranega korpusa poljudnoznanstvenih besedil, ob vsakem primeru je naveden tudi podkorpus, iz katerega je primer vzet. Zaradi jasnosti so neposredno za primeri iz podkorpusa angleških izvornikov (AI) navedeni ustrezni primeri iz podkorpusa prevodov (SP); primeri iz angleških izvornikov so vseskozi označeni z *a*, primeri iz slovenskih prevodov pa z *b*.

V angleških izvornikih se prva oseba množine, kot že rečeno, pojavi le izjemoma (7a). V konkretnem primeru je v prevodu ohranjena v kombinaciji z naklonskim *naj* (7b).

- (7a) *But what do we make of such apparently inutile extremes of morphology as the elaborate skull frills of ceratopsians like Styraeosaurus or the horizontally protruding front teeth of Masiakasaurus knopfleri, a late Cretaceous oddity recently uncovered in Madagascar by excavators who named the beast after Mark Knopfler, the lead singer of the group Dire Straits, their favorite music to dig by?* (AI)
- (7b) *A kaj naj si mislimo o tako očitno neuporabnih skrajnostih, kot so lobanjski ovratniki ceratopsov, denimo stirakozavra? Ali pa o naprej štrlečih sprednjih zobeh vrste Masiakasaurus knopfleri, čudne prikazni iz zgodnje krede, ki so jo paleontologi pred nedavnim našli na Madagaskarju in poimenovali po Marku Knopflerju, pevcu skupine Dire Straits, ker so si z njihovo glasbo krajšali čas med izkopavanjem?* (SP)

Prva oseba množine predstavlja pomembno obliko nagovora bralca; Hyland (2010: 125) trdi, da poudarja dejstvo, da imata pisec in bralec enak pogled na svet, s tem pa bralcu nakazuje, da je predstavljeno zanj relevantno. Analiza izvornikov in prevodov je pokazala, da se primeri nagovora bralca, ki so v izvorniku izraženi v drugi osebi, večkrat prevedejo z inkluzivno prvo osebo množine; podobno za prevode poljudnoznanstvenih besedil iz angleščine v kitajščino ugotavlja tudi Liao (2011: 360), ki meni, da je to mogoče pripisati prevajalčevi želji, da bi se izognil tveganju, da bi pisec bralcu mnenje vsiljeval, bralca pa postavljaj v vlogo nekoga, ki ne pripada isti skupini kot pisec.

4.2 Velelnik za prvo osebo množine

Velelnik za prvo osebo množine je v slovenskih izvornikih sicer bistveno redkejši kot oblika prve osebe množine v povednem naklonu, vendar v tem podkorpusu vseeno predstavlja drugo najpogostejšo obliko nagovora bralca (1,3 pojavitve na 10.000 besed). V angleških izvornikih se tudi ta oblika skoraj ne pojavlja (znova se v celotnem podkorpusu pojavi en sam primer). V slovenskih prevodih je oblika precej manj pogosta kot v primerljivih slovenskih izvornikih (0,7 pojavitve na 10.000 besed), a funkcijsko je raba povsem primerljiva, kar potrjujejo tudi vzporedni primeri (8) – (11) iz obeh slovenskih podkorpusov. Ob slovenskih prevodih so znova navedeni tudi pripadajoči angleški izvorniki.

Primarno se velelnik v obliki prve osebe množine pojavlja v funkciji orientacije po besedilu (primera (8) in (10) sta iz podkorpusa slovenskih izvornikov, primera (9b) in (11b) pa iz podkorpusa slovenskih prevodov):

- (8) *Kako si predstavljamo rastlinske selitve? Oglejmo si to na primeru dinarske smiljke in homuličnega kamnokreča.* (SI)

- (9a) *Consider the question of dimensionality: On how many dimensions is the universe built?* (AI)
- (9b) *Oglejmo si vprašanje dimenzionalnosti: koliko dimenzij ima vesolje?* (SP)
- (10) *Vrnimo se k pticam.* (SI)
- (11a) *Back in the dimly lit room in the Building 8–1, Li Zhongxu rubs his swollen hands after another unsuccessful day looking for work.* (AI)
- (11b) *Vrnimo se spet v temačno sobo Stavbe 8–1, v kateri si Li Zhongxu drgne otečene roke po še enem dnevu, ko mu ni uspelo najti dela.* (SP)

V prevodih je velelnik za prvo osebo množine največkrat rabljen namesto velelnika za drugo osebo v angleškem izvorniku kot v primerih (9a) in (9b) ter (12a) in (12b). V teh primerih v prevodih lahko zaznamo pomenski premik, saj angleški izvornik bralca vabi k razmišljanju in ga torej spodbuja h kognitivni dejavnosti, v slovenskem prevodu pa je velelnik za prvo osebo množine mnogo bolj besedilno usmerjen, saj napoveduje novo temo ali primer. Pogosti so tudi primeri, kakršen je (11a) – (11b), v katerih je v izvorniku sicer prisotno neglagolsko usmerjanje bralca po besedilu (v konkretnem primeru nakazuje konec digresije), v prevodu pa je dodana še eksplicitna glagolska oblika velelnika za prvo osebo množine.

- (12a) *To appreciate how this tool kit can generate complexity, consider the velvet worm. The velvet worm creeps along the floors of tropical forests on nearly identical pad-shaped legs. It is, frankly, a boring creature. Yet it is also the closest living relative to the single most diverse group of animals, the arthropods.* (AI)
- (12b) *Da bi lažje razumeli, kako se povečuje zapletenost organizmov, vzemimo za primer krempljičarje. Po tleh tropskih gozdov lezejo po štrcljastih nogah, ki se med seboj le malo razlikujejo. Odkrito rečeno, gre za nezanimiva bitjeca, ki pa so najbližji živeči sorodniki najbolj raznovrstne skupine živali, členonožcev.* (SP)

V izvornih angleških besedilih se, kot že rečeno, pojavi le en sam primer velelnika za prvo osebo množine (13). Stavek je v funkciji usmerjanja bralcev po besedilu, saj predstavlja neke vrste razlago za menjavo teme. V prevodu je ta stavek v celoti izpuščen.

- (13) *But let's not burden albatrosses with our metaphors.* (AI)

Sam po sebi je velelnik za prvo osebo množine manj vsiljiv od velelnika za drugo osebo, saj bolj kot ukaz predstavlja povabilo (prim. Swales in sod. 1998: 107). Korpusna analiza je pokazala, da je v slovenskih izvornikih ta oblika bolj običajna od velelnika za drugo osebo, najverjetneje prav zato, ker je mehkejša, vljudnejša in predvsem vključujoča.

4.3 Druga oseba (množine) – povedni naklon

Druga oseba (množine) je najpogostejša oblika nagovora bralca v angleških izvornikih in v slovenskih prevodih. Zanimivo je, da je v prevodih celo pogostejša kot

v izvornikih (v angleških izvornikih se v povprečju pojavi v 4,1 primera na 10.000 besed, v prevodih pa v 4,8 primera na 10.000 besed). V slovenskih izvornikih se tovrstni nagovor bralca skoraj ne pojavlja (v celotnem podkorpusu so le trije tovrstni primeri, kar predstavlja 0,4 pojavitve na 10,000 besed), kar pomeni, da je pri tej obliki nagovora bralca razlika med prevodi in izvorniki v slovenščini posebej izrazita.

Druga oseba (množine) se pogosto uporablja za neposredni nagovor bralca, s katerim pisec bralca spodbuja k nekemu fizičnemu dejanju izven besedila. Spodnji primer (14a) iz angleškega korpusa vsebuje kombinacijo dveh oblik nagovora bralca, velenika za drugo osebo (ki je podrobneje obravnavana v naslednjem razdelku), *look*, in omembo bralca v obliki svojilnega zaimka *your*. Tudi v slovenskem prevodu (14b) se pojavita dve obliki nagovora bralca, ena, velelnik za drugo osebo množine, je povsem vzporedna izvorniku (*oglejte*), druga pa se kot druga oseba množine pojavi v dodanem stavku (*priznati morate*). Zdi se, da se je prevajalec zavedal interaktivne moči odstavka v izvorniku, ki se je odražala skozi dvojno obliko nagovora bralca in je želel ohraniti podoben ton v prevodu, čeprav je bilo treba zaradi prilagoditve sistemu slovenskega jezika nagovor bralca prestaviti. Tovrstni primeri se pojavljajo posebej pogosto kot uvod v besedilo ali v nov razdelek in služijo menjavi teme.

- (14a) *Look at your arms holding this magazine. They are marvels of complexity, containing dozens of finely sculpted bones linked by tendons and muscles, supplied with blood by a mesh of arteries, controlled by an intricate network of neurons, and snugly wrapped in skin.* (AI)
- (14b) *Oglejte si roke, s katerimi držite tole revijo. Priznati morate, da so pravo čudo zapletenosti, saj združujejo na desetine skrbno oblikovanih kosti, povezanih s kitami in mišicami; s krvjo jih oskrbuje labirint krvnih žil, nadzor nad njimi izvaja zamotano omrežje živcev, vse skupaj pa je varno ovito v kožo.* (SP)

V angleških izvornikih se pojavlja tudi nekaj primerov, v katerih služi omemba bralca (hkrati z eksplicitno omembo pisca) čim bolj plastičnemu prikazu povedanega. V prevodu se tovrstne strukture ohranjajo, kar ni presenetljivo, saj niso metabesedilne, temveč so pravzaprav del propozicijskega pomena. Takšna primera sta (15) in (16).

- (15a) *And since he forgets that he always forgets, every lost thought seems like just a casual slip—an annoyance and nothing more—the same way it would to you or me.* (AI)
- (15b) *To je nekaj, kar odkriva vedno znova. In ker pozabi, da pozablja, se zdi vsaka izgubljena misel le kot naključni spodrseljaj – zgolj nadloga in nič več – tako kot bi se to zdelo meni ali vam.* (SP)
- (16a) *Ultimately, the humble clumps of cyanobacteria and their successors made inhaling sweet air possible—made you and me possible, and the mountain-goat nannies with young single-filing along a blade-thin ridge, and the hoary marmots eyeing my trail snacks from nearby boulders.* (AI)

- (16b) *Skromni skupki cianobakterij in njihovih naslednikov so pravzaprav ustvarili zrak, ki ga danes dihamo – zaradi njih smo danes tu vi, jaz, gorske kože varuške, ki jim po grebenu, ostrem kot britev, v vrsti sledijo mladiči, ter svizci, ki z bližnjih skal opazujejo mojo popotniško malico.* (SP)

Občasno se eksplicitna omemba bralca v obliki druge osebe pojavlja v parentetičnih opombah, s katerimi pisec prekine pripoved, se za trenutek obrne k bralcu in pokomentira povedano. Tovrstne parentetične opombe izrazito poudarjajo, da imata bralec in pisec enak pogled na svet: pisec z njimi poskuša pokazati, da z bralcem razmišljata enako (primer (17a) je iz angleškega izvirnika). Tudi v teh primerih se raba v prevodu ohranja (17b). Zanimivo je, da se tudi v izvirnih slovenskih besedilih pojavi en primer takšne rabe (18).

- (17a) *Volkswagen introduced Brazil's first TotalFlex vehicle in 2003, modifying a small soccer ball of a commuter car called the Gol, which means – you guessed it – »goal!« It was an instant hit, and soon every other carmaker in Brazil followed suit.* (AI)
- (17b) *Volkswagen je dal leta 2003 na trg prvi brazilski avtomobil totalflex. Bil je majhen, podoben nogometni žogi, imenoval pa se je – uganili ste – gol! Bil je prava uspešnica in kmalu so Volkswagnu sledili še drugi proizvajalci vozil v Braziliji.* (SP)
- (18) *Poglejmo si najprej nekatere alpske vrste. Med njimi so noriška lakota (*Galium noricum*), Traunfellnerjeva zlatica (*Ranunculus traunfellneri*), homulični kamnokreč (*Saxifraga sedoides* subsp. *sedoides*), rdeča murka (*Nigritella miniata*), bobinjski (*Arabis arabiformis*, žal ste prav prebrali) in zvezdastodlakavi nizki repnjak (*Arabis pumilai* subsp. *stellulata*).* (SI)

V korpusu je tudi nekaj primerov (skupaj 10), v katerih je raba druge osebe namenjena usmerjanju bralca po besedilu, takšna sta primera (19a) in (19b). Tovrstno usmerjanje je bolj neposredno kot v primerih, ko se uporablja prva oseba množine. Podoben primer (20) se pojavi tudi v slovenskem izvirniku.

- (19a) *At this point, you're entitled to ask: Damn, what is it about bats?* (AI)
- (19b) *Na tej točki se seveda lahko upravičeno vprašate, kaj zaboga se dogaja z netopirji.* (SP)
- (20) *Zapustili smo »komarje jezero« in se podali v puščavsko visokogorje, v notranjost dežele. Človek se v neskončni prostranosti čuti neznatnega in izgubljenega. Ogleđ kaldere, imenovane Askja, pa ta občutja še poglubi. Kaj pa je kaldera, boste vprašali? Pod gorskim masivom je bila sprva magma.* (SI)

Liao (2011: 360) opozarja, da je raba druge osebe lahko nekoliko problematična, saj v tem primeru med bralcem in piscem ni vzpostavljena pripadnosti isti skupini, kot je to pri rabi prve osebe množine.

4.4 Velelnik za drugo osebo (množine)

Velelnik za drugo osebo je v angleških izvornikih mnogo redkejši kot oblika druge osebe v povednem naklonu, a je to vseeno druga najpogostejša oblika nagovora bralca v tem podkorpusu (1,8 pojavitve na 10.000 besed). V slovenskih prevodih je raba te oblike povsem primerljiva z izvornikih (1,7 pojavitve na 10.000 besed). V slovenskih izvornikih se velelnik za drugo osebo množine skoraj ne pojavlja (v celotnem podkorpusu se pojavi en sam primer, torej 0,1 pojavitve na 10.000 besed).

Kot druga oseba povednega naklona tudi druga oseba velelnega naklona občasno neposredno nagovarja bralca in ga spodbuja k fizičnemu dejanju v izvenbesedilni realnosti. Tak primer je (21a), v katerem sta v slovenskem prevodu velelnika za drugo osebo ohranjena, analogno pa sta dodana še dva velelnika, ki sta v angleščini nakazana kot nasveta brez glagolskih oblik (21b).

(21a) *But here's my advice for now: Light packs make for light spirits. Don't feed the bears. Save the wolverines.* (AI)

(21b) *Za zdaj pa upoštevajte moje nasvete: vzemite malo prtljage, da boste ostali dobre volje. Ne hranite medvedov. Varujte rosomaha.* (SP)

Tudi edini primer iz slovenskega izvornika z velelnikom za drugo osebo množine je namenjen spodbujanju bralcev k izvenbesedilnemu fizičnemu dejanju (22).

(22) *...bodite pozorni na tak znak, saj je to dokaz okužbe, ki lahko kasneje postane hudo neprijetna in zelo resna. V času, ko je še vidna obročasta kožna sprememba, je zdravljenje najbolj preprosto in praviloma vedno uspešno.* (SI)

Velelnik za drugo osebo pa se v angleških besedilih uporablja tudi za kognitivno usmerjanje bralca. Taka primera sta (23a) in (24a). V slovenskih prevodih se v takih primerih velelnik za drugo osebo pogosto nadomešča z velelnikom za prvo osebo množine kot v primeru (23b), pa tudi zgoraj navedenih primerih (9b) in (12b), ali pa se povsem izpušča (24b).

(23a) *Think of tortoises and rats. Tortoises tend to live by a conservative strategy, remaining within their preferred habitat and reproducing slowly. Rats tend to be opportunists, fanning out, traveling across land and sea as stowaways, arriving in new places and reproducing fast.* (AI)

(23b) *Pomislimo na želve in podgane. Želve uporabljajo konservativno strategijo – ostajajo v svojih priljubljenih okoljih in se počasi razmnožujejo. Podgane so oportunisti, ki se naglo širijo, potujejo po kopnem in morju kot slepi potniki, prihajajo v nove kraje in se hitro razmnožujejo.* (SP)

(24a) *Consider the four wives: Mama, Mekome, Beatrice, and Ugly.*

(24b) *Štiri žene so Mama, Mekome, Beatrice in Ugly.*

Swales in sod. (1998: 98) opozarjajo, da je raba velelnika v znanstvenih besedilih na nek način paradoksalna, saj je takšna oblika mnogo bolj značilna za besedila, v katerih je pisec v primerjavi z bralcem v nadrejenem položaju (npr. navodila z uporabo ali učbenik), med tem ko predstavlja v znanstvenem pisanju velelnik rizično strategijo. Kljub temu njihova analiza pokaže, da se v angleških znanstvenih besedilih velelnik uporablja razmeroma pogosto. Rezultati pričujoče raziskave kažejo, da tudi v poljudnoznanstvenem besedilu, v katerem je tipično mogoče opazovati enakovreden položaj pisca in bralca ter njun podoben pogled na svet, v angleščini raba velelnika za drugo osebo ni izjema. Nasprotno pa je takšna raba očitno bolj problematična v slovenskih izvirnikih, morda tudi zato, ker sta v slovenščini za velelnik na voljo dve obliki, od katerih pa nobena povsem ne ustreza odnosu med bralcem in piscem v poljudnoznanstvenem besedilu: medtem ko bi bila edninska oblika velelnika preveč pokroviteljska, morda množinska oblika preveč poudarja razdaljo med bralcem in piscem.

4.5 Izraz *bralca/reader*

Izraz *bralca* se v funkciji nagovora bralca pojavlja le v enem od podkorpusov, to so slovenski izvirniki, pa še tam je tovrstna raba razmeroma redka (0,9 primera na 10.000 besed). Ker gre za posamezne primere, ni mogoče izpeljevati splošnih zaključkov o rabi tega izraza za nagovarjanje občinstva, vseeno pa je mogoče opazovati precejšnje variacije v funkciji, ki jo takšen nagovor bralca lahko ima v besedilu. Primera (25) in (26) s tretjeosebni nagovorom vzpostavljata precejšnjo razdaljo med piscem in bralcem. Primer (25) sicer podobno kot druge oblike nagovora bralca služi usmerjanju po besedilu, primer (26) pa predstavlja neke vrste komentar k argumentaciji – lahko bi se reklo, da bralca poskuša usmerjati k želeni interpretaciji – vendar v obeh primerih nagovor bralca močno poudarja vpljudnost in razdaljo med piscem in bralcem. Tovrstna raba je povsem v nasprotju z vsemi ostalimi oblikami nagovora bralca, ki so bile predmet te analize. Na podlagi redke rabe in specifične konotacije izraza *bralca* za nagovor občinstva bi lahko sklepali, da gre za idiolektalne preference posameznih piscev.

(25) *Bralca, ki bi rad čim prej prišel do notranjosti protona, lahko preskoči prvi razdelek.* (SI)

(26) *Namen tega pisanja je pritegniti bralca k razmišljanju o tem, da imajo v zgodovini različni zaključki o naravnih pojavih tudi skupni imenovalca, znanstveno racioniranje. Zato naredimo nekaj korakov v zgodovino fiziologije.* (SI)

V primeru (27) pa je nagovor bralcev drugoosebni v kombinaciji z velelnim naklonom (kar je lahko problematično s stališča žanra, kot je bili nakazano v razdelku 4.4) in s čustveno zaznamovanim izrazom *dragi*. Vloga samega nagovora je neposredno opozarjanje bralcev s poskusom vplivanja na njihovo vedenje izven

besedila. Tudi v tem primeru ni sledu o enakovrednosti in podobnem pogledu na svet, temveč je prav nasprotno, vzpostavljen odnos neenakosti med piscem (kot avtoriteto) in bralcem (kot učencem), hkrati pa se med piscem in bralcem ne vzpostavi razdalja kot v primerih (25) in (26).

- (27) *Pregled pri zdravniku je potreben, kadar se po vbodu klopa pojavijo vročina, glavobol in bruhanje (to je znaki meningitisa), če otečejo sklepi ali, če se nekaj dni do tednov po vbodu klopa (redko po piku žuželke) razvije rdečina, ki se širi, še posebno, če ima obliko obroča. – Drage bralke in bralci, bodite pozorni na tak znak, saj je to dokaz okužbe, ki lahko kasneje postane hudo neprijetna in zelo resna. V času, ko je še vidna obročasta kožna sprememba, je zdravljenje najbolj preprosto in praviloma vedno uspešno. (SI)*

5 SKLEP

Namen raziskave je bil na podlagi medkulturne retorične primerjave slovenskih in angleških poljudnoznanstvenih člankov ugotavljati razlike med jezikoma/kulturama pri nagovoru bralca in analizirati, kako se te razlike odražajo v prevodih angleških besedil v slovenščino. Rezultati so pokazali, da je pogostost nagovora bralca v vseh treh podkorpusih zelo podobna, podrobnejša primerjava pa je pokazala precejšnje razlike med podkorpusi v izbiri sredstev za nagovarjanje bralcev.

Medkulturna retorična primerjava je tako pokazala, da je v slovenskih izvornikih daleč najpogostejša oblika nagovora bralca inkluzivna prva oseba množine in da se tudi velelniška oblika pojavlja predvsem v prvi osebi množine, kar pomeni, da se pri nagovoru bralca poudarja povezava med piscem in bralcem, hkrati pa sta pomembna elementa tudi vljudnost in nevsiljivost. Raba izraza *bralcec* je slovenskih izvornikih sicer redka, a se vseeno pojavlja; v teh primerih prinaša vljudnost tudi večjo razdaljo med piscem in bralcem.

Nasprotno pa v angleških izvornikih izrazito prevladuje raba druge osebe (tako v povednem kot v velelnem naklonu), ki je sama po sebi lahko nekoliko rizična strategija, saj gre za bolj neposredno usmerjanje bralca, hkrati pa je manjši poudarek na vzajemnosti med piscem in bralcem. Zanimivo je, da je v analiziranem korpusu prva oseba množine v angleških izvornikih zelo redka; to je precej drugače od rezultatov raziskave Nicole Baumgarten (2008), ki kažejo, da je inkluzivna prva oseba množine pomemben element poljudnoznanstvenega pisanja v angleščini v njenem korpusu. Izraz *reader* se za nagovor bralca v izvornih angleških besedilih v analiziranem korpusu ne pojavlja.

Analiza prevodov je pokazala, da so pri nagovarjanju bralca prevodi v slovenščino mnogo bolj podobni angleškim izvornikom kot primerljivim slovenskim

izvirnikom, saj v njih prav tako prevladujejo nagovori bralca v obliki druge osebe množine (povednega in velelnega naklona); teh je v prevodih celo več kot pripadajočih angleških izvirnikih. Zanimivo je, da je raba inkluzivne prve osebe množine ter velelnika za prvo osebo množine v prevodih nekoliko pogostejša kot v izvirnikih, kar vendarle priča o (sicer omejenem) vplivu slovenskih retoričnih konvencij. Enako kot v angleških izvirnikih se izraz *bralec* za nagovor bralca v prevodih ne uporablja.

Pri interpretaciji rezultatov je treba upoštevati nekatere omejitve pričujoče raziskave, ki lahko hkrati služijo kot izhodišče za nadaljnje analize nagovora bralca. Prva omejitev je obseg korpusa: čeprav se nagovor bralca tudi v tako omejenem korpusu, kot je pričujoči, pojavlja razmeroma pogosto, moramo biti pri posploševanju dobljenih rezultatov previdni. Dodatne raziskave na korpusu večjega obsega bi vsekakor pripomogle k večji zanesljivosti rezultatov. Druga omejitev je nabor poljudnoznanstvenih revij. Primerjava s sorodnimi raziskavami (npr., Baumgarten 2008, Liao 2011) pokaže, da so konvencije, ki jih opazujemo v angleških poljudnoznanstvenih besedilih, morda močno pogojene s konkretno revijo. Za kontrastivno-prevodne primerjave angleščine s slovenščino je nabor poljudnoznanstvenih revij močno omejen, zato v tem trenutku tovrstnih raziskav ni mogoče zastaviti širše. Tretjo omejitev pa predstavlja dejstvo, da je študija narejena na eni sami jezikovni kombinaciji, kar pomeni, da so ugotovitve za prevode v veliki meri lahko vezane na konkretno jezikovno situacijo. Razširitev raziskave na druge jezikovne kombinacije bi pomenila, da bi bilo mogoče pridobiti več podatkov o tem, ali je katere od opaženih tendenc pri prevajanju moč pripisati samemu procesu prevajanja.

Literatura

- Barlow, Michael, 2003: *ParaConc: A concordancer for parallel texts*. Houston, TX: Athelstan.
- Barton, Ruth, 1998: Just before Nature: The purposes of science and the purposes of popularization in some English popular science journals of the 1860s. *Annals of science*. 55/1. 1–33.
- Baumgarten, Nicole, 2008: Writer construction in English and German popularized academic discourse: The uses of we and wir. *Multilingua-Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*. 27/4. 409–438.
- Becher, Viktor, Juliane House, in Svenja Kranich, 2009: Convergence and divergence of communicative norms through language contact in translation. Kurt Braunmüller in Juliane House (ur.), *Convergence and divergence in language contact situations*. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins. 125–152.
- Crawford Camiciottoli, Belinda, 2008: Interaction in academic lectures vs. written text materials: The case of questions. *Journal of Pragmatics*. 40/7. 1216–1231.

- Déjà Vu, 2007: ATRIL Language Engineering. <http://www.atril.com/>
- Fu, Xiaoli, 2012: The use of interactional metadiscourse in job postings. *Discourse Studies*. 14/4. 399–417.
- Harwood, Nigel, 2005: 'We do not seem to have a theory... The theory I present here attempts to fill this gap': Inclusive and exclusive pronouns in academic writing. *Applied linguistics*. 26/3., 343–375.
- Hoorickx-Raucq, Isabelle, 2005: Mediating the scientific text: A cultural approach to the discourse of science in some English and French publications and TV documentaries. *The Journal of Specialised Translation*. 3. 97–108.
- Hyland, Ken, 2005a: Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. *Discourse studies*. 7/2. 173–192.
- Hyland, Ken, 2005b: *Metadiscourse*. London and New York: Continuum.
- Hyland, Ken, 2010: Constructing proximity: Relating to readers in popular and professional science. *Journal of English for Academic Purposes*. 9/2. 116–127.
- Kranich, Svenja. 2009: Epistemic modality in English popular scientific texts and their German translations. *trans-kom. Zeitschrift für Translationswissenschaft und Fachkommunikation* 2/1. 26–41.
- Kuteeva, Maria, 2011: Wikis and academic writing: Changing the writer–reader relationship. *English for Specific Purposes*. 30/1. 44–57.
- Lee, Nagiko Iwata, 2009: Stance and engagement in writing: Japanese and American editorials. Vijay K. Bhatia, Winnie Cheng, Bertha Du-Babcock in Jane Lung (ur.), *Language for professional communication: Research, practice & training*. Hong Kong: City University of Hong Kong, Asia-Pacific LSP and Professional Communication Association, The Hong Kong Polytechnic University. 61–70.
- Liao, Min-Hsiu, 2011: Interaction in the Genre of Popular Science: Writer, Translator and Reader. *The Translator: studies in intercultural communication*. 17/2. 349–368.
- Mauranen, Anna, 2002: Where's cultural adaptation. A corpus based study on translation strategies. in *TRAlinea*. Posebna številka: CULT2K. <<http://www.intralinea.org/specials/article/1677>>. Dostop: 5. februar 2014.
- Merakchi, Khadidja, in Margaret Rogers, 2013: The translation of culturally bound metaphors in the genre of popular science articles: A corpus-based case study from Scientific American translated into Arabic. *Intercultural Pragmatics*. 10/2. 341–372.
- Myers, Greg, 1989: The pragmatics of politeness in scientific articles. *Applied Linguistics*. 10/1. 1–35.
- Parkinson, Jean, in Ralph Adendorff, 2004: The use of popular science articles in teaching scientific literacy. *English for Specific Purposes*. 23/4. 379–396.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2009: Izražanje svojilnosti v prevedeni slovenščini: korpusna analiza. Vesna Mikolič (ur.), *Jezikovni korpusi v medkulturni komunikaciji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče, Založba Annales. 105–116.

- Pisanski Peterlin, Agnes, 2010: Se za strukturiranje besedila v prevodih uporabljajo drugačni elementi kot v izvirnikih? Korpusna analiza medpovednega in medstavčnega in. Špela Vintar (ur.), *Slovenske korpusne raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 156–177.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2011: *Metabesedilo med dvema kulturama*. (Zbirka Prevodoslovje in uporabno jezikoslovje). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Scott, Mike, 2008: *WordSmith Tools 5.0*. Liverpool: Lexical Analysis Software.
- Shuttleworth, Mark, 2011: Translational behaviour at the frontiers of scientific knowledge: A multilingual investigation into popular science metaphor in translation. *The Translator: studies in intercultural communication*. 17/2. 301–323.
- Spletna stran revije *Proteus* <http://www.proteus.si/?q=node/43> Dostop: 15. januar 2014.
- Swales, John M., Ummul K. Ahmad, Yu-Ying Chang, Daniel Chavez, Dacia F Dressen in Ruth Seymour, 1998: Consider this: The role of imperatives in scholarly writing. *Applied Linguistics*. 19/1. 97–121.
- Thompson, Geoff, 2001: Interaction in academic writing: Learning to argue with the reader. *Applied Linguistics*. 22/1. 58–78.
- Thompson, Geoff, in Puleng Thetela, 1995: The sound of one hand clapping: The management of interaction in written discourse. *Text*. 15/1. 103–127.

Anaforični samostalniki v korpusu tolmačenih in prevedenih govorov

Simona Šumrada

Abstract

The present contribution investigates the frequencies and patterns of demonstrative anaphoric nouns (A-nouns) in a bilingual intermodal parallel and comparable corpus KorToP. It comprises speeches made by Slovene and French MPs in the European Parliament and speeches produced within the contexts of the Slovene and later the French Presidency of the EU Council. The source speeches were aligned to their translations and simultaneous interpretations by means of the ParaConc software. The corpus-based study presents a methodology of connecting two fields so far unduly kept apart to a great extent, namely Translation Studies and Interpreting Studies.

The extracted A-nouns were classified into eight semantic categories, thus allowing us to search for some recurring patterns, similarities and differences across the subcorpora. Other features tested in the demonstrative referential patterns were variability (operationalized as the type / token ratio of A-nouns), evaluativeness (operationalized as inherently evaluative A-nouns and evaluative modifiers of A-nouns) and cognitive complexity (operationalized as the number of conceptual anaphora with A-nouns). As for the variability, originally produced French A-nouns were not found to have a much higher type/token relationship than originally produced Slovene anaphoric nouns, which would indicate variety is not significantly higher in French. On the other hand, evaluativeness and cognitive complexity were consistently and significantly more common in the French source speeches, which indicates a strong influence of language. Finally, we have found that A-nouns exhibit a high explicating and implicating potential.

Ključne besede: anaforični samostalniki, kazalna referenca, abstraktna (konceptualna) anafora, korpusne študije, eksplicitacija

0 UVOD

Anaforični samostalniki (v nadaljevanju A-sam) so metadiskurzivni samostalniki, ki nastopajo v leksikogramatikalnih vzorcih anaforične in kataforične rabe. Poimenovanje anaforični samostalniki (ang. *anaphoric nouns*) prva uporabi Gill Francis (1986). Kot glavno značilnost navaja inherentno nespecifičnost, ki pridobi pomen šele v sobesedilu (1994: 83). Po eni strani so podobni slovničnim, funkcijskim besedam, ki same po sebi nimajo pomena, ampak ga dobijo šele s koreferiranjem na katero drugo jezikovno enoto ali na zunanjejezikovno stvarnost, lahko pa imajo tudi lastnosti odprtega razreda polnopomenskega besedišča, saj niso vedno splošnopomenski, ampak opravljajo še dodatno vlogo vnašanja evalvacije ali implicitne argumentacije v besedilo. Z njimi avtor/govorec usmerja bralca/poslušalca v razumevanju. Če upoštevamo funkcijsko opredelitev po Francisovi (1994), se skupina A-sam zoži samo na tiste abstraktne samostalnike, ki niso v funkciji ponovitve, ampak predhodno besedilo modificirajo. Osnovne funkcije A-sam avtorica opredeli glede na metafunkcije sistemsko funkcijske slovnice (1994: 88). Kot nosilci predstavnosti funkcije imajo svoj denotativni pomen, kot nosilci medosebne funkcije enkodirajo govorečev način percepcije sveta, njegov odnos do vsebine, kot nosilci besedilne funkcije pa imajo potencial ustvarjanja kohezivnih vezi in organizacije diskurza. Schmid (2000: 18–20) ugotavlja, da so A-sam (oziroma *shell nouns*, kot jih poimenuje) edinstven lingvistični pojav, ker so lahko hkrati nosilci treh funkcij (v njegovi terminologiji funkcije navezovanja, karakterizacije in formacije koncepta).¹

Mnoge korpusne raziskave A-sam se nanašajo na primerjave gradivnih vzorcev: študentski pisni izdelki in članki uveljavljenih avtorjev (Aktas, Cortes 2008), politični diskurz in diskurz trdih znanosti (Charles 2003), pisni in govorjeni diskurz (učbeniki in predavanja s področja biologije v Flowerdew 2003a), pojavnost v različnih jezikih (angleščina in španščina v Moreno 2004 in Mur Dueñas 2003), položaj v stavku (Yamasaki 2008) itd. Na področju naravnega procesiranja jezika se tovrstno besedišče povezuje s tematiko anaforičnih odnosov, poskusi reševanja anafor in označevanja korpusov, kjer so A-sam zaznamovalci abstraktnih anafor (Botley in McEnery 2001, Botley 2006, Dipper idr. 2012, Dipper in Zinsmeister 2010, Zinsmeister, Dipper in Seiss 2012, Castaño idr. 2002 itd.). Najbolj obsežno in celovito obravnavo A-sam doslej najdemo pri Schmidu (2000), ki predlaga sintaktično in semantično kategorizacijo, na katero se naslonimo tudi v naši analizi (glej Tabela 1).

¹ Številnost funkcij tovrstnih samostalnikov se odraža v njihovih številnih poimenovanjih, ki se pojavljajo, med drugim ang. *label nouns* ali *labels* v Francis (1994) ter v Hunston in Francis (2000); ang. *lexical signalling* v Hoey (1979, 1994); ang. *carrier nouns* v Ivanič (1991); ang. *encapsulating nouns* v Sinclair (1993), Conte (1996), Álvarez de Mon y Rego (2001); ang. *labelling noun phrases* v Partington (1998); ang. *shell nouns* v Schmid (2000); ang. *signalling nouns* v Flowerdew (2003a, 2003b, 2010); ang. *discourse deictic retrospective labelling* v Goethals (2010); ang. *metadiscursive or referencing nouns* v Taharo (2012); fra. *noms sous-spécifiés* v Legallois (2008).

V raziskavi smo se osredotočili na sintaktični vzorec A-sam s kazalnim določilom in odkrivali kontraste med slovenskimi in francoskimi A-sam v izhodiščnih, prevedenih in tolmačenih govorih. Posamezne podkorpuse smo primerjali z vidika splošne pojavnosti A-sam, pojavnosti posameznih semantičnih kategorij, stopnje variabilnosti in evaluativnosti, pojavnosti v primerih referenčne eksplicitacije in pojavnosti ožje skupine A-sam, ki so zaznamovalci kognitivno kompleksnejših tipov navezovanja, kot je konceptualna anafora. Predvidevali smo, da bodo zgoraj omenjene lastnosti A-sam v veliki meri povezane z jezikovnim sistemom, zato smo podobne rezultate pričakovali v različnih podkorpusih istega jezika. Zanimalo nas je tudi, v kakšni meri bo opazen vpliv procesa prenosa izhodiščnega govora, pri čemer smo predpostavljali, da so A-sam pogosto eksplicitacijsko in implicitacijsko sredstvo.

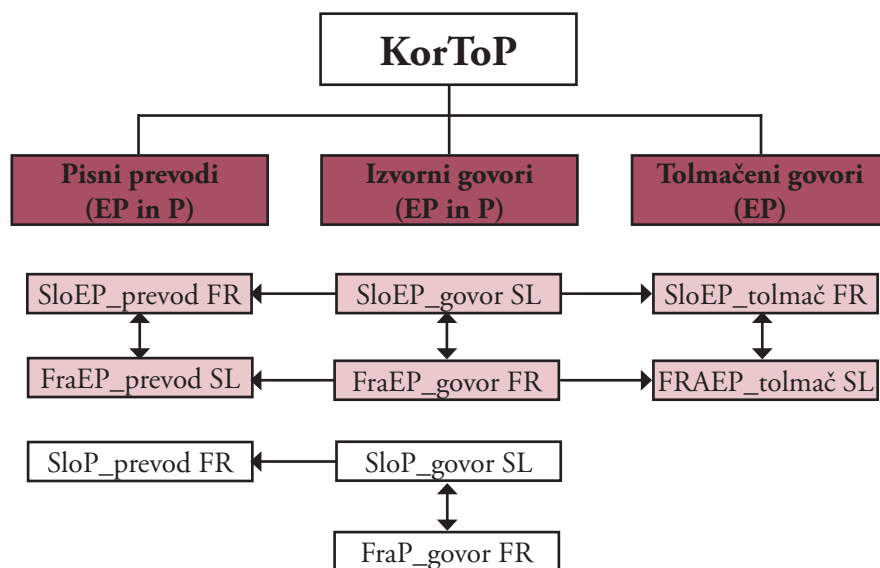
1 GRADIVO IN METODA

A-sam smo raziskovali v korpusu KorToP (**K**orpus **t**olmačenih in **p**revedenih govorov), ki ga sestavljajo govori iz dveh situacijskih kontekstov: kontekst P iz časa predsedovanja Slovenije in nato Francije Svetu Evropske unije v letu 2008 (SloP_govor SL in FraP_govor FR) ter kontekst EP iz okvira plenarnih zasedanj Evropskega parlamenta (SloEP_govor SL z govori slovenskih poslancev in FraEP_govor FR z govori francoskih poslancev), prav tako večinoma iz leta 2008. Z orodjem ParaConc smo povezali posamezne podkorpuse, kot kažejo horizontalne puščice na sliki 1: izhodiščni govori iz konteksta P so poravnani s prevodi, izhodiščni govori iz konteksta EP pa s prevodi in s tolmačenimi govori. Korpus s skupno 460 707 pojavnicami² ni označen, vendar ponuja številne možnosti primerjave z variacijo spremenljivke jezika (slovenščina, francoščina), načina prenosa (izhodiščni govor, prevod, tolmačeni govor) in situacijskega konteksta (kontekst EP in P).

V prvem koraku smo v korpusu zajeli vse besedne zveze s kazalnim določilom (demNS), ki so ontološko konkretne ali abstraktne.³ Raziskovalno okno smo nato zožili na abstraktne entitete drugega in tretjega reda ter metatekstualne samostalnike ter tako prišli do skupine A-sam v sintaktičnem vzorcu s kazalnim določilom. Te smo z relevantnim kontekstom shranili in jim naknadno pripisali oznake semantičnih kategorij, oznake o pridevniški modifikaciji oz. inherentni evaluativnosti samostalnika, pojavnosti v konceptualnih anaforah, v primeru prevedenih ter tolmačenih podkorpusov pa še podatke o pojavnosti eksplicitacij kazalne referenčnosti z uporabo A-sam.

2 Posamezni podkorpusi obsegajo po okoli 20 000 pojavnic z izjemo konteksta P, kjer podkorpusa SloP_govor SL in FraP_govor FR zajemata po okoli 100 000 pojavnic. Izhodiščni FraP_govor FR edini ni poravnani, ker v okviru Predsedovanja Francije Evropski Uniji govorov niso prevajali oz. tolmačili v slovenščino.

3 Konkretnost je lahko ontološka ali semantična. Namesto konkretno-abstraktne dihotomije je Lyons uvedel preciznejšo klasifikacijo (1977: 442–445). Razlikuje med konkretnimi entitetami prvega reda (osebe, živali, živi organizmi, fizični predmeti), abstraktnimi entitetami drugega reda (dogodki, procesi in situacije, vezane na čas in prostor) in abstraktnimi entitetami tretjega reda (koncepti izraženi z nominalizacijami, celimi povedmi ali neosebni stavnimi strukturami, kot so nedoločniki in deležja).

Slika 1: Sestava korpusa KorToP glede na način prenosa

2 KONTRASTIVNI POGLED NA SLOVENSKE IN FRANCOŠKE A-SAM

2.1 Sintaktični in semantični vzorci A-sam

Schmid (2000) sintaktične vzorce A-sam razdeli na dva glavna razreda: znotrajstavčne in medstavčne s kazalnimi zaimki (v nadaljevanju KZ), kot je povzeto v tabeli 1.

Tabela 1: Sintaktični vzorci A-sam (povzeto po Schmid 2000)

Znotrajstavčni vzorci rabe	Medstavčna vzorca raba:
a) A-sam + odvisnik: <i>dejstvo, da ...</i> , b) A-sam + nedoločnik: <i>cilj doseči ...</i> , c) A-sam + biti + odvisnik: <i>težava je, da...</i> , d) A-sam + biti + nedoločnik: <i>cilj je doseči...</i>	a) KZ + A-sam: <i>... to dejstvo ...</i> b) KZ + biti + A-sam: <i>to je dejstvo ...</i>

V našo raziskavo smo (tako kot Francis 1994) zajeli le vzorca A-sam s kazalnim določilom.

1. kazalno določilo + (pridevnik) + A-sam (v krepkem tisku spodaj):
(1)
*Ni potrebno razlagati, da delo bančnika vključuje tudi prevzemanje tveganj, vendar pa morajo biti ta tveganja obvladovana. Za bančnike je nujnega pomena, da v vsakem času poznajo stopnjo varnosti glede na določeno tveganje. Nekateri neregulirani finančni operaterji so pozabili na **to preprosto načelo**.* (FraEP_prevod SL)
2. kazalni zaimek + glagol *biti* + (pridevnik) + A-sam
(2)
***To** je preprosto **načelo**, na katerega so nekateri neregulirani finančni operaterji pozabili.* (Preoblikovan primer (1))

Semantične oznake smo določili na podlagi predhodnih raziskav (gl. Francis 1994 in Schmid 2000)⁴ in na podlagi pilotne analize našega korpusa. Izbrali smo 10 oznak samostalnikov s kazalnim določilom, in sicer: GAS (gramatikalizirani),⁵ K (konkretni), D (deiktični), F (faktivni), E (eventivni), C (cirkumstančni), ML (metalingvistični), LT (metatekstualni), M (modalni) in VAR (varia oz. drugo).

Tabela 2: Semantični razredi A-sam s tipičnimi primeri v slovenščini

Vrsta anaforičnih sam	Primeri
Faktivni sam (F)	<i>dejstvo, pojav, koncept, zadeva, načelo, problem, stvar, ...</i>
Eventivni sam (E)	<i>dogodek, uspeh, ukrep, ...</i>
Cirkumstančni (C)	<i>situacija, položaj, področje, ...</i>
Metalingvistični (ML)	<i>razprava, izjava, vprašanje, ...</i>
Metalingvistični – tekstualni (MT)	<i>poročilo, direktiva, člen, ...</i>
Mentalni (M)	<i>kriterij, zamisel, prepričanje</i>
Gramatikalizirani (GAS)	<i>(v to) smer, (s tega) vidika, (na ta) način, ...</i>
Varia (VAR)	<i>stopnja, gotovost, ...</i>

4 Schmid (2000) A-sam (zajame le dva sintaktična vzorca, a in c zgoraj) išče v britanskem gradivu korpusa Bank of English in pride do nabora 670 enot, na podlagi katerega izdela klasifikacijo (2000: 293–300 in 2007: 322), ki je v primerjavi s klasifikacijo Francosove bolj dodelana s šestimi osnovnimi kategorijami in številnimi podrazredi. Tako kot Schmid (2000) dopuščamo uvrščanje istega samostalnika v več skupin, saj je njegov pomen v veliki meri odvisen od besedilnega okolja.

5 Gramatikalizirani oz. frazeologizirani A-sam (GAS) so samostalniki splošnega pomena s kazalnim določilom, za katere je značilna pogosta raba in proces gramatikalizacije – zdrs samostalniške besedne zveze med prislovo oz. predloge, šibitev ali krnitev prvotnega leksikalnega pomena ter porast v frekvenci rabe, ki je sorazmerna s procesom desemantizacije. V francoskih podkorpusih najdemo gramatikalizirane samostalnike s kazalnim določilom *cet, cette* in *ces*:

CET: *dans cet esprit, à cet égard, à cet effet*

CETTE: *de cette façon, à cette fin, à cette occasion, dans cette perspective, pour cette raison, à cette fin, de cette manière, dans cette direction, dans cette optique, sur cette base, dans cette ligne, sur cette notte*

CE: *dans ce cas, dans ce contexte, dans ce domaine, surlà ce point, dans/en ce sens, à ce stade, surlà ce sujet, de ce point de vue, à ce titre, de ce fait, dans ce but, dans ce cadre, sur ce sujet, dans ce regard, sur ce plan*

Po izvedeni kategorizaciji in označevanju izluščenih primerov s semantičnimi oznakami najprej primerjamo pojavnost posameznih razredov demNS med devetimi podkorpusi. Na podlagi velike nehomogenosti predstavljenih rezultatov (gl. tabeli 3 in 4 ter pripadajoči sliki 2 in 3) težko sklepamo o splošnih tendencah glede na vrste prenosa, konteksta ali jezika. Izstopajo predvsem slovenski in francoski tolmačeni podkorpusi, za katere je značilna velika pojavnost konkretnih samostalnikov (K), obeh vrst metalingvističnih samostalnikov (MT, ML) in majhne vrednosti deiktičnih samostalnikov (D). V izhodiščnih govorih med slovenščino in francoščino skoraj ne najdemo skupnih točk razen velike pojavnosti eventivnih samostalnikov (E) v kontekstu P. V slovenskih izhodiščnih govorih sta si oba konteksta zrcalna: v EP najdemo veliko konkretnih (K) in metalingvističnih (MT) demNS, v kontekstu P pa oba razreda dosežata najnižje vrednosti. Prevodom v francoščino je skupna velika pojavnost GAS, nasprotno pa se pri prevodih v slovenščino izkaže, da so vrednosti GAS med najnižjimi. Besedilna metafunkcija zaradi pogoste rabe GAS je torej poudarjena predvsem v obeh podkorpustih francoskih prevodov (SloEP_prevod FR in SloP_prevod FR). V slovenščini po večji pojavnosti GAS nekoliko izstopajo tolmačeni govori (FraEP_tolmač SL), vendar ne dosežajo vrednosti francoskih podkorpustov (gl. tabeli 3 in 4).

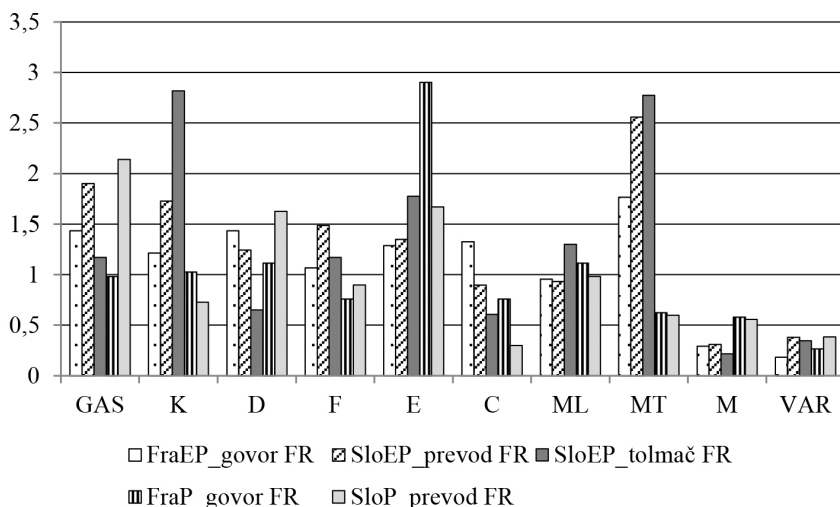
Tabela 3: Francoske nominalne sintagme s kazalnim določilom (demNS)

demNS	FraEP_govor FR		SloEP_prevod FR		SloEP_tolmač FR		FraP_govor FR (krajše) ⁶		SloP_prevod FR (krajše) ⁷	
	Št.	Stand. ⁸	Št.	Stand.	Št.	Stand.	Št.	Stand.	Št.	Stand.
GAS	39	1,436	55	1,903	27	1,170	22	0,982	50	2,140
K	28	1,214	50	1,730	65	2,818	23	1,027	17	0,727
D	39	1,436	36	1,245	15	0,650	25	1,116	38	1,626
F	29	1,068	43	1,488	27	1,170	17	0,759	21	0,898
E	35	1,289	39	1,349	41	1,777	65	2,902	39	1,669
C	36	1,326	26	0,899	14	0,606	17	0,759	7	0,299
ML	26	0,957	27	0,934	30	1,300	25	1,116	23	0,984
MT	48	1,768	74	2,561	64	2,774	14	0,625	14	0,599
M	8	0,294	9	0,311	5	0,216	13	0,580	13	0,556
VAR	3	0,130	11	0,380	8	0,346	6	0,267	9	0,385
SKUPAJ	291	10,719	370	12,805	296	12,833	227	10,138	231	9,887

⁶ FraP_govor FR (krajše) = 22 391 pojavníc

⁷ SloP_prevod FR (krajše) = 23 363 pojavníc

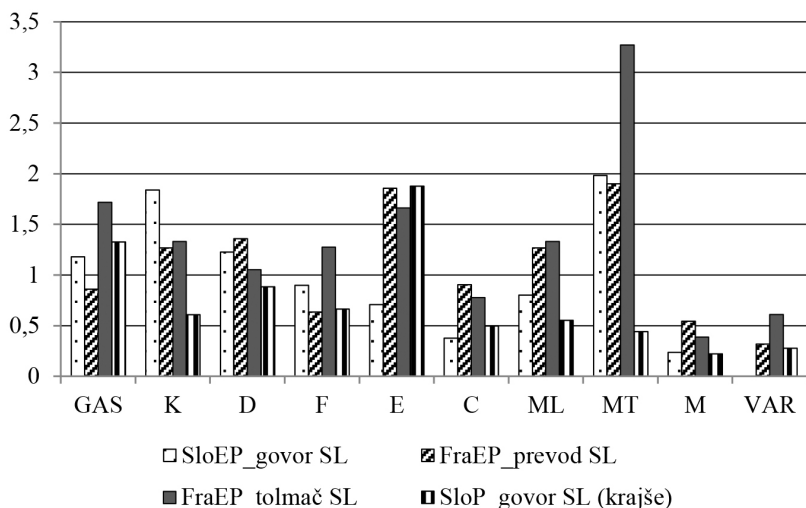
⁸ Standardizirano na 1000.

Slika 2: Francoske nominalne sintagme s kazalnim določilom (demNS)

Tabela 4: Slovenske nominalne sintagme s kazalnim določilom (demNS)

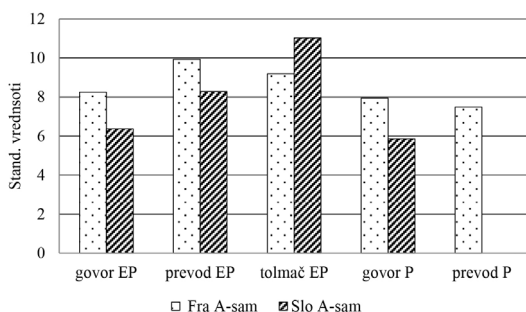
demNS	SloEP_govor SL		FraEP_prevod SL		FraEP_tolmač SL		SloP_govor SL	
	Št.	Stan.	Št.	Stand.	Št.	Stand.	Št.	Stand.
GAS	25	1,179	19	0,859	31	1,718	24	1,325
K	39	1,839	28	1,266	24	1,33	11	0,607
D	26	1,226	30	1,356	19	1,053	16	0,883
F	19	0,896	14	0,633	23	1,274	12	0,662
E	15	0,707	41	1,854	30	1,662	34	1,877
C	8	0,377	20	0,904	14	0,776	9	0,497
ML	17	0,801	28	1,266	23	1,33	10	0,552
MT	42	1,98	42	1,899	59	3,27	8	0,441
M	5	0,235	12	0,542	7	0,388	4	0,22
VAR	2	0,094	7	0,316	11	0,609	5	0,276
SKUPAJ	198	9,338	241	10,898	241	13,358	133	7,345

Slika 3: Slovenske nominalne sintagme s kazalnim določilom (demNS)

2.2 Pojavnost A-sam

V naslednjem koraku nas je zanimalo, kako pogosti v množici samostalnikov s kazalnim določilom (demNS) so A-sam. Iz vseh zajetih demNS zato izločimo dva razreda, konkretne in deiktične samostalnike.

1. FraEP_tolmač SL max
2. SloEP_prevod FR
3. SloEP_tolmač SL
4. FraEP_prevod SL
5. FraEP_govor FR
6. FraP_govor FR
7. SloP_prevod FR
8. SloEP_govor SL
9. SloP_govor SL min

Slika 4: Primerjava standardiziranih vrednosti pojavnosti fra in slo A-sam

Večjo pojavnost A-sam zasledimo v francoskih podkorpusih, z izjemo tolmačenih govorov, kjer so A-sam pogostejši v slovenščini (celo na prvem mestu po pojavnosti). V prevodih pojavnost naraste pri prevajanju v francoščino, pri prevajanju v slovenščino je povišanje minimalno, pri tolmačenju pa najbolj izrazito. Predvidevamo, da je porast pri prevajanju posledica uvajanja A-sam kot

eksplicitacijskega sredstva (gl. odsek 2.5), ki nadomešča manj eksplicitne KZ v samostalniški rabi, porast pri tolmačenju pa posledica rabe A-sam kot implicitacijskega sredstva, kar ni presenetljivo zaradi semantičnih lastnosti velike skupine A-sam: zaradi splošnega pomena ne prispevajo bistveno k informativnosti, imajo pa bolj vlogo zapolnjevalcev (ang. *fillers*), kadar tolmač na njihov račun izpusti druge bolj relevantne izjave, ki jih ne uspe razumeti in/ali ubesediti. V spodnjem primeru (3) v izhodiščnem (in tudi v prevedenem) govoru ni segmenta s kazalnim A-sam, ki pa ga najdemo pri tolmaču (... *se tudi zahvaljujem za sodelovanje pri reševanju tega problema*). To dodajanje predvidljive in manj relevantne informacije v vsebinskem smislu ni pridobitev z vidika eksplicitnosti, ampak le nadomestilo za kompleksnejši stavek: *Et je vous fais aussi un appel pour que les relations avec l'Ukraine soient également reprises tres rapidement* (slo. *Pozivam tudi vas, gospod predsedujoči Svetu, da zagotovite, da se bodo tudi odnosi z Ukrajino kmalu obnovili*), ki je v tolmačeni verziji izpuščen.

(3)

Mesdames et Messieurs, l'heure est grave et l'Union européenne ne doit pas manquer cette occasion de se montrer ferme et déterminée vis-a-vis de la Fédération de Russie, aussi grande et puissante soit-elle. Il y va de la crédibilité de l'Union européenne, de la stabilité de l'ensemble de la région, de la protection de nos voisins les plus proches et meme des États membres de l'Union. Et je vous fais aussi un appel pour que les relations avec l'Ukraine soient également reprises tres rapidement, Monsieur le Président du Conseil. Je vous remercie de votre attention et vous demande la plus grande fermeté.
(FraEP_govor FR)

*spoštovane dame in gospodje / Evropska Unija mora izkoristiti to priložnost in se odločno postaviti / eh // pokazati Ruski federaciji kaj o tem misli / kako mora le-ta reagirati / ne glede na to kako velika je / in tu gre na vsak način tudi za zavarovanje eh mm // članic Evropske unije / gospodu / Lambergersu se tudi zahvaljujem za sodelovanje **pri reševanju tega problema** // torej najlpeša hvala vsem ki so tu dali svoj prispevek //*
(FraEP_tolmač SL)

Gospe in gospodje, to je odločilni trenutek in Evropska unija ne sme izpustiti priložnosti, da lahko pokaže, da je trdna in odločena glede Ruske federacije, ne glede na to, kako je ta velika in močna. Od tega je odvisna verodostojnost Evropske unije, stabilnost celotne regije in zaščita naših najbližjih sosed in celo držav članic Unije. Pozivam tudi vas, gospod predsedujoči Svetu, da zagotovite, da se bodo tudi odnosi z Ukrajino kmalu obnovili. Hvala za vašo pozornost. Prosim, ostanite trdni.
(FraEP_prevod SL)

2.3 Variabilnost

Variabilnost A-sam smo operacionalizirali kot razmerje med različnicami in pojavnicami (TTR) A-sam. Glede na večkrat poudarjeno tendenco v francoščini, da se izogiba ponavljanju (na primer Lundquist 2005), smo večjo variabilnost pričakovali v francoskih podkorpusih, vendar pa kaže, je ta bolj povezana s situacijskim kontekstom: višje vrednosti, ki pomenijo več raznolikosti, se namreč pojavljajo v podkorpusih konteksta P ne glede na jezik (pri FraP_govor FR je TTR 0,606; pri SloP_govor SL je TTR 0,566). Vrednosti v slovenskih in francoskih izvirkih so skoraj enake. V prevodih zasledimo vedno padec TTR (v SloEP_prevod FR je TTR=0,407), prav tako pri tolmačih, kar kaže na pogostejše ponovitve (TTR=0,452 pri tolmačenju v francoščino in 0,462 pri tolmačenju v slovenščino). Podobno opažajo Dipper idr. (2012) v svojem gradivnem vzorcu jezikovnega para angleščine in nemščine: razmerje TTR pri A-sam je v prevodih vedno manjše.

2.4 Evaluativnost A-sam

A-sam pogosto povezujejo s semantično funkcijo označevanja (vrednotenja) predhodnega ali naslednjega besedilnega segmenta, ker so nosilci informacij o tem, kako interpretirati sporočilo. Zaimki nimajo potenciala za označevanje (razen spola in števila). Če se na nanašalnico navežemo s KZ, ne dajemo nobenih vrednostnih komentarjev o vsebini izrečenega, če pa nanašalnico povzamemo z A-sam, je stopnja informativnosti večja, odvisno od vrste uporabljene samostalnika in njegovih (pridevniških) modifikatorjev.⁹ V spodnjem primeru (4) je funkcija označevanja najmočnejše izražena v prevodu, kjer je A-sam okrepljen s pridevnikom. Z vidika označevanja odnosa do vsebine ločimo dve vrsti A-sam: nekateri imajo evaluativno komponento vgrajeno že v svojem pomenu (tip A: *polomija, uspeh, nesreča* ...), drugi bolj nevtralni (tip B: *situacija, mehanizem, položaj* ...), funkcijo karakterizacije upovedanega lahko opravljajo skupaj z določili (najpogosteje lastnostnostni pridevniki in oziralni stavki).¹⁰

9 Pri zelo splošnih A-sam (*stvar, zadeva* ...) je podobno kot pri zaimkih navezovanje manj eksplicitno (ang. *fuzzy reference*), kar se strateško uporablja z namenom implicitnega prepričevanja ali namenskega dopuščanja več možnih interpretacij. Predstavljeni so kot dana informacija – topik, ki nato postane izhodišče za prehod na novo tematiko, zato se v sklopu besedilnega navezovanja omenja tudi funkcija označevanja prehoda (ang. *signposting*).

10 Evaluativnost prežema praktično vse oblike jezikovnega sporočanja (Partington 2013: 44). Izražena je eksplicitno ali implicitno. Partington (2013: 52–53) identificira štiri razrede evaluativnega besedišča: besede z vgrajeno intrinzično evaluativnostjo (ang. *terrible*); besede s semantično prozodijo pozitivne ali negativne polarnosti, ki postane očitna šele interakciji z drugimi besedami (ang. *cause*); besede, katerih pozitivna ali negativna konotacija je odvisna od konteksta (ang. *almost without exception*), ter besede, ki so tipično evaluativno nevtralne, vendar v sobesedilu pridobijo evaluativni odtenek zaradi kumulativne narave evaluativnosti (ang. *book*).

V spodnjem primeru (4) je prevajalec v francoščini izkoristil možnost karakterizacije ne samo z A-sam informativnega tipa, ampak tudi z dodatno pridevniško modifikacijo, ki je v izvornem besedilu, kjer je uporabljen KZ v samostalniški rabi, ne najdemo. Na ta način se eksplicitnost karakterizacije koncepta v prevodu zviša, kot je ponazorjeno v tabeli 5.

(4)

*Preprečevanje in zgodnje odkrivanje raka sta brez dvoma področji, ki jima moramo na vseh ravneh nameniti več pozornosti in sredstev. Vsak evro, vložen v preventivo, je dolgoročno najboljša naložba. **To** moramo upoštevati vsakič ob sprejemanju težkih odločitev o prednostnih nalogah v zdravstvu. (SloP_govor SL)*

*La prévention et le dépistage précoce du cancer sont sans aucun doute des domaines pour lesquels il est nécessaire de porter une attention toute particulière et d'investir plus de moyens. Chaque euro attribué à la prévention est un investissement à long terme. **Cette dure réalité** doit être présente dans nos esprits lors des prises de décision importantes dans le domaine de la santé. (SLOP_prevod FR)*

Tabela 5: Zvišanje eksplicitnosti karakterizacije nanosnika v prevodu

Eksplicitnost 	a) To ... – (SloP_govor SL)
	b) Cette réalité ... (možna karakterizacija, neubesedena v KorToP)
	c) Cette dure réalité ... (SloP_prevod FR)

Tudi v tem koraku se izkaže (gl. odsek 2.2), da možnost manj eksplicitnega izražanja z A-sam splošnega pomena pogosto pride prav tolmačem, ki z uporabo splošnega A-sam (na primer v spodnjem primeru z rabo A-sam *stvar*) nadomestijo preciznejše informacije, ki jih ne utegnejo ubesediti ali pa so jih preslišali. Posledica je neeksplicitnost oz. večja implicitnost v primerjavi z izvirnikom, kot je ponazorjeno s primerom (5) in tabelo 6.

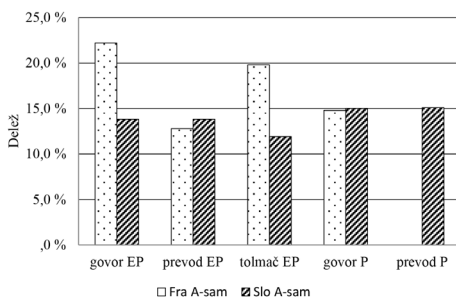
(5)

*Jaz sem prepričan, da bomo tudi **ta preizkus** prestali. (SloEP_govor SL)
*Je suis fermement convaincu que nous serons en mesure de relever **ce défi**. (SloEP_prevod FR)
 alors que **les choses vont bien se passer** / (SloEP_tolmač FR)**

Tabela 6: Znižanje eksplicitnosti karakterizacije nanosnika v tolmačenem govoru

Implicitnost 	a) slo. <i>ta preizkus bomo prestali ...</i> (SloEP_govor SL)
	b) slo. <i>stvari se bodo dobro iztekle ...</i> (SloEP_tolmač SL)

Po posameznih podkorpusih smo preverili, v kateri komunikacijski situaciji je kazalna referenčnost najbolj evaluativna: primerjali smo pojavnost inherentno evaluativnih A-sam, t.j. teh z izrazito pozitivno ali negativno konotacijo,¹¹ nato pa še pojavnost pridevniške modifikacije A-sam.¹² Najbolj očitna lastnost je prevladovanje A-sam z negativno konotacijo v vseh podkorpusih (razmerje povprečnih deležev inherentno negativnih in inherentno pozitivnih A-sam v francoskih podkorpusih je 10,9 % : 6,1 %, v slovenskih pa 9,9 % : 3,6 %), kar se ujema z izsledki drugih raziskav glede besedišča na splošno (Partington 2013 : 59): »Videti je, da obstaja več besedišča z negativno prozodijo, morda preprosto zato, ker imajo govorniki večjo potrebo, da govorijo o negativnih kot pozitivnih vidikih sveta«. Druga izstopajoča značilnost je večja pojavnost inherentno evaluativnih A-sam v francoskih podkorpusih (povprečje inherentne evaluativnosti francoskih A-sam je 16,9 % v primerjavi s povprečnim deležem 13,5 % v slovenskih podkorpusih). Največjo stopnjo evaluativnosti zasledimo v francoskem izvorniku v kontekstu EP (FraEP_govor FR) in v francoskem tolmačenem govoru (SloEP_tolmač FR), v slovenskih podkorpusih so A-sam najmanj evaluativni v izvorniku konteksta EP (SloEP_govor SL) in pri tolmačenju v slovenščino (FraEP_tolmač SL).

1. FraEP_govor FR max
2. SloEP_tolmač FR
3. SloP_prevod FR
4. SloP_govor SL
5. FraP_govor FR
6. SloEP_govor SL
in FraEP_prevod SL
7. SloEP_prevod FR
8. FraEP_tolmač SL min

Slika 5: Deleži inherentno evaluativnih A-sam

11 Upoštevali smo le A-sam, ki so izrazito evaluativni tudi izven konteksta: na primer *nevarnost, problem, breme* z negativno konotacijo, in *uspeh, napredek* s pozitivno konotacijo. Drugih A-sam, pri katerih je pozitivna ali negativna interpretacija odvisna od konteksta, nismo šteli (na primer: *povezava* itd.).

12 Tako pridobljeni podatki so le približna slika o evaluativnosti posameznih podkorpusov, kajti evaluativnost, tako kot eksplicitnost, ni izoliran pojav, ki ga lahko omejimo na raziskovani jezikovni izraz. Evaluativnost se lahko s kazalne referenčnosti prenese na druge nosilce, tako da lokalna odsotnost še ne pomeni globalne odsotnosti.

Dodatna možnost vnosa evalvacije je pridevniška modifikacija. Od vseh kategorij pridevnikov, ki modificirajo anaforične samostalnice, imajo lastnostnostni pridevniki najbolj poudarjeno vlogo vnašanja evalvacije, zato smo se pri pregledu konkordančnih nizov osredotočili nanje. Ti evalvacijo vnašajo implicitno (v vlogi pridevniškega prilastka, gl. primer 6) ali eksplicitno (v vlogi povedkovega določila, gl. primer 7).

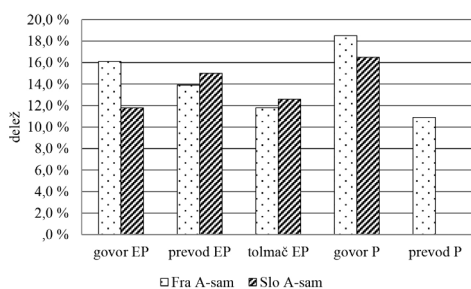
(6)

V tej izredno zahtevni energetski situaciji je zelo pomembna dinamika razvoja in v tem okviru še posebej vprašanje hitrega razvoja novih tehnologij.

(SloEP_govor SL)

(7)

Ta nevarnost se mi zdi, da je realna. (SloEP_govor SL)

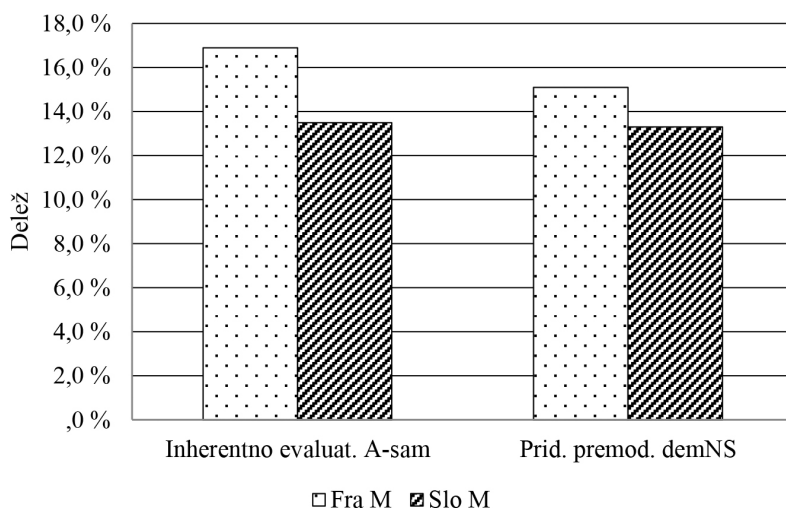
1. FraP_govor FR max
2. SloP_govor SL
3. FraEP_govor FR
4. FraEP_prevod SL
5. SloEP_prevod FR
6. FraEP_tolmač SL
7. SloP_govor SL
8. SloEP_tolmač FR
9. SloP_prevod FR min

Slika 6: Deleži fra in slo A-sam s pridevniškimi modifikatorji, ki izražajo evaluativnost (lastnostnostni pridevniki)

Tudi pri evaluativnosti v obliki pridevniške modifikacije kazalne referenčnosti izstopajo francoski izvorniki (gl. slika 6: največje vrednosti v podkorpusu FraP_govor FR). Glede na primerljive rezultate v obeh kontekstih bi lahko sklepali o večji evaluativnosti v francoščini. Skladno s tem v kontekstu EP pri prevajanju v francoščino zasledimo porast, pri prevajanju v slovenščino pa padec. Skladni sliki nekoliko nasprotujejo podatki o prevodih v kontekstu P, kjer so rezultati obratni (padec pri prevodu v francoščino). Pri tolmačenju opazimo padec evaluativnosti pri prenosu v slovenščino in približno enako raven pri prenosu v francoščino.

Če oba podatka o evaluativnosti združimo, ugotovimo, da so povprečni deleži evaluativnosti kazalne reference, tako z vidika inherentne evaluativnosti A-sam kot z vidika pridevniške premodifikacije, podobni (gl. slika 7): v obeh primerih je evaluativnost bolj poudarjena v francoščini, ne glede na način prenosa in kontekst, kar nas navede k sklepu, da je evaluativnost v okviru našega raziskovanega tipa diskurza vezana na jezik (prim. Mur Dueñas 2003, ki za raziskovalne članke poslovnih ved poroča o višji stopnji evaluativnosti v angleščini v primerjavi s

španščino). Izsledki tako potrjujejo našo začetno hipotezo o vplivu jezikovnega sistema na rabo A-sam.

Slika 7: Primerjava povprečne vrednosti referenčne evaluativnosti v francoskih in slovenskih podkorpusih

2.5 Pojavnost A-sam v primerih eksplicitacij

Kvantitativne podatke o primerih referenčnih eksplicitacij (premik manj eksplicite oblike samostojnega KZ v besedno zvezo s kazalnim določilom) iz predhodne raziskave (Šumrada 2014) smo tu nadgradili s podatki o semantičnih lastnostih primerov eksplicitacij, tako da smo pri njih preverili pojavnost A-sam.

Tabela 7: Pojavnost A-sam v eksplicitacijah prevodov (brez GAS)

Podkorpusi	Št. A-sam v eksplicitacijah	Skupno št. eksplicitacij	Delež A-sam v eksplicitacijah
Prevodi v fra. (P)	28	57	49,2 %
Prevodi v fra. (EP)	22	40	40 %
Prevodi v slo. (EP)	7	7	100 %

A-sam so očitno pogosto eksplicitacijsko sredstvo, saj jih v francoskih prevodih zasledimo v okoli 40 % do 50 % primerov eksplicitacij. Pri prevajanju v slovenščino (in pri tolmačenju) so deleži še večji, vendar statistično manj relevantni

zaradi nizke pojavnosti eksplicitacij. Kot A-sam nismo šteli primerov gramatikaliziranih samostalnikov GAS (*de ce fait...*), sicer bi bili ti deleži še nekoliko višji.¹³

2.6 A-sam kot zaznamovalci konceptualnih anafor

A-sam in KZ imajo to »priročno« lastnost, da kompleksno vsebino iz besedilnega okolja zreducirajo na koncept, s čimer zmanjšajo kognitivni napor pri procesiranju sporočila in hkrati omogočijo lažji priklic denotata v nadaljevanju diskurza. Za razliko od KZ imajo A-sam to prednost, da kompleksni vsebini dajo ime, jo popredmetijo (reificirajo), ali če uporabimo terminologijo kognitivne slovnice (Langacker 1987: 189), jo profilirajo kot predmet. Pojav zgoščanja (kompleksnejše) informacije v eno samo semiotično entiteto Schmid (2000: 366) opisuje kot kognitivni učinek hipostaze ali reifikacije (postvarjenja). S tem se kratkoročni spomin manj obremeni, saj predmet lažje dojamemamo, si ga zapomnimo in ga vgrajujemo v nove strukture v nadaljevanju diskurza. Posledica je lažja retorična argumentacija, saj je izražanje celotnega koncepta, opisa dogodka ali situacije s samostalnikom kognitivno bolj obvladljivo.

V spodnjem primeru (8) se KZ (*tega*) anaforično nanaša na kompleksno odnosično v strukturi stavka (podčrtano). V prevodu so podčrtane tri vrstice vsebine popredmetene z A-sam *cette situation*, ki se pojavlja v vlogi konceptualne anafore (v nadaljevanju KA).

(8)

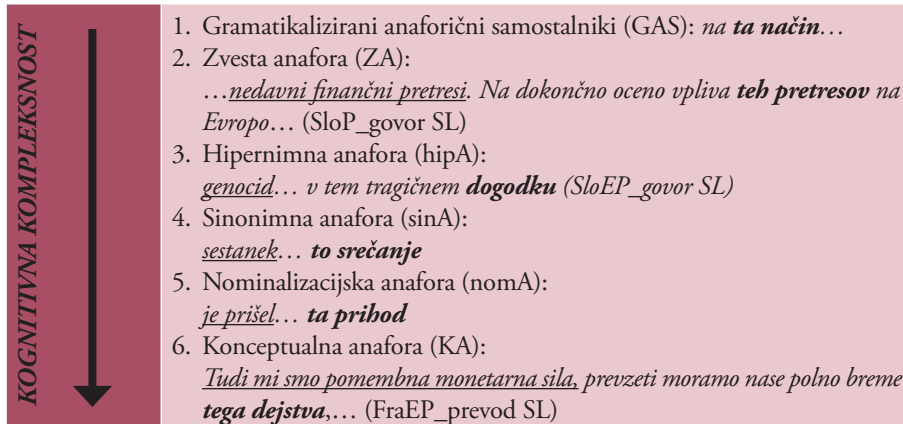
Kot veste, Europol na ključna delovna mesta lahko zaposluje samo za določen čas. Nekaj časa je bilo to pozitivno, in sicer zaradi izmenjave izkušenj med državami, ampak s tem, ko smo začeli obravnavati njegovo pravno podlago, danes zaposleni v Europolu ne vedo, ali bodo še imeli službo in kakšna bo ta po letu 2010. Zaradi tega direktor vedno težje pridobiva najboljše kadre za delo v tej organizaciji. (SloP_govorSL)

Comme vous le savez, Europol ne peut recruter que sur la base de contrats à durée déterminée. Pendant quelque temps, la priorité a porté sur l'échange d'expériences entre les pays ; depuis que l'on s'intéresse au fondement juridique de cette organisation, les personnes qui travaillent en son sein ne savent toujours pas si elles pourront conserver leurs emplois à l'avenir et quelle sera la situation à partir de 2010. Cette situation complique les questions de ressources humaines au sein de cette organisation. (SloP_prevod FR)

V naslednjem koraku naše analize želimo preveriti pojavnost A-sam v zgoraj opisanih primerih povzemanja kompleksnih struktur s konceptualnimi

13 Če upoštevamo funkcijsko opredelitev A-sam, po kateri v to skupino ne sodijo navezovanja tipa zveste anafore, bi bili deleži dejansko manjši: 17,5 % fra. A-sam (nezvestih anafor) v eksplicitacijah iz konteksta P, 19 % iz konteksta EP.

anaforam (KA). V KA, ki jih imamo za kazalce kognitivne kompleksnosti kazalnega navezovanja,¹⁴ se tipično pojavljajo samostalniška jedra štirih razredov A-sam, in sicer faktivni, eventivni, cirkumstančni in modalni razred, zato se v nadaljevanju osredinimo na ta ožji izbor A-sam. V razredih konkretnih in deiktičnih samostalnikov je namreč pojavnost KA povsem izključena, v skupini metalingvističnih, metatekstualnih samostalnikov ter skupine VAR pa po naših opažanjih v pilotni študiji zelo nizka, zato jih pri označevanju primerov KA nismo upoštevali. KA smo torej iskali samo v oknu A-sam tipa F, E, C, in M. Za selektivno strategijo določanja KA v neoznačenem korpusu smo se odločili zaradi neizogibno zamudnega iskanja, saj je za opredelitev vrste anafore potrebno poiskati antecedent, ki lahko sega precej daleč nazaj v besedilo. Z orodjem ParaConc smo ponovno pregledali vse leme izbranih razredov A-sam s kontekstom 400 pojavnih pred iskano besedo in 400 pojavnih za njo. V nekaterih primerih smo pri iskanju antecedenta morali preveriti še širši kontekst in se ponovno vračati v konkordančne nize ParaConca, ki omogoča vpogled v celotni govor. V shranjenih excelovih datotekah, v katerih smo že označili semantične razrede, podatke o evaluativnosti in pojavnosti eksplicitacij, smo nato dodali še oznako glede tipa anafore:¹⁵ zvesta anafora (ZA), sinonimna anafora (sinA), hipernimna anafora (hipA), nominalizacijska anafora (nomA), konativna anafora (konA),¹⁶ konceptualna anafora (KA) in »Drugo«.

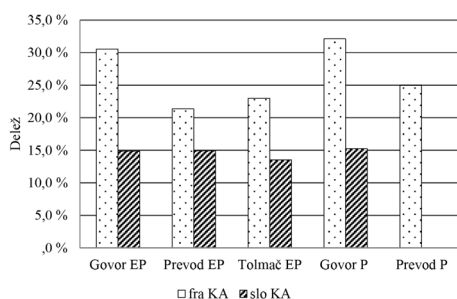
Slika 8: Stopnje kognitivne kompleksnosti v odvisnosti od tipa anaforičnega navezovanja

14 Kognitivna kompleksnost leksikalnega kazalnega navezovanja je količina potrebnega kognitivnega navora, ki ga pri ubeseditvi izkazujejo govornici, prevajalci in tolmači. Predpostavljamo, da je kognitivna kompleksnost leksikalnega navezovanja najnižja pri A-sam tipa GAS, katerih raba je zaradi pogoste pojavnosti že avtomatizirana. Kognitivni napor prav tako ni velik v primeru anaforične ponovitve (zvesta anafora), večjega pa predvidevamo, kadar se anafora navezuje na antecedent tako, da z njim vstopi v druga medleksemska razmerja (sinonimija, hiponimija, hipernimija itd.) oz. v primeru navezovanja v obliki KA, ki povzema glagolsko sintagma, stavek ali celotni segment besedila.

15 Med anafore smo šteli tudi primere katafore in anakatafore.

16 Primeri prve omembe brez eksplicitnega antecedenta (fra. anaphore mémorielle, ang. recognizing anaphora).

Povprečje deležev pojavnosti KA po francoskih podkorpusedih je 26,4 %, po slovenskih podkorpusedih pa precej manj, in sicer 14,6 %, kar kaže, da je za pogostnost KA odločilni dejavnik jezik. Razlike med slovenščino in francoščino so najbolj očitne v izvirkih: v kontekstu EP so vrednosti za francoščino skoraj trikrat večje od slovenskih, v kontekstu P pa okoli dvakrat. V prevodu se skladno s tem vrednosti izvirkov zvišajo pri prenosu v francoščino, v smeri prevajanja v slovenščino pa znižajo. Enako se dogaja pri tolmačenju. Podkorpuseda z največjo pojavnostjo KA sta oba podkorpuseda izhodiščnih govorov v francoščino, FraP_govor FR (32,14 %) in FraEP_govor FR (30,55 %), najnižje vrednosti zasledimo pri tolmačenju v slovenščino (13,51 % v FraEP_tolmač SL). Delež KA pri tolmačenih prevodih v francoščino (22,98 % v SloEP_tolmač FR) celo presega vrednosti pri prevajanju v slovenščino v kontekstu EP (14,94 % v FraEP_prevod SL).

1. FraP_govor FR max
2. FraEP_govor FR
3. SloP_prevod FR
4. SloEP_tolmač FR
5. SloEP_prevod FR
6. SloP_govor SL
7. FraEP_prevod SL
8. SloEP_govor SL
9. FraEP_tolmač SL min

Slika 9: Deleži konceptualne anafore v francoščini in slovenščini

3 SKLEP

A-sam smo opredelili kot skupino metadiskurzivnih samostalnikov bolj ali manj splošnega pomena, ki se nanašajo na entitete v predhodnem (anaforično navezovanje) ali naslednjem (kataforično navezovanje) besedilu. Pojavljajo se v funkciji povezovanja besedila (kohezija), označevanja nosilca in povzemanja kompleksne vsebine, kar pomeni da so večplastno sredstvo s funkcijsko polifonijo predstavni, medosebnih in besedilnih pomenov.

Naša pričakovanja, da bo raba A-sam v veliki meri vezana na jezikovni sistem so se deloma potrdila. Opazni vpliv jezika se je pokazal v lastnosti evaluativnosti A-sam (izražanje medosebne funkcije), ker smo večjo tendenco h referenčni karakterizaciji nosilca preko A-sam zasledili v francoskih podkorpusedih, ne glede na kontekst in vrsto prenosa. Splošno višja pojavnost francoskih A-sam v primerih konceptualne anafore, ki je zaznamovalka kognitivno kompleksnega navezovanja, prav tako kaže na sistemsko vezanost. Po drugi strani pa se zdi, da je lastnost

variabilnosti A-sam bolj povezana s situacijskim kontekstom kot jezikovnim sistemom, kar smo izpostavili kot presenetljivo, saj se domneva o tendenci francoščine k izogibanju ponavljanja v našem gradivnem vzorcu ni izrazito potrdila. Prav tako z razdelitvijo A-sam v semantične kategorije nismo prišli do homogenih podatkov, ki bi omogočili vpogled v to, katera od semantičnih kategorij izstopa v enem od obeh jezikov. Kljub vsemu se je razporeditev v semantične razrede izkazala koristna zaradi lažje poti do podatka o pojavnosti konceptualnih anafor (KA), ki smo ga želeli pridobiti z namenom ugotavljanja kompleksnosti navezovanja s kazalnimi sredstvi. V sklopu preverjanja naše druge hipoteze smo A-sam v strukturi demNS proučili kot sredstvo eksplicitacije. Potrdili smo, da so A-sam v strukturnem vzorcu s kazalnim določilom pomembno eksplicitacijsko sredstvo. V primerjavi z izhodiščnimi govori pojavnost A-sam naraste tudi v tolmačenih podkorpusih, vendar so tu pogosto v vlogi implicitacijskega sredstva, ki ne prispeva k informativnosti, ampak ima bolj vlogo zapolnjevalca, na račun katerega tolmač izpusti druge bolj relevantne izjave, ki jih ne uspe razumeti in/ali ubesediti.

Bibliografija

- Aktas, Rahime Nur in Viviana Cortes, 2008: Shell nouns as cohesive devices in published and ESL student writing. *Journal of English for Academic Purposes* 7/1. 3–14.
- Álvarez de Mon y Rego, Inmaculada, 2001: *Encapsulation and prospection in written scientific English*. Estudios de la Universidad Complutense 9. Madrid: Universidad Politécnica de Madrid. 81–101.
- Botley, Simon, 2006: Indirect anaphora. Testing the limits of corpus-based linguistics. *International Journal of Corpus Linguistics* 11/1. 73–112.
- Botley, Simon in Tony McEnery, 2001: Demonstratives in English: A corpus-based study. *Journal of English Linguistics* 29/1. 7–33.
- Castaño José, Jason Zhang in James Pustejovsky, 2002: Anaphora resolution in biomedical literature. *Proceedings of the International Symposium on Reference Resolution for NLP*. Alicante, Spain.
- Charles, Maggie, 2003: 'This mystery...': A corpus-based study of the use of nouns to construct stance in theses from two contrasting disciplines. *Journal of English for Academic Purposes* 2. 313–326.
- Conte, Maria-Elisabeth, 1996: Anaphoric encapsulation. *Coherence & anaphora. Belgian Journal of Linguistics* 10. De Mulder Walter in Tasmowski Liliane (ur.). 1–11. http://www.benjamins.nl/cgi-bin/t_bookview.cgi?bookid=BJL%2010. (Dostop: 4. 5. 2012)
- Dipper, Stefanie in Heike Zinsmeister, 2010: Towards a standard for annotating abstract anaphora. *Proceedings of the LREC 2010. Workshop on Language Resource and Language Technology Standards*. Valletta, Malta. 54–59.

- Dipper, Stefanie, Melanie Seiss in Heike Zinsmeister, 2012: The Use of Parallel and Comparable Data for Analysis of Abstract Anaphora in German and English. *Proceedings of the LREC-12*. Istanbul, Turkey. 138–145. http://ling.uni-konstanz.de/pages/home/zinsmeister/publ/lrec2012_172_Paper.pdf. (Dostop: 2. 5. 2013)
- Flowerdew, John, 2003a: Register-Specificity of Signalling Nouns in Discourse. *Language and Computers*. 46/1. 35–46
- Flowerdew, John, 2003b: Signalling nouns in discourse. *English for Specific Purposes Journal* 22/4. 329–346
- Flowerdew John, 2010: Use of signalling nouns across L1 and L2 writer corpora. *International Journal of Corpus Linguistics* 15/1. 36–55.
- Francis, Gill, 1986: Anaphoric nouns. *Discourse analysis monograph*, 11. Birmingham: English Language Research.
- Francis, Gill, 1994: Labelling discourse: an aspect of nominal-group lexical cohesion. *Advances in Written Text Analysis*. Malcolm Coulthard (ur.). London: Routledge. 83–101.
- Goethals, Patrick, 2010: Using translation corpora as a discovery procedure. The case of discourse deictic retrospective labelling. *Language Windowing through Corpora. Visualización del lenguaje a través de corpus*. Moskowich idr. (ur.). La Coruña: University of A Coruña. 335–346.
- Hoey, Michael, 1979: *Signalling in Discourse*. Birmingham: English Language Research.
- Hunston, Susan in Gill Francis, 2000: *Pattern Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Ivanič, Roz, 1991: Nouns in search of a context. *RAL XXIX/2*. 93–114.
- Krein-Kühle, Monica, 2002: Cohesion and Coherence in Technical Translation: The Case of Demonstrative Reference. *Linguistica Antverpiensia* 1. 41–53. <http://www.lans-tts.be/img/NS1/P41-53KR.PDF>. (Dostop: 12. 3. 2013)
- Kunz, Kerstin, 2006: Investigating nominal coreference in originals and translations. *Pre-Proceedings der SPRIK Conference 2006: Explicit and implicit information in text - Information structure across languages*, 8–11. 6. 2006, Oslo. 41–44. http://fr46.uni-saarland.de/croco/oslo_kunz.pdf. (Dostop: 12. 3. 2013)
- Langacker, Ronald W., 1987: *Foundations of Cognitive Grammar 1. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Legallois, Dominique, 2008: Sur quelques caractéristiques des noms sous-spécifiés. *Solia* 23. 109–127. <http://www.crisco.unicaen.fr/IMG/pdf/Solia.pdf>. (Dostop 24. 5. 2012)
- Lundquist, Lita, 2005: Noms, verbes et anaphores (in)fidèles. Pourquoi les Danois sont plus fidèles que les Français. *Langue française* 145. 73–91. http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lfr_00238368_2005_num_145_1_6627. (Dostop 12. 5. 2013).

- Lyons, John, 1977: *Semantics* 1–2. London: Cambridge University Press.
- Moreno, Ana I., 2004: Retrospective labelling in premise–conclusion metatext: An English–Spanish contrastive study of research articles on business and economics. *Journal of English for Academic Purposes* 3/4. 321–339.
- Mur Dueñas, Pilar, 2003: Analysing stance in American and Spanish business management RAs: The case of sentence-initial ‘retrospective labels’. *Journal of English Studies* 4. 137–154.
- ParaConc: <http://www.athel.com/para.html>. (Dostop 12. 8. 2012).
- Partington, Alan, 1998: *Patterns and Meanings*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Partington, Alan, Alison Duguid, Charlotte Taylor, 2013: *Patterns and meanings in discourse: theory and practice in corpus-assisted discourse studies (CADS)*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Schmid, Hans-Jörg, 2000: *English Abstract Nouns as Conceptual Shells: From Corpus to Cognition*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Sinclair, John, 1993: Written Discourse Structure. *Techniques of Description: Spoken and Written Discourse (a festschrift for Malcolm Coulthard)*. John Sinclair, Michael Hoey in Gwyneth Fox (ur.). London: Routledge. 6–31.
- Šumrada Simona, 2014: *Eksplicitacija v prevedenih in tolmačenih političnih govorih*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Tahara, Nobuko, 2012: Metadiscursive Nouns in English. A Comparison of Various Types of Referencing Nouns. *Journal of Humanities and Social Sciences* 34. Graduate School of Humanities and Social Sciences Okayama University. 13–32. file:///C:/Users/User/Downloads/hss_034_013_032.pdf. (Dostop 3. 4. 2014).
- Yamasaki, Nozomi, 2008: Collocations and colligations associated with discourse functions of unspecific anaphoric nouns. *International Journal of Corpus Linguistics* 13/1. 75–98.
- Zinsmeister, Heike, Stefanie Dipper in Melanie Seiss, 2012: Abstract pronominal anaphors and label nouns in German and English: Selected case studies and quantitative investigations. *Translation: Corpora, Computation, Cognition. Special Issue on the Crossroads between Contrastive Linguistics, Translation Studies, and Machine Translation* 2/1. 47–80. http://ling.uni-konstanz.de/pages/home/zinsmeister/publ/tc3_submitted.pdf. (Dostop 12. 5. 2013).

Nominalizacija kot slovnična metafora v predlogih raziskovalnih projektov v slovenščini in angleščini: kontrastivna in prevodoslovna analiza

Martina Zajc

Abstract

In Slovenia, as in other non-English-speaking countries, there are several genres of academic discourse that require translation into English due to its prevailing use in the international scientific environment. Among these, a special place is occupied by research grant proposals (RGP), as they present a crucial step in the process of acquiring research funding. Nevertheless, the rhetorical and discourse features of RGP in Slovene and in juxtaposition with those in English have not yet been investigated. Contrastive studies focusing on the use of nominalization in terms of grammatical metaphor can reveal important information on the readability and comprehensibility or the level of abstraction of a discourse in a particular language. Through a combination of manual and automatic corpus analysis, this paper therefore compares the use of nominalizations in original English and Slovene RGP and in the translations of the latter into English. It further explores the strategies used in the translation of nominalizations. The results of the study can therefore help to determine potential problem areas both in the translation of the texts of this genre as well as in composing them in English as a second/foreign language.

Ključne besede: predlogi raziskovalnih projektov, nominalizacija, slovnična metafora, akademski diskurz, korpusna analiza

1 UVOD

Predlogi raziskovalnih projektov (PRP) so kljub njihovem ključnemu pomenu v znanosti eden manj raziskanih žanrov znanstvenega diskurza. Od teh besedil je odvisno financiranje za pridobivanje znanja, s čimer pogojujejo tudi diseminacijo pridobljenega znanja skozi različne druge govorne in pisne znanstvene žanre (Myers 1991). Kot velja tudi za večino drugih znanstvenih žanrov v slovenskem raziskovalnem okolju, se ta besedila prevajajo v angleščino, saj jih v sklopu prijav na javne razpise za (so)financiranje raziskovalnih projektov ocenjujejo tako domači kot tudi zunanji oz. tuji recenzenti. Ti seveda niso nujno angloameriškega jezikovno-kulturnega ozadja, vendar pa so se, kot trdi House (2001), skozi rabo angleškega jezika v mednarodnem znanstvenem okolju ustalile tudi določene angloameriške retorične norme in konvencije jezika znanosti. Obenem pa so, čeprav bi za znanstveni diskurz pričakovali precejšnjo stopnjo univerzalnosti, dosedanje raziskave s področja medkulturne retorike že razkrile neskladja med retoričnimi konvencijami v angleškem in drugih jezikih (Mauranen 1993), do katerih prihaja tudi, kadar gre za isti žanr (Hyland 2002: 120). Pri oblikovanju kot tudi prevajanju znanstvenih besedil lahko kulturno pogojene retorične konvencije predstavljajo pomembno problematično področje (Pisanski Peterlin 2008: 308).

Zato ne preseneča, da postajajo kontrastivne in prevodoslovne analize znanstvenih žanrov vse bolj aktualne. Vrsta teh kot osnovni okvir umeščanja razlik med posameznimi jeziki oz. diskurzi uporablja delitev Hindsa (1987) na tiste, v katerih je odgovornost za učinkovito komunikacijo na strani pisca, in tiste, v katerih je za razumevanje besedila odgovoren bralec. V povezavi s sistemsko funkcijsko slovnico (SFL) za besedila v prvi kategoriji velja, da so zaradi izrazitejše prisotnosti elementov medosebne in besedilne jezikovne metafunkcije (Halliday 1973, 2004) (npr. uporabe metabesedila, ki vodi bralca skozi besedilo) lažje razumljiva in zahtevajo manj miselnega napora, pri tistih v drugi kategoriji pa je več poudarka na vsebini in torej elementih predstavne metafunkcije (imajo npr. večjo informacijsko gostoto). Dosedanje raziskave slovenski in tudi sicer slovanski znanstveni diskurz za razliko od angleškega umeščajo v drugo kategorijo (Čmejrková 2006, Pisanski Peterlin 2010, 2008, 2005; Vassileva 2001, Yakhontova 2002).

Nominalizacija (N) kot slovnična metafora (SM), koncept, ki ga uvaja Halliday (2004) v sklopu SFL,¹ je izražanje glagolskega dogodka, lastnosti ali okoliščine s samostalnikom namesto z glagolom, pridevnikom, prislovom ali predlogom (Ibid: 176–178, 592).² N je zato učinkovito sredstvo večanja informacijske gostote v besedilu (Biber et al. 1999: 322), zaradi česar bi jo v analizi diskurza lahko povezali predvsem s predstavno metafunkcijo. Kot trdi Flowerdew (2013: 12),

1 Halliday pojem SM uvaja v prvi izdaji *Introduction to Functional Linguistics* iz leta 1985.

2 N skladnega izraza »kako nekdo nekaj ubesedi« je »način ubeseditve«. Proces je podrobneje razložen v 2. poglavju.

se omenjene jezikovne metafunkcije tipično izražajo skozi določene jezikovne prvine, pri čemer tudi sam v analizi diskurza, osnovani na SFL, N prvenstveno uvršča med leksikogramatične prvine predstavne metafunkcije (ibid.: 21). Kot izraz predstavne metafunkcije jo pojmujeta tudi Fairclough in Hardy (1997: 148). Skozi N se namreč izvrši premik predvsem na predstavnih ravni (Mikolič Južnič 2012: 253).³ Podobno tudi Ravelli (2006: 61) zapiše, da je poglavitni funkcijski doprinos N tisti k predstavnemu pomenu, čeprav ne zanika tudi njene medosebne in besedilne metafunkcije.

Besedila, zaznamovana s pogosto rabo N, so informacijsko nasičena in abstraktnjša ter, kot piše Plemenitaš (2007: 180), tudi bolj kognitivno zapletena, kar pa lahko privede celo do njihovega napačnega razumevanja (Žele 2001). To pa je gotovo zelo neželen učinek, sploh v primeru PRP.

V zadnjih letih se v slovenskem raziskovalnem okolju sicer opazno povečuje zanimanje tako za empirično kot tudi teoretično obravnavo N (Mikolič Južnič 2013, 2011, 2010, Sajovic 2008, Plemenitaš 2007); objave, povezane z rabo N v slovenščini, so podrobno predstavljene v poglavju 2.3), vendar pa njihova raba v slovenskih znanstvenih besedilih v sopostavitvi z angleškimi do sedaj še ni bila raziskana. Tudi siceršnje objave s področja kontrastivnih in prevodoslovnih analiz znanstvenih žanrov temeljijo predvsem na analizah znanstvenih člankov, medtem ko se je v slovenščini žanru PRP posvetila le Zajc (2012) v kontrastivni študiji besednih nizov. Maloštevilne so tudi študije PRP v angleščini in temeljijo zvečine na žanrski analizi (npr. Tribble 1998, Connor & Mauranen 1999, Connor 2000, Feng & Shi 2004, Feng 2006, Koutsantoni 2009), medtem ko so razlike tega žanra med različnimi jezikovno-kulturnimi konteksti še praktično neraziskane. Glede na dejstvo, da Tribble (1998) N izpostavi kot eno najpogostejših leksikogramatičnih prvin žanra PRP, bi kontrastivna in prevodoslovna analiza N v tem žanru lahko ponudila koristne informacije tako za oblikovanje PRP v angleščini kot drugem/tujem jeziku kot tudi za njihovo prevajanje v angleščino.

Na podlagi zgoraj navedenih kontrastivnih raziskav angleškega in slovenskega jezika (oz. slovanskih jezikov), ki so pokazale, da je v slovenščini večji poudarek na odgovornosti bralca za razumevanje besedila kot v angleščini, lahko predvidevamo, da je v primerjavi z izvirnimi angleškimi raba N pogostejša v izvirnih slovenskih in posledično tudi v angleščino prevedenih PRP. V kolikor se ta hipoteza potrdi, obstaja tudi verjetnost, da se N kaže kot problematično področje v prevajanju v angleščino. Z analizo izglagolskih (IG) in izprivedniških (IP) N na namensko izdelanem korpusu PRP v slovenščini (SLO), njihovih prevodov v angleščino (PRE) ter angleških izvornikov (ANG) z dveh raziskovalnih področij

³ Halliday (2004: 642) deli SM na predstavno in medosebno, pri čemer N pojmuje kot izraz predstavne. Vendar pa poudarja, da pomen predstavne SM sega preko predstavne metafunkcije tudi na medosebno in besedilno.

znotraj humanistike in družboslovja bomo s kombinacijo ročne in kvantitativne korpusne analize preverili razlike v pogostosti rabe med posameznimi podkorpusi in raziskovalnimi področji. V zadnjem delu se bo študija osredotočila še na področje prevajanja teh elementov in poskušala razkriti najpogosteje uporabljene prevajalske strategije.

2 ZNAČILNOSTI IN RABA N KOT SM

Glede na semantično funkcijo besede ter besedno vrsto njenega skladnega izhodišča deli Halliday (1998: 209, 210) N na izpridevniške (IP) N, ki izražajo lastnost (npr. *unstable* > *instability*); izglagolske (IG) N, ki izražajo glagolski dogodek (npr. *transform* > *transformation*); izpredložne, ki izražajo okoliščino (npr. *with* > *accompaniment*); izvezniške, ki izražajo povezovalca (npr. *so* > *cause, proof*) ter N, ki ne izhajajo iz skladne ubeseditve, ampak so v besedilu dodane (npr. *0* > *the fact of*). Primer dela stavka iz korpusa PRP, ki je bogat z N (v krepkem tisku):

- (1) SLO: **identifikacija** vrednotnih **usmeritev**, **pričakovanj**, **potreb** ter identitetnih in prostorskih **percepcij** prebivalstva
 PRE: **Identification** of **values**, **expectations**, **needs**, and people's **perception** of **identity** and space

Vršilec ter časovni in modalni kontekst glagolskega dogodka v N nista eksplicitno izražena (npr. *kdo je identificiran / bo identificiral / bi lahko identificiral*), kot tudi ne odnosi med udeleženci ali njihove vloge (npr. ali gre za to, kako se prostorsko *percipira* prebivalstvo, ali za to, kako prebivalstvo nekaj *percipira* v prostorskem smislu). Semantične lastnosti glagolskih dogodkov *identificirati*, *usmeriti*, itd. kot procesov se ne izgubijo popolnoma, N pa jim doda še semantične lastnosti samostalnikov (Halliday 2004: 657). V nominalizirani obliki se jih lahko pojmuje na podoben način kot nemetaforične entitete, ki jih lahko klasificiramo, jim dodajamo lastnosti, jih pojmuje kot propozicije (ibid.: 638–639). V stavku zavzamejo mesto osebka ali predmeta oz. udeleženca v nekem dogajanju, s čimer »zamrznejo« v času in dajejo vtis stabilnosti, medtem ko se jih opazuje, obenem pa se o njihovem obstoju več ne da pogajati (Halliday in Martin 1993: 43).⁴ N se lažje premešča znotraj stavka, možnost njihovega širjenja z modifikacijo pa obenem daje tudi potencial za funkcionalno organizacijo velike količine informacij v besedilu (Halliday 1998: 197).

Zaradi večplastnosti, fleksibilnosti in ogromnega potenciala za razvijanje novega znanja je N najbolj očitno prisotna v znanstvenem diskurzu, tako v tvorjenju terminologije kot tudi v siceršnjem načinu upovedovanja (v argumentaciji in abstrakciji).

⁴ Kot zapišeta Halliday in Martin (1993: 43): »you can argue with a clause, but you can't argue with a nominal group«.

To za slovenščino potrjuje tudi Mikolič Južnič (2011), ki raziše pogostnost rabe nominalizacij v slovenskih literarnih, znanstvenih (naravoslovnih in humanističnih) in strokovnih (zakonskih) besedilih v primerjavi z besedili splošnega slovenskega jezika in ugotavlja, da je njena raba najpogostejša v zakonih in znanstvenih, predvsem naravoslovnih besedilih, najmanj pogosta pa v literarnih besedilih. Kot razlagata Halliday in Martin (1993: 14–16), ima v angleščini N začetke ravno v znanstveno-tehniških besedilih Newtona, od koder naj bi se skozi zgodovino razširila še na druga področja, žanre in diskurze. Čeprav je N temeljna značilnost znanstvenega diskurza, pa Baratta (2010) opozarja na potrebo po upoštevanju razlik v njeni rabi med diskurzi posameznih raziskovalnih/akademiških področij. Te razlike med humanističnimi in družboslovnimi vedami bomo preverili tudi v žanru PRP.

V nekaterih diskurzih, kot pravi Halliday (2004: 657), je N postala zgolj zname-nje prestiža in moči. Kot sredstvo konkretizacije dogodkov ali lastnosti je prikladna za politični in medijski diskurz, kjer je pogosto predmet obravnave teoretikov kritične analize diskurza. Njihove poglede na rabo N povzema Billig (2008). Avtorji opozarjajo na ideološki naboj izbire nominaliziranih struktur v medijih in na namerno izpustitev vršilca dogajanja oz. prikrivanja (npr. Fairclough 2003, Fowler 1991; med slovenskimi pa npr. Vezovnik et al. 2009, Bratož et al. 2010). Ideološke implikacije iščejo tudi v konkretiziranju, predvsem v predstavljanju trenutnih družbenih in gospodarskih razmer kot objektivnih stvari.

2.1 N v slovenskem jeziku

N v slovenskem jeziku je predmet precej omejenega števila objav, med katerimi lahko omenimo Kržišnik (1986), ki se N dotakne v kontekstu zgoščevalnega lektoriranja teletekstov in jo opredeli kot enega najpomembnejših lektorskih posegov za doseganje jedrnatosti besedila; Kunst-Gnamuš (1980), ki pomensko zapletenost samoupravnih besedil povezuje z uporabo N, s čimer se oblikujejo abstraktnejši in pomensko zapletenejši stavki, pomen in jasnost sporočila pa se okrnita. Sviri pred nefunkcionalno rabo N, ki je po njenem dejavnik medčloveškega odtujevanja, in poziva k zavestnemu popreproščanju besedil, obenem pa v znanstvenem diskurzu takšno zmožnost približevanja bralcu pripisuje tistim teoretikom, ki so sposobni najvišje ravni znanstvenega spoznanja – aplikacije abstraktnega v konkretno, s čimer pa ne negira pomena N v predhodni in nujni pretvorbi konkretne pojavnosti v abstraktne koncepte; Žele (1996, 1997), ki se v prvi objavi posveča rabi N v slovenskem publicističnem jeziku in odkriva njeno večanje med leti 1946 in 1995, v drugi pa predstavlja zgodovinski presek slovenske slovnične obravnave IG samostalnikov. Teoretično jo obravnava tudi Sajovic (2008, 2011) v povezavi z neosebnostjo znanstvenega diskurza kot diskurza, bogatega z rabo N in nagnjenega k objektivizaciji stvarnosti; v

širšem kontekstu metaforičnega izraza pa se je dotakneta tudi Bratož (2010) in Snoj (2010) – prva z vidika kritične analize diskurza, druga pa s slovnične perspektive. Na področju empirične in kontrastivne analize diskurza pa so za pričujočo študijo najpomembnejši in tudi sicer analitično najizčrpnější prispevki na področju raziskav N v slovenščini ter v sopostavitvi z drugim jezikom delo avtoric Mikolič Južnič (2011) za slovenščino, Mikolič Južnič (2013, 2012, 2010, 2007) za primerjavo slovenščine in italijanščine ter Plemenitaš (2007) za primerjavo slovenščine in angleščine. Čeprav Klinar (1996) slovenščino v primerjavi z angleščino opredeli kot manj samostalniški in bolj glagolski jezik, Plemenitaš (2007) ugotavlja, da je raba N v slovenskih vesteh in kritikah celo pogostejša kot v primerljivih besedilih v angleščini.

3 GRADIVO IN METODE

3.1 Korpus

Študija temelji na analizi vzporednega in primerljivega korpusa PRP, skupni obseg katerega je v fazi ročne analize 57 705 pojavnic, v fazi avtomatske analize (ki zajema le podkorpusa ANG in PRE)⁵ pa 265 067 pojavnic. Besedila v podkorpusih SLO in PRE so PRP, ki so del prijav na javne razpise za sofinanciranje tematsko usmerjenih splošnih temeljnih in aplikativnih ter podoktorskih raziskovalnih projektov, predloženih Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS). Prevodi so delo različnih prevajalcev, materni jezik katerih je slovenščina, in niso lektorirani. Podkorpus ANG vsebuje PRP, oddane v sklopu prijav na razpise Research Councils UK in British Academy. Pri sestavi primerljivega korpusa je upoštevana reprezentativnost glede na žanr (PRP), raziskovalno področje, obdobje (2000–2010) in avtorstvo (znanstveni oz. raziskovalni sodelavci, zaposleni na univerzitetnih in raziskovalnih ustanovah).

3.1.1 Sestava in obseg korpusa za ročno in avtomatsko analizo

Za prvo, ročno fazo analize so bili izbrani primerljivi izseki 12 izvirnih slovenskih PRP, njihovih prevodov v angleščino ter 12 izvirnih angleških PRP s po dveh raziskovalnih področjih znotraj humanistike in družboslovja. Izseki obsegajo po 1500 besed, od tega je prvih 500 besed iz dela PRP, ki opisuje znanstvena izhodišča (Background/Context), naslednjih 1000 besed pa iz podrobnega opisa raziskave

⁵ Razloga za omejitve avtomatskega dela korpusne analiza na omenjena podkorpusa sta bila primerljivost rezultatov, saj sta oba podkorpusa v istem jeziku, obenem pa tudi primerjava potencialnega učinka besedila na bralca PRP (tujega recenzenta) v smislu nivoja abstraktnosti besedil, kolikor se o njem lahko sklepa skozi pogostnost N.

(Methodology/Analysis). Dolžina izsekov PRE ni bila predhodno opredeljena, saj se prevodi od izvirkov nekoliko razlikujejo po dolžini.

Podkorpora ANG in PRE sta bila v fazi avtomatske analize zaradi enostavnejše obdelave razširjena v številu PRP, analizirana so bila celotna besedila in ne le njihovi izseki. V tabeli 1 je predstavljeno število pojavníc v posameznem delu korpusa.

Tabela 1: Sestava in obseg korpusa za ročno in avtomatsko analizo.

Raziskovalno področje		Ročna analiza		Avtomatska analiza	
		Število PRP	Število pojavníc	Število PRP	Število pojavníc
Humanistika	Filozofija	3 SLO 3 PRE 3 ANG	4 500 5 464 4 500	7 PRE 7 ANG	57 815 16 533
	Arheologija	3 SLO 3 PRE 3 ANG	4 500 5 476 4 500	4 PRE 9 ANG	28 523 26 905
Družboslovje	Kulturna antropologija	3 SLO 3 PRE 3 ANG	4 500 5 466 4 500	6 PRE 8 ANG	39 529 32 159
	Družbena geografija	3 SLO 3 PRE 3 ANG	4 500 5 299 4 500	6 PRE 6 ANG	36 551 27 052
Skupaj		12 SLO 12 PRE 12 ANG	18 000 21 705 18 000	23 PRE 30 ANG	162 418 102 649

3.2 Metode

3.2.1 Prva faza analize – ročna analiza N

V prvi fazi so bila besedila ročno pregledana, označeni in prešteti so bili vsi primeri IG in IP N, prav tako pa so bile posebej označene tudi vsa razhajanja med metaforičnostjo izvirne ubeseditve v slovenščini in njenega prevoda: označene so bile vse N v SLO in njihova ubeseditve v PRE, prav tako pa tudi vse N v PRE in formulacije, ki jih na istih mestih najdemo v izvirknem besedilu. Vsi primeri so bili razvrščeni glede na uporabljeno prevajalsko strategijo po klasifikaciji Mikolič Južnič (2007).

V analizi so upoštevane samo IG in IP N v vlogi SM, pri katerih je ohranjen pomen dogajanja oz. lastnosti, ne pa tudi N s konkretnim pomenom (vršilca dejanja, kraja dogajanja, konkretne stvari, imena za ustanove, fizikalnega pojava, umetniškega koncepta, časovnega obdobja). Kot N se obravnavajo tudi posamostaljeni termini (npr. *transnationality*).⁶ V SLO se kot N upoštevajo tudi tujke, v katerih je impliciran glagolski dogodek, čeprav zanj v slovenščini ni ustrezne glagolske ubeseditve, ali pa se ta ne uporablja (npr. *speciacija*), ter vsi glagolniki (z obrazilom -nje/-tje). V PRE in ANG se upoštevajo le glagolniki v smislu samostalniških oblik, izpeljanih iz glagolov oz. samostalniški glagolniki (*nominal gerunds*) (npr. *the monitoring of urban regeneration schemes*), ne pa tudi glagolski glagolniki (*verbal gerunds*) (npr. *prevented from seeking higher-end jobs*)⁷ (po Blagjanje in Konte 2003: 319–320).

3.2.2 Druga faza analize: avtomatska korpusna analiza N

V drugi fazi analize je bila skozi povsem kvantitativno korpusno analizo izvedena primerjava pogostnosti rabe N med podkorpusoma ANG in PRE. Glede na to, da Biber et al. (1999: 322) kot najpogostejše obrazilo pri tvorbi N izpostavijo pripono *-TION*, kot drugo najpogostejše pa *-ITY*, se je avtomatska kvantitativna analiza omejila le N, tvorjene s temi obrazili (tudi v množini). Izdelan je bil seznam vseh pojavnic z omenjenimi obrazili za PRP posameznega raziskovalnega področja in podkorpusa (PRE in ANG).⁸

4 REZULTATI

4.1 Pogostnost rabe N

4.1.1 Rezultati podrobne ročne analize

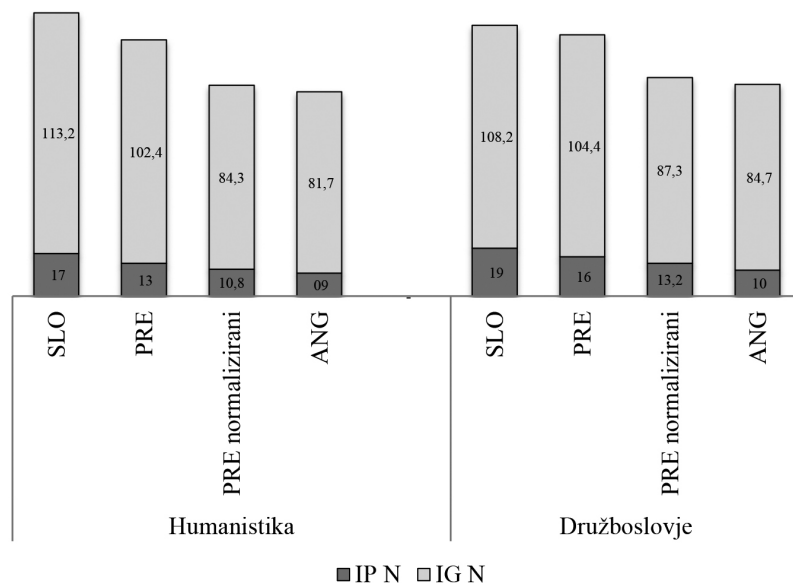
Pri normalizaciji števila N v posameznem podkorpusu je v povezavi s strukturnimi posebnostmi jezikov in spremembami v dolžini besedil med SLO in PRE potrebna posebna pazljivost. Besedil vseh treh podkorpusov (SLO, ANG

⁶ Kot zapiše Snoj (2010: 50), je raba N v znanstveni terminologiji nujna in ni povezana z zavestno oz. motivirano izbiro med metaforičnim in skladnim izrazom, pač pa je proces prisoten že v samem tvorjenju termina in se ta zato lahko po svoji funkciji pojmuje kot skladni izraz. Na tem mestu se zato postavlja vprašanje, kateri samostalniki se naj obravnavajo kot N. Halliday (2004: 658) kot takšne upošteva tiste izraze, katerih ubeseditvev ni potekala po najbolj neposredni poti. Svetuje, naj bo v tem smislu globina njihove analize skladna z namenom študije. V pričujoči študiji bi bilo razlikovanje med termini in drugimi ubeseditvami prezahtevno, saj lahko gre pri določenih N za že uveljavljene termine, pri drugih pa morda za termine v procesu nastajanja.

⁷ Primera sta iz korpusa PRP, glagolniki so v krepkem tisku.

⁸ Čeprav avtorji pri avtomatskem korpusnem iskanju N po obrazilih svetujejo še ročni pregled rezultatov, pri katerem se izločijo tiste pojavnice, ki niso N (Mikolič Južnič 2010: 136), pa se takšna analiza v tej študiji ni izvedla, saj gre za besedila v istem jeziku in se zato lahko pričakuje, da bodo vse takšne nenominalizacije prisotne v podobni meri v obeh podkorpusih.

in PRE) namreč zaradi teh razlik ni mogoče primerjati linearno. Za razlike med SLO in PRE pri normalizaciji na 1000 besed tudi ni smiselno upoštevati podaljšanja besedila v prevodu, ampak zgolj dolžino izvirnega besedila, saj nas zanimajo spremembe v številu N med izvirnikom in prevodom istega besedila. Ko pa nas zanimajo razlike v rabi N med PRE in ANG, je normalizacija števila N na celotni obseg besedila prevodov nujna (nanjo se nanaša tretji stolpec v sliki 1).

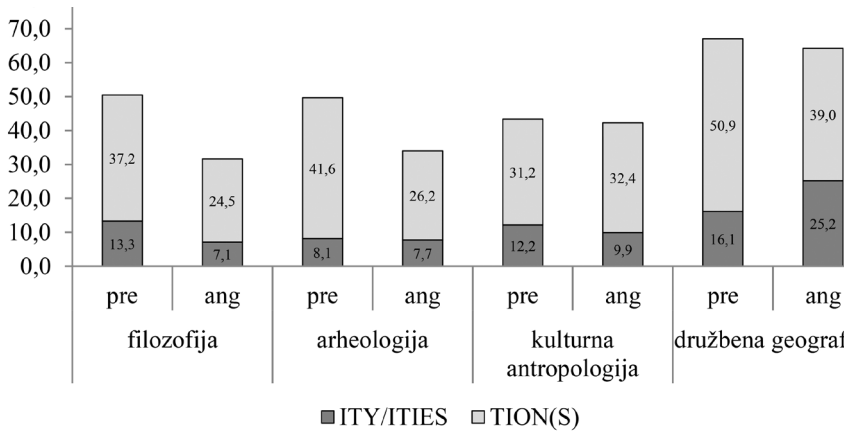
Slika 1: Seštevek vseh N v SLO, PRE in ANG v PRP.

Kot je razvidno iz slike 1, število N v SLO v obeh vedah znatno presega število N v ANG. V humanistiki je število N v SLO za kar 38,6 % višje od ANG. V družboslovju pa je ta razlika le nekoliko manjša in znaša 27,7 %. Rezultati sicer omejene ročne analize kažejo, da je v SLO PRP prisotno več N kot v ANG, vendar se seštevek N v PRE po normalizaciji zelo približa tistemu v ANG. V nadaljevanju bodo rezultati, povezani z razliko med N v PRE in ANG, preverjeni še z avtomatsko korpusno analizo.

4.1.2 Rezultati avtomatske korpusne analize

Avtomatska korpusna analiza (slika 2) je bila popolnoma kvantitativna, kar pomeni, da seznam besed ni bil ročno pregledan, zato lahko vsebuje tudi besede, ki niso N (npr. *nation*, *notion*, *university*, *humanity*). Kljub pomanjkljivostim

povsem empirične oz. avtomatske analize⁹ je grafični prikaz njenih rezultatov dokaj zgovoren.

Slika 2: Seštevek pojavnic s končnicami –TION(S) in –ITY/ITIES v PRE in ANG; normalizacija na 1000 besed.

4.2 Prevajanje N

Na podlagi slike 1 bi sicer lahko sklepali, da je edini proces, ki poteka v prevajanju N, zmanjšanje njihovega števila v prevodih. Vendar pa temu ni tako. V ozadju je namreč precej bolj kompleksno dogajanje. Kot je razvidno iz tabele 2, se z N istega tipa v angleščino res prevede večina vseh N, obenem pa v prevodih nastanejo N tam, kjer je v izvorniku ubeseditve nemetaforična (predvsem IG N). Opaziti pa je tudi prevajanje ene vrste N z drugo (IP oz. IG).

Tabela 2: Dinamika prevajanja N – število metaforičnih in skladnih ubeseditvev.

	IGN		IP N	
a) Prevod N z N istega tipa (IP z IP oz. IG z IG)	69,8 %		61,8 %	
b) Prevod N s skladno ubeseditvijo ali njen izpust/parafraza	15,7 %		20,8 %	
c) Prevod skladne ubeseditve z N ali dodajanje N v prevodu	11,6 %		1,7 %	
d) Prevod ene vrste N z drugo				
IP z IG	1,2 %		9,6 %	
IG z IP	1,7 %		6,1 %	

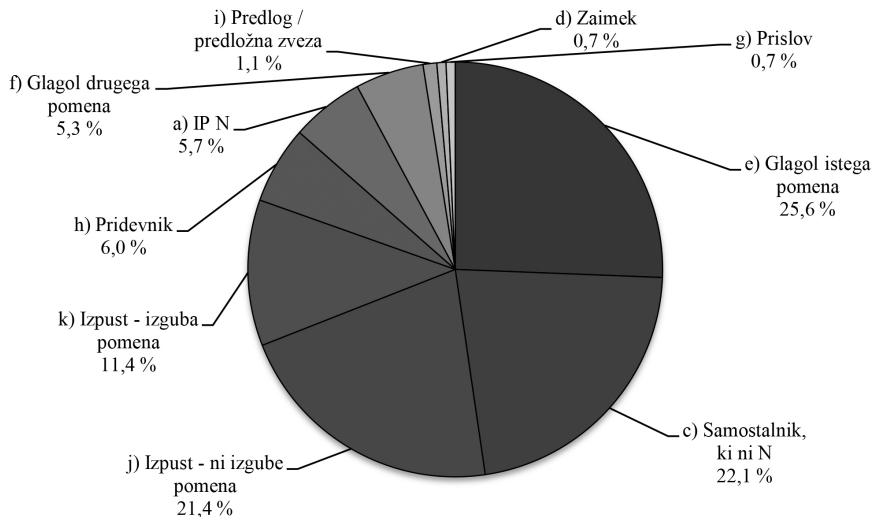
⁹ Dejstvo, da vsi na ta način tvorjeni samostalniki niso nujno tudi N, in dejstvo, da je bila kvantitativna analiza omejena le na izpeljanke s temi obrazil, opozarja na potrebo po določeni meri previdnosti pri interpretaciji rezultatov. Služijo naj kot orientacija in podpora ročni analizi N, korpus katere je po obsegu besed zaradi zahtevnosti in dolgotrajnosti postopka dokaj omejen.

Za podrobnejšo analizo uporabljenih prevajalskih strategij v primerih, kjer je bila zaznana razlika v metaforičnosti izraza med SLO in PRE (točke b) c) in d) v tabeli 2 zgoraj), se je uporabila klasifikacija, prilagojena po tisti v Mikolič Južnič (2007), prikazana v tabeli 3.

Tabela 3: Zaznane strategije v prevajanju N (prilagojeno po Mikolič Južnič 2007).

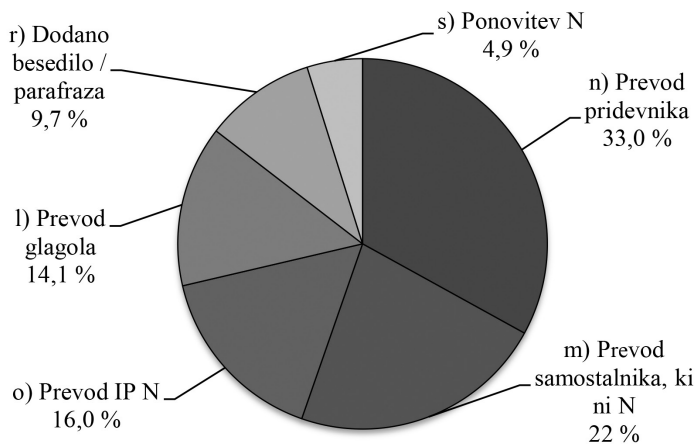
PREVOD N S SKLADNO UBESEDITVIJO ALI Z N DRUGEGA TIPA (IG/IP)	UBESEDITEV V IZVIRNIKU, PODLAGA ZA NASTANEK N V PREVODU
a) Prevod IG N z IP N	l) Prevod glagola
b) Prevod IP N z IG N	m) Prevod samostalnika, ki ni N
c) Prevod s samostalnikom, ki ni N	n) Prevod pridevnika
d) Prevod z zaimkom	o) IG N je prevod IP N
e) Prevod z glagolom istega pomena	p) IP N je prevod IG N
f) Prevod z drugim glagolom	r) Dodano besedilo v prevodu ali parafraza
g) Prevod s prislovom	s) Ponovitev N
h) Prevod s pridevnikom	
i) Prevod s predlogom/predložno zvezo	
j) Upravičen izpust: ni prevoda N – izpust brez (znatne) izgube pomena	
k) Neupravičen izpust: ni prevoda N – izpust z izgubo pomena	

Slike 3–6 kažejo prevajalske odločitve, povezane s prevajanjem IG N (sliki 3 in 4) in IP N (sliki 5 in 6). Slikam 3–6 sledijo primeri najpogostejših strategij v prevajanju N iz korpusa PRP. N so označene s krepkim tiskom. Pri podčrtanih besedah je prišlo do sprememb v metaforičnosti ubeseditve med izvirnikom in prevodom. Besede v poševnem tisku označujejo skladno ubeseditvev ali N, ki ni IG ali IP. Črka v oklepaju označuje tip uporabljene strategije v prevodu (gl. tabelo 3).

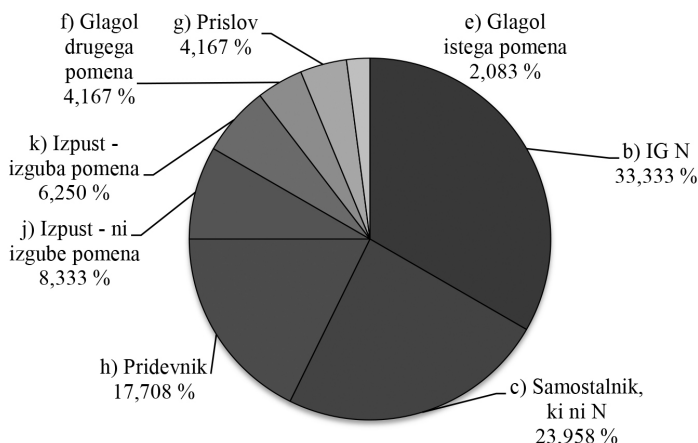
Slika 3: Prevajanje IG N s skladno ubeseditvijo, z IP N ali njen izpust/parafraz.

- (2) SLO: ... ne gre za **pripisovanje avtohtonosti** zgolj ljudem
 PRE: ... **autochthony** *is assigned (e)* not only to people
- (3) SLO: Teoretski okvir načrtovane **analize** tako predstavljajo temeljne konceptualne **zastavitve** tega ... področja
 PRE: The theoretical framework of the planned **analysis** consists of the basic conceptual *ideas (c)* of this line of ...

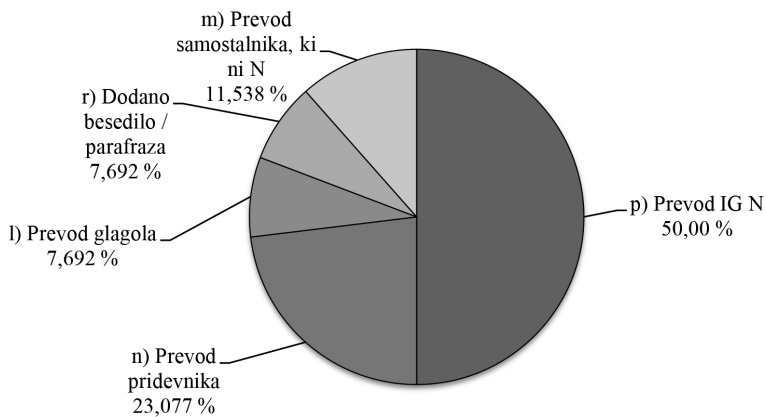
Slika 4: Skladne ubeseditve v izvirnih besedilih, ki so podlaga za nastanek IG N v prevodu.

- (4) SLO: ... tistih elementov in dejavnikov, ki pospešujejo ali zavirajo *integracijske* in *koeksistenčne* **prakse**
 PRE: ... those elements and factors, which are hastening or impeding the various **integration** (n) and **coexistence** (n) **practices**
- (5) SLO: v ... **utrijevanju** medetničnega *sožitja* in **povezovanja**.
 PRE: in ... strengthening inter-ethnic **coexistence** (m) and **integration**.

Slika 5: Prevajanje IP N s skladno ubeseditvijo, z IG N ali njen izpust/parafraza.

- (6) SLO: Najprej je analizirano vprašanje **povezanosti** in **vzajemnosti** družbe, religije in **pojavnosti** ...
 PRE: First, the the question of the **relations** (b) and **connections** (b) between culture, religion and the **appearance** (b) of ... is analyzed...
- (7) SLO: skozi **zahteve** po **upravičenosti** do neke vrste prostorskih **praks** in **nadzora** ...
 PRE: through *demanding* (e) *rights* (c) to various types of spatial **practices** and **supervision** ...

Slika 6: Skladne ubeseditve v izvirnih besedilih, ki so podlaga za nastanek IP N v prevodu.

- (8) SLO: Obstaja **potreba** po **vzpostavitvi** javno dostopne baze podatkov o najpomembnejših ...
 PRE: There is a **necessity** (p) for (j) a publicly accessible database of the most important ...
- (9) SLO: ... je zelo **pomembna** **ustaljenost**.
 PRE: ... **consistency** is of major **importance** (n), too.

5 DISKUSIJA

5.1 Razlike v številu N med podkorpusi in raziskovalnimi področji

Iz rezultatov ročne analize je razvidna pogostejša raba N v SLO kot v ANG, kar ob upoštevanju dosedanjih kontrastivnih študij sicer delno potrjuje izhodiščno hipotezo, namreč, da je v izvirnih slovenskih PRP prisotnih več N kot v izvirnih angleških, res pa je, da lahko v pričujoči študiji do tega zaključka pridemo zgolj na podlagi zelo omejene ročne analize. Obenem se pri njej vrednosti N v PRE zelo približajo tistim v ANG. O nekoliko večji nagnjenosti k rabi N v PRE kot v ANG PRP lahko govorimo šele po avtomatski primerjavi podkorpusev PRE in ANG, kjer skupno število vseh N v PRE (210,6; norm. na 1000 pojavnic) precej presega število N v ANG (172,1; norm. na 1000 pojavnic), ta razlika pa je najbolj opazna v PRP s področja humanistike.

Po obsežnejši avtomatski korpusni analizi je videti, da se (predvsem angleški avtorji) N pogosteje poslužujejo v družboslovju kot v humanistiki. Študije potrjujejo, da se

raba N med posameznimi znanstvenimi diskurzi razlikuje (npr. Mikolič Južnič 2011, Baratta 2010), pri čemer Swales (1998, cit. v Baratta 2010) poroča o njeni posebej pogosti rabi v »trdih vedah« (hard sciences), manj pogosti pa v »mehkih vedah« (soft sciences), kjer je poudarek na pripovednih elementih in prisotnosti avtorjevega glasu v besedilu. Vendar pa, kot trdi Hyland (2009: 62–65), tradicionalna ločnica med naravoslovnimi in tehniško-tehnološkimi vedami na eni ter humanističnimi in družboslovnimi na drugi strani (oz. vertikalnimi in horizontalnimi diskurzi po Bernsteinu (1999)) ne razloži obstoja variacij med posameznimi vedami in področji, za kar pravi, da je bolj uporaben koncept kontinuuma. Hyland (2009: 63) meni, da vsebuje družboslovje značilnosti obeh polov znanosti, saj za razlago manj predvidljivih podatkov o pojavih v človeški družbi uporabljajo naravoslovne metode. Po besedah Wignell et al. (1998, cit. v Hyland 2009: 7), družboslovni znanstveni diskurz izhodiščne abstrakcije pojavov preoblikuje v bolj tehnične konstrukte. Možno je, da pri tem igra pomembno vlogo prav N, ki je, kot pravi Martin (1993: 249), podlaga tako za tehnično naravo jezika (terminologija), kot tudi za njegovo abstraktnost.

Glede nekoliko manjše rabe N v diskurzu humanističnih ved (v podkorpusu ANG) pa je relevantna ugotovitev Hylanda (2006: 159), da je za pisanje v filozofiji v angleščini značilna visoka stopnja interaktivnosti in neformalnosti izraza. Podobno ugotavlja tudi Blagojevic (2004).¹⁰ Po ročni analizi je videti, da je v humanističnem diskurzu razhajanje med izvirnimi slovenskimi in izvirnimi angleškimi PRP večje kot v družboslovju, po avtomatski analizi pa je prav takšno razhajanje vidno med PRE in ANG. Duszak (1997: 11) ocenjuje, da sta zaradi svojega izrazito besednega načina izražanja (za razliko od eksaktnih ved) humanistični in družboslovni znanstveni diskurz najbolj vezana na jezikovno-kulturne konvencije, glede na rezultate pa lahko sklepamo, da v primeru SLO in ANG PRP ta trditev velja v nekoliko večji meri za humanistični kot družboslovni diskurz.

5.2 Prevajanje N

Kot je razvidno iz tabele 2, je v prevajanju N v korpusu PRP opaziti naslednje pojave: prevajanje N z N istega tipa; dodajanje N v prevodih; prevajanje N s skladenimi ubeseditvami; opaziti pa je tudi izpuščanje besednih zvez ali celotnih delov besedil, ki vsebujejo N.

V luči prevodnih univerzalij, ki v prevodoslovju sicer veljajo za dokaj kontroverzen koncept (Mauranen 2008), ki pa ga podobno kot avtorica (ibid.: 35) lahko pojmuemo ne v smislu absolutnih zakonov, pač pa kot nekakšne splošne tendence ali večje

¹⁰ Avtorica v analizi elementov metadiskurza (ki povečujejo razumljivost besedila) zazna diametralne razlike med filozofijo, kjer se uporablja največ metabesedila, na eni in psihologijo, kjer zazna največjo stopnjo konvencionaliziranosti izraza, na drugi strani, medtem ko sociološki diskurz umešča med oba pola.

verjetnosti pojavljanja, bi prevajanje N z N lahko pripisali transferju kot takšni prevodni univerzaliji prenosa značilnih struktur izvirnega besedila v ciljno besedilo (npr. Toury 1995; Mauranen 2004), saj je N (sodeč po ročni analizi) bolj izrazito prisotna v SLO kot v ANG PRP. Vprašanje, ki si ga zastavlja tudi Mikolič Južnič (2010), pa je, v kolikšni meri je ta transfer negativen, oz. v kolikšni meri gre za interferenco (npr. v kolikor povečanje števila N v prevodu negativno vpliva na razumljivost besedila).

Isti prevodni univerzaliji bi lahko pripisali tudi pojavljanje novih N v prevodih (ki jih v izvirnem besedilu ni), le da se tukaj transfer struktur ne vrši iz samega izvirnega besedila, pač pa na ravni miselnih procesov prevajalca (Mauranen 2004). Ne moremo namreč izključiti možnosti, da prevajalci intuitivno zaznavajo N v znanstvenem diskurzu kot »zaželeno in spoštovano«, saj naj bi to bilo tudi sicer značilno za slovenski znanstveni diskurz, kot tudi nasploh za slovenski jezik, v katerem se raba N celo več (Mikolič Južnič 2010). Po House (2008) bi ta pojav lahko označili za prekomerno pojavnost (»over-representation«) elementov ciljnega jezika. Vzroke za izbiro N pri prevajanju pa bi lahko iskali tudi med tistimi, ki jih Van Dijk (2008) podaja v poskusu razlage rabe N v procesu tvorjenja besedila. Avtor poudarja, da v ubeseditvi dogajanja ne gre za miselni proces zamenjave glagola s samostalnikom, temveč za neposredno izbiro ene ali druge (najhitrejše in najprimernejše) oblike iz besedišča. V sedmih točkah sistematično definira vzroke za izbiro N, med katerimi bi lahko prevajalske odločitve v PRP razložili z naslednjimi: če je N bolj običajna in leksikalno lažje dostopna; če je agens že bil omenjen v kontekstu; ter če gre za pomanjkanje prostora. Zadnji razlog je zelo verjeten, saj je besedilo PRP v vsaki rubriki omejeno po številu besed. Kot je razvidno iz tabele 1, so besedila v PRE tudi nekoliko daljša kot v SLO, uporaba N pa omogoči zgoščeno podajanje informacij. Prav tako možen razlog pa je povezan z izkušnostjo in maternim jezikom prevajalcev – Dong in Lan (2010) namreč večjo rabo N zaznavata v prevodih manj izkušenih prevajalcev, ki prevajajo v angleščino kot nematerni jezik. Tudi analizirane PRP so prevajali prevajalci, ki so rojeni govorniki slovenščine, žal pa podatki o njihovi izkušnosti niso dostopni.

V PRE je opaziti zmanjšanje števila N glede na SLO. Z ozirom na to, da House (2006) prevajanje znanstvenih besedil uvršča med t.i. prikriti prevod (*covert translation*), pri katerem gre za poustvarjanje iste funkcije besedila, kot ga ima v istem jezikovno-kulturnem okolju izvirnik, je v prevodih iz jezika, v katerem je raba N pogostejša, v jezik, v katerem je redkejša, takšno zmanjšanje števila N pričakovano. Mikolič Južnič (2012, 2010, 2007) to tendenco potrjuje tudi v analizi prevodov N iz italijanskega v slovenski jezik, ki po avtoričinih predhodnih kontrastivnih analizah veljata za prav takšen jezikovni par.¹¹

11 Ugotavlja, da se v večini primerov N prevajajo z N, pri okoli petini vseh primerov pa prihaja do prevoda z drugačno obliko: najpogosteje se uporabi glagol (z enakim ali drugačnim korenem), pridevnik ali izpust (z izgubo ali brez izgube pomena), manj pogosto pa prislov, zaimek, predlog ter drugačen samostalnik. K vzroku za skladne prevode N prišteva visoko leksikalno gostoto v italijanskem jeziku, neprevedljivost določenih struktur, eksplicitacijo in popreproščanje.

Prevajanje N s skladno ubeseditvijo je v določeni meri tudi posledica eksplicitacije, katere proces podrobno razloži Steiner (2005). Opozarja, da procesa prevajanja SM ne gre razumeti kot neposrednega prenosa semantičnih ali slovničnih struktur iz enega jezika v drugega, pač pa kot proces, ki obsega razumevanje izhodiščnega besedila in njegovo ponovno ustvarjanje v predstavnih, medosebnih in besedilnih aspektih v ciljnem jeziku. Ker to vključuje variacije, prevajalec s pomočjo sobesedilnega in kontekstualnega znanja v ciljnem besedilu mnogo informacij eksplicira oz. pojasni, pri čemer ne pride do ponovne metaforizacije.

V mnogih primerih pa gre v korpusu PRP pravzaprav za izpuste N ali kar celega stavka, bodisi za t. i. upravičene izpuste (brez znatne izgube pomena), bodisi za neupravičene (ti okrnijo pomen besedila ali stavka). Razloge za slednje bi lahko iskali v omejenosti glede števila besed, ni pa tudi izključeno, da so bili določeni deli izvornika še naknadno spremenjeni, torej ko je prevajalec že opravil prevod. Mikolič Južnič (2010: 141) neupravičene izpuste razlaga kot plod prevajalčeve nezbranosti ali nevednosti. Pri prevajanju PRP je potrebno omeniti še en pomemben dejavnik, to je časovni okvir oz. rok, v katerem mora biti besedilo prevedeno. Običajno so ti roki zelo kratki, kar se lahko negativno odraža tudi na kvaliteti prevodov.

6 SKLEP

Uporaba N je ena temeljnih značilnosti znanstvenega diskurza v številnih jezikih, vendar pa v njeni rabi prihaja do precejšnjih razlik. Te lahko v istem žanru najdemo tako med posameznimi jeziki kot tudi med raziskovalnimi področji. Rezultati študije v primerjavi z izvirnimi angleškimi PRP kažejo na nekoliko pogostejšo uporabo N v izvirnih slovenskih PRP in v njihovih prevodih v angleščino, kar pa kot kazalec večje informacijske gostote in abstraktnosti besedila v določeni meri potrjuje dosedanje raziskave, ki slovenski znanstveni diskurz umeščajo med tiste, v katerih je poudarek na vsebini (predstavni metafunkciji) in v katerih je za razumevanje besedila torej odgovoren bralec. Če to prenesemo na kontekst ocenjevanja PRP in sodeč zgolj po prisotnosti N v besedilu, lahko predvidevamo, da bo moral tuji recenzent za razumevanje iz slovenščine v angleščino prevedenega PRP po vsej verjetnosti vložiti nekoliko več truda, kot bi ga moral v primeru PRP, katerega avtor je rojeni govorec angleščine. Za besedila takšnega pomena je to najbrž nekoliko zaskrbljujoče.

Pričujoča študija se je omejila le na najpogostejše tipe in oblike N, zaradi česar so njeni rezultati sicer prepričljivi, vsekakor pa bi bolj natančno sliko dala podrobnejša analiza, ki bi obsegala več raziskovalnih področij, večje število PRP znotraj posameznega področja, prav tako pa bi vključila tudi druge žanre znanstvenega diskurza.

Literatura

- Baratta, Alexander M., 2010: Nominalization development across an undergraduate academic degree program. *Journal of Pragmatics*. 42/4. 1017–1036.
- Bernstein, Basil, 1999: Vertical and horizontal discourse: An essay. *British Journal of Sociology of Education*. 20/2. 157–173.
- Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad in Edward Finegan, 1999: *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman.
- Billig, Michael, 2008: The language of critical discourse analysis: The case of nominalization. *Discourse & Society*. 19/6. 783–800.
- Blaganje, Dana in Ivan Konte, 2003: *Modern English grammar*. Ljubljana: DZS.
- Blagojevic, Savka, 2004: Metadiscourse in academic prose: A contrastive study of academic articles written in English by English and Norwegian native speakers. *Kalbu Studijos*. 5. 60–67.
- Bratož, Silva, 2010: *Metafore našega časa*. Koper: UP Fakulteta za management.
- Connor, Ulla, 2000: Variation in rhetorical moves in grant proposals of US humanists and scientists. *Text* 20/1. 1–28.
- Connor, Ulla in Anna Mauranen, 1999: Linguistic analysis of grant proposals: European Union research grants. *English for Specific Purposes*. 18/1. 47–62.
- Čmejrková, Světa, 2006: Cultural specifics of advertising in Czech: Intertextuality and interdiscursivity. *Linguistica Pragensia*. 2. 77–92.
- Da-Hui, Dong in Yu-Su Lan, 2010: Textual competence and the use of cohesion devices in translating into a second language. *The Interpreter and Translator Trainer* 4/1. 47–88.
- Dijk, Teun A. van, 2008: Critical discourse analysis and nominalization: problem or pseudo-problem? *Discourse & Society*. 19/6. 821–828.
- Duszak, Anna, 1997: Culture and styles of academic discourse. Anna Duszak (ur.), *Cultures and styles of academic discourse*. Berlin: De Gruyter, Walter de Gruyter.
- Fairclough, Norman in Ginny Hardy, 1997: Management learning as discourse. John Burgoyne in Michael Reynolds (ur), *Management learning: Integrating perspectives in theory and practice*. London: SAGE Publications Ltd. 144–61.
- Feng, Haiying, 2006: A corpus-based study of research grant proposal abstracts. *Perspectives: Working papers in English and communication*. 17/1. 1–24.
- Feng, Haiying in Ling Shi, 2004: Genre analysis of research grant proposals. *LSP and Professional Communication (2001–2008)*. 4/1.
- Flowerdew, John, 2013: *Discourse in English language education*. Abingdon: Routledge.
- Fowler, Roger, 1991: *Language in the news: Discourse and ideology in the press*. London; New York: Routledge.

- Halliday, Michael A. K., 2004: *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, Michael A. K., 1998: Things and relations: Regrammaticising experience as technical knowledge. James R. Marti, in Robert Veel (ur.), *Reading science: critical and functional perspectives on discourses of science*. London: Routledge. 185–235.
- Halliday, Michael A. K., 1973: *Exploration in the functions of language*. London: Edward Arnold.
- Halliday, Michael A. K. in James R. Martin, 1993: *Writing science: Literacy and discursive power*. London & Washington: The Falmer Press.
- Hinds, John, 1987: Reader versus writer responsibility: A new typology. Ulla Connor in Robert B. Kaplan (ur.), *Writing Across Languages: Analysis of L2 Texts*. Reading, MA: Addison-Wesley. 141–152.
- House, Juliane, 2008: Beyond intervention: Universals in translation? *World*. 1/1. 6–19.
- House, Juliane, 2006: Text and context in translation. *Journal of Pragmatics*. 38/3. 338–358.
- House, Juliane, 2001: Translation quality assessment: Linguistic description versus social evaluation. *Meta*. 46/2. 243–257.
- Hyland, Ken, 2009: *Academic discourse: English in a global context*. London: New York: Bloomsbury.
- Hyland, Ken, 2006: Medical discourse: Hedges. Keith Brown (ur.), *Encyclopedia of language and linguistics*, 2nd edition. Oxford: Elsevier. 694–697.
- Hyland, Ken, 2002: Genre: Language, context, and literacy. *Annual Review of Applied Linguistics*. 22/1. 113–135.
- Klinar, Stanko, 1996: Samostalniškost angleščine v primeri s slovenščino = (Non-oriented tendency in English). Stanko Klinar (ur.), *Prispevki k tehniki prevajanja iz slovenščine v angleščino*. Radovljica: Didakta. 149–193.
- Koutsantoni, Dimitra, 2009: Persuading sponsors and securing funding: Rhetorical patterns in grant proposals. Maggie Charles, Diane Pecorari in S. Hunston (ur.), *Academic Writing: At the Interface of Corpus and Discourse*. London: Continuum. 37–57.
- Kržišnik, Erika, 1986: Zgoščevalno lektoriranje teletekstov. *Jezik in slovstvo* 32/1. 18–23.
- Kunst-Gnamuš, Olga, 1980: *Izvor in funkcija samostalniškega izražanja*. *Jezik in slovstvo* 25/6. 160–164.
- Martin, James R., 1993: Life as a noun: Arresting the universe in science and humanities. Michael A. K. Halliday in James R. Martin (ur.), *Writing science: Literacy and discursive power*. London: Falmer Press. 221–267.
- Mauranen, Anna, 1993: Contrastive ESP rhetoric: Metatext in Finnish-English economics texts. *English for Specific Purposes*. 12/1. 3–22.

- Mauranen, Anna, 2004: Corpora, universals and interference. Anna Mauranen in Pekka Kujamäki (ur.), *Translation universals do they exist?* Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins. 65–82.
- Mauranen, Anna, 2008: Universal tendencies in translation. Anderman, Gunilla in Margaret Rogers (ur.): *Incorporating corpora: The linguist and the translator*. Clevedon, Buffalo & Toronto: Multilingual Matters. 32–48.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2013: Bridging a grammar gap with explicitation: A case study of the nominalized infinitive. *Across Languages and Cultures*. 14/1. 75–98.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2012: A contrastive study of nominalization in the systemic functional framework. *Languages in Contrast*. 12/2. 251–276.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2011: Vpliv besedilnih tipov na pojavljanje nominalizacije v slovenščini: korpusna raziskava. Simona Kranjc (ur.), *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 321–327.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2010: Translation of Italian nominalizations into Slovene: A corpus-based study. *Rivista internazionale di tecnica della traduzione*. 12. 145–158.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2007: *Nominalne strukture v italijanščini in slovenščini: pogostnost, tipi, in prevodne ustreznice*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Myers, Greg, 1991: Conflicting perceptions of plans for an academic centre. *Research Policy*. 20/3. 217–235.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2005: Text-organising metatext in research articles: An English–Slovene contrastive analysis. *English for Specific Purposes* 25/3. 307–319.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2008: Translating metadiscourse in research articles. *Across Languages and Cultures*. 9/2. 205–218.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2010: Hedging devices in Slovene–English translation: A corpus-based study. *Nordic Journal of English Studies*. 9/2. 171–193.
- Plemenitaš, Katja, 2007: *Posamostaljenja v angleščini in slovenščini: primer časopisnih vesti in kritik*. Maribor: Slavistično društvo.
- Ravelli, Louise, 2006: *Museum texts: Communication frameworks*. London: Routledge.
- Sajovic, Tomaž, 2011: Problematizacija in odpiranje znanstvenega jezika. Mara Cotič, Vida Medved Udovič in Sonja Starc (ur.), *Razvijanje različnih pismenosti*. Koper: Univerzitetna založba Annales.
- Sajovic, Tomaž, 2008: Problem jezika v znanosti in visokošolskem izobraževanju–problem znanosti in visokošolskega izobraževanja v Sloveniji? *Jezik in sloustvo*. 53/1. 79–87.
- Snoj, Jerica, 2010: *Metafora v leksikalnem sistemu*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Steiner, Erich, 2005: Explicitation, its lexicogrammatical realization, and its determining (independent) variables--towards an empirical and corpusbased methodology. *SPRIKreports*. 36. 1–42.

- Tribble, Chris, 1998: *Writing difficult texts*. Lancaster University, Lancaster.
- Vassileva, Irena, 2001: Commitment and detachment in English and Bulgarian academic writing. *English for Specific Purposes*. 20/1. 83–102.
- Vezovnik, Andreja, 2009: *Diskurz*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Yakhontova, Tatyana, 2002: 'Selling' or 'telling'? The issue of cultural variation in research genres. John Flowerdew (ur.), *Academic Discourse*. Harlow: Longman. 216–232.
- Zajc, Martina, 2012: Predlogi raziskovalnih projektov v slovenščini in angleščini: kontrastivna analiza besednih nizov. Sonja Starc (ur.), *Akademski jeziki v času globalizacije*. Koper: Univerzitetna založba Annales.
- Žele, Andreja, 1996: Razvoj posamostaljenja v slovenskem publicističnem jeziku med 1946 in 1995. Ada Vidovič Muha (ur.), *Jezik in čas*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 191–200.
- Žele, Andreja, 1997: Slovenski razvoj besedotvornih pomenov pri izglagolskih samostalnikih, posebno pri glagolniku. *Slovene Linguistic Studies*. 1. 69–90
- Žele, Andreja, 2001: Vezljivostna teorija v slovenskem jezikoslovju. *Slovene Linguistic Studies*. 3. 68–90.

Raba stilemov na trženjskih spletnih straneh v slovenščini in angleščini

Martin Grad

Abstract

The aim of the article is to explore certain aspects of intercultural stylistic differences in Slovene and English online genres. The main focus is on the stylistically marked use of exclamation points, but other stylistic features that help enhance the appeal of the company, such as specific intensifiers, superlatives, and metaphorically used nouns were also analyzed. The analysis was conducted on a corpus of Slovene and English promotional websites. The results reveal significant differences in the frequency of usage of the exclamation point between the two languages. Qualitative analysis of certain segments of the chosen promotional websites also reveals that the use of intensifiers and other stylistic devices aimed at making the promotional message appeal to the web user differs considerably not only between languages or cultures but also between websites within a language.

Ključne besede: kontrastivna stilistika, trženjske spletne strani, klicaj, intenzifikatorji

1 UVOD

Jezik kot sporazumevalni medij igra ključno vlogo pri uspešnosti komunikacijskega namena trženjskih besedil, tj. prepričljivosti. Eden izmed ključnih retoričnih dejavnikov jezika je stil, ki so mu že v antiki pripisovali velik pomen (Crowley in Hawhee 2003). Način rabe in dojemanje oz. razumevanje stilno zaznamovanih prvin jezika pa sta pogojena s kulturo (McQuarrie in Mick 1996). Kljub temu, da številni avtorji prepričljivost definirajo na različne načine, bo za potrebe pričujočega prispevka rabljena definicija prepričljivosti kot načrtovanega poskusa neprisilnega vplivanja z namenom spremembe vedënja oz. odnosa (Fogg 2002).

Prepričljivost je kot ključni element retorike opredelil že Aristotel, ki jo definira kot »zmožnost, da v vsaki dani situaciji vidimo, s čim lahko dosežemo prepričljivost« (Kennedy 1999: 81). Aristotel sredstva za doseganje prepričljivosti deli na neumetniška ali zunanja in umetniška ali notranja – slednja naprej deli na *etos*, *patos* in *logos*. Kljub temu, da je prepričljivost ključna, vseprisotna gonilna sila tako spletnih kot tradicionalnih besedilnih zvrsti, pa med medijema obstajajo ključne razlike – pri spletnih straneh je, na primer, težko definirati etos, tj. osebne lastnosti govorca, saj je avtor bodisi anonimni snovalec spletišča, njegov skrbnik (*webmaster*) ali pa gre za skupino avtorjev (Warnick 2007).

Znotraj področja trženja, v oglaševanju, se za boljše razumevanje in posledično ustvarjanje učinkovitejših oglasov pogosto uporablja model AIDA. Ta akronim, sestavljen iz prvih črk angleških besed za pozornost, zanimanje, željo in dejanje (*attention/awareness, interest, desire, action*), prikazuje štiri ključne faze v procesu tržnega komuniciranja, ki se morajo zgoditi ob stiku potrošnika z oglasom, če naj bo ta učinkovit. Učinkovitost in s tem smiselnost celotnega oglasa je odvisna od zadnje faze, torej ali bo potrošnik postal tudi kupec izdelka oz. naročnik storitve ali ne. Ta model je poznan že od konca 19. stoletja, kasneje pa so se na podlagi novih dognanj o procesu učinkovanja oglasnih sporočil na potrošnika oblikovale izpeljanke tega modela, kot tudi novi modeli, npr. ACCA (Colley 1961) – model, ki predstavlja štiri faze: zavedanje, razumevanje, prepričanje in dejanje (*awareness, comprehension, conviction, action*) ali pa REAN (Jackson 2009), ki prav tako sestoji iz štirih faz (vendar s poudarkom na poprodajni fazi): doseči, vplesti, aktivirati in negovati (*reach, engage, activate, nurture*), če omenimo le najbolj znana naslednika. Te prvine učinkovitega oglasnega sporočila pa v veliki meri veljajo tudi za ostale pojavne oblike tržnega komuniciranja, tudi trženjske spletne strani. Fogg (2009) s svojim modelom (Foggov vedenjski model, FBM) dokazuje, da morajo biti za doseg določenega ravnanja potrošnika (*behavior*), npr. nakupno obnašanje, izpolnjeni trije ključni pogoji: motivacija (*motivation*), zmožnost (*ability*) in ustrezen sprožilec (*trigger*).

Na motivacijo potrošnika prav gotovo vpliva prepričljivost tržnega sporočila, ki je, poleg nedvomno pomembnih kvalitativnih trženjskih izdelka oz. storitve, odvisna od retoričnih prvin, ki se jih poslužuje snovalec tržnega sporočila. Pri retorični analizi trženjskih spletnih strani se lahko osredotočamo na makroraven, torej na razporeditev, povezovanje, vidnost, dostopnost, interaktivnost informacij itd., ali pa na mikroraven, tj. diskurzivno raven samega jezika. Prispevek predstavlja kontrastivno retorično analizo trženjskih spletnih strani na mikroravni. Glede na dokazane razlike na diskurzivni ravni med slovenščino in angleščino pri posameznih žanrih z različnih področij (Pisanski Peterlin 2011) predpostavljamo, da do retoričnih razlik prav tako prihaja med slovenskimi in angleškimi trženjskimi spletnimi stranmi. Ne glede na retorične razlike, ki v tradicionalnih žanrih med slovenščino in angleščino nedvomno obstajajo in v veliki meri izvirajo iz različnih literarnih in kulturnih tradicij, pa to v enaki meri ne velja nujno tudi za spletne žanre. Svetovni splet je širši javnosti dostopen šele od konca osemdesetih let prejšnjega stoletja, tako da gre za precej mlajši medij. Besedilne zvrsti, ki so se z razvojem tega novega medija razvile, so zaradi povezovalne narave in osnovnega namena svetovnega spleta že od svojega začetka dostopne vsem spletnim uporabnikom. Poleg globalne narave spleta je potrebno upoštevati tudi, da ta izvira iz ZDA, kar pomeni, da je angleščina, s tem pa do neke mere tudi z jezikom povezane norme in konvencije, že od samega začetka najpomembnejši jezik sporazumevanja, zaradi česar lahko predpostavljamo, da so ob snovanju novih besedilnih zvrsti anglo-ameriški vzorci pomembno vplivali tudi na druge jezike, pri čemer slovenščina ne more biti izjema.

Prepričljivost trženjskega besedila pa ne izhaja samo iz zanimive predstavitve promoviranega izdelka ali storitve, pač pa mora biti tudi spletnemu uporabniku oz. bralcu prijazna z vidika zahtevanega kognitivnega napora, ki mora biti čim manjši. Natančnega branja, analize in poglobljenega razmišljanja o želeni sporočilnosti besedila od povprečno zainteresiranega potrošnika ne gre pričakovati. Pri tem gre, tako Fogg (2009: 4), za obratno sorazmerje med zmožnostjo in motiviranostjo – nekdo, ki za neko dejanje ni preveč motiviran, ga bo storil samo, če ne bo pretežko, po drugi strani pa se bo visoko motiviran posameznik še kako potrudil, tudi če bo dejanje zahtevalo velik napor. Minimaliziranje kognitivnega napora je tudi z vidika retoričnih prvin mogoče doseči z rabo uporabniku poznanih, domačih modelov (Whitenton 2013), kar lahko apliciramo tudi na rabo stilemov. Raziskave uporabnosti spletnih strani so tudi pokazale, da uporabniki kot bolj uporabne dojemajo spletne strani, ki so izvorno oblikovane v njihovem maternem jeziku (Nantel in Glaser 2008). Take spletne strani namreč vsebujejo manj tujih in posledično motečih elementov.

Stilemi oz. stilno zaznamovana jezikovna sredstva, ki jih tržniki s pridom izkoriščajo, predstavljajo eno izmed slogovnih prvin značilnih za trženjske žanre.

Predstavne zveze med označevalci (znak/beseda) in označenci (predmet/pojem) se sčasoma mehanizirajo in posledično izpraznijo, zato je za doseg posebnega učinka te zveze potrebno uporabiti drugače, jih osvežiti (Kmecl 1996: 100). Z jezikovno potujitvijo, ki jo dosežejo z odstopanjem od splošnih jezikovnih norm in konvencij, poskušajo snovalci trženjskih spletnih strani pritegniti pozornost in prepričati bralca oz. spletnega uporabnika. Pri tem gre za aktualizacijo, ki jo Korošec (1998: 15) definira kot »novo, svežo, posebno, nenavadno uporabo jezikovnih sredstev za doseg posebnega učinka.« Ker stilno zaznamovana jezikovna sredstva torej predstavljajo odklon od ustaljene rabe jezika, ki želi doseči določen učinek na bralca, je pri njihovi uporabi in umestitvi v sobesedilo zelo pomembno poznavanje standardne rabe jezika. Vežanost na jezikovno normo in retorične konvencije, ki veljajo v določeni diskurzivni skupnosti, posledično pomeni, da so stilemi do določene mere jezikovno- oz. kulturnospecifični. Stil jezika in njegova retorična učinkovitost tako predstavljata zelo zanimivo področje za kontrastivne analize kot tudi za prevodoslovne študije, še posebej, če gre za trženjske žanre, kjer jezikovna prepričljivost nedvomno igra pomembno vlogo.

Pri preučevanju rabe stilemov na trženjskih spletnih straneh je potrebno upoštevati tudi vlogo, ki jo igra sam način branja oz. procesiranja spletne vsebine, ki se pomembno razlikuje od konvencionalnega, linearnega branja analognih medijev.¹ Sosnoski (1999: 135–136) tako izpostavlja naslednje lastnosti spletnega branja: filtriranje oz. selektivnost – višja stopnja selektivnosti med branjem; krnjenje, torej manjši izbor prebranega; segmentiranje oz. preskakovanje (*pecking*) – manj linearen način branja; vsiljevanje bračevih kognitivnih modelov, ki prevladajo nad besedilnimi; nebesedilna kontekstualizacija (*filming*);² prehajanje med segmenti oz. rahljanje besedilnih meja; zmanjšana pomen in vloga avtorstva; in fragmentacija besedila na ključne točke namesto branja besedila kot esejске celote. Na zgoraj naštetih lastnosti pomembno vpliva dejstvo, da spletni uporabniki iščejo določene informacije, ki pa jih morajo najprej najti. Da bi se do želene informacije dokopali časovno čim bolj racionalno, je hitrost branja oz. procesiranja besedila zelo visoka (Cull 2011). Skupina raziskovalcev, ki jo vodi Jakob Nielsen, je tako z raziskavami, pri katerih uporabljajo tehnologijo digitalnega sledenja pogledu oči (*eyetracking*), ugotovila, da ima tipičen vzorec procesiranja spletnega besedila obliko črke »F«. Spletni uporabnik tako največ časa nameni branju prvih dveh odstavkov, ki predstavljata horizontalni liniji črke »F«, procesiranje preostalega dela besedila pa bi najbolje opredelili kot skeniranje, saj večinoma pozornost nameni le začetku vsakega odstavka, ti pa skupaj predstavljajo vertikalno linijo

1 Ob tem je potrebno pripomniti, da gre pri obeh vrstah branja za posplošene predstave o tipičnem načinu branja, ki pa ne držijo vedno – npr. branje akademskih člankov v raziskovalne namene lahko vključuje dodatne aktivnosti bralca (zapisovanje, preverjanje referenc itd.), prav tako lahko branje tiskanega besedila poteka v segmentih, ki si ne sledijo nujno v zapisanem vrstnem redu.

2 Termin izvira iz angleške fraze »but I saw the film«, ki pogosto služi kot izgovor, ko nekdo nečesa ni prebral, vendar želi povedati, da je seznanjen z vsebino, saj si je ogledal film. Pri spletnem branju pa gre za poudarjen pomen nebesedilnega materiala, ki služi pri kontekstualizaciji prebranega.

črke »F« (Nielsen 2006).³ Posledica tovrstnih specializiranih strategij procesiranja spletne vsebine se kaže tudi v dejstvu, da spletni uporabnik v povprečju prebere le približno 20 odstotkov besedila (Nielsen 2008), nekaj več kot polovico (52 %) spletnih strani, ki jih odpre, pa ima odprtih manj kot deset sekund (Weinreich et al. 2008). Pritegniti pozornost bralca in ga kasneje seveda tudi zadržati in prepričati je tako ključna naloga vsakega spletnega trženjskega besedila. Pri tem mora sporočilo spletnega uporabnika pritegniti tudi jezikovno, saj je le tako lahko uspešno, kar pomeni, da je pri snovanju trženjskega besedila ali pa njegovem prevajanju potrebno upoštevati tudi stil in jezikovno- oz. kulturnospecifičnost rabe določenih stilotvornih elementov.

Med možne stilotvorne elemente lahko prištevamo tudi ločila, saj njihova raba, posebej kadar je nekonvencionalna oz. zaznamovana, lahko pomembno vpliva na slog besedila. Kljub temu, da je nabor ločil v večini indoevropskih jezikov precej podoben, pa se jeziki pri njihovi rabi precej razlikujejo (de Ataide Melo 1990, Lindqvist 2013). Kljub nesporni vlogi, ki jo imajo ločila na kohezijo in posledično pomen besedila, to področje z vidika kontrastivnih raziskav do sedaj še ni bilo deležno dovolj temeljite obravnave (Minelli 2005). Za rabo klicajev anekdotično velja, da so bolj pogosto rabljeni v slovenščini kot angleščini, kar pa raziskovalno še ni potrjeno. Limon (2013) tako za žanr pisem omenja višjo pogostost rabe klicajev v slovenščini, vendar do sedaj za jezikovni par slovenščine in angleščine tovrstna kontrastivna raziskava še ni bila opravljena. Minelli (2005) izpostavlja, da gre pri rabi ločil za vidik jezika, ki je pri prevajanju pogosto spregledan oz. se mu ne posveča dovolj pozornosti. Svoje trditve utemelji z zanimivim primerom prevajanja dveh del Virginije Woolf v italijanščino, pri katerih se zaradi neupoštevanja učinka posebne rabe ločil (tudi klicaja) v prevodu izgubi feministični moment izvirnih del, ki ga je sama avtorica s pozivom ostalim feminističnim pisateljicam izpostavila kot pomemben element. Nunberg (1990: 7) prav tako opozarja, da bi bilo potrebno rabo ločil obravnavati tudi deskriptivno.

Obravnava ločil znotraj jezika je najpogosteje omejena na preskriptivno podajanja navodil o osnovnih funkcijah in rabi, pri čemer gre za splošna pravila, ki niso vezana na žanr, kaj šele na medij. Klicaj ima kot metabesedilni element lahko funkcijo označevalca avtorjevega odnosa do vsebine (Hyland 2000, Pisanski Peterlin 2011), pri čemer sta Heng in Tan (2010) ugotovila, da je njegova raba močno odvisna od izkušenosti piscev in posledično zavedanja žanrskih norm in konvencij. Ko sta primerjala rabo nekaterih metabesedilnih elementov v pisnih izdelkih malezijskih študentov z rabo v Britanskem akademskem korpusu (BAWE), sta ugotovila, da je klicaj najpogostejši tovrstni označevalec v študentskem delu korpusa, v korpusu

³ V zvezi z bralno kulturo se poraja zanimivo vprašanje, če primerjamo delež populacije, ki bere v prostem času (ZDA: cca. 50 %) z deležem populacije, ki uporablja internet (ZDA: 81%): Kako bralna zmožnost, ki je prav gotovo odvisna od pogostosti branja, vpliva na branje oz. procesiranje spletne vsebine? Pri tem gre seveda za vprašanje funkcionalne pismenosti.

BAWE pa ga ni niti med prvimi petimi. Rubin in Greene (1992) sta raziskovala, kako spol vpliva na stil, in ugotovila, da prihaja do občutnih razlik v rabi klicaja, saj so ga ženske uporabljale kar trikrat pogosteje kot moški. Volansky, Ordan in Wintner (2013) pa ugotavljajo, da prihaja do razlik v pogostosti rabe klicaja tudi glede na to, ali gre za izvirnik ali za prevod. Tako so na primer ugotovili, da je raba klicaja pogostejša v izvorni angleščini kot v prevodih iz drugih jezikov, čeprav pa to ne velja za vse jezike. Ob zgoraj naštetih znotrajjezikovnih odstopanjih v rabi ločil se poraja vrsta vprašanj o vplivu medija na njihovo rabo, saj že sama digitalna narava svetovnega spleta vpliva na bralčevo procesiranje vsebine, zato se zdi verjetno, da se temu prilagajajo tudi pisci spletnih besedil. S prevodoslovnega vidika se zdi raba ločil še posebej zanimiva, kadar ima stilotvorni učinek.

Namen pričujočega prispevka je tako osvetliti področje medkulturnih preferenc pri rabi nekaterih stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev ali stilemov. Raziskava se osredotoča na posamezne vidike stilno zaznamovane rabe klicaja. Funkcija in stilistični učinek ločil sta v precejšnji meri odvisni od sobesedila, v katerem se uporabljajo, zato prispevek obravnava tudi nekatere druge elemente, ki vplivajo na stil, natančneje rabo določenih pridevnikov in prislovov ter zaznamovanih samostalnikov.

2 KORPUS IN METODA

Pričujoča raziskava temelji na korpusu promocijskih spletnih strani podjetij v obsegu dvajsetih spletišč, desetih slovenskih in desetih angleških term. Korpus sestoji iz primerljivih izvirnih slovenskih in angleških besedil, ki so bila zajeta s pomočjo prosto dostopnega spletnega pajka (*web crawler*) HTTrack in imajo enak čas nastanka (2013). Nabor spletišč, vključenih v korpus, je bil oblikovan glede na bolj omejeno slovensko ponudbo, pri tem pa so imela vsa slovenska spletišča tudi angleško različico. Primerljiva angleška spletišča so bila izbrana na podlagi informacij specializiranega spletnega vodiča (www.goodspaguide.co.uk), ki nudi osnovne informacije, ocene in primerjave različnih angleških term. Spletišča niso bila analizirana v celoti, temveč se je analiza osredotočala na tri sklope spletnih strani, ki so skupne vsem tovrstnim spletiščem, tj. domača stran, predstavljena stran podjetja (O nas; About Us) in sklop spletnih strani, na katerih je predstavljena ponudba podjetja (Wellness; Spa). Na dvajsetih spletiščih je bilo tako izbranih 583 spletnih strani v skupnem obsegu 122.480 besed, ki so bile ročne pregledane – za vsako spletno stran je bil zabeležen obseg, izražen v številu besed, in število pojavitev klicaja. Zbrani so bili vsi primeri oz. tipi povedi, kjer je bila ugotovljena zaznamovana raba klicaja, po potrebi z dodatnim sobesediščem, ki omogoča interpretacijo in klasifikacijo rabe, in delom internetnega naslova, ki omogoča določitev mesta pojavitve znotraj spletišča, nekatere zanimive oz. nenavadne rabe pa so bile opremljene tudi s komentarjem. Primeri nezaznamovane

rabe klicaja (npr. v opozorilih ali pa v začetnem nagovoru oz. pozdravu) so bili izločeni, vendar je ločnica med nezaznamovano in zaznamovano rabo zaradi same narave tega ločila pogosto zabrisana oz. subjektivna.

Pri slogu besedila poleg klicajev pomembno vlogo igrajo tudi druga stilotvorna sredstva, kot so intenzifikatorji in ostali jezikovni elementi z emotivno močjo. Tako so bili v analizo vključeni tudi nekateri pozitivni pridevniki, primerniške in presežniške oblike pridevnikov, intenzifikacijski prislovi ter metaforično rabljeni samostalniki. Primeri tovrstnih stilemov, ki so se pojavljali v sobesedilu zaznamovano rabljenih klicajev, so bili analizirani kvalitativno – določena je bila besedna vrsta, prav tako je bilo označeno tudi njihovo mesto pojavitve in funkcija. Za potrebe analiziranja stilemov v sobesedilu klicajev je bila izbrana ročna kvalitativna analiza, saj je tak metodološki pristop primernejši kot korpusni, za potrebe katerega bi bilo potrebno določiti nabor oz. iskalni niz, ki bi omogočal korpusno analizo. Tako pridobljenih podatkov o pogostosti pojavitve določenega stilotvornega sredstva ne bi mogli enačiti z bolj zaznamovanim jezikovnim slogom v celoti, saj je povsem verjetno, da se v besedilu enak stilotvorni učinek dosega z drugimi jezikovnimi sredstvi, ki niso del iskalnega niza. Kljub temu pa je potrebno poudariti, da je korpusno analizo pri preučevanju stila prav gotovo smiselno uporabiti, saj omogoča kvantifikacijo rabe tipičnih pojavnih oblik, vendar je potrebno pridobljene podatke primerno kontekstualizirati.

3 REZULTATI IN DISKUSIJA

V izbranem delu korpusa v obsegu 122.480 besed je bilo ugotovljenih 222 pojavitev rabe klicaja. Ker se spletišča po kompleksnosti, tj. številu spletnih strani in obsegu precej razlikujejo, so bili podatki o številu pojavitev klicaja zaradi boljše primerljivosti za posameznega spletnega ponudnika normalizirani na 10.000 besed.

Rezultati kažejo precejšnje razlike v pogostosti rabe klicaja med obema jezikoma, vendar prav tako prihaja do precejšnjih znotrajjezikovnih odstopanj. Rezultati pogostosti rabe klicaja zavračajo prepričanje, ki sicer do sedaj za jezikovni par slovenščine in angleščine še ni bilo empirično potrjeno, da je raba tega ločila v slovenščini pogostejša kot v angleščini. Pogostost rabe klicaja v angleščini s srednjo vrednostjo 22,499/10.000 besed se je tako izkazala za precej višjo (180,38 %) kot v slovenščini, kjer je srednja vrednost 12,473/10.000 besed. Znotrajjezikovna odstopanja so prav tako precejšnja, saj pogostost rabe klicaja na spletiščih slovenskih podjetij variira od 2,59 do 42,59 pojavitev na 10.000 besed, pri čemer je mediana 8,635, standardni odklon pa 11,54. Podobno velja tudi za angleška spletišča, kjer rezultati dosegajo vrednosti od 3,09 do kar 54,23 pojavitev na 10.000 besed z mediano 15,275, standardni odklon pa je 17,66.

3.1 Raba klicaja na slovenskih spletiščih

Kljub temu, da je kvantitativna potrditev pogostosti rabe klicaja pomembna, se zdita bolj zanimivi umestitev v sobesedilo in funkcija, v kateri se pojavlja. Na spletiščih slovenskih term se pri rabi klicaja kot zelo pogosta funkcija pojavlja poudarjanje določene storitve, ki jo terme nudijo (»V Rimskih termah vam omogočamo, da Staro Rimsko vino Malzum poskusite moški in ženske, starejši od 18 let!«) ali pa njene prednosti (»Privoščite sebi ali svojim zaposlenim kraljevsko uživanje!«, pri čemer bi kot podtip lahko omenili nižjo, akcijsko ceno ali kakšno drugo ugodnost (»Gratis kopanje: ob nakupu sezonske vstopnice za savno vam podarimo en vstop v termalni kompleks!«; »Druga oseba ima 50 % popusta!«). Pri posebni, akcijski ponudbi gre za storitve, za trženje katerih je podjetje najbolj zainteresirano in je zato pri njih tudi trženjski pristop bolj agresiven, saj morajo potrošnikovo pozornost usmeriti na določene storitve, njihovo ključno ugodnost (nižja cena, možnost popusta itd.) ali časovno omejenost. Kot je razvidno že iz nekaterih zgornjih primerov, se raba klicaja pogosto uporablja v kombinaciji, lahko bi rekli v sinergiji z drugimi stilotvornimi elementi, kot so določeni pridevniki (»Terme Paradiso, Spa & Wellness center nudi telesu in duši *prvovrstno* nego in razvajanje. Za lepoto, za umiritev, za razvajanje!«) in presežniške oblike (»Ob tej priložnosti se vsem glasovalcem zahvaljujemo za zaupanje in obljubimo, da se bomo trudili biti *najboljši* tudi naprej!«, intenzifikacijski prislovi (»Z našo pomočjo izberite *pravo* masažo za vas in *maksimalno* uživajte!«) in metaforično rabljeni samostalniki (»Dobrodošli v *oazah dobrega* počutja!«; »*Nebesa* so blizu!«; »Dobrodošli v *templju sprostitve in zdravja* Term Topolšica.«). Funkcija poudarjanja se uporablja tudi v opozorilih strankam (»POMEMBNO: Postopki, ki so v programih, niso zamenljivi!«, kjer pa rabe klicaja ne bi mogli označiti za stilno zaznamovano, zato so bili taki primeri izločeni.

Raba klicaja in tudi drugih stilemov pa je odvisna tudi od specifične publike, ki jo podjetje nagovarja. Pri enih izmed slovenskih term sta bili na segmentih spletišča, ki so bili zajeti v raziskavo, ugotovljeni samo dve pojavitvi klicaja, kar se odraža v zgolj 5,25 pojavitvah na 10.000 besed. Vendar se je izkazalo, da je na istem spletišču, na spletni strani, ki sicer ni bila predmet raziskave, kjer nagovarjajo otroško publiko, pogostost rabe klicaja izrazito višja, saj se v nekem primeru zaporedja petih povedi klicaj pojavi kar štirikrat. Pri tem se ob višji pogostosti rabe klicaja spremeni tudi način naslavljanja, saj ne gre več za vikanje, temveč ciljno publiko tikajo (»Si predstavljáš, da bi lahko postal potapljač! [sic] Čisto pravi potapljač, oblečen v obleko iz neoprena in kompenzator plovnosti z jeklenko in regulatorjem!«).

Na spletnih straneh term se klicaj uporablja tudi v velelnih povedih, ki pozivajo spletnega uporabnika k določenemu dejanju (»Izberite svoj paket!«). Ob tem se izkaže tudi zelo zanimiva značilnost, ki pa je prisotna le na nekaterih spletiščih,

kjer se podobni pozivi, kot je zgornji, uporabljajo tudi na hiperpovezavah. Analiza je razkrila številne nedoslednosti znotraj posameznih spletišč: vikanje s klicajem, vikanje brez klicaja, tikanje s klicajem in tikanje brez klicaja (slika 1).

Slika 1: Nedslednost rabe klicaja in vikanja oz. tikanja.

3.2 Raba drugih stilemov v slovenščini

Rabo klicaja pogosto dopolnjujejo tudi ostala stilotvorna sredstva, predvsem prislovni intenzifikatorji (*maksimalno* – za intenzifikatorje, ki ojačajo pomen do skrajne meje se uporablja izraz maksimizatorji (Klančar Kobal 1998: 370)), pozitivne pridevniki v osnovniku (*prvovrsten, neizmeren, čudovit*) in presežniku (*najboljši*), pogosto pa se dodatna stilna zaznamovanost doseže s ponavljanjem nekaterih elementov. V slovenščini so pogosti prislovi, kot so *maksimalno, kraljevsko, neskončno, popolno* itd., med samostalniki, ki kvalitativno opisujejo terminalno doživetje pa *harmonija, razvajanje, užitek* itd. Metaforična raba slikovitih samostalnikov kot so *tempelj, raj, nebesa, oaza* itd. je prav tako pogosta. Poleg rabe klicajev, intenzifikatorjev in ostalih jezikovnih elementov s pozitivno konotacijo se za poudarjanje vsebine pogosto uporablja tudi izpis ključnih besed z velikimi tiskanimi črkami (»Dotik po olimsko – NOVO!«; »Z VLAKOM Slovenskih železnic še ugodneje na kopanje v TERME ČATEŽ!«). Na nekaterih spletiščih term pa so ključne besede izpisane v krepkem tisku (»Razvajanje v centru zdravja in sprostitve Corrium je potovanje v svet prijetnih čustev in dobrega počutja z veliko začetnico. Tukaj si **zdravje, dobro počutje in lepota podajajo roke**. Vedno z mislijo na zdravje /.../«). V želji, da bi pritegnili pozornost bralcev, pa so na nekaterih spletiščih ključni deli besedila izpisani tudi v drugačni barvi. Ta strategija je še posebej zanimiva, saj predstavlja ločnico med besedilnimi stilotvornimi sredstvi

in vizualno podobo spletišča, kar je pri spletnem načinu komuniciranja precej pogosto, saj gre za večmodalen (*multimodal*) medij. Podobno velja tudi za velikost pisave, s katero je moč pritegniti pozornost bralca, bodisi v skladu z ustaljenimi konvencijami pisanja (velikost pisave poglavij in drugih naslovov se ponavadi razlikuje od ostalega besedila, včasih je nadomeščena z odebeljenim tiskom ali pa gre za kombinacijo obeh strategij), lahko pa tudi bolj kreativno.

3.3 Raba klicaja na angleških spletiščih

Ena izmed ključnih okoliščin, v katerih se na angleških spletiščih pojavlja zaznamovana raba klicaja je poudarjanje cenovne ugodnosti ali prednosti (»15% off our Spa Escape package for specific dates!«; »£65 (55 mins) SAVE £10!«; »Special offer – save £20!«). Prav tako je tudi na angleških spletiščih pogosta hkratna raba klicaja in drugih stilemov, npr. čustveno obarvanih pridevnikov (»A treatment so *luxurious* it transfers your manicure into an *extraordinary* spa experience. The results are nothing short of *sensational!*«), pridevnikov v presežniku (»We are currently offering the opportunity to book our Best Available room for a special rate of £179.00!«); in metaforično rabljenih samostalnikov (»Nature's oasis for beautiful feet!«).

Razloge za višjo pogostost rabe klicaja v angleščini lahko iščemo v spletu različnih dejavnikov. Eden izmed možnih je ta, da gre pri analiziranem gradivu za spletne trženjske vsebine, pri katerih so dejavniki, ki vplivajo na to, kaj bo prevladujoči kriterij pri izbiri slogovnih prvin, drugačni kot pri tradicionalnih, neelektronskih žanrih. Digitalna narava medija pa ni nujno ključni razlog za razlike v rabi klicaja, pač pa je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da gre za trženjski žanr, kjer bi nekatere kulturne značilnosti lahko prišle bolj do izraza. Anglija je na kontinuumu Hallove kulturne dimenzije konteksta, ki opredeljuje, koliko informacij govornici izražajo posredno in koliko eksplicitno (Hall 1976) uvrščena nižje kot Slovenija, kar v trženjskem kontekstu pomeni, da se tipično poslužuje bolj neposrednega, agresivnega pristopa (*hard-sell approach*) (Singh in Pereira 2005). V to kategorijo bi lahko prištevali tudi neposredno nagovarjanje spletnega uporabnika in rabo manj formalnega in bolj čustvenega jezika, ki omogoča ustvarjanje bolj intimnega odnosa med spletno stranjo in njenim uporabnikom (»Enjoy a relaxing lunchtime escape and indulge in our 'Midday Getaway' – lunch and spa in Bath!«).

3.4 Raba drugih stilemov v angleščini

Tovrstne neposredne nagovore v obliki sugestij pogosto dopolnjujejo tudi druga stilotvorna sredstva, ki v večini primerov stremijo k ustvarjanju pravljlične podobe

term, obisk term pa poskušajo čim bolj plastično predstaviti kot nepozabno doživetje, včasih celo kot popotovanje (»The Ivybridge Spa has been beautifully designed to be a haven of peace and tranquillity where the cares and stresses of modern life just melt away.«; »Take a journey with us at Senspa, and we will rescue you from the stresses of everyday life and re-introduce you to relaxation in a haven of tranquillity and world-class treatments.«). Pri tem pogosto prihaja do hiperboličnega kopičenja intenzifikatorjev in drugih pozitivnih elementov, s katerimi opisujejo storitve, ki jih nudijo oz. doživetja, ki jih obljublajo (»The Spa at Homewood Park is set within its very own *famous* gardens, surrounded by an *original* garden wall, herbs and honey bees. The spa, Bath not only provides an *exclusive* setting but also provides an *exclusive* facility, offering only *the best* of spa.«). Kot je razvidno iz zgornjega primera, gre za zelo slikovit jezik, kjer poleg pozitivnih lastnostnih pridevnikov v osnovniku (*famous, original, exclusive*) in presežniku (*the best*) lahko opazimo tudi ponovitev pridevnika *exclusive*, ki je, tako kot npr. *relaxing, ultimate, luxurious, beautiful, perfect, ideal, unique* itd. v angleščini nasploh zelo pogosto uporabljen. Pogosti so tudi prislovi, kot so *especially, beautifully, exclusively* itd. Med samostalniki, ki kvalitativno opisujejo termalno doživetje, se v pogosto pojavljajo *tranquillity, haven, relaxation, quality, pampering* (glagolnik) itd., med metaforično rabljenimi slikoviti samostalniki pa velja omeniti *haven, oasis, escape, retreat* itd. Poleg rabe klicajev, intenzifikatorjev in ostalih jezikovnih elementov s pozitivno konotacijo ter izpisa posameznih besed z veliki tiskanimi črkami so tudi na nekaterih angleških spletiščih term ključne besede izpisane v krepkem tisku (»Indulge with a one hour treatment and enjoy all of our **world-class spa facilities**«).

Pri analizi angleških besedil so se pokazale tudi številne druge idiosinkratične posebnosti, kot na primer pisanje občnih imen z veliko začetnico (»Life is all about *Balance* and when a person is in perfect balance the feeling is euphoric!«). Tovrstno raba velike začetnice ima podobno funkcijo kot raba klicaja, krepkega tiska ali izpisa z velikimi tiskanimi črkami, saj gre za poskus intenzifikacije sporočila s poudarjanjem ključnega koncepta. Pri tem je zanimivo pripomniti, da je beseda *balance* (ravnovesje) prvič pisana z veliko začetnico, ko pa je v isti povedi rabljena drugič, pa z malo. V želji, da bi pritegnili pozornost bralca, so snovalci spletnih strani term tudi sicer precej kreativni. Na eni izmed spletnih strani je tako moč zaslediti ime termalnega tretmaja, katerega del je medmet (»*Aaaahhhhh!* Foot and Leg Energiser – 25 minutes £45«).

3.5 Stilna zaznamovanost ali napaka?

Poleg že omenjenega ponavljanja določenih terminov v posameznih povedih ali zaporednih povedih, ki bi jih namesto kot napako lahko interpretirali kot namerno kopičenje z namenom intenzifikacije, pa je na analiziranih spletiščih moč

zaslediti tudi druge nedoslednosti in napake. Eden izmed ponudnikov se je odločil osnovne informacije ponuditi v obliki možnih vprašanj in odgovorov (FAQ), kjer pa so, morda v želji po pogovorni avtentičnosti, napake pogoste (»Q) What do I have to bring with me on the day? A) *just yourself and bathing costume or trunks, we provide towels, gowns, slippers, shampoo, conditioner, shower gel, hairdryers, potions, lotions & more!*«) – mala začetnica na začetku odgovora in raba vejice namesto pike med dvema povedma. Sodobna informacijska tehnologija in komunikacijski kanali, ki jih ta omogoča, vplivajo tudi na rabo ločil. Ling in Baron (2007) tako na primer omenjata, da se končna ločila v neformalnih kratkih sporočilih (SMS) uporabljajo zgolj v 39 % primerov, pri mediju takojšnjega sporočanja (*instant messaging*; npr. spletne klepetalnice) pa je ta odstotek nekoliko višji, in sicer 45 %. Raba klicaja v kombinaciji z vprašajem je stilno zaznamovana in ni prav pogosta, vendar pa se, predvsem v manj formalnih registrih, kljub temu uporablja. Na spletni strani enih izmed slovenskih term pa je klicaj moč zaslediti v kombinaciji s piko (»Z našo pomočjo izberite pravo masažo za vas in maksimalno uživajte!.«), pri čemer gre najverjetneje za napako, saj se ista poved enkrat pojavi samo s klicajem, drugič pa v kombinaciji obeh ločil.

4 SKLEP

Namen raziskave je bil ugotoviti, ali pri zaznamovani rabi klicaja med primerljivimi slovenskimi in angleškimi trženjskimi spletnimi stranmi obstajajo razlike, tako v pogostosti kot tudi v funkcijah oz. okoliščinah, v katerih se pojavlja. Analiza je pokazala, da med jezicoma obstaja občutna razlika v pogostosti rabe klicaja v korist angleščine, vendar se je izkazalo tudi, da so odstopanja znotraj posameznega jezika precejšnja, glede na razpršenost celo nekoliko izrazitejša v slovenščini. Pri interpretaciji dobljenih empiričnih podatkov je potrebno izpostaviti, da je pogostost rabe klicaja kot stilotvornega sredstva v tržnem komuniciranju verjetno precej višja kot v ne-trženjskih žanrih. Dejavniki, ki bi tudi lahko vplival na pogostost rabe klicaja, je vrsta medija, v katerem se uporablja. Svetovni splet se namreč zaradi svoje digitalne narave, načina procesiranja informacij in interaktivnosti, ki jo omogoča, z vidika retoričnih in stilističnih prvin razlikuje od tradicionalnih medijev (Nielsen 2002, Moss 2013).

Druga stilotvorna sredstva, kot so prislovni intenzifikatorji, pozitivni pridevniki v osnovniku in presežniku, prislovi in metaforično rabljeni samostalniki, so bila analizirana zgolj v neposrednem sobesedilu pojavitev klicaja. Pri naboru zaznamovano rabljenih besednih vrst med jezicoma ni bilo zaznani občutnejših razlik, prav tako se zdi namen njihove rabe zelo podoben – pričarati čim bolj čustvene opise ponujenih tretmajev in njihovo prikazovanje kot čudovitih doživetij, včasih celo popotovanj. Za bolj relevantne primerjave bi bilo potrebno razširiti nabor

analiziranega gradiva, prav tako bi bilo potrebno uporabiti rigoroznejši metodološki pristop – poleg identifikacije stilemov in določitve njihovih besednih vrst bi bilo potrebno vse pojavitve tudi anotirati. Tako bi lahko primerjali pogostost rabe posameznega stilema v določeni funkciji.

Kljub temu, da je raziskava postregla z zelo zanimivimi rezultati in osvetlila tematiko, ki do sedaj za jezikovni par slovenščine in angleščine še ni bila deležna izrazitejše raziskovalne pozornosti, bi veljalo izpostaviti nekatere vidike, ki jih je potrebno upoštevati pri interpretaciji dobljenih rezultatov in ki bi se jim veljalo posvetiti v nadaljnjih raziskavah. Prispevek predstavlja pilotno študijo, ki temelji na analizi precej omejenega nabora gradiva. Obstoječo raziskavo bi bilo smiselno razširiti še na druge trženjske spletne strani, ki se razlikujejo glede na to, kaj tržijo, na netrženjske spletne strani, na bolj tradicionalne, nedigitalne žanre in tudi na druge jezikovne pare.

Zaključimo lahko, da kljub ugotovljenim razlikam v pogostosti rabe klicaja in drugih stilemov na trženjskih spletnih straneh, o tej še kako zanimivi in pomembni problematiki vemo premalo, da bi lahko z gotovostjo trdili, da podatki, pridobljeni v pričujoči raziskavi, veljajo tudi za bolj tradicionalne žanre. Že raba v nedigitalnih medijih bi se tako lahko pomembno razlikovala, s čimer bi se morda potrdilo anekdotično prepričanje, da so klicaji pogostejše rabljeni v slovenščini kot angleščini. Še več, morda bodo prihodnje raziskave tega področja pokazale, da prihaja celo pri uporabi na spletu do pomembnih razlik, morda še ožje, znotraj žanra trženjskih spletnih strani, kjer bi lahko narava oglaševanega vplivala na tovrstne stilistične preference.

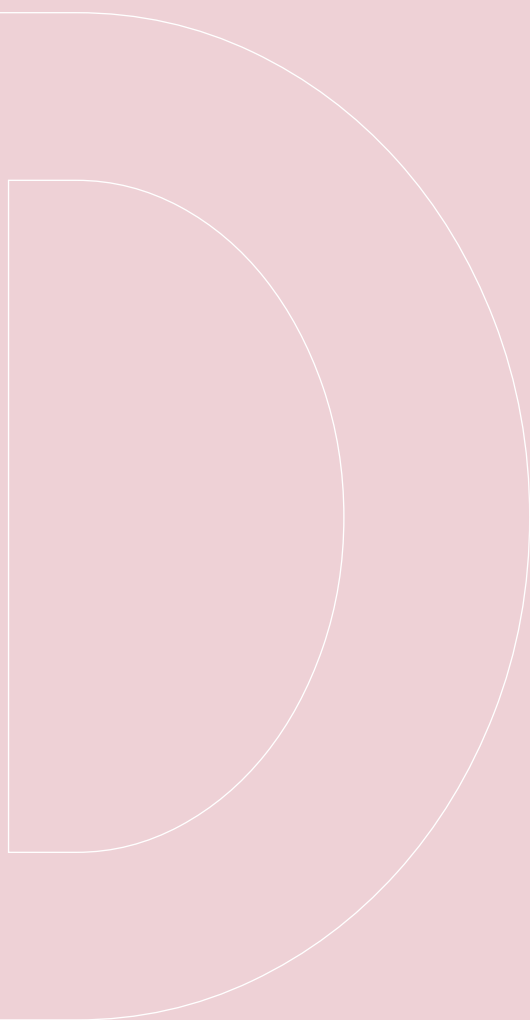
Bibliografija

- Colley, Russel H., 1961: *Defining Advertising Goals and Measuring Advertising Results*. New York: Association of National Advertisers.
- Crowley, Sharon in Debra Hawhee, 2003: *Ancient Rhetorics for Contemporary Students*. White Plains: Longman.
- Cull, Barry W., 2011: Reading revolutions: Online digital text and implications for reading in academe. *First Monday* 16/6. <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/3340/2985> (Dostop 8. 2. 2014).
- de Ataide Melo, Cecil L., 1990: Punctuation in English & Portuguese Translations: When Every Point Counts. *Meta: Translators' Journal*. 35/4. 720–731.
- Fogg, B. J., 2002: *Persuasive Technology: Using Computers to Change What We Think and Do*. San Francisco, Ca: Morgan Kaufmann.
- Fogg, B. J., 2009: A behavior model for persuasive design. *Proceedings of the 4th international Conference on Persuasive Technology*. New York: ACM. 1–7.

- Hall, Edward T., 1976: *Beyond Culture*. Garden City, NY: Doubleday.
- Heng, Chan Swee in Helen Tan, 2010: Extracting and comparing the intricacies of metadiscourse of two written persuasive corpora. *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*. 6/3. 124–146.
- Hylland, Ken, 2000: *Disciplinary Discourses*. Harlow: Longman.
- Jackson, Steve, 2009: *Cult of analytics: Driving online marketing strategies using web analytics*. Oxford: Butterworth & Heinemann.
- Kennedy, George A., 1999: *Classical rhetoric and its Christian and secular tradition from ancient to modern times* (second edition). Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.
- Klančar Kobal, Apolonija, 1998: Kontrastivna analiza intenzifikatorskih kolo-kacij v angleškem in slovenskem jeziku. Inka Štrukelj (ur.), *Jezik za danes in jutri: zbornik referatov na II. kongresu, Ljubljana, 8.–10. 10. 1998*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 369–378.
- Kmecl, Matjaž, 1996: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: M & N.
- Korošec, Tomo, 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: *Kmečki glas*.
- Lindqvist, Karin, 2013: Commas in English and Swedish: A contrastive study of the quantitative use of commas in some journalistic texts. *Tijdschrift voor Skandinavistiek*. 33/1. rjh.ub.rug.nl/tvs/article/download/11525/9014 (Dostop 2. 4. 2014).
- Ling, Rich in Naomi S. Baron, 2007: Text Messaging and IM: Linguistic Comparison of American College Data. *Journal of Language and Social Psychology*. 26. 291–298.
- Limon, David: *Punctuation in Slovene and English*. [Študijsko gradivo za tretji letnik študija Medjezikovnega posredovanja na Oddelku za prevajalstvo, FF, UL] <http://www2.arnes.si/~dlimon/TRA%20Punctuation.doc> (Dostop 3. 11. 2013).
- McQuarrie, Edward F. in Glen Mick, 1996: Figures of Rhetoric in Advertising Language. *Journal of Consumer Research*. 22. 424–438.
- Minelli, Elena, 2005: Punctuation strategies in the textualization of femininity: Virginia Woolf translated into Italian. *New Voices in Translation Studies*. 1. 56–69.
- Moss, Trenton, 2013: *Content & usability: Writing for the web*. <http://www.webcredible.co.uk/user-friendly-resources/web-usability/web-content.shtml> (Dostop 4. 2. 2014).
- Nantel, Jacques in Evelyne Glaser, 2008: The impact of language and culture on perceived website usability. *Journal of Engineering and Technology Management*. 25/ 1. 112–122.
- Nielsen, Anne Ellerup, 2002: Rhetorical Features of the Company Website. *Skrifter fra Center for Internetforskning*. 6. 3–30.
- Nielsen, Jakob, 2006: *F-Shaped Pattern for Reading Web Content*. Nielsen Norman Group website. <http://www.nngroup.com/articles/f-shaped-pattern-reading-web-content> (Dostop 4. 1. 2014).

- Nielsen, Jakob, 2008: How Little Do Users Read? Nielsen Norman Group website. <http://www.nngroup.com/articles/how-little-do-users-read/> (Dostop 14. 2. 2014).
- Nunberg, Geoffrey, 1990: *The Linguistics of Punctuation*. Stanford, Ca: Center for the Study of Language (CSLI).
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2011: *Metabesedilo med dvema kulturama*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Rubin, Donald L. in Kathryn Greene, 1992: Gender-typical style in written language. *Research in the Teaching of English*. 26. 7–40.
- Singh, Nitish in Arun Pereira, 2005: *The Culturally Customized Web Site: Customizing Web Sites for the Global Marketplace*. Newton, Mass: Butterworth-Heinemann.
- Sosnoski, James J., 1999: Configuring as a Mode of Rhetorical Analysis. Steve Jones (ur.), *Doing Internet Research*. Thousand Oaks, Ca: Sage Publications. 127–143.
- Volansky, Vered, Noam Ordan in Shuly Wintner, 2013: On the features of translationese. *Literary and Linguistic Computing*.
- Warnick, Barbara, 2007: *Rhetoric Online: Persuasion and Politics on the World Wide Web*. New York: Peter Lang Publishing.
- Weinreich, Harald, Hartmut Obendorf, Eelco Herder in Matthias Mayer, 2008: Not quite the average: An empirical study of Web use. *ACM Transactions on the Web (TWEB)*. 2/1. 1–31.
- Whitenton, Kathryn, 2013: *Minimize Cognitive Load to Maximize Usability*. Nielsen Norman Group website. <http://www.nngroup.com/articles/minimize-cognitive-load/> (Dostop 2. 1. 2014).

Druge kontrastivne teme

Kontrastivni premiki – žanrski zamik

Urša Vogrinc Javoršek

Abstract

The article argues that the popularity and status of (the genre of) science fiction in Slovene culture was heavily influenced by the unsympathetic publishing industry, editorial policies and choice of translators. A method proposed by Kitty van Leuwen-Zwart is implemented in the discussion of three seminal works of American science fiction, translated into Slovene; it is based on the premise that both micro- and macro-structural shifts in translation can furnish indications of the translational norms adopted by the translator, their interpretation of the original text and the strategies applied during the process of translation. Through this approach the article illustrates how modifications, mutations and modulations on a micro-structural level in Slovene translations of science fiction had a significant effect on macro-structural dimensions of this genre in Slovenia, which resulted in an inadequate (delaying or even preventing proper) recognition and reception of this particular genre.

Ključne besede: znanstvena fantastika, založniška politika, mikro in makrostrukturni premiki, habitus, recepcija žanra

1 UVOD

Na osnovi treh vzorčnih prevodov del ameriške znanstvene fantastike (ZF), ki so bila v slovenščino prevedena v treh različnih desetletjih od 60. do 90. let, bomo prikazali, kako je neustrezno slovenjenje določenih izvirnih elementov delno zabrisalo ali celo zamaknilo prepoznavanje novega prevodnega žanra pri ciljnem občinstvu.

Prvi sklop bo pojasnil izhodišča širše raziskave, katere del je tudi raziskava prevajalskih postopkov in težav pri slovenjenju romanov ZF, in podal teoretska izhodišča raziskave. Pojasnil bo tudi izbor reprezentativnih del, ki jih bomo na kratko osvetlili.

V drugem sklopu bomo predstavili nekaj vzorčnih prevodov klasičnih del ZF. Prvi primer bo roman *Gospodarji lutk* Roberta Heinleina iz leta 1960, v katerem so sivine najverjetneje posledica pomanjkanja primerne referenčne literature in neokretnosti prevajalca.

Drugi primer bo prevod romana Barryja N. Malzberga *Četrta faza*, ki ga je slovenski bralec dobil leta 1977. Težave so povezane z neokretnostjo tako pri prenosu žanra znanstvene fantastike kot pri prenosu znanstvene terminologije.

Tretji je prevod enega najbolj znanih del žanra *Ali androidi sanjajo električne ovce* Philipa K. Dicka, ki se je v Sloveniji pojavil dokaj pozno, leta 1999, prevod pa je bil deležen ogorčenega odziva ciljnega občinstva, saj je bil šibek tako gramaticalno kot tudi semantično in slogovno, kar si bomo v članku na nekaj primerih tudi ogledali. Posledice so bile daljnosežne, saj se je odslej ciljna skupina vse bolj naslanjala na izviričke in ni bila več pripravljena čakati na zapoznele prevode, hkrati pa jih je začela apriorno zavračati.

V tretjem sklopu bomo poiskali skupne značilnosti obravnavanih odlomkov in jih povezali s stanjem prevodne ZF danes v Sloveniji.

2 IZHODIŠČA

2.1 Opis in definicije žanra

Žanr znanstvene fantastike je tematsko izjemno razvejan in hibriden, kar pomeni, da nimamo ene same, splošno sprejete definicije žanra. Za potrebe tega članka smo izbrali tri različne definicije, iz katerih bo razvidno, za kako fluiden in odprt žanr pravzaprav gre.

Ameriški pisec ZF in teoretik Theodore Sturgeon je leta 1952 izjavil: »Znanstvenofantastična zgodba je zgodba, ki jo avtor gradi okrog človeških bitij, ki imajo človeške probleme in tudi rešitev je človeška, a nikakor ne bi bila mogoča brez znanstvene vsebine.« (Atheling 1967)

Eden največjih ameriških teoretikov ZF, pisec enciklopedij, urednik in avtor James Gunn je leta 1977 zapisal: »Znanstvena fantastika je veja literature, ki se ukvarja z učinki sprememb na ljudi v resničnem svetu, kakršnega se da projicirati v preteklost, prihodnost ali v oddaljene svetove. Pogosto se ukvarja tudi z znanstvenimi in tehnološkimi premiki, običajno vključuje tudi teme, ki so pomembnejše kakor obstoj posameznika ali skupnosti. Pogosto sta v nevarnosti cela civilizacija ali rasa.« (Stableford 2006)

Hrvaški literarni teoretik in pisec ključnih znanstvenih razprav o ZF Darko Suvin pa je leta 1972 zapisal: »Znanstvena fantastika je literarni žanr, ki nujno zahteva prisotnost in interakcijo med odtujitvijo in spoznanjem, glavno formalno sredstvo pa je domišljjski okvir, ki je drugačen od avtorjevega empiričnega okolja.« (Suvin 1979)

Navedene definicije jasno kažejo, da je znanstvena fantastika »demokratičen« žanr, ki se nikakor ne omejuje s strogimi pravili, temveč je zelo odprt, kar mu omogoča izjemno tematsko razvejanost in hibridnost, hkrati pa pušča povsem svobodno pot novim družbenim, tehnološkim in občečloveškim idejam.

2.2 Pomen žanra ZF v drugih jezikovnih okoljih

Žanr ZF je lahko zaradi svoje tematske hibridnosti in vpete možnosti angažiranega odnosa do družbe in posameznika pogosto dobil funkcijo podtalnega kanala, ki je avtorjem omogočal prikrito izražanje družbene kritike, upora proti režimu, protesta proti splošno sprejetim idejam ali normam ipd.

Znanstvena fantastika, za katero je v prvih šestdesetih letih 20. stoletja veljala poenostavljena predpostavka, da ustvarja predvsem vizijo racionalnega družbenega, znanstvenega in tehnološkega napredka, je bila namreč v komunističnih in socialističnih državah eden redkih načelno sprejemljivih prevodnih in izvirnih žanrov (Kanzler 2002, Suvin 1979). ZF je zato mnogokrat presegala okvire žanra ter si našla širše bralstvo, ki jo je prebiral zaradi angažiranega vidika. Izjemno viden primer v vzhodni Evropi so bila gotovo dela poljskega Stanisława Lema. Še več, kot prikrit kanal za družbeno kritiko so znanstveno fantastiko tradicionalno uporabljali tudi na Zahodu, in sicer vse od utopičnega Georgea Orwella in radikalno angažiranih Isaaca Asimova in Frederika Pohla do danes hollywoodskega Philipa K. Dicka.

Hkrati so številni avtorji v žanr ZF zavili tudi resne literarne poskuse, zlasti v Združenih državah. Pogosto so jih pri tem vodili tržni razlogi. Tu kot izrazita primera lahko omenimo Kurta Vonneguta in Philipa K. Dicka.

Nazadnje ne smemo zanemariti tudi posebnega odnosa med ZF in njenim bralstvom, ki je bil izrazitejši na Zahodu, najbolj pa je izstopal v Združenih državah Amerike. Bralci, zlasti mlajši (najstniški) so pogosto do žanra lahko dostopali le preko revij, ki so objavljale kratke zgodbe. Hkrati so revije z velikimi nakladami relativno dobro plačevale kratke zgodbe, izhajale pa so tudi zbirke zgodb, ki so bile pogosto tematske. Oblika kratke zgodbe je tako postala organizacijski moment, ki je združeval avtorje (tudi kot urednike zbirk in sodelavce revij) in bralce ter zagotavljal neprekinjeno zvezo preko pisem bralcev pri specializiranih revijah. Zlasti v Združenih državah Amerike so te oblike stikov, ki jih danes razumemo kot razmerje med občudovalci in izvajalci, nadgrajevali še s kongresi, konvencijami, zvezo ameriških avtorjev znanstvene fantastike itd. Žanr je tako v kulturnih okoljih, kjer je bil bolj razvit in prisoten, oblikoval zelo neposreden odnos do bralcev in tržišča. Stranski učinek tega odnosa pa je bil, da so v Združenih državah sprejeli relativno malo prevedenih del iz drugih jezikovnih okolij.

2.3 Pomen žanra ZF v Sloveniji in založniška politika

Ob umestitvi znanstvene fantastike v slovensko okolje se mora raziskovalec vprašati, zakaj domača literarna sredina ni uporabila socialnopolitičnih vzvodov, ki so vpeti v strukturo žanra. V Sloveniji je prevodna in izvirna znanstvena fantastika ostala na margini, v obdobju od 1960–1990 je bila predvsem v domeni Tehniške založbe Slovenije in njene revije *Življenje in tehnika*, ki je objavljala prevode kratkih zgodb, od leta 2000 naprej pa je glavnino izdajanja prevzel Založniški atelje Blodnjak.

Treba se je vprašati, zakaj z izjemo kratkega obdobja konec osemdesetih let, ko je Tehniška založba leta 1988 izdala *Štoparski vodnik po galaksiji* Douglasa Adamsa, žanru ni uspel preboj k širšemu bralstvu, in zakaj žanra druge založbe niso podprle in ga uvrstile v svoj založniški okvir, čeprav je (prim. Kordigel 1994) sposoben odgovarjati na občedloveška vprašanja. Gre vendar za literarni žanr, za katerega je imanentno opazovanje sodobnosti in spoznavanje pravil, po katerih sodobnost deluje, ter ekstrapolacija teh pravil v prihodnost, v vzporedni svet, v radikalizacijo itd.

Kljub temu se osrednje založbe z močno distribucijsko mrežo za žanr niso hotele ogreti. Poglavitni razlog je verjetno predpostavka, da gre za tvegano početje. Kot ugotavlja že Venuti, je z ekonomskega stališča prevajanje književnosti pogosto tvegano. Založniki raje izbirajo dela, ki so bila v nekem okolju že uspešna in zato

obstaja večja verjetnost, da bodo komercialno uspešna tudi v drugem kulturnem okolju (Venuti 1998).

Torej bi potemtakem lahko pričakovali, da se bodo slovenski založniki z veseljem lotili komercialno uspešnega žanra, ki je bil v izvirnem okolju komercialno donosen in je dosegal velike naklade in ohranjal zelo zveste bralce. Vendar ne smemo pozabiti, da je izdajanje prevodov lahko zelo dobičkonosno le, če so izpolnjena pričakovanja, ki v tistem obdobju prevladujejo v domači kulturi (Venuti 1998: 124). Slovensko bralstvo pa na žanr znanstvene fantastike ni bilo in še danes ni pripravljeno.

Poglejmo si primerjavo s fantazijsko literaturo. ZF se danes po vidnosti v javnosti in številu bralcev v Sloveniji nikakor ne more primerjati z izredno priljubljeno fantazijsko literaturo, ki se ji je pravi preboj posrečil leta 1999 ob izdaji prevoda prvega dela serije o Harryju Potterju. Temu uspehu je sledilo intenzivno prevajanje žanra ter kontinuiran uspeh pri bralcih.

Za primer navajamo nekaj podatkov o izdanih izvodih. Zavoljo preglednejše slike stanja se bomo osredotočili na edicije založbe Mladinska knjiga. Predzadnji del serije o Harryju Potterju *Svetinje smrti* je bil izdan v 11.000 izvodih, kar dosegla in celo presega število izdanih izvodov največjih tujih uspešnic. Za primer vzemimo *Inferno* Dona Browna, ki so ga v osnovni, trdi izdaji natisnili 5000 izvodov.

Zaradi knjigotrškega interesa in ker je bilo tržišče pripravljeno, se je založba sistematično lotila izdajanja fantazijske literature. Oblikovala je tudi specializirano zbirko *Srednji svet*, ki je namenjena prav delom tega žanra. In priljubljenost je vztrajno rasla. Če pogledamo samo primer Georgea R. R. Martina in njegove fantazijske serije, ki se je začela z *Igro prestolov*, vidimo, da je Mladinska knjiga pogumno in z zaupanjem v bralce že prvi del založila v 4500 izvodih.

Medtem pa je leta 2007 največjo uspešnico ZF literature, *Ali androidi sanjajo o električnih ovcah*, Philipa K. Dicka, ki naj bi spremljala dolgo pričakovano režiserjevo različico filma *Iztrebljevalec*, previdno izdala v 500 izvodih.

Ob tem se lahko pomudimo še ob eni razsežnosti primerjave med obema žanroma: kljub različni usodi pri slovenskih bralcih je namreč med njima več vzporednic. Poudarek na vzpostavljanju domišljjskega sveta, možnost za prikrito kritiko sedanjosti, privilegiran odnos med avtorji in bralci-privrženci, vse to je v mnogih tujih okoljih žanra močno zblížalo. Številni avtorji pišejo oba žanra, mnogi namenoma preigravajo med enim in drugih (npr. klasični *Gospodar luči* Zelaznyja, danes mladinska Colferjeva serija o Artemisu Fowlu), bralci Martinove fantastične serije segajo tudi po avtorjevih delih ZF in nadaljujejo v drugem žanru.

Kljub temu izdajanje prevodov znanstvene fantastike torej ostaja domena manjših ter zasebnih založb. Založba Blodnjak npr. dela ZF izdaja v nakladi do 200 izvodov. Velike založbe z močno distribucijsko in marketinško mrežo se žanra dotaknejo tako redko, da je bilo v 40 letih takšnih poskusov manj kot deset. V istem času tako velike razlike med obema žanroma v tujini, zlasti v anglosaksonskem prostoru, ni opaziti.

2.4 Prevajalci

Ne habitus prevajalcev ne prevodno polje v Sloveniji nista omogočala in še vedno ne omogočata sprejema ZF v širše občinstvo, kar lahko preberemo tudi v čustvenem uvodniku antologije znanstvene fantastike Fantazija, ki ga je zapisal Žiga Leskovšek:

[...] sodobna ZF knjiga pa je v Sloveniji postala prava redkost. Knjižne založbe s svojimi programi vse bolj zaostajajo tako za sodobnimi literarnimi tokovi kot za potrebami bralstva [...] Pri večini izdanih del se zrcalita naravnost neverjetna nedomiselnost in neznanje uredniškega kadra [...] Kadar se na knjižnih policah znajde tudi kaj boljšega, morda celo mlajšega od dvajsetih let, potem je to praviloma rezultat zavzetosti zunanjih sodelavcev, ki so običajno predlagatelji, recenzenti ali celo prevajalci. [...] (Leskovšek 1990)

V sklopu zamejevanja prevodnega polja in habitusa prevajalcev je bil narejen katalog prevajalcev, ki imajo v svoji bibliografiji prevod dela znanstvene fantastike. Dodati moramo, da smo se omejili zgolj na prevajalce, ki so prevedli daljše delo, se pravi roman. Izpustili smo tiste, ki so prevedli le kakšno kratko zgodbo.

Katalog prevajalcev je nastal s pomočjo kataloga Cobiss in specializiranih bibliografij, ki so jih sporadično objavljale naslednje revije: Življenje in tehnika, Galaxy, Galileo, Občasnik, Nova, Problemi, Terra almanah ter v zadnjem času revijalne objave založbe *Blodnjak*.

Ugotovili smo, da je prevajalcev, ki imajo v svoji bibliografiji vsaj eno daljše delo ZF žanra, v Sloveniji 96. Številka se na prvi pogled zdi precej visoka, preseneča pa dejstvo, da se je le manjše število prevajalcev lotilo prevoda več del tega žanra. Le 14 jih je prevedlo dve ali več del. Velika večina se je z ZF torej srečala le enkrat, za kar nekaj prevajalcev pa je bil to sploh prvi poskus prevoda daljšega literarnega dela.

S tem pa zadevamo ob drugo vprašanje, ki zahteva še posebej poglobljeno raziskavo in je posebnost prevodov znanstvene fantastike v Sloveniji: prevajanja znanstvene fantastike v tem prostoru se namreč zelo pogosto lotevajo prevajalci, ki jih družijo predvsem ljubezen do žanra in se zato zanj specializirajo, vendar se večinoma poklicno s prevajanjem ne ukvarjajo (prim. Alojz Kodre). Posledično

pa se poleg prevajalskih zagat, ki so v znanstveni fantastiki povezane s tehnologijo in znanostjo, zaradi včasih pomanjkljivega jezikovnega predznanja prevajalcev in nepoznavanja prevajalskega dela pojavlja še dodaten nabor težav. Ta situacija kaže tudi na podcenjujoč odnos založnikov in urednikov do žanra, saj se očitno niso zavedali, da ZF prinaša številne resne prevajalske izzive.

Vse to so verjetno razlogi, da se v Sloveniji ni ponovila zgodba, značilna npr. za Francijo, ki je z veliko žlico zajemala ZF, predvsem ameriško, kar je imelo posledično izreden vpliv na domače avtorje (Gouanvic 1999). Podobno se je zgodilo v Nemčiji (Kanzler 2002) in na Madžarskem po letu 1980 (Sohár 1999).

3 TEORETIČNO OZADJE IN POSTOPKI

Navedena vprašanja o specifičnosti založniške politike, prevajanja in recepcije žanra v Sloveniji nedvomno zahtevajo poglobljeno raziskavo in bodo zajeta v nastajajoči širši sociološko obarvani raziskavi ZF kot prevodnega žanra, so pa pomemben okvir in osnova za pričujočo manjšo praktično kontrastivno obdelavo treh besedil, ki jo bomo predstavili v naslednjem poglavju.

V enem samem članku si problema seveda ne moremo ogledati z dovoljšnjega števila zornih kotov, lahko pa situacijo na omejenem segmentu besedil delno osvetlimo na mikrostrukturni ravni.

Širša nastajajoča raziskava položaja prevodne ZF v Sloveniji je v veliki meri sociološko obarvana. Naslanja se na izpeljave Bourdieujevega koncepta habitus, kot ga je v prevodoslovje prenesel Simeoni. Prevajalčev habitus razume kot vrsto dispozicij, ki pogojujejo delovanje in odzive prevajalca, in so nujno rezultat družbene in kulturne zgodovine. Naslanja pa se tudi na pojem *illusio*, ki ga po Bourdieuju povzame in v svoj sistem vključuje Gouanvic, ko pravi, da je optimalni prevod tisti, ki v ciljnem besedilu (re)producira možnost literarnega dela, da spodbudi pripadnost bralca izvirnemu delu. In da *illusio* dosežemo s fikcijskim diskurzom, ki se razvije znotraj besedila in poustvarja specifična pravila literarnega žanra, ki mu pripada, ter jih na novo interpretira glede na svojo logiko. (Gouanvic 2005)

Prav ta težko ulovljivi *illusio* je, glede na širšo raziskavo, bistveni manjkajoči element, ki večini del prevedene ZF ne omogoča umestitve v sicer jasno začrtan in definiran žanr, ki ga večina izvirnih avtorjev še kako natančno in premišljeno oblikuje.

Makro vidik širše raziskave bomo v članku skušali le osvetliti s pomočjo kontrastivnega pregleda manjšega sklopa besedil in njihove mikrostrukture. Metodološko se praktični del se naslanja na sistem Kitty M. van Leuven-Zwart (1989,

1990), ki temelji na dveh modelih: primerjalnem, ki omogoča klasifikacijo semantičnih, stilističnih in pragmatičnih mikrostrukturnih sprememb na ravni povedi, in opisnem, ki beleži mikrostrukturne premike na makrostrukturni ravni (kategorizacija oseb, dogajalnega časa, kraja in drugih pomenskih sestavin besedila). Ta sistem si želi vzpostaviti medosebno veljavne in preverljive možnosti opisa, ki naj pojasnijo, kako in v kolikšni meri se prevod razlikuje od izvirnika. Specificira pa tudi prevodne premike, ki jih deli na *modulacije*, *modifikacije* in *mutacije*.

V članku se bomo omejili predvsem na element mutacije, v sklopu mutacije pa na izpuste in radikalne pomenske premike, ki so lahko posledica različnih dejavnikov. Dotaknili se bomo tudi polja stilistične modulacije, predvsem elementa registra – ko slogovno zaznamovan del besedila prevajalec nadomesti z slogovno nezaznamovanim ali obratno. Ogleдали si bomo nekaj vzorčnih elementov, ki so posledica vzvodov prevajalčevega habitusa in prevajalskega polja ter so njihova materialna odslikava.

4 GRADIVO IN ANALIZA

Iz obširnega kataloga, ki ga sestavljajo prevedena dela ZF iz različnih obdobij in različnih jezikov, smo zavoljo enotnosti za pričujočo analizo izbrali tri romane ameriške ZF. Dva avtorja, ki sta se s pričujočim delom v slovenskem prevodnem prostoru pojavila prvič, in enega, ki ga predstavljamo z njegovim najslavnejšim delom, ki je, tako se zdi, avtorju tudi na novo utiralo pot v slovensko prevodno polje, saj je ob objavi novega prevoda od prevoda prvega romana avtorja minilo že skoraj 20 let.

Še en dejavnik, ki je vplival na ta izbor, je tudi definiranost žanra znotraj ZF, ki se pojavlja v teh romanih. Izbrali smo dva avtorja (Heinlein, Malzberg) z izrazito noto klasične ZF, ki vztrajata pri tem, da zgodbe podajata v pravilnem znanstvenem okvirju in se ne odrekata tehničnim podrobnostim, njuna argumentacija pa se naslanja na znanstveno bazo fizike, matematike, biologije in kemije. Marsikdaj pa je v teh delih moč zaznati tudi jasen militarističen element. Dick pa se od tega podžanra zavestno odmika in njegove prvine preigrava na inovativen, bolj sproščeno »znanstven« način.

Vsi trije pisatelji so obenem znani po tem, da se z žanrom ZF poigravajo in ga kombinirajo z drugimi žanri, tako da je bralčevo doživetje marsikdaj veliko bolj večplastno, kot bi pričakovali. Bralec morda sprva celo ne dojame, da se je srečal z delom ZF, in je prevajalčevo delo zato še toliko bolj zahtevno, ko mora loviti te prepletajoče se niti in na koncu z veliko suverenostjo izoblikovati sliko kompleksnega žanrskega dela.

Primere smo zajemali zgolj iz začetnih poglavij posamezne knjige, pri čemer je bilo v prvem in drugem obravnavanem romanu mogoče dovolj ilustrativnih primerov najti že na prvih nekaj straneh. Držali smo se vodila, da so prav prva poglavja tista, ki bralca pritegnejo ali odvrnejo, in da torej usodno vplivajo na recepcijo dela, hkrati pa je v njih najti največ sledov srečanja prevajalca z izzivom žanra.

Na majhnem segmentu del smo poskusili zajeti tudi različne založbe: osrednjo založbo z dobro marketinško in distribucijsko mrežo, srednje veliko založbo ter majhno, specializirano založbo.

4.1 Robert A. Heinlein: *Gospodarji lutk*

Gre za manj znano delo velikega avtorja ameriške ZF, ki je imel izjemen vpliv na več generacij piscev in številne različne podžanre, v kasnejših desetletjih pa so po njegovih zgodbah in romanih snemali tudi filme. Izvirnik v angleškem jeziku je izšel leta 1951 pri založbi Doubleday Publishing v New Yorku. Prevod *Gospodarjev lutk* iz leta 1960, ki ga je izdala Prešernova družba, avtorja slovenskemu bralcu prvič predstavlja.

Prevajalec Marjan Tavčar (1912–1981) ima v bibliotečnem katalogu Cobiss zavedenih 45 zadetkov, od tega je 40 prevodov knjig. Pri tem pa je 29 del, se pravi velika večina, prevedenih iz moderne in stare grščine ter eno iz francoščine. Prevajalec je bil morda bolj večš prevajanja iz stare in nove grščine, pričujoči prevod je njegov drugi iz angleščine, pri čemer je prvi objavljeni prevod iz angleščine nastal v tandemu z drugim prevajalcem. To so gotovo dejavniki, ki so vplivali na negotovost pri prevajanju, morda tudi na pogoste in obsežne izpuste. Ne smemo tudi pozabiti, da gre za prevod iz leta 1960, ko je na kvaliteto prevoda gotovo vplivala tudi manjša dostopnost aktualnega referenčnega gradiva za angleški jezik.

Problematika tega prevoda je mnogoplastna in zelo barvita, tako da za pokušino navedimo le nekaj vzorcev. Besedilo je vzeto iz prvih dveh poglavij knjige, ki v izvirniku obsegata 7130 besed. Najprej si poglejmo mutaciji v obliki izpustov, daljših od ene povedi. Izpuščeno besedilo je v krepkem tisku.

- 1) He got up and limped toward me as I came in. **I wondered again why he did not have that leg done over. Pride in how he had gotten the limp was my guess, not that I would ever know. A person in the Old Man's position must enjoy his pride in secret; his profession does not allow for public approbation.** His face split in a wicked smile. With his big hairless skull and his strong Roman nose he looked like a cross between Satan and Punch of Punch-and-Judy. (Heinlein 1951: 9)

Ko sem vstopil, je vstal in prišepal k meni; obraz mu je bil spotegnjen v zloben nasmešek. S svojo veliko plešo in izrazitim rimskim nosom je bil videti kot kak križanec med satanom in pavliho iz lutkovnih iger. (Heinlein 1960: 6)

- 2) The Old Man looked benignly avuncular. »Brace yourself, Sammy. We are going to inspect a flying saucer today. Maybe we'll even saw off a piece for a souvenir, like true tourists.«

»Seen a newscast lately?« the Old Man went on. I shook my head. Silly question. I'd been on leave. »Try it sometime,« he suggested. »Lots of interesting things on the »casts«. Never mind. Seventeen hours —« he glanced at his watch. (Heinlein 1951: 13)

Stari je dobrohotno strmel predse. »Zberi se Sammy! Saj si bomo danes na svoje oči ogledali leteči krožnik. Morda si bomo lahko celo »nažicali« kak njegov košček za spomin, kot pravi pravcati izletniki. Preteklo je sedemnajst ur,« pri tem je stari s pogledom ošvrknil uro na svojem prstu [...] (Heinlein 1960: 7)

Poleg izrazite mutacije v obliki izpusta smo v tem odlomku označili tudi besedo »nažicali«, kjer je prišlo do stilistične modulacije v registru in obenem do pomenškega odmika.

Manjši in krajši izpusti so izjemno pogosti in se pojavljajo tako rekoč na vsaki strani, za ilustracijo podajamo tretji primer:

- 3) The Old Man bounced out **with only a trace of limp**, swinging his cane. (Heinlein 1951: 15)

Stari je skočil iz vozila, mahaje s palico. (Heinlein 1960: 9)

Četrti primer je le eden od mnogih odsevov težav prevajalca s frazemi. Prevodni premik v sklopu mutacije povzroči, da je odlomek nerazumljiv. Prevajalec verjetno ni imel ustreznega referenčnega gradiva in je poskusil pomen uganiti.

- 4) »And if we should happen to run into unusual events, that is how we will behave, as nosy and irresponsible tourists might.«

»But what is the problem?« I asked. »Or do we **play this one entirely by ear?**«

»Mmmm ... possibly.« (Heinlein 1951: 11)

»In če se nam po naključju kaj nenavadnega pripeti, se bomo pač vedeli ravnati – prav kakor pravi zvedavi in neodgovorni turisti.«

»Toda, za kaj pa sploh gre?« sem vprašal. »Ali pa **smo nemara samo izvidnice?**«

»Hmmm – morda.« (Heinlein 1960: 6)

V petem primeru gre za stilistično modulacijo, ko je izpuščena konotacija privlačnosti in element registra je v prevodu slogovno nezaznamovan. Takoj za tem pa smo zabeležili še izpust ene besede, s čimer je oslABLJENA karakterizacija značaja pripovedovalca.

- 5) Mary did not answer. She had that quality, rare in **babes** and **commendable**, of not talking when she had nothing to say. (Heinlein 1951: 11)

Imela je namreč lastnost, dokaj redko pri **mladih ženskah**, da ni govorila, kadar ni imela kaj povedati. (Heinlein 1960: 6)

Navajamo še tri primere, ko prevajalec ali ni razumel besedila ali pa ga je prebral le površno, posledica pa so hudi prevodni premiki in z njimi povezane nelogičnosti, ki jih v sedmem primeru spremlja še izpust:

- 6) Mary handed the pic back. I said, »Looks like **a tent for a camp meeting** to me. What else do we know?« (Heinlein 1951: 13)

Mary mi je vrnila sliko. Menil sem: »Prav kakor **šotor za kampiranje**.« (Heinlein 1960: 8)

- 7) I wanted to slap her, but gave a self-conscious smirk instead. That poor-little-me routine —from an agent, from **one of the Old Man's agents**. (Heinlein 1951: 15)

Najrajši bi ji bil primazal zaušnico. Tako muckasto obnašanje – pa **stara obveščevalka**. (Heinlein 1960: 9)

- 8) A youngster, eighteen or nineteen, with a permanent sunburn and **a pimply face**, stuck his head out of a sort of hatch in the top of the monstrosity. (Heinlein 1951: 16)

Mladič, star 18 do 19 let, s trajno zagorelim, **pegastim obrazom**, je pomolil glavo iz odprtine na vrhnji strani pošasti. (Heinlein 1960: 10)

Če vzamemo v zakup še dejstvo, da Heinlein v svojih delih skoraj ludistično kombinira ZF s fantazijskimi prvini ter elementi misticizma in satirizira organizirane religije, v *Gospodarjih lutk* pa razvija svojo priljubljeno idejo o razkroju družbenega in sociološkega sveta, kakršnega poznamo, in pri tem delo odlično umešča v žanr ZF, si, glede na res osnovne težave, ki bremenijo slovenski prevod, težko predstavljamo, da bi minuciozne in bravurozne elemente poigravanja

z žanri znotraj žanra prevajalec sploh zaznal. Tako je temu zanimivemu delu gotovo odvezet velik del tako sporočilne kot slogovne in žanrske razsežnosti. Še več, morebitno uredniško izhodišče, da gre pri žanru za manj kvalitetno literaturo, namenjeno manj zahtevnim bralcem, nizka kvaliteta prevoda dejansko uresniči: nekvaliteten prevod lahko sprejmejo le manj zahtevni bralci, ki jim izvirnik ni dosegljiv in avtor ni znan. Na ta način ni mogoče pridobiti zvestih bralcev.

4.2 Barry N. Malzberg: Četrta faza

Drugo delo, ki smo si ga izbrali, je prevod romana Barryja N. Malzberga *Četrta faza*. Izvirnik v angleškem jeziku je izšel leta 1973 pri založbi Pen Books Ltd. v Londonu. Lahko bi rekli, da je prevod presenetljiva založniška odločitev, saj nika- kor ne gre za enega res velikih in vplivnih avtorjev ZF. Poleg tega gre za delo, ki je bilo, presenetljivo, napisano po filmski predlogi, kar je z izjemo velikih uspešnic (*Vojna zvezd*, *Zvezdne steze*) precejšnja redkost. Film tudi ni pustil večje sledi na obzorju sedme umetnosti, vendar pa se je pojavil na Mednarodnem filmskem festivalu znanstveno-fantastičnega filma v Trstu leta 1975, in tam pobral prvo nagrado. To je verjetno tudi spodbudilo tako založnika kakor izkušenega prevajalca, da sta leta 1977 poskrbela za izdajo dela.

Nedvomno gre za zanimivo delo, v izbor pa smo ga uvrstili zato, ker ga je izdala naša pomembna založba Mladinska knjiga. To je šele drugi ZF roman z angleškega govornega področja, ki ga je izdala ta založba. Prevajalec Boris Grabnar je imel (kot lahko razberemo iz kataloga Cobiss) do prevoda tega dela v svoji bibliografiji že štiri prevode ZF romanov, in je bil torej uveljavljen prevajalec žanra. Sodi pa v skupino prevajalcev ZF, ki prihajajo iz tehničnih znanosti. S prevajanjem se, sodeč po bibliografiji, torej ni ukvarjal poklicno.

Pričakovali bi, da je bila to priložnost, ob kateri bi lahko ZF prodrla v širši krog bralstva, saj je delo izjemoma izdala velika slovenska založba z dobro distribucijsko mrežo in s prevajalcem, ki je imel v svoji bibliografiji do takrat štiri prevode tega žanra, kar je glede na siceršnji habitus bolj izjema kakor pravilo. Vendar pa prevajalsko polje deluje po načelu mnogoterih vzročnosti. Verjetno ni nezamisljivo dejstvo, da je založba po letu te izdaje zelo sporadično izdajala dela ZF, na vsak način pa brez razvidnega konteksta in programa.

Knjiga ni razdeljena na klasična poglavja, temveč v skladu z naslovom na štiri faze. Za potrebe tega članka smo analizirali *prvo fazo*, ki obsega 1447 besed. Vsi primeri, ki jih navajamo, pa so iz prvih treh zaporednih odstavkov na prvi in drugi strani knjige, kar je, glede na sloves in izkušnost prevajalca, precej negativen pokazatelj gostote pomenskih sivin, ki jih lahko pričakujemo.

Treba je dodati, da so težave sicer res precej gosto posejane, vendar pa roman ostaja berljiv in razumljiv. Že na prvi strani se, presenetljivo, spotaknemo ob težave pri slovenjenju astronomskih pojavov, ki v prvem primeru povzročijo mutacijo v obliki izpusta, spremlja pa jo še kalkiran prevod imena galaksije. V drugem in tretjem primeru so spet težave pri astronomskih pojavih in dogajanjih.

- 1) The system rotated around a small Class B star, **the star almost a dwarf**, in a far sector of the **Milky Way**. (Malzberg 1973: 1)

Sistem se je vrtel okoli majhne zvezde B razreda v nekem daljnem sektorju **Mlečne poti**. (Malzberg 1977: 5)

- 2) The sun in normal cycle would approach **nova** in fifteen billion years, **burn out then** and consume the system. (Malzberg 1973: 1)

Sonce je bilo na tem, da po svojem normalnem razvojnem ciklusu čez petnajst milijard let postane **Nova**, se pravi, **da se bo napihnilo, eksplodiralo** in použilo svoj sistem. (Malzberg 1977: 5)

- 3) Now it was still on the **upswing**. (Malzberg 1973: 1)
A zdaj je še vedno **utripalo**. (Malzberg 1977: 5)

Pri četrtem primeru se srečamo z izpustom.

- 4) The radiance from this star drew the approaching energy to life **once again** and it became sensate. (Malzberg 1973: 1)

Žarčenje te zvezde je energijo pritegnilo, jo prebudilo v življenje in postala je občutljiva. (Malzberg 1977: 5–6)

V petem primeru pride do mutacije, pomenskega premika, ki je posledica slabega razumevanja izvirnika, posledica pa je precej nejasno sporočilo prevoda.

- 5) **It probed through channels of recollection in a way** that both was and was not conscious. (Malzberg 1973: 1)

Zbirala se je in osredotočala na način, ki je bil oboje: zaveden in nezaveden. (Malzberg 1977: 6)

V šestem primeru pa se srečamo semantično modulacijo v obliki generalizacije, ko je je prevod splošnejši od izvirnika.

- 6) It landed on the third planet. Although the energy, long compressed for the journey, was only the size of a small stone now, **three inches across, six inches wide** and deep. (Malzberg 1973: 2)

Pristala je na tretjem planetu. Čeprav je bila energija v času svojega potovanja povsem stisnjena in zdaj ni bila večja kot manjši kamen, **nekaj centimetrov podolž in počez** (Malzberg 1977: 6)

V zadnjem, sedmem primeru, je prevajalec stavek narobe razumel, prišlo je do pomenskega premika, posledica pa je pretirana in vsebinsko neutemeljena karakterizacija amorfnega protagonista.

- 7) At some base level, it struggled for survival, **to combat the injury of the impact**; (Malzberg 1973: 2)

Nekje v svojih globinah se je borila za svoje življenje, **borila se je proti krivici udarca**; (Malzberg 1977: 5)

Malzberg je znan po svoji pesimistični viziji vesolja in človeštva, njegovi romani, čeprav gre na prvi pogled za dela z izrazito resnim tehnološkim podtonom, pa so bolj ali manj prikrita kritika sodobne družbe. Zanj je značilen suh, mehanicističen in koncizen slog, kjer veliko vlogo igrajo natančne definicije. Navedeni primeri kažejo, da je bil prevod osiromašen prav na tem področju, da je torej, čeprav je v prevodu delo ostalo berljivo in razumljivo, problematični prevod okrnil prav avtorjev značilni in prepoznavni slog.

4.3 Philip K. Dick: Ali androidi sanjajo električne ovce

Tretje delo v našem omejenem izboru je gotovo eno najslavnejših del ameriške znanstvene fantastike *Ali androidi sanjajo o električnih ovcah* Philipa K. Dicka. Delo je v angleščini izšlo leta 1968 v New Yorku pri založbi Doubleday and Company. Veliki preboj široke prepoznavnosti dela in avtorja se je zgodil leta 1982 s filmom *Iztrebljevalec*, ki se je ohlapno naslanjal na knjigo in je (kljub relativno slabemu domačemu zaslužku) dosegel mednarodni uspeh ter si je v prihodnjih desetletjih pridobil status kulturnega filma. Film je tako usodno vplival na filmsko realizacijo znanstveno-fantastičnega gradiva ter na sprejem avtorja.

V Sloveniji smo s prevodom čakali do leta 1999, ko je besedilo izšlo v tandemskem prevodu Andreja Dolenca in Aleša Holca. Gre za prevajalca, ki sta se prvič spopadla z daljšim literarnim delom, v istem letu so založili še en njun prevod, to pa sta pri obeh tudi edina zapisa v Cobissu. Prevod je izšel pri majhni, specializirani založbi Kiki Keram, ki se je kasneje preimenovala v založbo Blodnjak, objavljen pa je bil v zbirki *Blodnjak*.

Gre za drugi prevod tega avtorja v slovenščino, prvi, *Ubik*, je bil objavljen leta 1982 pri Pomurski založbi, podpisal pa ga je Bogdan Gradišnik, ki je

postal uveljavljen in priznan prevajalec. Besedilo smo izbrali zaradi njegove izjemne odmevnosti, pa tudi zato, ker je izšlo z velikim zamikom in pri manjši, bolj specializirani založbi, ki deluje na margini in je znana po manj izkušenih prevajalcih.

Za prevodne težave, ki smo jih izbrali za ilustracijo, skoraj gotovo lahko krivimo neizkušnost prevajalcev, pomanjkljivo jezikovno znanje in slogovno okornost, najverjetneje pa je, da je bogati beri nerodnosti botrovala tudi tekma s časom. Prevod je vprašljiv na mnogih ravneh, od vsebinske do slogovne, pogledimo pa si le nekaj izbranih primerov iz prvih treh poglavij knjige, ki obsegajo 8850 besed.

V prvem primeru gre za mutacijo, in sicer za pomenski premik, ki je bil verjetno posledica površnosti, posledica pa je nelogičen prevod.

- 1) Hence it **assailed** not only his ears but his eyes ... (Dick 1968: 20)

In glej, ni **objadrala** samo njegovih ušes, temveč tudi oči ... (Dick 1999: 21)

Drugi primer je spet mutacija, pomenski premik, ki je posledica nerazumevanja fraznega glagola *to bring back*.

- 2) Childhood had been nice; he had loved all life, especially the animals, **had in fact been able for a time to bring dead animals back as they had been.** (Dick 1968: 24)

Otroštvo je imel lepo; ljubil je **življenje**, posebno živali, **včasih jih je prinašal domov mrtve, kot jih je našel.** (Dick 1999: 23)

V tretjem in četrtem primeru mutacije s pomenskim premikom gre za površnost, ko prevajalca nista preverila pomena v slovarju.

- 3) Seating himself at his desk, he **pointedly** fished about in a drawer until Miss Marsten, perceiving the hint, departed. (Dick 1968: 29)

Sedel je za svojo pisalno mizo in **z iztegnjenim kazalcem** pričel brskati po predalu, dokler gospodična Marsten ni dojela namiga in zapustila prostora. (Dick 1999: 28)

- 4) »Happy Dog Pet Shop,« a man's voice declared, and on Rick's vidscreen **a minute happy face appeared.** (Dick 1968: 32)

»Happy Dog trgovina tukaj,« se je predstavil moški glas in **minutko kasneje se je pojavil prijazen obraz** na videozaslonu. (Dick 1999: 30)

V petem primeru najdemo tako izpust kot prevodni premik, ki pomen besedne zveze obrne na glavo.

- 5) Silence. It **flashed from the woodwork and the walls**; it smote him with **an awful, total power**, as if generated by a vast mill. (Dick 1968: 19)

Tišina. **Zajela je sobo**; obdala ga je s **prijetno popolno silo**, kot da bi jo ustvarila ogromna vetrnica. (Dick 1999: 20)

Za konec smo torej pustili ekstremen primer prevoda, ki bi moral biti zgolj naključje, unikum na slovenskem trgu žanra ZF. Žal pa ni tako, in v okviru širše raziskave, v katero se umešča ta članek, smo ob pregledu stanja na trgu odkrili zaskrbljujoče število takšnih primerov.

V primeru, da je na mikrostrukturni ravni prevod tako nasičen s pomenskimi premiki, ni oteženo samo osnovno razumevanje besedila, ampak so posledice gotovo zelo vidne tudi na makrostrukturni ravni.

Philip K. Dick je mojster prepletanja ZF s psihološkimi, utopičnimi in sociološkimi prvinami. Ob takšnem prevodu niso okrnjene le tančine psihologizacije značajev in sveta, ki ga zarisuje v tem kratkem romanu; natančno zarisana razmerja med iskanjem identitete človeka in androida, med odnosom do živega in umirajočega, med propadanjem Zemlje in prevladovanjem strojev v vesolju, edini prihodnosti, razmerja med stroji, ki oblikujejo sanje, in sanjami, ki so oblika religije – vsa ta natančna razmerja, iz katerih Dick zgradi labirint iskanja identitete jaza so v prevodu tako zabrisana, da se roman sprevrže v zaporedje anekdotičnih dogodkov brez razvidne povezave in rdeče niti.

4 IZSLEDKI IN ZAKLJUČKI

Izsledki te manjše, fokusirane raziskave, ki je zajela tri prevode ameriških avtorjev v slovenščino, kažejo, da je na mikrostrukturni ravni najbolj žanrsko specifično dokaj pogosto pojavljanje mutacij, še posebej izpustov, ki variirajo od krajših, le nekajbesednih, do izpustov, ki zajemajo cel odstavek.

Ti izpusti so morda lahko znamenje samovolje prevajalca, večkrat pa so znak ne-moči. V skrajnem primeru, (čeprav lahko upamo, da v veliki večini primerov trda roka založbe le ni šla tako daleč) pa bi šlo lahko celo za tisto skrajnost, na katero opozarja Leskovšek :

Da bo mera polna, povejmo še, da je znan celo primer, ko je prevajalec na urednikovo zahtevo skrajšal roman za celo tretjino. Boleče je gledati, kako se v svoji neumnosti sami delamo še revnejše in manjše, kot smo že itak. (Leskovšek 1990)

Druga značilnost, ki bi jo morda bolj pričakovali pri starejših prevodih in prevajalcih, ki niso imeli tako dobrega dostopa do referenčnega gradiva, a nikakor ni omejena nanje, je slabo znanje angleščine in izjemna gostota s tem povezanih pomenskih premikov, ki ponekod delajo ciljno besedilo povsem nerazumljivo.

Nikakor pa ni mogoče zvesti vse krivde za edinstveno slab položaj žanra v slovenskem prevodnem prostoru le na težave produkcije in prevoda. Ključni povod in skupni imenovalc moramo iskati v nespametnem ravnanju založb, ki izkazujejo pomanjkanje premišljenega izbora prevajanih del, nepoznavanje aktualnih smernic in smiselne kronologije izdajanja prevodov, nerazumevanje specifičnega odnosa bralstva do žanra ter seveda problematičnega izbora prevajalcev. To je nenavadno predvsem zato, ker bi bilo mogoče pričakovati, da bodo založbe upoštevale znane značilnosti bralcev ZF, v kateri je dobro zastopan zanimiv segment bralcev mlajših generacij oz. poznega mladostništva ter tehnične inteligence. To pa so bralci, ki so običajno zelo zvesti žanru, avtorjem in tudi serijam knjig. (Stableford 1987: 40–41)

Kljub pozitivnemu odzivu na nekatera dela, ki so v mednarodnem okolju dosegla status kulturnih del (od Dickovega *Ubika* preko Heinleinovega romana *Tujec v tuji deželi* pa do Adamsovega *Štoparskega vodnika po galaksiji*), so se slovenske osrednje založbe le izjemoma odzvale z zgodnjim izdajanjem ključnih del in še redkeje ob takšnih priložnostih sledile z izdajanjem drugih del istega avtorja oziroma povezanih del. To je v popolnem nasprotju z mednarodnim statusom ZF žanra ter dogajanjem med uspešnimi avtorji in zvestimi bralci v drugih kulturnih prostorih: žanr, ki zajema koncepte utopije, ustvarjanja alternativnih svetov in poigravanje s koncepti (alternativna zgodovina pri Heinleinu) in ga zato pogosto v modernističnem in postmodernističnem kontekstu srečamo v kontekstu »resne« literature (Italo Calvino: *Kozmiki mične*) prav nasprotno terja sistematičen pristop, veliko mero pozornosti in hitrosti pri izbiri ključnih del ter visoko kvaliteto prevajanja zaradi številnih zahtev žanra, ki se spogleduje z znanstvenimi, tehnološkimi, sociološkimi in filozofskimi koncepti sodobnosti ter črpa iz motivov zgodovine in literature v najširšem smislu. (Westfahl 2005)

Nepremišljen izbor prevajalcev, ki niso vedno prevajalci – pogosto gre za ljubitelje žanra, kadar pa so prevajalci, pa niso nujno strokovnjaki za izbrani izvorni jezik ali pa niso izvedeni ne v žanru ne v specifikavi avtorja ali gradiva –, je torej predvsem simptom mačehovskega pristopa založništva in kritikov.

Posledica takšne uredniške ne-politike in ne-kritičnega pristopa kritike je uničujoča dekonstrukcija žanra. Bralca, ki se je srečal s katerim od problematičnih prevodov in namesto udarnih konceptov in preigravanja sloga in žanrskega prostora naletel na nerazumljivo in nedorečeno prozo, je žanr seveda izgubil.

Hkrati pa ta uredniška politika sama dela žanr komercialno nezanimiv in zainteresirane bralce sili, da svoje avtorje raje berejo v izvirniku. Bralci, ki se naveličajo čakati cela desetletja na ključna dela, ki se odvrtaajo od problematičnih prevodov in ki so bili prisiljeni sprejeti dejstvo, da prevod prvega dela še ne pomeni obljube izdavanja nadaljevanj ali celo tematske zbirke, so pač prisiljeni poseči po izvirnikih ali prevodih v druge tuje jezike. S tem pa si založniki jemljejo možnost, da bi v slovenski prostor namesto komercialnih uspešnic vpeljevali vrhunska dela in ob ameriških prodajnih velikanih vključevali še vrhunska dela ZF žanra iz drugih kulturnih prostorov.

Kot smo si lahko ogledali na nekaj praktičnih primerih, specifični habitus slovenskega prevajalca ZF in interesi akterjev na prevodnem polju puščajo daljnosežne posledice na prevodih, ki zadnja leta v izjemno nizkih nakladah do 200 izvodov večinoma prihajajo izpod okrilja ekipe založbe Blodnjak.

Edini slovenski internetni forum, ki je bil namenjen predvsem ljubiteljem ZF (Prizma), je žal z letošnjim letom ugasnil, vendar pa pregled ključnih slovenskih internetnih forumov, na katerih bralci ZF sodelujejo, in kažejo res svežo sliko utripa branja ciljne skupine bralcev ZF (Mnenjalnik, Slo-Tech), kaže, da bralci vedno bolj posegajo po besedilih v izvirniku. Ob tem pa se zaradi znanja jezika usmerjajo predvsem v angloameriško produkcijo in tako so jim, seveda tudi zaradi neodzivnosti slovenskih založnikov, vrata do žanrske literature ZF drugih govornih področij (vsaj sodeč po objavah na internetnih forumih) zaprta.

Ponesrečeni in zgolj sporadični poskusi objavljanja ZF odvrtaajo tudi morebitno zanimanje avtorjev, ki se žanru, priljubljenem v drugih kulturnih okoljih, približajo vedno bolj redko.

Bibliografija

Primarna literatura

- Adams, Douglas, 1988: *Štoparski vodnik po galaksiji*. Ljubljana: Tehniška založba.
 Calvino, Italo, 2001: *Kozmikiomične*. Radovljica: Didakta.
 Dick, Philip K., 1982: *Ubik*. Murska Sobota: Pomurska založba.
 Dick, Philip K., 1999: *Ali androidi sanjajo električne ovce*. Ljubljana: Kiki Keram.
 Heinlein, Robert A., 1960: *Gospodarji lutk*. Ljubljana: Prešernova družba.
 Heinlein, Robert A., 1978: *Tujec v tuji deželi*. Ljubljana: Tehniška založba.
 Malzberg, Barry, 1977: *Četrta faza*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
 Gibson, William, 1997: *Nevromant*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Sekundarna literatura

- Atheling Jr., William, 1967: *The Issue At Hand*. Chicago: Advent. http://en.wikipedia.org/wiki/Definitions_of_science_fiction (Dostop 23. 4. 2014)
- Bajt, Drago, 1982: *Ljudje, zvezde, svetovi, vesolja: eseji o znanstveni fantastiki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bassnett, Susan in André Lefevere, 1998: *Constructing cultures: essays on literary translation*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.
- Even-Zohar, Itamar, 1990: *Polysystem studies*. Poetics Today 11/1. (Special Issue). Durham, London: Duke University Press.
- Freedman, Carl, 2000: *Critical Theory and Science Fiction*. Hanover, London: Wesleyan University Press.
- Gouanvic, Jean-Marc, 1999: *Sociologie de la traduction: La science-fiction américaine dans l'espace culturel français des années 1950*. Arras: Artois Presses Université.
- Gouanvic, Jean-Marc, 1997: Translation and the Shape of Things to Come: The Emergence of American Science Fiction in Post War France. *The Translator* 3/2. 125–52.
- Gouanvic, Jean-Marc, 2005: A Bourdieusian Theory of Translation, or the Coincidence of Practical Instances. *The Translator* 11/2. 147–166.
- Gunn, James (ur.), 2005: *Speculation on speculation: theories of science fiction*. Maryland: Scarecrow Press.
- Kenda, Jakob, 2010: *Fantazijska literatura: očrt teorije žanra in njegovega sodobnega modela*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kocijančič Pokorn, Nike, 2003: *Misliti prevod. Izbrana besedila iz teorije prevajanja od Cicerona do Derridaja*. Ljubljana: Študentska založba.
- Kocijančič Pokorn, Nike, 2009: Preučevanje literarnih prevodov: *Sodobne metode v prevodoslovnem raziskovanju*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kordigel, Metka, 1994: *Znanstvena fantastika*. Ljubljana: DZS.
- Kos, Janko, 2001: *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.
- Lefevere, André, 1992: *Translating literature: practice and theory in a comparative literature context*. New York: The modern language association of America.
- Leskovšek, Žiga in Samo Resnik (ur.), 1990: *Fantazija – Antologija znanstvene fantastike*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti, 3–4.
- Leuven-Zwart, Kitty M. van, 1989: Translation and original: similarities and dissimilarities, I. *Target* 1/2. 151–181.
- Leuven-Zwart, Kitty M. van, 1990: Translation and original: similarities and dissimilarities, II. *Target* 2/1. 69–95.
- Parrinder, Patrick, 1980: *Science Fiction: Its Criticism and Teaching*. London: New Accents.
- Pym, Anthony, 1998: *Method in Translation History*. Manchester: St Jerome Publishing.

- Stableford, Brian, 1987: *The Sociology of Science Fiction*. San Bernardino: Borgo Press.
- Stableford, Brian, 2006: *Science fact and science fiction: an encyclopedia*. New York: Routledge.
- Suvín, Darko, 1979: *Metamorphoses of science fiction: on the poetics and history of a literary genre*. New Haven, London: Yale University Press.
- Trosborg Anna. (ur.), 1997: *Text typology and translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Venuti, Lawrence, 1998: *The Scandals of Translation*. London: Routledge.
- Westfahl, Gary in George Edgar Slusser (ur.), 2005: *Znanstvena fantastika, kanonizacija, marginalizacija in akademsko*. Ljubljana: Založniški atelje Blodnjak.
- Westfahl, Gary, 2005: *The Greenwood encyclopedia of science fiction and fantasy: themes, works and wonders*. Westport: Greenwood Press.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2000/2001: Fantastika in sodobni slovenski roman ob koncu stoletja. *Jezik in slovstvo* 46/4. 146–160.

Večjezični semantični leksikoni skozi kontrastivno prizmo

Darja Fišer

Abstract

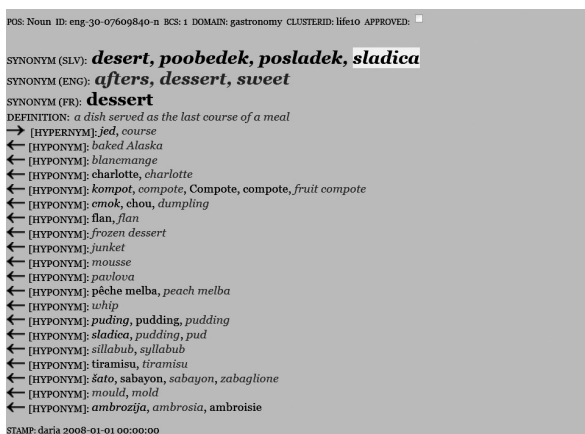
This paper addresses the treatment of language-specific derivational relations in Slovene wordnet which inherits its structure from the English Princeton WordNet. First, an overview of the treatment of derivational relations in Slavic wordnets is given in order to gain insight into best practices in the field. Next, we perform a quantitative and qualitative contrastive linguistic analysis of the two derivational phenomena that are shared by all the studied wordnets; the feminine and the diminutive. The treatment of these two phenomena is analysed in the most recent version of the freely available sloWnet, which is then compared to English and Polish from the Open Multilingual Wordnet database. The analysis focuses on comparing the specific solutions adopted by the three languages with the goal of finding a linguistically grounded and systematic solution that can be automatized as much as possible and does not have a negative impact on the linkability of the target wordnet with wordnets for other languages.

Ključne besede: wordnet, semantične relacije, derivacija, feminativi, diminutivi

1 UVOD

V semantičnih leksikonih človeško znanje o jeziku in svetu organiziramo podobno, kot je organiziran naš mentalni leksikon (Aitchison, 2003). Zanje je značilno, da so pojmovno zasnovani in da so pojmi seboj povezani s semantičnimi relacijami. Takšni leksikoni nam po eni strani omogočajo semantično normalizacijo (pripisovanje enotne oznake različnim jezikovnim sredstvom, ki izražajo isti pomen), po drugi pa razreševanje večpomenskosti (pripisovanje ustreznega pomena jezikovnim sredstvom, ki imajo lahko v različnih situacijah različne pomene) (Sowa, 2000).

Obstaja več tipov semantičnih leksikonov, eden najpomembnejših je wordnet, leksikalna podatkovna zbirka, ki vsebuje samostalnike, glagole, pridevnike in prislave. V wordnetu so besede, ki označujejo isti pojem, združene v sopomenske nize oziroma sinsete (npr. *luč* in *svetilka*). Posamezno sopomenko v sinsetu imenujemo literal, ki je lahko eno- ali večbeseden in se v različnih pomenih lahko pojavlja v več sinsetih (npr. *jezik* kot sredstvo komunikacije, *jezik* kot organ, *jezik* kot del čevlja). Vsak sinset je opremljen še z razlago, pogosto pa sinseti vsebujejo tudi primere rabe in domensko oznako za področje, iz katerega izhajajo. Sinseti so med seboj povezani s pomenskimi razmerji, npr. nad/podpomenskost (npr. *tango* ^[HYPERNYM] > *standardni ples*), v drugo skupino pa uvrščamo leksikalne relacije, ki so vezane na posamezne literale, npr. protipomenskost (npr. *zmaga* ^[ANTONYM] > *poraz*). Primer sinseta za pojem *sladica* prikazuje slika 1.

Slika 1. Primer sinseta za pojem *sladica* v wordnetu prikazuje literale, s katerim leksikaliziramo ta pojem (*desert, poobedek, posladek, sladica*), razlago⁴ pojma in njegove semantične relacije (npr. *desert* ^[HYPERNYM] > *jed*, ^[HYPONYM] > *tiramisu*).⁵

4 Ker so pojmi v wordnetu jezikovno neodvisni, so razlage zaenkrat le v angleščini, vendar ga v prihodnje nameravamo opremiti tudi s slovenskimi razlagami.

5 Ker je bil wordnet za slovenščino izdelan z avtomatskimi metodami ter še ni bil v celoti ročno pregledan, ne vsebuje ustreznih za vse sinsete (npr. *mousse*), vsebuje pa tudi napake, ki jih postopoma odpravljamo.

Prvi wordnet je bil izdelan za angleščino (Fellbaum, 1998), zaradi vsestranske uporabnosti pa so bili kmalu zatem razviti wordneti tudi za številne druge jezike. Po zaslugi obsežnejših projektov, kot so EuroWordNet (Vossen, 1998), BalkaNet (Tufis idr., 2004) in Asian Wordnet (Sornlertlamvanich, 2010), ter številnih individualnih iniciativ danes obstajajo wordneti za več kot 60 jezikov (Fellbaum in Vossen, 2012, 316), med katerimi je tudi slovenščina. Žal pa je dostopnih manj kot polovica od njih, in še to številni zgolj proti plačilu (Bond in Paik, 2012). Tudi tisti wordneti, ki so dostopni, se med seboj precej razlikujejo po velikosti in kakovosti, prav tako je nestandardiziran format zapisa, vsebovane leksiko-semantične informacije in licence. Te ovire si prizadeva preseči najnovejši projekt, imenovan Multilingual Open Wordnet (Bond in Foster, 2013), cilj katerega je ponuditi dostop do čim večjega števila wordnetov preko skupnega vmesnika, pomenotiti strukturo in vsebino ter licenco za njihovo distribucijo.

Združevanje wordnetov v večjezične zbirke, ki v skladu z načeli t.i. razširitvenega modela (Vossen, 1998) v središče postavlja strukturo in relacije angleškega wordneta (PWN), na katero se navezujejo ostali jeziki, zagotavlja najvišjo možno stopnjo ujemanja med različnimi jeziki. Pristop omogoča visoko stopnjo avtomatizacije, kar močno pospeši izdelavo, prav tako pa zagotavlja največjo možno stopnjo kompatibilnosti z wordneti v drugih jezikih in leksikonu daje pomembno večjezično razsežnost. Čeprav je res, da prevzemanje strukture PWN v večini primerov ni problematično, saj so pojmi in pomenski odnosi med njimi izvenjezikovni (npr. *pes* je žival), pa tovrstni pristop prinaša tudi številne vprašljive rešitve, ki (lahko) zmanjšujejo uporabno vrednost zgrajenega vira, predvsem, kadar so jeziki precej različni od angleščine, kar je tudi osrednji predmet obravnave v pričujočem prispevku.

Ker smo neleksikalizirane in kulturno-specifične pojme že obravnavali v sorodni raziskavi (Fišer, 2012), se ob tej priložnosti posvečamo posledicam odvisnosti od leksikalne strukture izvirnega (angleškega) jezika za reprezentacijo derivacijskih relacij. Te so jezikovno odvisne in s prevzemanjem tujejezične organizacije pojmov v pomensko mrežo niso ustrezno zastopane (Orav in Vider, 2004), še posebej, kadar sta izvorni in ciljni jezik zelo različna. Potrebe po temeljitejši obravnavi derivacijskih in morfosemantičnih relacijih v ospredje svojih raziskav postavljajo praktično vsi avtorji wordnetov za slovanske jezike (Pala in Hlavčakova, 2007; Koeva, 2008; Maziarz, 2011; Šojat in Srebačić, 2014), zato raziskavo začnemo s študijo primerov dobre prakse iz češčine, bolgarščine, poljščine in hrvaščine.

V nadaljevanju prispevka nato analiziramo slovenske izpeljanke ženskih samostalniških oblik (feminative) in manjšalnic (diminutive). Ti kategoriji sta skupni vsem raziskanim slovanskim modelom, zato predpostavljamo, da je tudi za potrebe slovenščine obravnava sinonimije in hiper-/hiponimije, s katero so v

PWN izražene omenjene relacije, nezadostna, in da se po jezikovno ustrežnejših rešitvah zanjo lahko zgledujemo pri sorodnih jezikih. Kvantitativno in kvalitativno primerjavo feminativov in diminutivov v slovenskem in angleškem wordnetu dopolnjujemo s primerjavo rešitev v poljskem wordnetu, ki je od vseh wordnetov v zbirki OMW slovenščini najbližje in se srečuje s podobno problematiko. Ker je bil poljski wordnet za razliko od slovenskega izdelan po t.i. združitvenem modelu, ki temelji na virih ciljnega jezika in se nato šele nakanadno povezuje s strukturo PWN, pričakujemo še, da bodo rešitve v poljskem jeziku jezikoslovno ustrezneje utemeljene.

2 PREGLED LITERATURE

Potrebo po obogatitvi wordnetove strukture z derivacijskimi relacijami za visoko pregibne jezike so najprej prepoznali pri razvoju češkega wordneta (Pala in Hlavčakova, 2007), ki je hkrati tudi prvi wordnet za slovanski jezik in je nastal v okviru projekta EuroWordNet (Vossen, 1998). Z analizo derivacijskih gnezd so ugotovili, da je derivacija v češčini izrazito produktivna, saj predstavlja okoli 70 % celotnega besedišča. Ohlapna relacija DERIVATIV, ki so jo uvedli v zbirki EuroWordNet, jim ni zadoščala, saj z njo ni mogoče sistematično opredeliti semantične narave posameznih izpeljank. Zato so predlagali, da se uvede dodatna skupina 14 derivacijskih relacij med besedami (literali), saj naj bi ravno te v visoko pregibnih jezikih odsevale kognitivne strukture, na podlagi katerih bi bilo mogoče izdelati ontologijo jezika. Med njimi sta tudi relaciji DIMINUTIV (npr. *dům* (*hiša*) → *dom-ek* (*hiška*) → *dom-eček* (*majhnal/ljubka hiška*)) in FEMINATIV (npr. *inženýr* (*inženir*) → *inženýr-ka* (*inženirka*)), ki se jima podrobneje posvečamo v nadaljevanju raziskave.

Na podlagi težav, na katere so naleteli pri reprezentaciji derivacijskih in morfosemantičnih relacij, so smernice za spopadanje z njimi oblikovali tudi Bolgari (Koeva, 2008), ki so svoj wordnet začeli razvijati v okviru projekta BalkaNet (Tufis idr., 2004). Njihov glavni motiv za natančnejšo opredelitev tovrstnih relacij je bil v številnih prednostih, ki bi jih dodatne informacije prinesle računalniški obdelavi podatkov, želeli pa so si tudi povečati gostoto in povezljivost pojmov v semantični mreži. Pri gradnji wordneta so relacije razdelili v tri skupine: zunajjezikovne (npr. HIPERNIM, HIPONIM), morfosemantične (npr. AGENT, INSTRUMENT) in derivacijske. V slednji kategoriji so iz angleščine prevzeli tri: IZPELJANKA, IZPELJANO_IZ in DELEŽNIK. Ker gre za jezikovno-specifične relacije, so jih morali ročno preveriti. Poleg neveljavnih relacij, ki so bile kodificirane zaradi prevzemanja angleške semantične strukture, so med pregledom ugotovili še, da obstaja tudi veliko število parov, ki ustrezajo enemu od teh treh tipov relacij, vendar relacija med njimi ni kodificirana preprosto zato, ker je angleški izvornik

ni izkazoval. Tako so zaznali potrebo po eksplicitnem kodificiranju dodatnih treh derivacijskih relacij, in sicer VID za glagole, SPOL za žensko-moške samostalniške pare in DIMINUITIV za manjšalnice. Od češkega predloga se njihovo kodiranje razlikuje po tem, da ne uvajajo novega nabora relacij, temveč žensko-moške pare obravnavajo kot kohiponime.

Poljski wordnet se od svojih starejših slovanskih sorodnikov pri obravnavi relacij razlikuje po tem, da za osnovno enoto ne jemlje sinseta, kot je to v wordnetih običajno, temveč leksikalno enoto (Piasecki idr., 2009). Tako je leksikalna enota tista, ki je z drugimi povezana s semantičnimi relacijami, medtem ko sinset razumejo zgolj kot skupino vseh leksikalnih enot, ki so jim skupne vse relacije. Nabor relacij poleg klasičnih, kot so HIPER-/HIPONIMIJA ipd., vsebuje še 9 dodatnih, med katerimi sta npr. STOPNJEVANJE (*gorący (vroč) → ciepły (zelo topel) → ciepławy (malo topel) → letni (mlačen)*) in PREBIVALEC (*góry (hribi) → góral (hribovec)*).

Najmlajši od slovanskih wordnetov je hrvaški, ki je sicer grajen na podlagi angleškega, vendar ročno in s skrbnim lingvističnim premislekom (Šojat in Srebačić, 2014). Zaradi velikih diskrepanc med jezikovnimi sistemoma so se za razliko od ostalih raziskovalnih skupin, ki se ukvarjajo predvsem s samostalniki, na Hrvaškem najbolj posvetili glagolom. Ugotavljajo, da obstoječe relacije ne omogočajo polne izraznosti za reprezentacijo glagolov, tvorjenih s pomočjo obrazil, ki povzročajo spremembe glagolskega vida in osnovnemu glagolu dodajo semantično komponento. Prave dvovidske glagole vključijo v isti sinset, saj se razlikujejo zgolj po svoji vidski komponenti. Za glagole, tvorjene z obrazili, ki povzročijo, da je tvorjeni glagol popolnoma idiosinkratičen (npr. *crtati (risati) – nacrtati (narisati) vs. crtati (risati) – podcrtati (podčrtati)*), pa menijo, da bi jih bilo v nadaljnjem razvoju hrvaškega wordneta treba eksplicitno zakodirati.

3 METODA IN VIRI

V tem razdelku moč in omejitve razširitvenega modela gradnje semantičnih leksikonov za reprezentacijo jezikovno odvisnih derivacijskih relacij v slovenščini preverjamo na primeru feminativov in diminutivov. Tvorba slovenskih feminativov je eden od tipov modifikacijske izpeljave (Toporišič, 2000: 183–187), pri kateri iz moškega živega samostalnika tvorimo žensko parno ustreznico po vzorcu ženski *učitelj* → *učiteljica* z izjemo nekaterih raznopodstavnih parov (npr. *mož* : *žena*) ali pa, kadar je odsotnost spolne vzporednice biološko ali sociološko pogojena (npr. *dojilja*) (Vidovič Muha 1997). Ta tip modifikacijske izpeljave uporabljamo tudi za poimenovanja živali (npr. *medved* : *medvedka*), zanjo pa je značilno, da je pogost vir novotvorjenk (npr. *dekan* : *dekanja*).

Pri tvorbi diminutivov gre prav tako za modifikacijsko izpeljavo (Toporišič, 2000: 183–187), ki izraža majhno velikost nečesa (npr. *majhen stol* → *stolček*), nedoraslost (npr. *mlad fant* → *fantek*), ljubkovalnost (npr. *prijazen stavec* → *starček*) ali slabšalnost (npr. *slab članek* → *člančič*) (Vidovič Muha 1997). Ženske oblike samostalnikov in manjšalnice tvorimo z dodajalnimi (npr. *prerokinja*, *kamenček*) ali zamenjevalnimi obrazili (npr. *govornica*, *vlakence*). Obstajajo tudi primeri dvojne izpeljave, kjer je tvorjenka feminativ in diminutiv hkrati (npr. *mišek* → *miška* in *miš* → *miška*).⁶

Ker nas zanimajo le v rabi izpričane oblike, smo seznama ženskih oblik samostalnikov in manjšalnic, ki smo ju na podlagi stalnega definicijskega vzorca izluščili iz SSKJ, primerjali s frekvenčnim seznamom referenčnega korpusa za slovenščino Gigafida (Logar idr., 2012) ter za kvantitativno in kvalitativno analizo upoštevali zgolj tiste, ki se v 1,2 milijardnem korpusu pojavijo vsaj petkrat. Za dobljeni seznam smo nato preverili, koliko ženskih oblik samostalnikov in manjšalnic najdemo v zadnji različici slovenskega wordneta ter ali so ustrezno umeščene v semantično strukturo oz. na katere pomanjkljivosti naletimo.

V primerjalni analizi nas je zanimalo, ali angleške in poljske ustreznice v zbirki Open Multilingual Wordnet na pomenski in strukturni ravni izkazujejo enake lastnosti. Angleščino smo izbrali zato, ker je osrednji jezik v celotni družini wordnetov, ki so večinoma prevzeli celotno njegovo strukturo, zaradi česar se nam zdi poznavanje možnosti in omejitev njegove strukture ključno za nadaljnji razvoj slovenskega, pa tudi številnih drugih wordnetov. Poljščino pa zato, ker je med vsemi jeziki, ki so vključeni v najnovejšo in najboljše zbirko wordnetov doslej, slovenščini najbližja. Dodaten razlog za izbiro tega jezika leži v dejstvu, da je bil poljski wordnet izdelan neodvisno od angleškega, zato lahko upravičeno pričakujemo jezikovno ustreznejše rešitve tovrstnih primerov od slovenskega razširitvenega pristopa.

Na koncu smo preverili še, ali bi feminative in diminutive, ki jih v slovenskem wordnetu ni, vanj bilo mogoče dodati avtomatsko. To smo storili tako, da smo identificirali njihove nevtralne ustreznice (moške/nemanjšalne oblike) in jih skušali dodati v semantično strukturo. Z ročnim vrednotenjem dobljenih rezultatov in upoštevanjem dobrih praks iz sorodnih jezikov smo nato oblikovali smernice za podobne širitve sloWNeta v prihodnje.

3.1 sloWNet

Slovenski wordnet temelji na angleškem in je bil izdelan z avtomatskimi metodami. Luščenje slovenskih prevodnih ustreznice je potekalo s pomočjo že obstoječih

⁶ Te primere upošteevamo pri tistem delu analize, kamor jih uvršča stalni definicijski vzorec, s pomočjo katerega smo kandidata za analizo izluščili iz Slovarja slovenskega jezika (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> [14.8.2014]).

dvo- in večjezičnih jezikovnih virov, kot so dvojezični slovarji, vzporedni korpusi in Wikipedija, in je obsegalo tri faze. V prvi smo iz omenjenih virov izluščili vse možne angleško-slovenske prevodne ustreznice, v drugi smo jih s pomočjo verjetnostnega klasifikatorja, ki simulira semantično bližino literala z vsemi možnimi sinseti, razvrstili v ustrezne sinsete, v tretji pa s primerjavo kontekstne podobnosti bližnje okolice literala v izdelanem wordnetu in konteksta v referenčnem korpusu FidaPLUS identificirali in odstranili potencialne napačno klasificirane literalne (Fišer in Sagot, v tisku).

Najnovejša različica sloWNeta vsebuje nekaj čez 42.500 sinsetov in dobrih 71.000 literalov, kar je 36 % celotnega Princeton WordNet. Vsebuje praktično vse osnovne koncepte (ang. Base Concept Sets oz. BCS) in dobro tretjino ostalih. Ročno je bila pregledana večina BCS sinsetov (84 %), od ostalih pa dobra tretjina. Pri dosedanjem razvoju sloWNeta je bil največji poudarek na samostalniških sinsetih, ki smo jih generirali več kot 30.000. Ti z okoli 44.000 literali obsegajo 37 % vseh samostalniških sinsetov v PWN. 53 % avtomatsko generiranih slovenskih samostalniških sinsetov je že bilo ročno pregledanih. V povprečju vsebujejo 1,45 literala na sinset, medtem ko povprečni polisemni indeks zanje znaša 1,41, kar je primerljivo s PWN, kjer znaša 1,24. Da je ročni pregled še kako potreben, pa nakazujejo podatki o najbolj polisemnih literalih, ki pri samostalnikih s 27 pomeni pripade literalu *vrsta*, pri čemer vsi pomeni najbrž niso ustrezni.

Tabela 1. Statistika zadnje različice semantičnega leksikona sloWNet.

	samostalniki		glagoli		pridevniki		prislovi		skupaj	
št. sinsetov	30628	37 % PWN	5384	39 % PWN	6221	34 % PWN	462	13 % PWN	42695	36 % PWN
št. literalov	44303	1,45/ sin	13839	2,57/ sin	12326	1,98/ sin	867	1,87/ sin	71335	1,6/ sin
št. pregledanih	16261	53 % SWN	994	18 % SWN	223	36 % SWN	59	13 % SWN	17537	41 % SWN
pov./max. polisemija	1,41	27	3,5	701	2,4	46	1,6	12	2,2	/
	BCS1		BCS2		BCS3		skupaj		ostali	
št. sinsetov	1206	99 % PWN	2195	99 % PWN	1236	99 % PWN	4637	99 % PWN	38058	34 % PWN
št. pregledanih	1215	100 % SWN	2105	96 % SWN	602	48 % SWN	3922	84 % SWN	13615	35 % SWN

3.2 Open Multilingual Wordnet

Open Multilingual Wordnet⁷ (OMW) obstaja od leta 2012 in se vztrajno širi. Trenutno vsebuje wordnete za 26 jezikov, med katerimi je tudi slovenščina. V OMW več kot 1,4 milijon besed leksikalizira približno 118.000 pojmov oz. 2 milijona pomenov (Bond in Foster, 2013). Jeziki pokrivajo 42–100 % osnovnih sinsetov, skupna ocena natančnosti pa znaša 94 %. Upoštevani so samo tisti pojmi, ki so prekrivni s strukturo PWN, zato tudi sinseti, ki v posameznih wordnetih (kot npr. poljskem) niso bili povezani s PWN, niso vključeni, kar bo otežilo našo analizo, saj zanjo potrebujemo tudi tiste vsebine, ki se v poljskem wordnetu odmikajo od strukture PWN. Te dodatne informacije bomo s pomočjo mapiranih identifikacijskih kod pridobili iz polne različice poljskega wordneta.

Poleg angleškega, ki predstavlja celotni Princeton WordNet in vsebuje 148.730 literalov, ki so organizirani v 117.659 sinsetov in 206.978 različnih pomenov, je najobsežnejši finski del OMW, ki je bil v celoti ročno preveden iz angleščine. Pokriva vse osnovne pojme in vsebuje 116.763 sinsetov (99 % PWN), ki so leksikalizirani z 129.839 različnimi literali, ti pa so razvrščeni v 189.227 pomenov. Najmanjši je norveški del OMW, ki pokriva dve tretjini osnovnih pojmov in vsebuje le 3.671 (3 % PWN) sinsetov oz. 3.387 literalov, ki imajo vsega skupaj 4.762 pomenov. Slovenski del OMW, ki je identičen predzadnji različici sloWNeta, sodi med wordnete srednjega razreda in pokriva 86 % osnovnih pojmov, skupaj pa vsebuje 42.583 (36 % PWN) sinsetov oz. 40.233 literalov, ki se pojavijo v 70.947 različnih pomenih. Poljski del OMW je za slabo polovico manjši, saj je bil ustvarjen po drugačnem principu (Piasceki idr., 2009), ki ne sledi strukturi PWN. Vsebuje 28.757 (24 %) sinsetov oz. 39.146 literalov, ki se pojavijo v 44.970 pomenih, pokriva pa 49 % osnovnih pojmov.

4 ANALIZA REZULTATOV

4.1 Feminativi

Iz SSKJ smo na podlagi stalnega definicijskega vzorca »ženska oblika od« izluščili vse besede, ki so vsaj v enem od pomenov feminativi. Zbrali smo 774 zadetkov, za katere smo ohranili tudi informacijo o moški obliki, iz katere je feminativ tvoren. Zadetke, ki niso izpričani z vsaj 5 pojavitvami v korpusu Gigafida (npr. *teleprinteristka*), smo izločili in na seznamu ohranili 492 feminativov.

Od teh jih v zadnji različici sloWNeta najdemo le 52 (10 %). Ker je v slovenščino trenutno prevedenih zgolj 36 % odstotkov angleških sinsetov, pri čemer je bil

⁷ <http://compling.hss.ntu.edu.sg/omw/> [14. 8. 2014]

poudarek na osnovnem naboru pojmov, predvidevamo, da je glavni vzrok za tako slabo prekrivanje majhnost sloWneta in ne konceptualna razhajanja. Kvantitativna analiza feminativov pokaže, da sloWNet vsebuje feminative vseh frekvenčnih pasov: najpogostejša je *igralka*, ki se v korpusu Gigafida pojavi skoraj 84.000 krat, najredkejša pa *kravarica* z zgolj 9 pojavitvami. Glede na feminative, izluščene iz SSKJ, v sloWNetu manjkata kar dve tretjini tistih, ki glede na pojavitve v korpusu sodijo v najvišji frekvenčni pas (nad 10.000 pojativev). Iz srednjega frekvenčnega pasu (1.000–10.000 pojativev) jih manjka že dobrih 80 %, iz najnižjega (pod 1.000 pojativev) pa jih sloWNet vsebuje le še 7 %. Če želimo, da sloWNet služi kot verodostojen leksiko-semantični repozitorij slovenščine, ga bo torej nujno potrebno dopolniti tudi s feminativi.

Za kvalitativno analizo smo ročno pregledali vse sinsete v sloWNetu, ki vsebujejo feminative. Pri tem smo preverili, ali se pojavijo v ustreznem sinsetu in ali so glede na pripisane semantične relacije ustrezno umeščene v semantično strukturo. Nato smo rezultate primerjali še z njihovimi angleškimi in poljskimi ustrezniciami v OMW, kjer smo analizirali, ali so tudi te leksikalizirane s feminativi. Rezultati ročnega pregleda slovenskih sinsetov pokažejo, da je 44 (85 %) feminativov v ustreznih sinsetih, 5 (9 %) je bilo pomenskih napak, ki so se pojavile pri avtomatskem luščenju slovenskih ustreznice za sinsete in smo jih zato med ročnim pregledom popravili, pri 1 (2 %) primeru pa je bila slovenska ustreznica sicer ustrazna leksikalizacija pojma, ki ga sinset opredeljuje, vendar ne gre za feminativ, temveč za z njim prekrivno površinsko strukturo, ki ima povsem drug pomen (*kriminalka* – *literarni žanr* in ne *ženska oblika od kriminalca*).

Analiza položaja v strukturi za 44 feminativov, ki so v ustreznih sinsetih, pokaže, da jih je večina (27 oz. 61 %) podpomenk moške različice (npr. *policistka* je podpomenka sinseta *policist*, pri čemer ima sinset, ki vsebuje moško različico, nevtralno razlago). Precej (15 oz. 34 %) se jih pojavlja kot sopomenka moški različici (npr. *turist*, *turistka* v istem sinsetu), pri čemer ne gre za pomensko napako v avtomatsko izdelanem sinsetu, saj je ta definiran z nevtralno razlago, ki pomensko ustreza obema izrazoma. Nekaj (3 oz. 7 %) feminativov je podrejenih drugim pojmom, ki niso vezani na besedotvorje (npr. *zapeljivka* je podpomenka sinseta *ženska*). V angleščini je feminativov 28 (64 %), 15 je nevtralnih oblik (34 %), v 2 (2 %) primerih pa sta pojma leksikalizirana z jezikovnimi sredstvi, ki ne sledijo temu besedotvornemu postopku (npr. *pobalinka-tomboj*). V poljščini je feminativov 24 (54 %), nevtralnih oblik pa 10 (22 %). 10 (22 %) sinsetov v OMW ne vsebuje poljske ustreznice, 1 (2 %) pa je pomensko povsem napačna.

Možnosti obogatitve sloWneta z novimi feminativi smo preverili tako, da smo s pomočjo stalnih definicijskih vzorcev, ki se začnejo z »A woman«, »A female« in »Female«, iz PWN izluščili 222 feminativov, od katerih je v slovenščino

zaenkrat prevedenih le 115 (52 %). S pomočjo njihovega njenega moškega para, ki je eksplicitno kodificiran s hipernimsko relacijo, smo nato skušali najti ustreznice zanje na seznamu, ki smo ga izluščili iz SSKJ, ki prav tako vsebuje eksplicitno kodificirano relacijo med moško in žensko obliko. Od 107 feminativov, ki obstajajo v PWN, prevodi zanje pa v sloWNetu še manjkajo, smo jih na tak način prevedli 65 (60 %). V avtomatski postopek nismo mogli zajeti večbesednih literalov (npr. *a woman who performs a solo belly dance*), saj so iztočnice v SSKJ zgolj enobesedne, prav tako pa nismo našli prevodov za strokovno specifično izrazje, ki ga SSKJ ne vsebuje (npr. *female falcon, especially a female peregrine falcon*), ter anglo-specifična ženska poimenovanja glede na geografsko pripadnost (npr. *a woman who is a native or resident of Cornwall*), saj teh prav tako ni v SSKJ. Ročna evalvacija avtomatskih prevodov pokaže 92-odstotno natančnost, kar je zelo spodbudno.

4.2 Diminutivi

Iz SSKJ smo na podlagi stalnega definicijskega vzorca »*manjšalnica od*« izluščili vse besede, ki so vsaj v enem od pomenov manjšalnice. Dobili smo 1375 zadetkov, za katere smo ohranili tudi informacijo o nevtralni obliki, iz katere je manjšalnica tvorjena. Zadetke, ki niso izpričani z vsaj 5 pojavitvami v korpusu Gigafida (npr. *sošica*), smo izločili in na seznamu ohranili 475 diminutivov.

Od teh jih v zadnji različici sloWNeta najdemo 85 (18 %), kar je skoraj dvakrat več kot feminativov, ki smo jih obravnavali v prejšnjem razdelku. Za vseh ostalih 391 (82 %) manjšalnic, ki jih v sloWNetu ni, pa smo v njem našli njihove nevtralne ustreznice, pri katerih nas v drugem delu analize zanima, ali bi jim bilo mogoče avtomatsko pripisati še manjšalne oblike.

V sloWNetu so tako pogoste kot redke manjšalnice, čeprav je v najvišjem frekvenčnem pasu manjšalnic natanko dvakrat manj kot ženski oblik, obravnavanih v prejšnjem razdelku. Glede na frekvenčni leksikon, izluščen iz korpusa Gigafida, je najpogostejša *lestvica*,⁸ ki se v korpusu pojavi več kot 65.000 krat, najredkejša pa *dragica*, ki se v korpusu pojavi 10 krat. Glede na manjšalnice, izluščene iz SSKJ, sloWNet vsebuje kar dve tretjini tistih, ki glede na pojavitve v korpusu sodijo v najvišji frekvenčni pas (nad 10.000 pojavitvev), od manjšalnic iz srednjega frekvenčnega pasu (1.000–10.000 pojavitvev) pa jih je v sloWNetu slaba polovica, kar je precej več kot feminativov, obravnavanih v prejšnjem razdelku, ki vsebuje zgolj tretjino tistih iz najvišjega frekvenčnega pasu in le še petino srednje pogostih. Manjšalnic iz najnižjega frekvenčnega pasu je v sloWNetu le še 8 %, kar je

⁸ Kot pokaže tudi kvalitativna analiza v nadaljevanju razdelka, se *lestvica* v sloWNetu ne pojavi v pomenu manjšalnice (*majhna lestev*), temveč v drugih pomenih (*merilo, spekter, glasbena lestvica*).

primerljivo s feminativi. Pri izboljšavi sloWNeta bi se bilo torej najpomembneje lotiti srednjepogostih in redkih manjšalnic.

Rezultati ročnega pregleda slovenskih sinsetov, ki vsebujejo diminutive, so pokazali, da so manjšalnice pri avtomatskih pristopih k izdelavi slovenskega wordneta bistveno trši oreh od feminativov, saj so njihove oblike precej bolj prekrivne z drugimi pomeni, ki sploh niso manjšalnice. Kar 60 % vseh pregledanih besed s seznama se v sloWNetu sploh ni pojavilo v manjšalniškem pomenu (npr. *lestvica*, *trtica*, *deteljica*, *stenica*, *kljukica*). 16 % je bilo takih, ki so se pojavile v manjšalniških in nemanjšalniških pomenih (npr. *vejica-ločilo*, *vejica-diminutiv*), 20 % je bilo pravih manjšalnic (npr. *sestrica*), 2 % pa pomenskih napak, ki so posledica avtomatske izdelave sloWNeta in smo jih med pregledom popravili.

Analiza položaja v strukturi za 30 diminutivov, ki so v ustreznih sinsetih in v vsaj enem pomenu rabljeni kot manjšalnice, je pokazala, da jih je večina (19 oz. 63 %) podpomenk nevtralne nemanjšalne različice (npr. *kuhinjica* je podpomenka sinseta *kuhinja*). Precej (7 oz. 23 %) jih je podrejenih pojmom, ki niso vezani na besedotvorje (npr. *medvedek* je podpomenka sinseta *igrača*), ostali 4 (14 %) pa so se pojavljali v istem sinsetu kot nevtralne nemanjšalniške oblike (npr. *goska* : *gos*).

V angleščini je diminutivov le 20 %, 37 % je nevtralnih oblik, v 43 % primerov so pojmi leksikalizirani z jezikovnimi sredstvi, ki ne sledijo analiziranemu besedotvornemu postopku (npr. *branch* : *twig*). Poljščina je zelo bogata z manjšalnicami, tako smo v vzorcu našeli 69 % diminutivov, nevtralnih oblik nismo identificirali, medtem ko 27 % sinsetov v OMW ne vsebuje poljske ustreznice, 4 % pa so semantično napačni.

Možnosti avtomatske obogatitve sloWNeta z dodatnimi diminutivi smo preverili tako, da smo s pomočjo stalnih definicijskih vzorcev, ki se začnejo z »*A small*«, »*A tiny*«, »*A young*« in »*An endearing*« iz PWN izluščili 691 diminutivov, od katerih je v slovenščino zaenkrat prevedenih le 250 (36 %). S pomočjo nevtralne različice, ki je eksplicitno kodificirana s hipernimsko relacijo, smo nato skušali najti ustreznice zanje na seznamu, ki smo ga izluščili iz SSKJ, ki prav tako vsebuje eksplicitno kodificirano relacijo med nevtralno in manjšalno obliko. Od 441 feminativov, ki v obstajajo v PWN, prevodi zadnje pa v sloWNetu še manjkajo, smo jih na tak način prevedli 185 (42 %), kar je precej manjši delež kot pri feminativih. To lahko vsaj do neke mere pripišemo ohlapnejšim in manj stalnim definicijskim vzorcem v wordnetu, zaradi česar je izluščen seznam vseboval precej šuma (npr. *a small ring*, ki opredeljuje manjšalnico, v primerjavi z *a small fish of the genus Sillago; excellent food fish*, ki z analiziranim besedotvornim postopkom nima nobene povezave). Avtomatsko dodajanje diminutivov dosega 81-odstotno natančnost, razlog zanjo pa tiči v

večpomenskih iztočnicah, izluščenih iz SSKJ, ki velikokrat sploh ne nastopajo v manjšalniškem pomenu, pa tudi v manj regularni hierarhični organiziranosti manjšalniških oblik v wordnetu.

4.3 Razprava in predlogi za izboljšave

Rezultati opravljene primerjalne analize feminativov in diminutivov v različnih jezikih kažejo, da so najbolj problematični tisti slovenski primeri, kjer sta para moški: ženski samostalni oz. nevtralni samostalni : manjšalnica navedena kot sinonima v istem sinsetu. To se dogaja, kadar je derivacijski vzorec v slovenščini produktiven, v angleščini pa ne, zaradi česar v wordnetu zanj ni na voljo posebnega sinseta. Zato se mora leksikograf pri teh primerih odločiti za eno od treh možnosti:

- 1) ženske oblike/manjšalnice ne vključi v sloWNet,
- 2) žensko obliko/manjšalnico vključi v nevtralen sinset,
- 3) za žensko obliko/manjšalnico ustvari nov sinset, ki je podrejen nevtralnemu.

Prva možnost je sistematična, a neoptimalna, saj z njo ne dosežemo največje možne pokritosti besedišča v tako izdelanem leksikonu. Pokritost besedišča izboljšuje druga možnost, prav tako pa tudi omogoča politično-korektno obravnavo ženskih in moških oblik, saj te v tem primeru niso hierarhično organizirane. Vendar z njo izgubimo pomembno semantično komponento, saj tako pri žensko-moškem paru kot pri paru manjšalnica-nevtralna oblika vendarle ne gre za sinonimijo in ženska oz. manjšalniška oblika nista univerzalno uporabni. Prav tako je ta možnost v viru, ki feminine in diminutive v nekaterih primerih obravnava hierarhično, v drugih primerih pa sinonimno, povsem nesistematična. Pomemben zaključek opravljene analize je tudi, da za razliko od slovenskega v poljskem wordnetu ne zasledimo niti enega takšnega primera, saj poljski wordnet sinonimijo obravnava strožje kot angleški (Maziarz idr., 2013), prav tako pa za tovrstne potrebe uvaja specifične relacije.

Zaradi naštetih razlogov se tako zdi najustreznejša tretja možnost, ki omogoča vključevanje vsega besedišča, sistematičnost in eksplicitno kodiranje izbranih derivacijskih relacij. S tem je sicer nekoliko otežena neposredna združljivost z wordneti v drugih jezikih, saj strukture niso več povsem prekrivne, vendar je to mogoče reševati po potrebi z izpuščanjem jezikovno-odvisnih sinsetov, kot je to bilo storjeno med vključevanjem poljskega wordneta v OMW, ali pa, kar je s stališča ohranjenih leksikosemantičnih informacij še ustrežnejše, z uvedbo medjezikovnih relacij, s katerimi nato povežemo bolj specifičen sinset v enem jeziku z njegovo najbližjo splošnejšo ustreznico v drugem oz. obratno, kot so to storili češki in poljski kolegi (Pala in Hlavčakova, 2007, Maziarz idr., 2013).

5 ZAKLJUČEK

V prispevku smo se posvetili analizi razlik med vsebino in strukturo angleškega in izbranih slovanskih wordnetov, do katerih prihaja zaradi razlik v jezikovno-odvisnih derivacijskih relacijah. Proučili smo, kako se z njimi spopadajo sorodni projekti, nato pa opravili kvantitativno in kvalitativno analizo stanja v slovenskem wordnetu, ki smo jo vseskozi primerjali z angleščino in poljščino s pomočjo večjezične zbirke Multilingual Open Wordnet. Glede na rezultate opravljene analize ugotavljamo, da so v trenutni različici sloWNeta najbolj problematični derivacijski pari, ki v angleščini niso produktivni, saj so zaradi prevzemanja tujejezične strukture v sloWNetu obravnavani izrazito nesistematično, kar ima negativen vpliv na uporabno vrednost zgrajenega vira. Zato smo na podlagi rezultatov in ob upoštevanju primerov dobrih praks pri sorodnih projektih skušali oblikovati tudi smernice za nujne izboljšave, ki bodo v središču nadaljnjega razvoja slovenskega wordneta in so relevantne tudi za druge derivacijske pare (npr. glagol-glagolnik, samostalnik-pridevnik).

Nakazali smo tudi možnosti avtomatske razširitve sloWNeta z derivacijskimi relacijami, ki temeljijo na stalnih definicijskih vzorcih. Rezultati analize kažejo, da predlagana razširitev omogoča visoko stopnjo natančnosti predvsem za feminative, ki jih odlikuje stabilnost definicijskih vzorcev v wordnetu. Manj natančna pa je bila avtomatska razširitev sloWNeta z novimi diminutivi, za katere so v wordnetu uporabljeni manj natančni definicijski vzorci, težave pa povzroča tudi večpomenskost, saj se izluščene manjšalnice ne uporabljajo vedno v manjšalniškem pomenu.

Predstavljena raziskava je pomembna, ker živimo v obdobju, ko povezljivost podatkov in združevanje čim večjega števila raznolikih virov človeškega znanje postajata ena od ključnih paradigem v računalniškem jezikoslovju. Zato po eni strani narašča potreba po univerzalnih in vsestransko prilagodljivih semantičnih leksikonih, ne več specializiranih idiosinkratičnih zbirk. Zato se moramo po drugi strani še toliko bolj potruditi, da semantični repozitoriji in semantične mreže odražajo pravo naravo jezika, ki ga predstavljajo, saj lahko pričakujemo, da bodo raziskovalne agencije in raziskovalci pripravljene vlagati čas, trud in denar v vse manj vzporednih zbirk, zato bo njihova vloga in pričakovanja, ki jih do njih gojimo, samo še naraščala.

Viri

- Atkins, Sue, 1991: Building a lexicon: The contribution of lexicography. *International Journal of Lexicography*, 14 (3), 167–191.
- Bentivogli, Luisa, Pamela Forner in Emanuele Pianta, 2004: Evaluating cross-language annotation transfer in the MultiSemCor corpus. *Proceedings of the 20th international Conference on Computational Linguistics*.

- Bond, Francis in Ryan Foster, 2013: Linking and Extending an Open Multilingual Wordnet. *Zbornik conference Association for Computational Linguistics (ACL 2013)*.
- Bond, Francis in Paik Kyonghee, 2012: A survey of wordnets and their licenses. *Zbornik konference Global WordNet Conference (GWC 2012)*.
- Erjavec, Tomaž, Darja Fišer, Simon Krek in Nina Ledinek, 2010: The JOS Linguistically Tagged Corpus of Slovene. *Proceedings of the Seventh International Conference on Language Resources and Evaluation*.
- Erjavec, Tomaž in Darja Fišer, 2006: Building Slovene WordNet. *Proceedings of the 5th International Conference on Language Resources and Evaluation*.
- Evens, Martha Walton, 1988: *Relational Models of the Lexicon: Representing Knowledge in Semantic Networks*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fellbaum, Christiane, 1998: *WordNet: An Electronic Lexical Database*. Cambridge: MIT Press.
- Fišer, Darja, 2005: Pristopi k izdelavi leksikalnih podatkovnih zbirk. *Jezik in slovnstvo*, 50 (6), 17–32.
- Fišer, Darja in Benoît Sagot, v tisku: Constructing a Poor Man's Wordnet in a Resource-Rich World. *Journal of Language Resources and Evaluation*.
- Koeva, Svetla, 2008: Derivational and Morphosemantic Relations in Bulgarian Wordnet. *Zbornik konference Intelligent Information Systems*.
- Maziarz, Marek, Maciej Piasecki, Ewa Rudnicka in Stan Spakowicz, 2013: Beyond the Transfer-and-Merge Wordnet Construction: plWordNet and a Comparison with WordNet. *Zbornik konference Recent Advances in Natural Language Processing (RANLP 2013)*.
- Pala, Karel in Dana Hlavčáková, 2007: Derivational Relations in Czech WordNet. *Zbornik delavnice Balto-Slavonic Natural Language Processing (BSNLP 2007)*.
- Piasecki, Maciej, Stan Spakowicz in Bartosz Broda, 2009: *A Wordnet from the Ground up*, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.
- Sornlertlamvanich, Virach 2010: Asian wordnet: Development and service in collaborative approach. *Zbornik konference Global WordNet Association (GWC 2010)*.
- Sowa, John Florian, 2000: *Knowledge representation: logical, philosophical in computational foundations*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Co.
- Šojat, Krešimir in Matea Srebačić, 2014: Morphosemantic relations between verbs in Croatian WordNet. *Zbornik konference Global WordNet Conference (GWC 2014)*.
- Toporišič, Jože 2002: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Tufiş, Dan, Dan Cristea in Stamou, Sofia, 2004: BalkaNet: Aims, Methods, Results and Perspectives. A General Overview. *Romanian Journal of Information Science and Technology Special Issue*, 7 (1–2), 9–43.
- Vidovič Muha, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Vossen, Piek, 1998: *EuroWordNet: A multilingual database with lexical semantic networks*. Dordrecht: Kluwer Academic Press.

Luščenje in analiza slovenskih in angleških definicij v Korpusu jezikovnih tehnologij

Senja Pollak

Abstract

The paper discusses various definition types from the perspective of automatic definition extraction from specialized text corpora. More precisely, we analyse definitions from the Slovene-English comparable corpus of language technologies. We present three different approaches for automatic definition extraction and focus on the analysis of various definition types. The traditional *genus et differentiae* definition type – in which the given term (*definiendum*) is defined by its hypernym (*genus*) and the differences specific for the *definiendum* compared to other members of the class of the *genus* – is far from being the only defining strategy encountered in our corpus. And even this definition category contains several subtypes. The other definition types that we address in this paper are relational definitions, functional definitions and extensional definitions. We focus on two aspects, on one hand we are especially interested in analysing the sentences from the perspective of automated extraction of definitions from a corpus, and on the other hand we comment on the differences between definitions in the Slovene and English part of the corpus. The differences can be on one hand attributed to Slovene and English grammatical categories that exist only in one of the two languages, such as the possibility of using case information (esp. nominative) in Slovene defining patterns, while in English definite and indefinite articles are frequent markers of defining sentences. On the other hand, we observe pragmatic differences, where the context must be taken into consideration. For example, Slovene terms are often followed by their English translation, since the field of language technologies has a longer tradition and more consolidated terminology in English. The presented methodology of automatic definition extraction can be beneficial for terminological and translation purposes.

Ključne besede: luščenje definicij, vrste definicij, jezikovne tehnologije, specializirani korpusi

1 UVOD

Za prevajalce so terminološki priročniki ključnega pomena. Ročna izdelava glosarjev in terminoloških slovarjev je časovno in finančno zahtevna investicija, zato so raziskovalci na področju jezikovnih tehnologij začeli preučevati možnosti samodejnega luščanja terminologije in definicij. V članku predstavimo metodologijo, s katero lahko uporabnik za poljubno področje interesa, za katerega ima na voljo specializirani korpus, pridobi terminološke in definicijske kandidate, ki so pomembni nosilci znanja tega področja.

Z definicijami se filozofi in leksikografi ukvarjajo že dolgo, vse od Platona in Aristotela pa do predstavnikov vseh pomembnejših smeri zahodnih filozofskih tradicij, kot so na primer Blaise Pascal, Benedict de Spinoza, John Locke, Gottfried Wilhelm Leibniz, George Berkeley, Immanuel Kant, John Stuart Mill in Heinrich Rickert (za natančnejši pregled glej npr. Rey 2000). V leksikografski tradiciji se avtorji nanašajo predvsem na Aristotela in tradicijo logike z definicijami z nadpomenko in rodno razliko (tj. definicije tipa *genus et differentiae*). Definicijskih tipov pa je v resnici mnogo več.

Na področju jezikovnih tehnologij poskušamo z metodami procesiranja naravnega jezika s kombinacijo jezikoslovnega in računalniškega znanja iz korpusov avtomatsko izluščiti znanje, v našem primeru kandidate za definicije. Podobno nalogo so si že zastavili za različne druge jezike: metodo luščanja iz angleških korpusov predlagajo npr. Navigli in Velardi (2010), nizozemske definicije obravnava Westerhout (2010), francoske Malaisé et al. (2004), nemške Fahmi in Bouma (2006) itd. Luščenje podatkov iz slovanskih jezikov velja za težjo nalogo, saj so to morfološko bogati jeziki z relativno prostim besednim redom (Przepiórkowski 2007). Pristopi k luščanju iz poljščine, češčine in bolgarščine so predstavljeni v Przepiórkowski et al. (2007), za poljščino pa so nadaljevanje predstavili v Degórski et al. (2008).

Pričujoči članek uporabi metode luščanja definicij iz specializiranih korpusov za slovenščino in angleščino, ki smo jih že predstavili v Pollak et al. (2012) in Pollak (2014). V tem članku manj pozornosti namenimo samim metodam in eksperimentom, posvetimo pa se analizi definicij iz Korpusa jezikovnih tehnologij; posebno pozornost namenimo razlikam v slovenskih in angleških strukturah definicij.

Struktura članka je naslednja: v drugem poglavju predstavimo obravnavani korpus, v katerem smo zajeli članke s področja jezikovnih tehnologij, v tretjem poglavju na kratko predstavimo metode luščanja definicij, v četrtem, osrednjem poglavju pa se posvetimo analizi slovenskih in angleških definicij. Članek sklenemo z zaključki in načrti za nadaljnje delo.¹

¹ Poglavitni del predstavljene raziskave je bil izveden v okviru doktorske naloge pod mentorstvom dr. Špele Vintar, ki se ji najlepše zahvaljujem. Hvala tudi J. Sterle in Ž. Malovrh za pomoč pri gradnji korpusa in osnutka glosarja.

2 KORPUS JEZIKOVNIH TEHNOLOGIJ

Korpus jezikovnih tehnologij je zgrajen kot primerljivi korpus v slovenskem in angleškem jeziku. Korpus sestavljajo predvsem znanstvena besedila s področja jezikovnih tehnologij, nekaj pa je tudi bolj poljudnih tekstov. Korpus vsebuje 1.089.968 slovenskih in 1.073.470 angleških pojavnic. Največji del korpusa sestavljajo članki zbornikov konference *Jezikovne tehnologije*, poleg njih pa korpus vključuje tudi tematske članke drugih revij in konferenc. Dodali smo tudi diplomske, magistrske in doktorske naloge ter nekatera poglavja iz knjig ter nekatere članke iz Wikipedije.

Dokumente smo najprej poenotili v osnovno tekstovno obliko (kodiranje v UTF8), nato smo uporabili orodje ToTrTaLe (Erjavec 2011), s katerim smo besedilo razčlenili na stavke in besede, besedam pripisali leme ter oblikoskladenjske oznake, ki vsebujejo informacije o besedni vrsti in obliki (npr. sklon, oseba, število itd.).

3 LUŠČENJE DEFINICIJSKIH KANDIDATOV

Za avtomatsko luščenje definicij predlagamo tri pristope, ki jih med seboj lahko tudi kombiniramo. Metode so podrobno predstavljene v Pollak (2014).

3.1 Metode luščanja

Prva metoda uporablja *leksikoskladenjske vzorce*. Definiramo vzorce, ki jih sestavljajo leme, besedne oblike ter oblikoskladenjske oznake, kot so skloni samostalnikov, glagolske osebe itd., nato pa v korpusu izluščimo stavke, ki tem vzorcem ustrezajo. Eden najbolj osnovnih vzorcev je tako »samostalniška besedna zveza v imenovalniku + *je/sta/so* + sam. b. zv. v imenovalniku«. Vendar pa uporabljamo veliko širši nabor (ročno določenih) vzorcev.

Naslednja metoda luščanja kandidatov za definicije uporablja *zaznavo terminov* v stavkih. Prilagodili smo luščilnik terminov LUIZ (Vintar 2010), ki na podlagi oblikoskladenjskih vzorcev in izračuna terminološkosti na podlagi relativne frekvence kandidatov glede na referenčni korpus predlaga eno- in večbesedne terminološke izraze. Terminov oz. natančneje rečeno terminoloških kandidatov ročno ne pregledamo, tako da je termin v našem primeru definiran kot avtomatsko izluščena samostalniška besedna zveza z orodjem LUIZ. Minimalni pogoj je, da stavek vsebuje dva termina, dodatni poljubni pogoji pa so: glagol med dvema terminoma, samostalnik v imenovalniku (za slovenščino), termin na začetku stavka in podobno. Seveda niso vsi stavki, ki vsebujejo najmanj dva termina,

definicije, so pa to pogosto pomensko bogati konteksti (angl. *knowledge-rich contexts*, Meyer 2001).

S tretjo metodo luščimo stavke s *pojmi v hierarhičnem odnosu*. Za izbor stavkov, ki vsebujejo dva izraza, od katerih je eden direktna nadpomenka drugega, smo uporabili semantični leksikon WordNet (Fellbaum 1998) za angleščino ter sloWNet (Fišer in Sagot 2008) za slovenščino.

Zgornje tri metode lahko med sabo poljubno kombiniramo, pri vsaki poljubno nastavimo parametre in z njimi iščemo stavke, ki so izluščeni z vsaj eno od treh metod, stavke na presečišču dveh ali treh metod ali pa uporabimo dodatne kombinacije z različnimi nastavitvami parametrov posameznih metod.

Metodologijo za luščenje terminologije in definicij smo implementirali kot prosto dostopen delotok, dostopen na naslovu <http://clowdflows.org/workflow/1380>.

3.2 Rezultati luščenja

V pričujočem članku se posvečamo predvsem analizi definicij, manj pozornosti pa namenjamo eksperimentom in kvantitativnim rezultatom. Za podrobnejše rezultate posameznih metod in njihovih kombinacij glej Pollak (2014), na tem mestu pa povzamemo, da smo z unijo kandidatov, izluščenih z vsaj eno od treh metod, izluščili 6606 kandidatov za slovenske ter 4727 za angleške definicije, od katerih smo jih ocenili kot definicije 646 za slovenščino in 344 za angleščino. Veliko je tudi mejnih primerov. Z različnimi kombinacijami metod lahko dosežemo večjo natančnost (večji odstotek definicij med izluščenimi definicijskimi kandidati). S presekom vsaj dveh metod je natančnost nad 25 odstotkov, vendar smo tako izluščili le 129 slovenskih in 82 angleških definicij, s kompleksnejšimi kombinacijami pa smo izluščili 389 slovenskih in 230 angleških definicij z natančnostjo nad 20 %.

4 ANALIZA SLOVENSkih IN ANGLEŠKIH DEFINICIJ

Ko govorimo o luščenju definicijskih kandidatov iz korpusov, se je treba zavedati, da definicije nimajo enotne strukture, temveč je definicijskih tipov mnogo. Sama definicija definicije ni nekaj univerzalnega in samoumevnega in definicijo samo je smiselno definirati glede na končno aplikacijo. Pri avtomatizaciji iskanja definicijskih kontekstov iz korpusov, ki jih obdelujemo zato, da bi prevajalcem ali stroki pomagali s polavtomatsko izdelavo glosarjev,² se je pomembno zavedati, da so v

² Glosar razumemo kot najpreprostejšo (začetno) obliko terminološkega slovarja, ki vsebuje termine in njihove definicije oz. razlage.

njih termini definirani v tekočem besedilu. Ne gre izključno za iskanje klasičnih slovarskih definicij, temveč za iskanje primernih kandidatov, ki jih lahko naknadno še ročno prečistimo in dopolnimo pred vključitvijo v zbirko.

Pojem, ki ga definiramo, se imenuje *definiendum*, del definicije, ki definira njegov pomen, je *definiens*, oba dela pa sta lahko povezana z *zglobom* (angl. *hinge*). Glavna razlika glede načina definiranja definienda je že pri Aristotelu postavljena med *intenzionalnimi* in *ekstenzionalnimi* definicijami. Prve definirajo tako, da se osredotočajo na lastnosti (bistvena določila), ki so značilne za razred, ki ga definiendum opisuje (ne pa za entitete ostalih razredov), druge pa se osredotočajo na ekstenzijo oz. obseg definienda, kar pomeni, da navajajo vse možne oz. najbolj tipične realizacije definiranega pojma (gre torej za naštevaje vseh ali tipičnih pripadajočih elementov razreda) (Copi in Cohen 2009, Svensen 1993, Zgusta 1971, Geeraerts 2003). V slovenščini so različne tipe definicij obravnavali npr. Žagar (2011), Krek (2004), Kosem (2006) ter Gantar in Krek (2009).

V nadaljevanju obravnavamo različne tipe intenzionalnih in ekstenzionalnih definicij, ki jih najdemo v slovenskem in angleškem delu *Korpusa jezikovnih tehnologij*. Nekateri primeri izhajajo iz študije, ki smo jo izvedli za definiranje leksikoskladenjskih vzorcev, drugi pa iz analize izluščenih definicij s pomočjo treh navedenih metod. Kategorizacija na posamezne podtipe pa ni pri vseh avtorjih enaka (glej npr. Borsodi 1967, Robinson 1972, Jackson 2002, Westerhout 2010, Kosem 2006, Geeraerts 2003), tako da naredimo svoj podizbor kategorij, glede na prevladujoče tipe v korpusu.

4.1 Definicije tipa *genus et differentiae*

Najbolj znan tip intenzionalnih definicij (in tudi definicij nasploh) je analitični tip definicij z obliko *genus et differentiae*. *Definiendum* je v njih definiran z nadpomenko oz. najbližjim rodod (*genus proximum*) in vrstnimi razlikami (*differentiae specificae*) oz. vsaj eno bistveno značilnostjo, ki definiendum (oz. razred definienda) ločuje od ostalih pripadnikov rodu (npr. Svensen 1993, Béjoint 2000). V leksikografiji ni nujno, da nadpomenka predstavlja prav najbližji rod, temveč je lahko tudi bolj oddaljen pojem v taksonomiji. V nadaljevanju definicije ločimo glede na zglob, tj. glagol, s katerim povezujemo oba dela definicije.

4.1.1 Definicije *genus et differentiae* z glagolom biti

Splošna struktura definicije te kategorije je »sam. bes. zv. je sam. bes. zv. ...«. Samostalniške besedne zveze so lahko vse od samega samostalnika (npr. *termin*), pa

vse do bolj kompleksnih struktur, npr. pridevnik + samostalnik + predlog + pridevnik + samostalnik ter veliko vmesnih variant (npr. *sistem za luščenje definicij*).

V angleščini definicije pogosto uporabljajo določni ali nedoločni člen *alan* ali *the*, kar je v veliko pomoč pri avtomatskem luščanju na podlagi vzorcev. Pomožni glagol *be* pa je lahko v ednini ali množini. Primera angleških definicij iz korpusa podamo spodaj.

- i. *A syntactic parser is a tool that gives the structural composition of a sentence in the form of a tree.*
- ii. *»Resource-poor« languages are languages for which few digital resources exist; and thus, languages whose computerization poses unique challenges.*

Na prvem primeru lahko podrobneje razložimo splošno strukturo definicij tipa *genus et differentiae*. Definiendu *syntactic parser* sledi zglob *is*, definiens pa sestavljajo nadpomenka ter razlikovalne značilnosti. Nadpomenka ni najbližji rod, temveč bolj splošna beseda *tool*, razlikovalne značilnosti (rodne razlike), ki ločijo *skladenjski razčlenjevalnik* od drugih orodij, pa so podane v nadaljevanju kot funkcijska definicija (glej poglavje 4.3).

V slovenščini se glagol *biti* lahko pojavlja v ednini, dvojini (redko) ali množini, pri definiranju vzorcev pa nam pomaga tudi informacija o sklonu, saj sta obe samostalniški besedni zvezi v imenovalniku. Primer definicije tega tipa je:

- iii. *Lombardov efekt je pojav, pri katerem govorec poveča glasnost govora ob povečanju glasnosti šuma ozadja.*

Lombardov efekt je termin v imenovalniku, sledi glagol *biti* v 3. osebi ednine, *genus oz. nadpomenka* je beseda *pojav* (tudi v imenovalniku), sledi pa del, odvisnik, ki razlikuje *lombardov efekt* od drugih pojavov (rodna razlika).

V slovenščini, ki ima terminologijo obravnavanega področja manj ustaljeno, se za terminom pogosto pojavlja angleška različica termina, ki je velikokrat eksplicitno uvedena s kratico, npr:

- iv. *Branje ustnic (angl. lipreading) je vizualna percepcija govora, ki temelji izključno na opazovanju artikulatornih gibov (ustnic) govorca brez poslušanja.*
- v. *Avtomatsko oblikoslovno označevanje (part-of-speech tagging oz. word-class syntactic tagging) je postopek, pri katerem se vsaki besedi, ki se v besedilu pojavi, pripíše oblikoslovna oznaka.*

V obeh jezikih pa so lahko po terminu našete tudi kratice, sinonimi ali variacije termina.

- vi. *In corpus linguistics, part-of-speech tagging (POS tagging or POST), also called grammatical tagging or word-category disambiguation, is the process of marking up a word in a text (corpus) as corresponding to a particular part*

of speech, based on both its definition, as well as its context—i.e. relationship with adjacent and related words in a phrase, sentence, or paragraph.

Genus je včasih uveden z bolj splošnimi besedami, kot so *vrsta, beseda, izraz, tip*, kar velja za slovenščino (glej stavek vii) in angleščino (npr. stavek viii).

- vii. *Besedna poravnava (Word Alignment) je izraz za tehnologijo statističnega pridobivanja leksikonov prevodnih ustreznic iz vzporednih korpusov.*
- viii. *Translation memories are a type of computer-assisted translation (CAT) tool, one that enjoys huge popularity among professional translators, as they ensure that no sentence ever needs to be translated twice.*

V slovenščini pred nadpomenko občasno najdemo tudi kazalni zaimsek:

- ix. *Osnova je tisti del besede, ki ima predmetni pomen, končnica pa tisti, ki zaznamuje slovnične lastnosti besede.*
- x. *Ujemanje je »/tista vrsta slovnične, skladenjske vezi med besedami samostalniške besedne zveze oz. med stavčnimi členi, ko se odvisna beseda (ali stavčni člen) v sklonu, številu, osebi ali tudi spolu ravna po svojem nadrejenem delu /.../«.*

Definiendum se ne nahaja vedno na začetku stavka. Pogosto je domet definicije določen s področjem ali avtorji:

- xi. *According to ISO 9126 software standards ([EAGLES96]) usability is a quality characteristic that is composed of three subcategories: • understandability • learnability • operability /.../*

V angleščini uvodni del manj vpliva na samo strukturo definicije, v slovenščini pa se besedni red bistveno spremeni. V primerih, kakršen je (xii), glagolu neposredno sledita definiendum in genus, kar je za avtomatsko procesiranje lahko težavno.

- xii. *Kot podatkovne strukture so semantične mreže usmerjeni grafi, v katerih so pojmi predstavljeni s točkami oz. vozlišči, razmerja pa s puščicami oz. povezavami med njimi.*
- xiii. *Tako v filozofiji kot v računalništvu je ontologija po definiciji predstavitev entitet, idej in dogodkov, skupaj z njihovimi lastnostmi in medsebojnimi razmerji – glede na izbrani sistem kategorij.*

V obeh jezikih se v znanstvenih besedilih pogosto pojavlja tudi referenca:

- xiv. *Accordingly, a topic ontology (Fortuna, 2007) is a hierarchical organization of documents' topics and their sub-topics.*

Poseben podtip definicij *genus et differentiae* so *razvrstitvene definicije*, ki podajajo le nadpomenko, ne pa vrstnih razlik (glej primer xv). Taka definicija ni popolna, je pa vseeno uporabna kot osnutek prave definicije.

- xv. *Vsebinsko rudarjenje je veja spletnega rudarjenja.*

4.1.2 Definicije *genus et differentiae* z drugimi glagoli

Pri definiranju se uporablja tudi veliko drugih definicijskih glagolov. V slovenščini so to npr. *definirati*, *imenovati* (*se*), *opredeliti*, *predstavljati*, v angleščini pa na primer *define*, *denote*, *mean*, *refer*. Podobno kot v prejšnji kategoriji tudi tu pri tej kategoriji veljajo razne variacije (kratice, reference, omejitve veljave definicije in podobno).

Spodnji primer angleške definicije (xvi) uporablja glagol *denote*, definicija ima določeno polje veljave (*in computer science*), vendar pa osnovna struktura (*definiendum*, ki ga zglob povezuje z nadpomenko in ostalim delom *definiensa*) ostaja enaka. Podobno velja za definicijo v primeru (xvii), ki uporablja glagol *refer to*.

- xvi. *In computer science the term ontology denotes a formal representation of a set of concepts of a domain and the relationships among these concepts.*
- xvii. *Document summarization refers to the task of creating document surrogates that are smaller in size but retain various characteristics of the original document, depending on the intended use.*

V slovenščini se v definicijah uporabljajo tudi povratni glagoli, kot sta *imenovati se* (glej primer xviii) ali *nanašati se* (*na*) (primer xix). Oba primera odsevata relativno prost besedni red, ki kaže tudi na to, da morajo biti vzorci za luščenje dovolj prožni, da ne opredelijo celotne strukture stavka, temveč le dele, pomembne za prepoznavo definicij.

- xviii. *Znanstvenokritične izdaje se v literarnih vedah imenujejo tiste edicije, v katerih so besedila pregledana, prepisana, rekonstruirana, komentirana in napolnjen objavljena po načelih tekstne kritike ali ekdotike kot pomožne literarnovedne discipline.*
- xix. *V skladu z jezikoslovno tradicijo se nanaša pojem simbolične prozodije na govorne značilnosti, ki se ne nanašajo na en sam fonetični segment, glas, temveč na večje enote, ki vključujejo več fonetičnih segmentov, kot so besede, fraze, stavki ali celo večji odseki govorjenega besedila.*

V korpusu so pogoste tudi trpne oblike definicij. V angleščini je v nekaj primerih vršilec dejanja izražen in uveden s strukturo *by* (*defined by* v primeru xx), v slovenščini pa se v teh primerih pogosteje uporablja tvorNIK (primer xxi).

- xx. *Translation memory (TM) is defined by the Expert Advisory Group on Language Engineering Standards (EAGLES) Evaluation Working Group's document on the evaluation of natural language processing systems as »a multilingual text archive containing (segmented, aligned, parsed and classified) multilingual texts, allowing storage and retrieval of aligned multilingual text segments /.../«.*
- xxi. *Mona Baker v enciklopediji prevodoslovja [2] definira lokalizacijo kot proces ustvarjanja ali prilagoditve določenega izdelka specifičnemu okolju, na primer jezikovnemu okolju, kulturnemu kontekstu, dogovorom ali pogojem ciljnega trga.*

Pogosto pa v trpnih strukturah vršilec dejanja ni izražen (primer v xxii). Avtor definicije oz. polje veljavnosti je lahko tudi izraženo s prislovnim določilom ali podano kot referenca v oklepaju (glej xxiii).

- xxii. *Eager methods are defined as methods which seek to create an abstract, generalised, model of the data.*
- xxiii. *V klasični teoriji (Katz in Fodor 1963) so pomeni besed predstavljeni kot množice potrebnih in zadostnih pogojev, ki zajemajo pojmovno vsebino, izraženo z besedami.*

Strukture, za katere ne moremo reči, da so izključno definicijski glagoli, so pa pri definiranju pogosto uporabljene, so *biti znan pod imenom, veljati za, nanašati se, govoriti o*.

- xxiv. *Tradicionalno velja ontologija za vejo filozofije in je bila dolgo znana pod imenom metafizika, ukvarja se z vprašanji t.i. entitet, ki obstajajo ali veljajo za obstoječe; kako se te entitete združujejo v večje razrede; kako so znotraj njih razdeljene hierarhično v smislu podobnosti in razlik.*
- xxv. *Kadar gre za dvoumnost, pri kateri so različni pomeni besede med seboj povezani, govorimo o polisemiji ali večpomenskosti (npr. miška, ki je lahko del računalnika ali glodavec).*

4.1.3 Definicije *genus et differentiae* v odvisnih stavkih

Povezava med *definiendum* in *definiensom* v nekaterih primerih ni vzpostavljena z definicijskim glagolom, temveč brez njega, npr. z vrinjenim stavkom (glej primer xxvi), pristavkom (primer xxvii), v nekaterih primerih pa je podana v oklepajih (glej primer xxviii). Definicij tega tipa nismo izluščili z uporabo vzorcev, temveč z metodama luščenja s termini in s semantičnim leksikonom.

- xxvi. *Pri korpusih usvajanja tujega jezika sta pomembna ciljni jezik, torej jezik, »ki se ga nekdo uči z namenom, da bi ga obvladal bodisi kot svoj prvi, drugi ali tuji jezik« (Pirih Svetina 2005), in izhodiščni oziroma prvi jezik, »iz katerega se nekdo uči vse druge ali tuje jezike« (navedeno delo).*
- xxvii. *V središču vsake semantične zbirke, pa tudi pričujoče raziskave, so leksikalne enote oziroma leksemi, osnovni gradniki pomena v jeziku.*
- xxviii. *Pri tem pristopu naletimo na posebnosti, ki jih lahko razdelimo v dve skupini: leksikalne vrzeli (pojem, ki je v nekem jeziku izražen z leksikalno enoto, je v drugem mogoče izraziti samo s prosto kombinacijo besed) in denotacijske razlike (v ciljnem jeziku obstaja prevodna ustreznica pojma izvornega jezika, vendar je nekoliko splošnejša ali nekoliko bolj specifična).*

4.2 Relacijske definicije

Analitične definicije tipa *genus et differentia* niso edini način definiranja. Zelo pogosto pri definiranju uporabljamo sinonime pa tudi antonime ali sorodne termine. Kadar je podan le sinonim, to ni polna definicija, vendar je tovrstna definicija kljub temu zanimiva alternativa analitični definiciji. Sinonimi oz. sorodni pojmi pa morajo biti splošno razumljeni ali pa bolj natančno definirani znotraj iste zbirke. Pogosto so relacijske definicije podane znotraj daljših, nedefinicijskih stavkov ali kot dodatek k drugim tipom definicij.

4.2.1 Sinonimi

Sinonimi so uvedeni z glagoli (primer xxix), navedeni v oklepajih ali uvedeni s tipičnimi izrazi, kot sta *also known* ali *also called* (primer xxx). Drugi primer je zelo pogost, saj sinonim oz. alternativno poimenovanje pojma služi le kot dodatek bolj polni definiciji. V slovenščini se bolj pogosto kot slovenski sinonimi uporabljajo angleški prevodi.

- xxix. *Enopojavnice v korpusnem jezikoslovju imenujemo tudi hapax legomena in predstavljajo posebej zanimivo področje raziskovanja..*
- xxx. *In other words, translation memory (also known as sentence memory) consists of a database that stores source and target language pairs of text segments that can be retrieved for use with present texts and texts to be translated in the future.*

4.2.2 Definicije s sorodnimi koncepti

Sorodni koncepti se pogosto pojavljajo v kombinaciji z drugimi tipi definicij. Westerhout (2010) po Borsodi (1967) imenuje to kategorijo *definicije z analogijo* in jih razume kot podtip definicij s sinonimi. Sorodni koncept mora biti manj specifičen od definienda. V spodnjih primerih vidimo, da sorodnemu konceptu sledi tudi druga definicija. V primeru (xxxii) pa so *klasični slovarji* podani kot sorodni termin, vendar je rodna razlika podana kot funkcijska definicija:

- xxxii. *Wikislovar je sorodni projekt Wikipedije in je prost večjezični slovar z definicijami, izvorom besed, naglaševanjem in navedki.*
- xxxiii. *Za razliko od klasičnih slovarjev semantične zbirke pomen besede definirajo glede na to, kako je ta povezan s pomeni drugih besed.*

V angleščini smo opazili relativno pogost izraz *is a variant of*:

- xxxiiii. *Local beam search is a variant of the hill-climbing algorithm.*
- xxxv. *Text mining (Feldman and Sanger, 2007) is a variant of data mining in which models and patterns are extracted from unstructured natural language text.*

4.2.3 Antonimi

Spodnji primer namesto sinonima poda inverzno relacijo, vendar je tovrstna definicija problematična.

- xxxv. *Najpogostejša relacija je hipernimija, s tem pa tudi njena inverzna relacija hiponimija.*

Težava, ki se pojavlja ob relacijskih definicijah (tudi v zgoraj navedenem primeru), je problem krožnosti, imenovane tudi *circulus in definiendo*. To je pojav, v katerem se znotraj iste definicije en termin definira z drugim. Četudi se tej pogosti leksikografski napaki zlahka izognemo na ravni povedi, pa problem pogosto ostaja na ravni zbirke.

4.3 Funkcijske definicije

Skoraj najpogosteje v našem korpusu opazimo *funkcijske definicije*, v katerih je pojem definiran z navedbo tipične uporabe, namena oz. funkcije definienda. Ta strategija se lahko uporablja znotraj kategorije definicij *genus et differentiae*, v katerih je termin definiran z nadpomenko in je njegova uporaba navedena kot del *differentiae* ali pa je tovrstna vrsta definiranja samostojna kot v spodaj navedenih korpusnih primerih:

- xxxvi. *Leksikalna semantika se ukvarja s pomenom besed in proučuje različne vidike besednega pomena, ki se realizirajo v tipični (pa tudi netipični) rabi v slovnično ustreznih kontekstih.*
- xxxvii. *A trie (also known as retrieval tree or prefix tree) provides a compact representation of strings with shared prefixes, which is exactly what is needed.*
- xxxviii. *Translation memory helps the translation process by recognising previously translated texts: the system »keeps« sentences that have been previously translated, with their corresponding translation.*

Funkcijske definicije smo v glavnem izluščili z metodo z zaznavo terminov, manjši delež funkcijskih definicij pa lahko prepoznamo tudi z vzorci, kot sta »*naloga X je...*« oz. »*role of X is...*«:

- xxxix. *Naloga oblikoslovnih označevalnikov besedil je določevanje besednih vrst (angleško »part-of-speech«) ali še natančnejših oblik znotraj besednih vrst besedam v besedilu.*
- xl. *The role of the language model is to provide the decoder with the possible phone sequences, along with their corresponding probabilities.*

Podobna kategorija kot funkcijske definicije je definiranje s tipičnimi lastnostmi definienda:

- xli. *Za protipomenke je značilno, da imajo skupnih večino element (sic!) pomena, s to razliko, da zavzemajo skrajne vrednosti neke dimenzije (npr. vroče ↔ mrzlo).*

V slovenščini so v stavkih, ki vključujejo definicije, večkrat uporabljeni modalni glagoli oz. prislovi (*morati, je mogoče, lahko, verjetno*), kar je po prvi analizi v angleškem delu korpusa izredno redko. Izražanje modalnosti bi vsekakor zahtevalo podrobnejšo analizo.

- xlii. *Programi za oblikoslovno označevanje morajo poljubnim besednim oblikam določiti možne oznake, nato pa izmed teh oznak izbrati pravo glede na kontekst, v katerem se besedna oblika pojavi.*
- xliii. *Sintetizator govora lahko pretvori poljubno slovensko besedilo v razumljiv računalniški govor.*

Zadnja zgornja definicija je sicer preozka, saj lahko sintetizator govora v resnici pretvori katerokoli besedilo in ne le slovenskega. Tovrstni primeri so mejni primeri, saj nujno potrebujejo ročne popravke.

4.4 Ekstenzionalne definicije

Vsi do sedaj omenjeni tipi definicij sodijo med intenzionalne definicije, ki se osredotočajo na bistvene lastnosti, s katerimi je pojem definiran. Druga strategija za definiranje pojmov je z *ekstenzijo* oz. *obsegom* (množico stvari, na katere se pojem nanaša). Naštejemo lahko vse predstavnike definirane razreda (*naštevne definicije*) ali pa le najbolj reprezentativne. V spodnjem primeru so naštete različne *taksonomske relacije*, nekatere pa so tudi ponazorjene s primeri:

- xliv. *Poleg nad- in podpomenskosti sta taksonomski razmerji tudi meronimija in holonimija, ki izražata odnos med delom in celoto (npr. volan ↔ avto), med glagoli pa troponimija, ki povezuje glagole glede na način izvajanja nekega dejanja (npr. govoriti ↔ šepetati) (Fellbaum 2002).*

Podobno so v spodnjem stavku v oklepaju navedeni različni tipi jezikovnih virov:

- xlv. *Language resources (written and spoken corpora, lexicons, parsers, annotation tools, etc) are essential for the development of language technologies and for the training of students.*

5 ZAKLJUČKI IN NADALJNJE DELO

Glavni cilj prispevka je predstavitev razvite metodologije za luščenje definicijskih kandidatov ter analiza in primerjava rezultatov luščenja iz slovenskega in

angleškega dela *Korpusa jezikovnih tehnologij*. Metodologija je implementirana kot prosto dostopno orodje, ki uporabniku omogoča (pol)avtomatsko izluščiti področno znanje v obliki definicij iz nestrukturiranih besedil. Metoda je uporabna kot pomemben korak pri gradnji prevajalskih (terminoloških) priročnikov.

V analizi obravnavamo različne vrste definicijskih struktur, ki smo jih zaznali v korpusu. Najosnovnejša oblika definicije je analitična definicija z nadpomenko in rodnimi razlikami (definicija tipa *genus et differentiae*). Na podlagi korpusa pokažemo, da je v tekočem znanstvenem besedilu že ta kategorija zelo raznolika. S korpusnimi primeri ponazorimo tudi druge vrste definicij, kot so *sintetične oz. relacijske definicije*, ki izbrani termin definirajo preko sinonimov, sorodnih konceptov ali z drugimi semantičnimi relacijami, zelo pogoste pa so *funkcijske definicije*, v katerih je termin definiran z njegovo tipično funkcijo oz. rabo. Za razliko od intenzionalnih pa *ekstenzionalne definicije* uporabljajo drugo strategijo, saj pojem definirajo tako, da naštejejo vse ali tipične pripadnike razreda, ki ga pojem opisuje. Tudi ta definicijski tip ponazorimo s primeri iz korpusa.

Razlike med slovenskimi in angleškimi definicijami in vzorci za njihovo avtomatsko luščenje delno izhajajo iz razlike med jezikoma, delno pa gre za razlike na pragmatiski ravni. V prvo kategorijo tako uvrščamo značilnosti, da se pri osnovnem vzorcu »sam. bes. zv. je sam. bes. zv.« v slovenščini pojavlja glagol *biti* v tretji osebi ednine, dvojine in množine, v angleščini pa seveda ni posebne oblike za dvojino. Pri določitvi vzorcev si v angleščini lahko pomagamo s členi (*alan* in *the*), v slovenščini pa je pogosto, da sta obe samostalniški besedni zvezi v imenovalniku. V slovenščini se pred *genusom* občasno uporablja kazalni zaimek *tisti*. Naštejemo tudi številne primere z drugimi glagoli, ki so bolj ali manj specifični za definicije (*definirati, opredeliti, opisati, nanašati se, pomeniti, imenovati, poimenovati, govoriti o*) oz. v angleščini *define, refer to, denote* ipd. Razlike zaznamo v trpnih strukturah, kjer je v angleščini lahko avtor definicije podan kot vršilec uveden s predlogom *by*, česar v slovenkem delu nismo opazili. Določitev definicijskih vzorcev je v slovenščini težja zaradi relativno prostega besednega reda. Razlike, ki izhajajo iz širšega konteksta, pa so te, da slovenske definicije pogosto v oklepajih navajajo bolj uveljavljeno angleško terminologijo (na drugih področjih pa npr. latinsko ali grško). V angleškem delu korpusa na izbranem področju ne najdemo navedbe termina v drugih jezikih, pogosta pa so alternativna poimenovanja in sinonimi. Poleg tega smo v slovenskih definicijskih stavkih opazili tudi bolj pogosto izraženo modalnost.

Analizirani primeri so iz jezikoslovnega vidika zanimivi kot analiza definicijskih struktur in tipov, poleg tega pa so uporabni tudi za nadaljnje izboljšanje metodologije avtomatskega luščenja znanja na podlagi vzorcev ter za razumevanje možnosti in omejitev avtomatskih metod. V nadaljevanju bomo metodologijo preizkusili na drugih korpusih, analizirali vpliv funkcijskih zvrsti (definicije v

znanstvenih besedilih v primerjavi s poljudnoznanstvenimi definicijami), metodologijo pa bomo prilagodili tudi za francoščino.

Literatura

- Béjoint, Henri, 2000: *Modern Lexicography: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Borsodi, Ralph, 1967: *The definition of definition*. Boston: Porter Sargent Publisher.
- Copi, Irving. M. in Carl Cohen, 2009: *Introduction to Logic* (13th ed.). Upper Saddle River: Pearson/Prentice Hall.
- Degórski, Lukasz, Łukasz Kobylński in Adam Przepiórkowski, 2008: Definition extraction: Improving balanced random forests. Ganzha, Maria, Marcin Paprzycki in Tomasz Patech-Pilichowski (ur.): *Proceedings of the International Multiconference on Computer Science and Information Technology (IMCSIT 2008): Computational Linguistics – Applications (CLA'08)*: Wiśła: PTI. 353–357.
- Erjavec, Tomaž, 2011: Automatic Linguistic Annotation of Historical Language: ToTrTaLe and XIX Century Slovene. Zervanou, Kalliopi in Piroska Lendvai (ur.): *Proceedings of the ACL-HLT Workshop on Language Technology for Cultural Heritage, Social Sciences, and Humanities (ACL 2011)*. Portland: ACL. 33–38.
- Fahmi, Ismail in Gosse Bouma, 2006: Learning to Identify Definitions Using Syntactic Features. Basili, Roberto in Alessandro Moschitti (ur.): *Proceedings of the EACL Workshop on Learning Structured Information in Natural Language Applications*. Trento: ACL. 64–71.
- Fellbaum, Christiane, 1998: *WordNet: An Electronic Lexical Database*. Cambridge (MA): MIT Press.
- Fišer, Darja in Benoît Sagot, 2008: Combining Multiple Resources to Build Reliable Wordnets. Sojka, Petr, Aleš Horák, Ivan Kopeček in Karel Pala (ur.): *Proceedings of the 11th Text, Speech and Dialogue International Conference (TSD 2008)*. LNCS 5246. Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag. 61–68.
- Gantar, Polona in Simon Krek, 2009: Drugačen pogled na slovarske definicije: opisati, pojasniti, razložiti? Stabej, Marko (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 151–159.
- Geeraerts, Dirk, 2003: Meaning and definition. P. van Sterkenburg (ur.): *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 83–93.
- Jackson, Howard, 2002: *Lexicography: An Introduction*. London: Routledge.
- Kosem, Iztok, 2006: Definijski jezik v slovarju slovenskega knjižnega jezika s stališča sodobnih leksikografskih načel. *Jezik in slovstvo* 51/5. 25–45.
- Krek, Simon, 2004: Slovarji serije COBUILD in formalizacija definijskega jezika. *Jezik in slovstvo* 49/2. 3–16.

- Malaisé, Véronique, Pierre Zweigenbaum in Bruno Bachimont, 2004: Detecting semantic relations between terms in definitions. Ananadiou, Sophia in Pierre Zweigenbaum (ur.): *Proceedings of the 3rd International Workshop on Computational Terminology CompuTerm 2004 at COLING 2004*. Geneva. 55–62.
- Meyer, Ingrid, 2001: Extracting knowledge-rich contexts for terminography: A conceptual and methodological framework. Bourigault, Didier, Christian Jacquemin in Marie-Claude L'Homme (ur.): *Recent Advances in Computational Terminology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 279–302.
- Navigli, Roberto in Paola Velardi, 2010: Learning Word-Class Lattices for Definition and Hypernym Extraction. Hajič, Jan, Sandra Carberry, Stephen Clark in Joakim Nivre (ur.): *Proceedings of the 48th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (ACL 2010)*. Stroudsburg: ACL. 1318–1327.
- Pollak, Senja, Anže Vavpetič, Janez Kranjc, Nada Lavrač in Špela Vintar, 2012: NLP Workflow for On-line Definition Extraction from English and Slovene Text Corpora. Jancsary, Jeremy (ur.): *Proceedings of the 11th Conference on Natural Language Processing (KONVENS 2012)*. Vienna: ÖGAI. 53–60.
- Pollak, Senja, 2014: Luščenje definicijskih kandidatov iz specializiranih korpusov. *Slovenščina 2.0 1(2)*. 1–40.
- Przepiórkowski, Adam, 2007: Slavonic Information Extraction and Partial Parsing. Piskorski, Jakub, Hristo Tanev, Bruno Pouliquen in Ralf Steinberger (ur.): *Proceedings of the Workshop on Balto-Slavonic Natural Language Processing* organized in collocation with the 45th Annual Meeting of the Association of Computational Linguistic. Stroudsburg: ACL. 1–10.
- Przepiórkowski, Adam, Lukasz Degórski, Miroslav Spousta, Kiril Simov, Petya Osenova, Lothar Lemnitzer, Vladislav Kuboň in Beata Wójtowicz, 2007: Towards the Automatic Extraction of Definitions in Slavic. Piskorski, Jakub, Hristo Tanev, Bruno Pouliquen in Ralf Steinberger (ur.): *Proceedings of the Workshop on Balto-Slavonic Natural Language Processing* organized in collocation with the 45th Annual Meeting of the Association of Computational Linguistic. Stroudsburg: ACL. 43–50.
- Rey, Alain, 2000: Defining Definition. Sager, Juan C. (ur.): *Essays on Definition*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 1–14.
- Robinson, Richard, 1972: *Definitions*. Oxford: Oxford University Press.
- Svensen, Bo, 1993: *Practical Lexicography: Principles and Methods of Dictionary Making*. Oxford: Oxford University Press.
- Vintar, Špela, 2010: Bilingual Term Recognition Revisited. The Bag-of-Equivalents Term alignment approach and its evaluation. *Terminology 16/2*. 141–158.
- Westerhout, Eline, 2010: *Definition Extraction for Glossary Creation: A Study on Extracting Definitions for Semi-automatic Glossary Creation in Dutch*. Utrecht: Lot Dissertation Series (252).

Zgusta, Ladislav, 1971: *Manual of lexicography*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton.

Žagar, Mojca, 2011: *Terminologija med slovarjem in besedilom: analiza elektrotehniške terminologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Kazalo lastnih imen

A

Acker, K. 71, 77
 Adams, D. 251, 264–265
 Adendorff, R. 174, 186
 Ágel, V. 18, 29
 Ahmad, U. K. 187
 Aktas, R. N. 189, 205
 Altenberg, B. 121, 132
 Álvarez de Mon y Rego, I. 189, 205
 Amiot, D. 130, 133
 Ananadiou, S. 296
 Apothéloz, D. 132
 Arénilla-Béros, A. 53, 62
 Aronoff, M. 123, 132
 Ataide Melo, C. de 234, 242
 Atheling, W. 250, 266
 Atkins, S. 280

B

Bachimont, B. 296
 Bajec, A. 29, 153, 167
 Bajt, D. 266
 Baker, M. 63, 151, 162, 165, 167, 169
 Balažic Bulc, T. 151–152, 167–168
 Baratta, A. 212, 222, 225
 Barlow, M. 53, 62, 175, 185
 Baroni, M. 151, 167
 Barton, R. 173, 185
 Bassnett, S. 266
 Baumgarten, N. 173, 184–185
 Becher, V. 173, 185
 Béjoint, H. 286, 295
 Benincà, G. 21, 29
 Bentivogli, L. 280
 Benveniste, E. 106, 117
 Bernardini, S. 151, 167
 Bernstein, B. 225
 Biber, D. 54, 62, 209, 215, 225
 Billing, M. 212, 225
 Blaganje, D. 215, 225

Blagojevic, S. 222, 225
 Bleotu, A. C. 17, 21, 29
 Blum-Kulka, S. 151, 165, 167
 Bond, F. 270, 275, 281
 Borsodi, R. 286, 291, 295
 Botley, S. 189, 205
 Bowker, L. 151, 168
 Bratož, S. 212, 213, 225
 Breznik, A. 53, 62
 Broda, B. 281
 Brown, D. 252
 Buscha, J. 80, 85, 87, 98

C

Calvino, I. 264, 265
 Cankar, I. 74, 77, 94
 Cardinaletti, A. 33, 48
 Carroll, J. 72, 77
 Carter, A. 69–70, 77
 Castaño, J. 189, 205
 Cedilnik, D. 139, 146
 Chang, Y. Y. 187
 Charles, M. 111, 189, 205, 226
 Chavez, D. 187
 Cinque, G. 21
 Cohen, C. 286, 295
 Coletti, V. 17, 30
 Colfer, E. 252
 Colley, R. H. 231, 242
 Combettes, B. 51, 62
 Comrie, B. 66, 76
 Connor, U. 210, 225–226
 Conrad, S. 54, 62, 225
 Conte, M. E. 189, 205
 Copi, I. 286, 295
 Cortes, V. 189, 205
 Crawford Camiciottoli, B. 174, 185
 Cristea, D. 281
 Crowley, S. 231, 242
 Cull, B. W. 233, 242
 CUWI 36, 154

Č

Černelič Kozlevčar, I. 152, 168
 Čmejrková, S. 209, 225

D

Da-Hui, D. 225
 Daneš, F. 18, 19, 29
 Darbelnet, J. 53, 63
 Dardano, P. 20, 29, 34, 47
 Degórski, L. 283, 295–296
 Déjà Vu 186
 Derganc, A. 83, 98, 101, 103–105,
 117
 Dermol Hvala, H. 135, 146
 Dick, P. K. 249–252, 255, 261–265
 Dijk, T. van 152, 168, 223, 228
 Dipper, S. 189, 197, 205–207
 Dolenc, A. 261
 Dressen, D. F. 187
 Dressler, W. 124, 132
 Drillon, J. 146
 Dubois, J. 53, 63
 Duden 80
 Dular, J. 19, 29
 Dürrenmatt, F. 86, 97
 Duszak, A. 222, 225

E

Englund Dimitrova, B. 165, 168
 Erjavec, T. 48, 281, 284, 295
 Evens, M. 281
 Even-Zohar, I. 266

F

Fairclough, N. 210, 212, 225
 Faulkner, W. 72, 73, 77
 Fellbaum, C. 270, 281, 285, 295
 Feng, H. 210, 225
 Ferbežar, I. 102, 104, 105, 118
 Fišer, D. 12, 151, 170, 268, 270, 274,
 281, 285, 295
 Fleischman, S. 68, 76

Flowerdew, J. 189, 206, 209, 225, 228
 Fogg, B. J. 231, 232, 242
 Forner, P. 280
 Forsgren, M. 53, 63
 Fowler, R. 73, 76, 212, 225
 Fradin, B. 122–125, 132
 Francis, G. 167, 189, 191–192, 206
 FraSloK 9, 48, 50–52, 54–55, 58, 62
 Frawley, W. 101–102, 118
 Freedman, C. 266
 Fu, X. 174, 186

G

Gabrieli, A. 29
 Gantar, P. 286, 295
 Ganzha, M. 295
 Geeraerts, D. 286, 295
 Gibson, W. 265
 Glaser, E. 232, 243
 Goethals, P. 189, 206
 González-Díaz, V. 168
 Gorjanc, V. 151–152, 168
 Götze, L. 87, 98
 Götz-Votteler, K. 19, 29
 Gouanvic, J. M. 254, 266
 Grabnar, B. 259
 Gradišnik, B. 162, 261
 Grad, M. 11, 151, 168, 230
 Granger, S. 121–122, 132
 Greene, K. 235, 244
 Grepl, M. 19, 29
 Grevisse, M. 118, 138, 141, 146
 Grgič, M. 101, 104, 118
 Grošelj, R. 9, 16
 Grozdanovitch, D. 116, 119
 Gruntar Jermol, A. 10, 78, 98
 Gunn, J. 250, 266
 Gylling, M. 33, 47

H

Hacker, E. A. 296
 Hall, E. T. 239, 243, 295

Halliday, M. A. K. 151–152, 168,
209–212, 215, 225, 226
Halmøy, O. 51, 52, 61, 63
Hardy, G. 210, 225
Harwood, N. 177, 186
Hasan, R. 151, 152, 168
Hawhee, D. 231, 242
Heinlein, R. A. 249, 255–258,
264–265
Helbig, G. 80, 85, 87, 98
Heng, C. S. 234, 243
Herbst, T. 18, 19, 29, 30
Herder, E. 244
Herschberg Pierrot, A. 105, 118
Hess-Lüttich, E. W. 98
Hinds, J. 209, 226
Hirci, N. 11, 150–151, 163, 168
Hirtle, E. H. 67, 76
Hlavčáková, D. 270–271, 279, 281
Hoepfli 17, 18, 29
Hoey, M. 168, 189, 206–207
Holc, A. 261
Hoorickx-Raucq, I. 173, 186
Houellebecq, M. 55
House, J. 70, 77, 167, 185, 209, 223,
226
Hunston, S. 189, 206, 226
Hyland, K. 174–175, 178, 186, 209,
222, 226, 234, 243

I

Ivanič, R. 189, 206

J

Jackson, H. 295
Jackson, S. 231, 243, 286
Jaffré, J. P. 146
Jakop, N. 152, 168
Jančar, D. 82, 93, 97
Jereb, E. 51, 63, 77, 106–111, 118,
142, 146
Jurko, P. 151, 168

K

Kafka, F. 97
Kalin Golob, M. 140, 146
Karlík, P. 19, 29
Kenda, J. 266
Kennedy, G. A. 231, 243
Kerleroux, F. 132
Klančar Kobal, A. 238, 243
Klaudy, K. 53, 54, 63, 165, 169
Kmecl, M. 233, 243
Kobyliński, L. 295
Kocijančič Pokorn, N. 33, 47, 49, 63,
170, 266
Kodre, A. 253
Koeva, S. 270–271, 281
Kohn, J. 63
Konte, I. 215, 225
Kordigel, M. 251, 266
Korošec, T. 138, 146, 233, 243
Korzen, I. 33, 47
Kosem, I. 286, 295
Kos, J. 266
Kozak, F. 94
Kranich, S. 173, 185–186
Kranjec, M. 94, 98
Krein-Kühle, M. 206
Krek, S. 281, 286, 295
Kunst-Gnamuš, O. 212, 226
Kunz, K. 206
Kuteeva, M. 174, 186

L

Laan, J. 71, 76
Langacker, R. 66–67, 76, 202, 206
Lan, Y. S. 223, 225
Ledinek, N. 281
Leech, G. 66–67, 72, 76–77, 225
Lee, N. I. 174, 186
Lefevere, A. 266
Legallois, D. 189, 206
Leisi, E. 71, 76
Lem, S. 250

Lenassi, N. 33, 48
 Leskovšek, Ž. 253, 263, 266
 Leuven-Zwart, K. M. van 254, 266
 Levstik, F 94
 Liao, M. H. 173–174, 178, 181,
 185–186
 Limon, D. 234, 243
 Ling, S. 225, 241, 243
 Lipovšek, F. 33, 48
 Lissoni, A. 26, 29
 Lodge, D. 70, 77
 Lonzi, L. 34, 46, 48
 Lundquist, L. 197, 206
 Lyons, J. 190, 207

M

Maalouf, A. 112, 113, 115, 119
 Mahlberg, M. 168
 Majdič, V. 142, 146
 Makine, A. 55
 Malaisé, V. 283, 296
 Malmkjær, K. 151, 169
 Malzberg, B. N. 249, 255, 259–261,
 265
 Martin, G. R. R. 252
 Martin, J. R. 211–212, 222, 226
 Mauranen, A. 173, 186, 209–210,
 222–223, 225–227
 Mayer, M. 244
 Maziarz, M. 270, 279, 281
 McQuarrie, E. F. 231, 243
 Medved, V. 33, 48
 Mel'čuk, I. A. 121–122, 133
 Merakchi, K. 173, 186
 Merše, M. 102, 118
 Meyer, I. 285, 296
 Mezeg, A. 9, 33, 35, 48, 50, 52, 55,
 63, 128, 133
 Mick, G. 76, 231, 243
 Miklič, T. 79, 85, 88, 93, 94, 98
 Mikolič Južnič, T. 9, 11, 32–33, 36,
 45, 47–48, 150–151, 169, 210,
 212–215, 218, 222–224, 227

Milojević Sheppard, M. 48, 53, 59, 63
 Minelli, E. 234, 243
 Močnik, A. 112, 118
 Moline, E. 133
 Moljk, F. 137, 139, 146
 Molnár, K. 63
 Moreno, A. I. 189, 207
 Moretti, G. B. 20, 29, 34, 48
 Moss, T. 241, 243
 Mulder, W. de 133, 205
 Müller, H. 88, 97
 Mur Dueñas, P. 189, 200, 207
 Myers, G. 174, 186, 209, 227

N

Nadolny, S. 85, 97
 Nantel, J. 232, 243
 Navigli, R. 283, 296
 Newby, D. 66–67, 76
 Nielsen, A. E. 233–234, 241, 243–244
 Nunberg, G. 234, 244

O

Obendorf, H. 244
 Orel Kos, S. 10, 64, 67, 76, 98
 Orešnik, J. 19, 29, 66, 77, 101–104,
 118
 Orvieto, G. R. 34, 48

P

Pahor, B. 94
 Paillard, M. 133
 Pala, K. 270–271, 279, 281, 295
 Páleš, E. 19, 22–24, 29
 Paprzycki, M. 295
 ParaConc 53, 62, 175, 185, 188, 190,
 203, 207
 Parkinson, J. 174, 186
 Parrinder, P. 266
 Parry, W. T. 296
 Partington, A. 189, 197, 199, 207
 Pavelin Lešič, B. 48

Pavlin Povodnik, M. 137, 146
 Peřech-Pilichowski, T. 295
 Pellat, J. C. 51, 52, 63, 105–107,
 109, 110–112
 Pereira, A. 239, 244
 Perko, G. 10, 120, 127–128, 131–133
 Pianta, E. 280
 Piasecki, M. 272, 275, 281
 Pintar, L. 104
 Pisanski Peterlin, A. 8–12, 151–152,
 169, 172–173, 175, 186–187,
 209, 227, 232, 234, 244
 Plemenitař, K. 210, 213, 227
 Plénat, F. 132
 Pogorelec, B. 92, 94, 98
 Pollak, S. 12, 282–285, 296
 Potrč, I. 94, 98
 Pregelj, I. 94
 Proteus 173, 175, 187
 Prunč, E. 49, 63
 Przepiórkowski, A. 283, 295, 296
 Pullum, G. K. 124, 133
 Pustejovsky, J. 205
 Pym, A. 266

Q

Quirk, R. 66–67, 77

R

Ransmayr, C. 81, 85, 93, 97
 Ravelli, L. 210, 227
 Regener, S. 86, 97
 Renzi, L. 30, 33, 48
 Reppen, R. 54, 62
 Re, S. 17, 30
 Resnik, S. 266
 Rey, A. 283, 296
 Riccardi, A. 49, 63
 Riegel, M. 51–52, 63, 105–107,
 109–112
 Rioul, R. 51–52, 63, 105–107,
 109–112

Roché, M. 123, 124, 133
 Rossi-Gensane, N. 52, 63
 Rubin, D. L. 235, 244
 Rudnicka, E. 281

S

Sabatini-Coletti 18, 30
 Sabatini, F. 17, 18, 30
 Sagot, B. 274, 281, 285, 295
 Sajovic, T. 210, 212, 227
 Salvi, G. 20–21, 30, 33, 48
 Schlamberger Brezar, M. 8, 10, 12,
 33, 48–49, 52, 53, 63, 100, 112,
 118–119, 151–152, 169
 Schmid, H. J. 189, 191–192, 202,
 207
 Schøsler, L. 19, 30
 Scott, M. 175, 187
 Seiss, M. 189, 206–207
 Seymour, R. 187
 Shan Sa 55
 Shuttleworth, M. 173, 187
 Sinclair, J. 151, 167–169, 189, 207
 Singh, N. 239, 244
 Skaza, J. 141, 146
 Skubic, A. 152, 169
 Slovenski pravopis 138, 140, 146
 Slusser, G. E. 267
 Smith, C. 66, 77, 101, 103, 118, 168
 Smolej, M. 152, 169
 Snoj, J. 213, 215, 227
 Sornlerdlamvanich, V. 270, 281
 Sosnoski, J. J. 233, 244
 Sowa, J. H. 269, 281
 Sowinski, B. 85, 87, 98
 Spook 9, 11, 32, 36–39, 128, 131,
 133, 150–151, 153–155, 161,
 164–167
 Srebačić, M. 270, 272, 281
 Stabej, M. 49, 118, 295
 Stableford, B. 250, 264, 267
 Stamou, S. 281

Steiner, E. 224, 227
 Stosic, D. 130, 133
 Stritar, J. 94
 Sturgeon, T. 250
 Suvin, D. 250, 267
 Svartvik, J. 66–67, 76–77
 Svensen, B. 286, 296
 Swales, J. M. 174, 179, 183, 187,
 222
 Szalai, L. 63
 Szpakowicz, S. 281

Š

Škrabec, S. 104
 Šlenc, S. 17, 30
 Šojat, K. 270, 272, 281
 Štefe, N. 112, 114, 118
 Šumrada, S. 11, 188, 201, 207
 Šuštaršič, R. 33, 47, 49

T

Tahara, N. 207
 Talmy, L. 102
 Tanguay, B. 144, 146
 Tan, H. 234, 243
 Tavčar, M. 256
 Teulé, J. 112–114, 118–119
 Thompson, G. 174, 187
 Togeby, K. 114, 118
 Tognini-Bonelli, E. 151, 167, 169
 Tolkien, J. R. R. 162
 Toporišič, J. 19–20, 30, 33, 35, 49,
 51, 56, 63, 80, 82, 84, 87, 98, 102,
 104, 106, 118, 121, 125, 129,
 133, 139, 147, 152–153, 169,
 272–273, 281
 Toury, G. 162, 169, 223
 Tribble, C. 210, 227
 Trifone, M. 20, 29, 34, 47
 Trosborg, A. 267
 Tufiş, D. 281

V

Vater, H. 87, 90, 98
 Vaupot, S. 10, 134
 Védénina, L. G. 138, 147
 Velardi, P. 283, 296
 Venuti, L. 251–252, 267
 Verkuyl, H. J. 102, 118
 Vezovnik, A. 212, 228
 Vian, B. 112, 114, 118, 119
 Vidovič Muha, A. 18, 30, 118, 121,
 133, 228, 272–273, 281
 Vietri, S. 21, 30
 Vinay, J. P. 53, 63
 Vintar, Š. 36, 48–49, 63, 151, 154,
 167–170, 187, 283, 284, 296
 Vogrinc Javoršek, U. 12, 248
 Volansky, V. 235, 244
 Vossen, P. 270–271, 281

W

Warnick, B. 231, 244
 Weinreich, H. 234, 244
 Weinrich, H. 91, 98
 Westerhout, E. 283, 286, 291,
 296
 Westfahl, G. 264, 267
 Whitenton, K. 232, 244
 Williams, I. 151, 170
 Wunderlich, D. 87, 91, 98

Y

Yakhontova, T. 209, 228
 Yamasaki, N. 189, 207

Z

Zajc, M. 11, 208, 210, 228
 Zanettin, F. 151, 170
 Zgusta, L. 286, 297
 Zhang, J. 205
 Zingarelli, N. 17, 30
 Zinsmeister, H. 189, 205–207
 Zupan Sosič, A. 267

Zweigenbaum, P. 296
Zwicky, A. M. 124, 133

Ž

Žagar, F. 141, 142, 147
Žagar, M. 286, 297
Žagar, Ž. I. 101, 104, 118
Žele, A. 17–20, 22, 30, 66, 77, 83,
98, 101–103, 118, 210, 212, 228

Univerza v Ljubljani
FILOZOFSKA
FAKULTETA

PREVO
USMER
KONTRO
ŠTUDI